

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK ANABİLİM DALI

**İSLAMİ VE KONVANSİYONEL BANKALARIN FİNANSAL
ETKİNLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: TÜRKİYE
VE DÜNYA ÖRNEĞİ**

İlhan KANUŞAĞI

DOKTORA TEZİ

GAZİANTEP – 2023

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK ANABİLİM DALI

**İSLAMİ VE KONVANSİYONEL BANKALARIN FİNANSAL
ETKİNLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: TÜRKİYE
VE DÜNYA ÖRNEĞİ**

**HAZIRLAYAN
İlhan KANUŞAĞI**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Zehra Vildan SERİN**

DOKTORA TEZİ

GAZİANTEP – 2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ KABUL VE ONAY FORMU

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi İlhan KANUŞAĞI tarafından hazırlanan “İslami ve Konvansiyonel Bankaların Finansal Etkinliklerinin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Dünya Örneği” başlıklı bu tez 11/08/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

<u>Görevi</u>	<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u>	<u>Kurumu/Üniversitesi</u>	<u>İmzası:</u>
Tez Danışmanı/ Jüri Başkanı	Prof. Dr. Zehra Vildan SERİN	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Hanifi Murat MUTLU	Gaziantep Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Cuma BOZKURT	Gaziantep Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY	Yalova Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Server DEMİRCİ	Marmara Üniversitesi	

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. M. Serhat YENİCE
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK BİLDİRİM SAYFASI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

İlhan KANUŞAĞI

Tarih:

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK ANABİLİM DALI

İSLAMİ VE KONVANSİYONEL BANKALARIN FİNANSAL
ETKİNLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: TÜRKİYE VE DÜNYA
ÖRNEĞİ

İlhan KANUŞAĞI

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Zehra Vildan SERİN

ÖZET

1970'li yıllardan itibaren petrol fiyatlarında yaşanan artış, Körfez ülkelerinde petrodolar birikimine yol açmış ve bu durum İslami bankacılığın ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'de ise İslami bankalar 1980'li yıllarda kurulmaya başlanmıştır ve 2005 yılında "katılım bankacılığı" ismini almıştır. Bu tez, 2017-2021 yılları arasında genelde küresel finansal sistemde ve özelde Türkiye'deki İslami/katılım ve konvansiyonel bankaların finansal etkinliğini karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, belirtilen dönemde 14 İslami banka ile 25 konvansiyonel bankanın finansal etkinliğini değerlendirmektedir. İlk olarak, Türkiye'de 5 katılım ve 16 konvansiyonel bankanın finansal etkinliği Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemiyle değerlendirilmiştir. İkinci olarak, "The Banker" dergisinin "Dünyanın En Büyük 1000 Bankası" raporuna göre aktif büyüklüğü bakımından ilk 10'da bulunan 9 İslami ve 9 konvansiyonel bankanın aynı dönem finansal etkinlikleri VZA kullanılarak analiz edilmiştir. Ardından, her iki analizde etkin bulunan bankalar birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Teknik etkinliği (VRS) ölçmek için girdi odaklı (BCC-I) bir model kullanılmaktadır. Araştırmanın bulguları, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'nin tüm yıllarda etkin olduğunu, konvansiyonel bankalardan ise sadece Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş. ve Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin etkin olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'de İslami bankaların konvansiyonel bankalara göre daha etkin ve verimli olduğu tespit edilmiştir. İkinci olarak, Türkiye analizinde etkin bulunan 3 İslami banka, etkin bankalar analizinde de tüm yıllarda etkin olurken, dünya genelindeki İslami bankaların çoğunun sadece 2019 ve 2021 yıllarında etkin olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar, Türk katılım bankalarının küresel finansal sistemde diğer bankalara göre daha etkin olduğunu göstermektedir. Son olarak, etkin olmayan bankaların kaynak israfından dolayı etkin olamadığı ve sektörde daha etkin hale gelebilmek için girdilerini üretim sınırında faaliyet gösteren referans bankalara göre ayarlamaları, kaynak kullanımını azaltmaları veya kaynakları daha etkili bir şekilde kullanmaları gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslami Bankacılık, Katılım Bankası, Konvansiyonel Banka, Veri Zarflama Analizi, Etkinlik

**HASAN KALYONCU UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMENT OF INTERNATIONAL TRADE AND LOGISTICS**

**COMPARATIVE ANALYSIS OF THE FINANCIAL EFFICIENCIES OF
ISLAMIC AND CONVENTIONAL BANKS: THE CASE OF TURKEY AND
THE WORLD**

İlhan KANUŞAĞI

PHD / THESIS

Advisor

Prof. Dr. Zehra Vildan SERİN

ABSTRACT

Since the 1970s, the increase in oil prices led to the accumulation of petrodollars in Gulf countries, which played a significant role in the emergence of Islamic banking. In Turkey, however, these banks began to be established in the 1980s, and in 2005, they were named "participation banking". This thesis aims to analyze the financial performance of Islamic/participation and conventional banks in the global financial system, with a particular focus on Turkey, comparatively between 2017 and 2021. The study evaluates the financial efficiency of 14 Islamic/participation banks and 25 conventional banks during the specified period. Firstly, the financial efficiency of 5 participation and 16 conventional banks operating in Turkey during 2017-2021 is assessed using the Data Envelopment Analysis (DEA) method. Secondly, the financial efficiency of 9 Islamic and 9 conventional banks, which ranked among the top 10 in terms of asset size according to "The Banker" magazine's "Top 1000 Banks in the World" report, is analyzed using DEA for the same period. Subsequently, the banks identified as efficient in both analyses are compared among themselves. The input-oriented Variable Returns to Scale (VRS) model is used to measure technical efficiency (DEA-BCC-I). The findings of the research reveal that, in general, Kuveyt Türk Participation Bank Inc., Vakıf Participation Bank Inc., and Ziraat Participation Bank Inc. were efficient throughout all the years, while only Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka Inc., and Türkiye Garanti Bankası A.Ş. were found efficient among conventional banks during the analyzed period. It is determined that Islamic banks in Turkey are more efficient and productive compared to conventional banks. Secondly, in the analysis of efficient banks in Turkey, the 3 Islamic banks remained efficient throughout the years, whereas most of the global Islamic banks were only efficient in 2019 and 2021. These results indicate that Turkish participation banks are more efficient compared to other banks in the global financial system. Lastly, it is determined that inefficient banks are ineffective due to resource wastage, and they could become more efficient in the sector by adjusting their inputs to the reference banks operating at the production frontier and reducing resource use or utilizing resources more effectively.

Keywords: Islamic Banking, Participation Bank, Conventional Bank, Data Envelopment Analysis, Efficiency

ÖNSÖZ

Tez çalışma sürecimin her aşamasında yol gösteren ve manevi anlamda hep yanımda olan, emeğini ve katkılarını esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Zehra Vildan SERİN'e teşekkürü borç bilirim. Tez çalışmamın teorik ve uygulama kısımlarının şekillenmesinde çok kıymetli katkıları olan, değerli tez izleme komitesi üyeleri Prof. Dr. Cuma BOZKURT ve Prof. Dr. Hanifi Murat MUTLU hocalarıma çok teşekkür ediyorum. Ayrıca tez çalışması boyunca yardımlarıyla destek olan Sayın Öğr. Gör. Dr. Resul TELLİ'ye teşekkürlerimi sunuyorum. Bu süreçteki yol arkadaşım ve en önemli destekçilerimden biri olan Sayın Arş. Gör. Oya ÖZTÜRK'e her şey için teşekkür ediyorum. Bu süreçte desteğini esirgemeyen kıymetli mesai arkadaşlarım Öğr. Gör. Sezgi DEMİRKALE'ye ve Göç Uzm. Fatma ÖZCAN'a çok teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında olduğu gibi tez çalışmamda da bana olan inancını, desteğini ve emeğini esirgemeyen tüm alime, özellikle annem Fıddâ KANUŞAĞI'na, babam Ömer KANUŞAĞI'na, abilerim Cemil KANUŞAĞI'na ve Celal KANUŞAĞI'na sonsuz teşekkür ediyorum.

Son olarak, doktora çalışmalarımda büyük bir özveri ve fedakarlıkla beni destekleyen sevgili nişanlım Hayrettin ALEMDAR'a ayrıca teşekkür ederim.

İlhan KANUŞAĞI

Gaziantep, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Araştırmanın Yöntemi	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1.6. Araştırmanın Hipotezi.....	7
2. TARİHSEL GELİŞİM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. İslami ve Konvansiyonel Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	8
2.1.1. Dünyada İslami bankacılığın tarihsel gelişimi	9
2.1.2. Türkiye’de katılım bankacılığının tarihsel gelişimi.....	13
2.1.3. Konvansiyonel bankacılığın tarihsel gelişimi ve işleyişi.....	19
2.2. İslami ve Konyansiyonel Bankacılığın Kavramsal Gelişimi.....	22
2.2.1. İslami bankacılıkta fon kullandırma yöntemleri.....	23
2.2.1.1. Murabaha (kurumsal finansman desteği).....	23
2.2.1.2. Mudaraba (emek- sermaye ortaklığı).....	25
2.2.1.3. Müşaraka (kâr-zarar ortaklığı)	26
2.2.1.4. İcare (finansal kiralama)	27
2.2.1.5. Selem ve İstisna	29
2.2.1.6. Teverruk	29
2.2.2.7. Sukuk (kira sertifikası).....	30
2.2.1.8. Karz-ı Hasen	31
2.2.2. İslami bankacılıkta fon toplama yöntemleri	32
2.2.2.1. Özel cari hesaplar	33
2.2.2.2. Katılma hesapları	33
2.2.3. Konvansiyonel bankacılıkta fon toplama yöntemleri	34
2.2.3.1. Mevduat	34
2.2.3.2. Banka bonoları	35

2.2.3.3. Hazine bonusu ve devlet tahvili.....	35
2.2.3.4. Krediler ve borçlanma.....	35
2.2.3.5. İpotekli menkul kıymetler.....	36
2.2.4. Konvansiyonel bankacılıkta fon kullandırma yöntemleri.....	36
2.2.4.1. Finansman/kredi kullandırma faaliyetleri.....	37
2.2.4.2. Gayrimenkul ve emtia üzerinden işlemler.....	37
2.3. İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalar Arasındaki Benzerlikler ve Farklar .	37
2.4. İslami (Katılım) Bankacılığa Yönelik Eleştiriler.....	43
3. TEORİK ALTYAPI VE LİTERATÜR TARAMASI.....	53
3.1. Rekabet ve Finansal İstikrar Teorileri.....	53
3.1.1. Rekabet istikrar yaklaşımı.....	53
3.1.2. Rekabet kırılma yaklaşımı.....	54
3.2. Rekabet Teorisi Açısından Bankacılık Sektörü.....	54
3.3. Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı ve Rekabet.....	55
3.4. Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Rekabet.....	55
3.4.1. Bankacılık sektöründe etkinlik kavramı.....	56
3.4.1.1. Etkinliğin sınıflandırılması.....	56
3.4.1.1.1. Teknik etkinlik.....	57
3.4.1.1.2. Fiyat etkinliği.....	57
3.4.1.1.3. Tahsis etkinliği.....	58
3.4.1.1.4. Ölçek etkinliği.....	58
3.4.1.2. Etkinlik ölçme yöntemleri.....	59
3.4.1.2.1. Oran (rasyo) analizi.....	59
3.4.1.2.2. Parametrik yöntemler.....	60
3.4.1.2.3. Parametrik olmayan yöntemler.....	60
3.4.2. Bankacılık sektöründe rekabet kavramı.....	63
3.4.3. Bankacılık sektöründe etkinlik ve rekabet ilişkisi.....	65
3.5. İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların Karşılaştırmalı Etkinliği Üzerine Literatür Taraması.....	66
4. VERİ SETİ VE YÖNTEM.....	76
4.1. Araştırma Yöntemi: Veri Zarflama Analizi.....	76
4.2. Veri Zarflama Analizi Modelleri.....	81
4.2.1. Veri zarflama analizi CCR modeli.....	82
4.2.2. Veri zarflama analizi BCC modeli.....	83
4.3. Veri Setinin Belirlenmesi.....	85
4.3.1. Karar verme biriminin seçimi.....	85
4.3.2. Girdi ve çıktı değişkenlerinin seçilmesi.....	90

4.3.3. Verilerin elde edilebilirliği ve güvenilirliği	91
4.4. Araştırma Modelinin Oluşturulması	92
5. BULGULAR VE YORUM.....	94
5.1. Araştırmanın Uygulanması	94
5.1.1. Türkiye'ye ait veri zarflama analizi sonuçları	95
5.1.1.1. Türkiye örneklemindeki katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait 2017 yılı etkinlik sonuçları	95
5.1.1.2. Türkiye örneklemindeki katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait 2018 yılı etkinlik sonuçları	99
5.1.1.3. Türkiye örneklemindeki katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait 2019 yılı etkinlik sonuçları	103
5.1.1.4. Türkiye örneklemindeki katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait 2020 yılı etkinlik sonuçları	107
5.1.1.5. Türkiye örneklemindeki katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait 2021 yılı etkinlik sonuçları	112
5.1.2. Uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait veri zarflama analizi sonuçları.....	116
5.1.2.1. 2017 yılı uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait etkinlik sonuçları.....	116
5.1.2.2. 2018 Yılı uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait etkinlik sonuçları.....	120
5.1.2.3. 2019 Yılı uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait etkinlik sonuçları.....	124
5.1.2.4. 2020 Yılı uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait etkinlik sonuçları.....	129
5.1.2.5. 2021 Yılı uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait etkinlik sonuçları.....	133
5.1.3. Uluslararası ve TR analizlerinde etkin olan bankalara ait veri zarflama analizi sonuçları.....	138
5.1.3.1. İlk iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların 2017 yılına ait etkinlik sonuçları.....	139
5.1.3.2. İlk iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların 2018 yılına ait etkinlik sonuçları.....	144
5.1.3.3. İlk iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların 2019 yılına ait etkinlik sonuçları.....	149
5.1.3.4. İlk iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların 2020 yılına ait etkinlik sonuçları.....	154
5.1.3.5. İlk iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların 2021 yılına ait etkinlik sonuçları.....	159
6. SONUÇ VE TARTIŞMA	164
7. ÖNERİLER	174
KAYNAKÇA.....	179

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Değişkenler ve Veri Kaynakları	6
Tablo 2.1. İslami Finans Hizmetleri Sektörünün Evrim Aşamaları.....	9
Tablo 2.2: İslami Bankacılıkta Kurumsal Gelişimin Ana Taşları.....	12
Tablo 2.3. Türkiye'de Katılım Bankacılığının Gelişiminde Önemli Olaylar.....	16
Tablo 2.4. Türkiye'de Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Sermaye Yapısı	17
Tablo 2.5. Türkiye'de Mevcut 6 Katılım Bankasına Ait Dijital Veriler.....	17
Tablo 2.6. Katılım Bankalarının Aktif Gelişimi ve Sektör İçindeki Payı (Milyon TL)	18
Tablo 2.7. Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısı (2017-2022)	18
Tablo 2.8. Bankacılığın Gelişimi	20
Tablo 2.9. İslami Finansal Araçların Özeti	23
Tablo 2.10. İslami ve Konvansiyonel Bankaların Benzer Yanları	38
Tablo 2.11. Konvansiyonel ve İslami (Katılım) Bankacılık Arasındaki Farklar	39
Tablo 2.12. Kâr Payı ve Faiz Mukayesesi	43
Tablo 3.1. Türkiye'de Bankacılık Sektörü Etkinliği Üzerine Yapılan Çalışmalar	71
Tablo 4.1. CCR Modellerin Matematiksel İfadeleri	83
Tablo 4.2. BCC Modellerin Matematiksel İfadeleri	84
Tablo 4.3. Analize Dahil Edilen Karar Verme Birimleri.....	86
Tablo 4.4. Analizde Kullanılan Girdi ve Çıktı Değişkenleri	91
Tablo 5.1. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2017)	95
Tablo 5.2. TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait 2017 Yılı Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	95
Tablo 5.3. 2017 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)	97
Tablo 5.4. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2018)	99
Tablo 5.5. TR Katılım Bankalarının ve Konvansiyonel Bankaların 2018 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	99
Tablo 5.6. 2018 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)	101
Tablo 5.7. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2019)	103
Tablo 5.8. TR Katılım Bankalarının ve Konvansiyonel Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	103
Tablo 5.9. 2019 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)	105
Tablo 5.10. Girdi ve Çıktı Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri (2020)	107
Tablo 5.11. TR Katılım Bankalarının ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	108
Tablo 5.12. 2020 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)	110
Tablo 5.13. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2021) ..	112
Tablo 5.14. TR Katılım Bankalarının ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	112
Tablo 5.15. 2021Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)	114
Tablo 5.16. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2017) ..	116

Tablo 5.17. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2017 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	116
Tablo 5.18. 2017 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC).....	118
Tablo 5.19. Uluslararası Bankaların 2017 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri	119
Tablo 5.20. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2018) ..	120
Tablo 5.21. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2018 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	120
Tablo 5.22. 2018 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC).....	122
Tablo 5.23. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2018 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri.....	124
Tablo 5.24. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2019) ..	124
Tablo 5.25. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	125
Tablo 5.26. 2019 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC).....	127
Tablo 5.27. Uluslararası Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri	128
Tablo 5.28. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2020) ..	129
Tablo 5.29. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	129
Tablo 5.30. 2020 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC).....	131
Tablo 5.31. Uluslararası İslami ve konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri.....	133
Tablo 5.32. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2021) ..	133
Tablo 5.33. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	134
Tablo 5.34. 2021 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC).....	136
Tablo 5.35. Uluslararası İslami ve konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri.....	137
Tablo 5.36. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalara Ait Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2017).....	139
Tablo 5.37. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2017 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	139
Tablo 5.38. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalara Ait 2017 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC).....	141
Tablo 5.39. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2017 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri..	143
Tablo 5.40. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2018).....	144
Tablo 5.41. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2018 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	144

Tablo 5.42. 2018 Yılı Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC).....	146
Tablo 5.43. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2018 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri..	148
Tablo 5.44. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2019).....	149
Tablo 5.45. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	149
Tablo 5.46. 2019 Yılı Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC).....	151
Tablo 5.47. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri..	153
Tablo 5.48. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların Girdi ve Çıktı Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler (2020).....	154
Tablo 5.49. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	154
Tablo 5.50. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC).....	156
Tablo 5.51. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri..	158
Tablo 5.52. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların Girdi ve Çıktı Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler (2021).....	159
Tablo 5.53. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I).....	159
Tablo 5.54. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC).....	161
Tablo 5.55. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri..	162

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Katılım Bankacılığının Uygulama Modelleri	13
Şekil 2.2: Türk Bankacılık Sektöründeki Paylar (%).....	19
Şekil 2.3: Murabaha İşleminin İşleyiş Şeması	24
Şekil 2.4: İki Kademeli Mudaraba Mekanizması.....	25
Şekil 2.5: Klasik Mudaraba İşlemi Şeması	26
Şekil 2.6: Müşaraka İşlemi İşleyiş Şeması.....	27
Şekil 2.7: İcare İşleminin İşleyiş Şeması (İslami Leasing).....	29
Şekil 2.8: Sukuk İşleminin İşleyiş Şeması	31
Şekil 3.1. Bankacılık Sektöründe Etkinlik Sınıflandırması	57
Şekil 4.1. Etkin Üretim Düzeyi.....	80
Şekil 4.2. KVB Seçiminde Kullanılan Kısıtlar	86

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1. Literatür Taramasında Kullanılan Girdi Değişkenleri.....	72
Grafik 3.2: Literatür Taramasında Kullanılan Çıktı Değişkenleri	73
Grafik 5.1. 2017 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	96
Grafik 5.2. 2018 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	100
Grafik 5.3. 2019 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	104
Grafik 5.4. 2020 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	109
Grafik 5.5. 2021 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	113
Grafik 5.6. 2017 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	117
Grafik 5.7. 2018 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	121
Grafik 5.8. 2019 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	126
Grafik 5.9. 2020 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	130
Grafik 5.10. 2021 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	135
Grafik 5.11. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalara Ait 2017 Yılı Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)....	140
Grafik 5.12. 2018 Yılı Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalarına Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	145
Grafik 5.13. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	150
Grafik 5.14. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	155
Grafik 5.15. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)	160

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABC:** Agricultural Bank Of China Ltd.
ADIB: Abu Dhabi Islamic Bank
AKGM: Atıl kullanılan girdi miktarı.
ATM: Automated teller machine (otomatik vezne makinesi)
BCC: Banker-Charnes- Cooper Metodu
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CCB: China Construction Bank Corporation
CCR: Charnes-Cooper-Rhodes Metodu
CRS: Ölçeğe göre sabit getiri (Constant returns scale)
DEA: Data envelopment analysis
DFA: Dağılımdan bağımsız yaklaşım
DIB: Dubai Islamic Bank
DİBS: Devlet iç borçlanma senetleri
DRS: Ölçeğe göre azalan getiri (Decreasing returns to scale)
G: Gerçekleşen
H: Hedef gerçekleşen
HSBC: Hongkong ve Şanghay kelimelerinin birleşimi
ICBC: Industrial & Commercial Bank Of China Ltd.
IDB: İslam Kalkınma Bankası
IRS: Ölçeğe göre artan getiri (Increasing returns to scale)
KVB: Karar verme birimi
KFH: Kuwait Finance House
MUFG: Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.
NK: Net kar
ÖFK: Özel Finans Kurumları
Pİ: Potansiyel iyileştirme
SBM: Aylak tabanlı ölçüm yöntemi (slacks based measurement model)
SFA: Stokastik sınır yaklaşımı
SFH: Özel finans kurumları
SPK: Sermaye Piyasası Kurulu
STK: Sivil toplum kuruluşları
SupSBM: Süper aylak tabanlı yöntem
TA: Toplam aktifler
TBB: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TFA: Kalın sınır yaklaşımı
TK: Toplam krediler
TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TM: Toplam mevduat
TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TR: Türkiye
TÖK: Toplam özkaynak

VRS: Ölçeğe göre değişken getirili yöntem (variable return scale model)
VZA: Veri Zarflama Analizi
QIB: Qatar Islamic Bank

1. GİRİŞ

Bankacılık sektörü finansal sistemin vazgeçilmez bileşenlerinden biridir ve ulusal ekonomilerde özel önem ve rollere sahip ticari kuruluşlardır. Ayrıca ekonominin sürdürülebilir ve sağlıklı ilerlemesinde diğer sektörlerle göre daha önemli bir rol oynamaktadır (Fukuyama ve Tan, 2020:954; Rehman ve Niazi, 2010:24). Bankalar fon fazlası olan ve fon açığı olan birimler arasındaki likidite akışını kolaylaştıran finansal araçlar olarak da kabul edilmektedir. Bu birimler, fonların üretim amaçlı seferber edilmesini kolaylaştırarak ekonomik kalkınmaya katkıda bulunurlar (Balcerzak vd., 2017:52).

Son yıllarda bankacılık sektöründeki rekabetin yoğunlaşması banka getirileri üzerinde artan bir baskı oluşturmaktadır. Büyük finansal kuruluşlar, varlıklarını güçlendirmek ve kârlılığını artırmak için stratejik olarak yeni pazarlara girerek geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi sunmaktadır. Finansal sistem içerisinde yeni ürün arayışlarının bir parçası olarak ortaya çıkan ürünlerden biri de İslami bankacılık olmuştur (Ariss, 2010:101). İslami bankalar, konvansiyonel bankalara bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. İslami bankacılık operasyonel temeli, İslami kurallara dayalı olarak kar paylaşım ve risk paylaşım hizmetler sunmaktadır. Geleneksel bankalar ise faize dayalı hizmetler sunmaktadır (OICU-IOSCO, 2004:17; Abdul-Rahman, 2017:421-425; Görmüş ve Yabancı, 2021:105; Özsoy, 2012:71). Ayrıca, İslami bankalar mevduat alma ve kredi verme işlemlerinde öz sermayeye dayalı bir yaklaşım izlemektedir (Siraj ve Pillai, 2012:124; Ariss, 2010:101).

İslami bankalar, geleneksel bankalardan ayrı bir müşteri segmentine sahip olmalarına rağmen aynı piyasa koşullarında faaliyet göstermektedir. Bu durum iki bankacılık türü arasında rekabete yol açmaktadır (Dilbirci Çalık, 2016:122-126). İslami bankalar ve konvansiyonel bankalar, müşterilerine benzer finansal hizmetler sunarken, farklı çalışma ilkeleri ve etik değerlerle faaliyet göstermektedir. Her iki banka türü de müşteri tabanlarını genişletmek ve rekabet güçlerini artırmak için farklı pazarlama stratejileri ve finansal ürünler kullanmaktadır. Ancak, İslami bankacılığın pazar payı ve rekabet durumu her ülke ve bölgede farklılık gösterebilmektedir (Ülev vd., 2018; Novický ve Drožd, 2018).

Bankaların rekabet gücünü artırabilmesi için finansal etkinliklerinin yüksek olması istenir. Finansal etkinlik, bir finansal kurumun mevcut kaynaklarını en verimli şekilde kullanma kabiliyetini ifade etmektedir. Bu terim, genellikle finansal kurumların

performansını değerlendirmek için kullanılır ve kurumun ne kadar iyi veya kötü bir şekilde kaynaklarını yönettiğini belirlemeye yardımcı olur. Bir başka deyişle finansal etkinlik, finansal kurumların gelirleri ve giderleri arasındaki dengeyi nasıl kurduğunu, kaynakları ne kadar etkin kullandığını ve finansal hedeflerine ulaşma kabiliyetini yansıtır. Etkin bir finansal kurum, gelirlerini artırarak ve giderleri azaltarak karını maksimize edebilir ve riskleri minimize edebilir (Aydın ve Kök, 2013:2).

Etkinlik, bir bankanın hedeflerine ulaşma yeteneğini ifade eder (Arslan, 2002:79; Novickyte ve Drozd, 2018). Ayrıca etkinlik, yararlı girdiler ve çıktılar arasındaki oran olarak da ifade edilmektedir. Bu açıdan etkinlik, girdiler ve çıktılar arasındaki oranı dikkate alarak işletmelerin daha fazla neler yapabileceğini göstermekle ilgilidir. Bankalar, etkin olmak ve işlem maliyetlerini azaltmak için insan sermayesini, becerilerini ve teknolojiyi etkin bir şekilde kullanmalıdır (Chakrabarty,2013:7'den aktaran Torun ve Özdemir, 2015:130).

Etkinlik ölçümleri, finansal kurumların sağlığını ve sürdürülebilirliğini değerlendirmeye yardımcı olurken, yöneticilere ve düzenleyici kurumlara finansal kararlar alma konusunda bilgi sağlar (Yükçü ve Atağan, 2009; Rehman ve Niazi, 2010:24). Bankacılık kurumlarının etkinliğinin ölçülmesi iki önemli amaca hizmet etmektedir. İlk olarak, bankanın kendi etkinliğinin ölçülmesi açısından "en iyi uygulamayı" yapmış olan banka(lar) ile kıyaslama yapılmasına izin verir. İkinci olarak, çeşitli politika önlemlerinin alınmasına ve bu kurumların verimliliği, etkililiği ve performansı üzerindeki etkinin değerlendirilmesine yardımcı olur (Das vd., 2005:1190).

Bankaların etkinlikleri, finansal sistemlerde ve ekonomilerde önemli bir rol oynamaktadır. Bankaların etkin olması finansal sistemin ve ekonominin sağlıklı işleyişi için oldukça önemlidir. Etkin bankalar, finansal istikrarı korumaya yardımcı olurken aynı zamanda ekonomik büyümeyi ve müşteri memnuniyetini de destekler. Bu nedenlerle, bankaların etkinlikleri, finansal piyasaların ve ekonominin istikrarlı ve sürdürülebilir bir şekilde büyümesi için önemli bir faktördür. Günümüz bankacılık sisteminde, etkin bankaların daha fazla kar elde etmesi ve dolayısıyla hissedar kazançlarının artması beklenmektedir. Etkin bankalar daha az maliyetle sermaye toplayabilirken, etkin olmayan bankaların risk alma olasılığı daha yüksektir. Bu sebeple, daha düşük sermaye maliyeti ve daha yüksek karlılık etkin olma ile ilişkilendirilir. Bu durum, daha iyi bir finansal performansı yansıtır (Seyrek ve Ata, 2010:68).

Zaman içinde bankacılık sektöründe etkinliği ölçmeye yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Literatür taramaları, sektördeki etkinlik durumlarını değerlendirmek için

Charnes ve diğeri (1978), tarafından geliştirilen Veri Zarflama Analizinin (VZA) en önemli araç olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda 14 İslami (katılım) ve 25 konvansiyonel bankanın 2017-2021 yılları arasındaki finansal etkinlikleri VZA yöntemi ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, ilk olarak Türkiye'de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının ve 16 konvansiyonel bankanın 2017-2021 dönemindeki finansal etkinliği VZA yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. İkinci olarak, "The Banker" dergisinin "Dünyanın En Büyük 1000 Bankası" raporuna göre aktif büyüklüğü bakımından ilk 10 içinde yer alan 9 İslami ve 9 konvansiyonel bankanın aynı dönem finansal etkinlikleri VZA ile analiz edilmiştir. Son olarak her iki analiz sonucunda etkin olduğu tespit edilen İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların aynı yöntemle finansal etkinlikleri analiz edilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Bankacılık sektöründe teknik etkinlik, düşük maliyetlerle daha yüksek çıktı sağlamak anlamına gelmektedir. Bu durumun rekabeti artırarak kredi maliyetlerini düşürdüğü, ürün ve hizmetlerin maliyetinde düşüşe sebep olduğu ve reel sektördeki yatırımları olumlu yönde etkilediği söylenebilir (Çelik ve Kaplan, 2016:2). Bu çalışmada, bankacılık sektöründeki etkinlik düzeyinin ne olduğu, bankaların etkin olamama nedenlerinin ne olduğu ve etkinlik için uygun referansların belirlenmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bankaların finansal ve teknik etkinliği, ekonomik kalkınma ve rekabet gücü açısından kritik bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, bankaların etkinliğinin tespiti, sürdürülebilir büyüme ve ekonomik istikrar açısından büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla bankalar için hem finansal hem de teknik etkinliğin tespit edilmesi oldukça önemlidir. Buradan hareketle Türkiye'deki katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların etkinlik durumları ile uluslararası alanda İslami ve konvansiyonel bankaların etkinlik düzeyleri ve Türk bankalarının uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalar karşısındaki etkinlik durumu ana problemler olarak ele alınmaktadır. Bu problemlerin çözülmesi, bankaların sürdürülebilir büyümesi ve ekonomik istikrarı açısından büyük öneme sahiptir.

1.2. Araştırmanın Amacı

İstikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için etkinliği yüksek banka sayısının artırılması tüm ülke ekonomileri için olduğu gibi Türkiye ekonomisi için de

önemli bir zorunluluktur. Bankaların bu etkinliği yakalayabilmeleri adına öncelikle hangi finansal girdilerin etkin olamamalarına sebep olduğunu belirlemeleri, sonra da bu veriler üzerinde iyileştirme yapmaları gerekmektedir. Etkin olmayan bir Karar Verme Biriminin (KVB) etkin olabilmesi için referans alması gereken KVB'lerin belirlenmesi de önemlidir. Buradan yola çıkarak, ilk olarak Türkiye'de faaliyette bulunan katılım ve konvansiyonel bankaların finansal etkinlik düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. İkinci olarak, küresel finans sistemi içerisindeki İslami ve konvansiyonel bankaların finansal etkinlik düzeylerini saptayarak, bu bankaların rekabet düzeylerinin ortaya konması hedeflenmektedir. Üçüncü olarak, Türkiye analizinde ve uluslararası analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların finansal etkinlik düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Son olarak, Türk bankalarının uluslararası etkin bankalar karşısındaki rekabet durumu ve dünya bankaları arasındaki yerini belirlemek, sahip olduğu avantajları ve dezavantajları belirtip banka karar birimlerine ve politika yapıcılara önerilerde bulunmak hedeflenmektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu tez çalışması, genelde küresel finans sistemindeki İslami ve konvansiyonel bankaların, özelde Türkiye'deki katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların finansal etkinlik analizlerinin yapılması bakımından önemlidir. Böylelikle çalışma, referans alınacak iyi uygulamaların (etkin bankaların) belirlenmesi, risk ve fırsatların tespiti, politika ve düzenlemeler konularında kapsamlı bir perspektif sunacaktır. Ayrıca, Türkiye'deki katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların uluslararası düzeydeki benzer bankalarla karşılaştırılması, finansal trendlerin anlaşılması ve uluslararası rekabet gücünün belirlenmesi açısından da önemlidir. Çalışma, üç aşamalı analiz ve kapsamlı bir örneklem kullanarak, finansal sektördeki İslami (katılım) ve konvansiyonel bankalar arasında derinlemesine bir karşılaştırma ve geniş kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Özetle, Türkiye'de ve küresel düzeyde İslami ve konvansiyonel bankaların karşılaştırmalı analizlerinin yapılması, geniş bir örnekleme barındırması ve üç aşamalı bir analizden oluşması sebebiyle bu çalışma oldukça önemlidir. Tezin Literatüre, politika yapıcılara, düzenleyici kurumlara ve piyasadaki paydaşlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Finans sisteminde kaynak dağılımını belirleyen ve finansal aracılık işlevini yerine getiren bankacılık sektörünün etkin işleyişi ve etkinliğin ölçülmesi önemlidir (Ekren ve Emiral, 2002:1). Ancak çok fazla sayıda ve türde girdi ve çıktı değişkenlerinin olmasından kaynaklı, etkinliğin ölçülmesinde bir kıyaslama noktasının belirlenmesi, yaygın sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Berg vd., 1991:128). Ayrıca girdi ve çıktıların çeşitli birim eşdeğerleriyle belirtilmesi de çözülmeyi bekleyen ayrı bir sorundur. Bu nedenlerle uygun etkinlik analiz yönteminin belirlenmesi çok önemlidir (Demir ve Bakırcı, 2014:115). Barr ve arkadaşları, 2002'deki araştırmalarında analistlerin ve politika yapıcıların kuruluşları daha derinlemesine anlamalarına, düzenleyicilerin ve denetçilerin izleme araçları geliştirmesinde ve bankaların süreçlerini kıyaslamalarına yardımcı olmak için VZA'nın kullanılmasını önermiştir (Barr vd, 2002:3).

Bu çalışmada, Türkiye'deki katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların etkinlik durumlarını belirlemek için farklı birim eşdeğerlerini ağırlıklandıran, aynı formülü farklı durumlara uygulayabilen ve çok girdili/çok çıktılı üretim durumlarına uygun olan VZA yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem, çalışmanın ana sorunlarını ortadan kaldırarak bankaların etkinliklerini objektif bir şekilde değerlendirebilmeyi amaçlamaktadır (Demir ve Bakırcı, 2014:115; Balcı, 2020:1). Veri Zarflama Analizi yöntemi, Charnes ve diğerleri (1978) ve Banker ve diğerleri (1984) tarafından geliştirilen bir yöntemdir. VZA, benzer kuruluşlar veya nesnelere arasında birden fazla girdi ve çıktı kullanarak göreceli etkinliği ölçmek için kullanışlı bir yaklaşımdır. Bu yöntemle, belirli bir karar verme birimi seti arasında nispeten verimli KVB'leri tanımlamak ve karşılaştırmalı performans analizi yapmak mümkündür. VZA, herhangi bir varlığın girdi ve çıktılarla karşılaştırmalı etkinliğini ölçmek için kullanılabilir. Bu sayede, etkinlik düzeyleri objektif bir şekilde değerlendirilebilir (Deveci Karakoç, 2003).

VZA ile elde edilen verileri özetlemek gerekirse; en iyi uygulama karar verme birimi (KVB), diğer KVB'lerin performans standardında veya üzerinde ürün veya hizmetlerini en az kaynak kullanarak sağlayan birimdir. Ayrıca, en iyi uygulama KVB'lerine kıyasla daha az etkin KVB'ler mevcuttur ve daha az etkin birimler tarafından fazla kaynaklar kullanılmaktadır (Sherman ve Ladino, 1995). Bu tezin amacı doğrultusunda karma yaklaşımla belirlenen ve çalışmada kullanılacak girdi ve çıktılar Tablo 1.1'de yer almaktadır.

Tablo 1.1. Değişkenler ve Veri Kaynakları

	Değişkenler	Kaynak	Karar Verme Birimi (KVB) Adet
Girdi Değişkenleri	Toplam mevduat (I)TM	Yıllık Faaliyet Raporları, TCMB, World Bank, Banka Resmi Siteleri, Katılım Bankaları Birliği	Türkiye 21 KVB
	Toplam Özkaynak (I)TÖK	Yıllık Faaliyet Raporları, TCMB, World Bank, Banka Resmi Siteleri, Katılım Bankaları Birliği	Uluslararası 18 KVB
	Toplam Aktifler (I)TA	Yıllık Faaliyet Raporları, TCMB, World Bank, Banka Resmi Siteleri, Katılım Bankaları Birliği	
Çıktı Değişkenleri	Net kâr (O)NK	Yıllık Faaliyet Raporları, TCMB, World Bank, Banka Resmi Siteleri, Katılım Bankaları Birliği	Etkin Uluslararası ve TR 22 KVB
	Toplam krediler (O)TK	Yıllık Faaliyet Raporları, TCMB, World Bank, Banka Resmi Siteleri, Katılım Bankaları Birliği	

Tablo 1.1’de görüldüğü üzere, çalışmada toplam mevduat, toplam özkaynak ve toplam aktifler girdi olarak kullanılmıştır. Net kar ve toplam krediler ise çıktı olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Örneklem genişliği ve KVB’lerin seçili girdi ve çıktı verilerine ulaşmada karşılaşılan zorluklar bu tez çalışmasının en büyük sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Küresel finans piyasalarında yer alan İslami ve konvansiyonel bankaların verilerine ulaşılacak tek bir veri tabanı bulunmamaktadır. Bu nedenle belirlenen veriler bankaların yıllık faaliyet ve web sitelerinden bireysel olarak toplanmıştır. Bu aşamada özellikle uluslararası bankaların veri erişimine olan kısıtlar ve Türkiye’deki katılım bankacılığında yaşanan kapanma ve yeni bankaların açılması olayları çalışmada analiz edilen süreci 5 yıl ile kısıtlama mecburiyetini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca elde edilemeyen veriler için doğrudan uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait iletişim kanallarına mail atılmıştır. Ancak geri dönüşlerden bazıları olumsuz olurken bazıları ise dönüş yapmamıştır. Bu sebeplerle girdi ve çıktı değişkenlerinden toplam personel ve toplam şube sayıları çıkarılmak durumunda kalınmıştır. Bu kısıtlar nedeniyle girdi olarak toplam mevduat, toplam aktifler, toplam özkaynaklar ve çıktı olarak ise toplam krediler ve net kar kullanılması zorunluluğu oluşmuştur.

1.6. Araştırmanın Hipotezi

H1: Türkiye'deki katılım bankaları, konvansiyonel bankalara kıyasla finansal açıdan daha etkindir.

Analiz kapsamında ilk olarak, Türkiye'deki katılım bankalarının konvansiyonel bankalara göre finansal etkinlik açısından üstünlüğü olup olmadığı incelenecektir. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye'de faaliyet gösteren 5 katılım bankası ile 16 konvansiyonel banka seçilmiştir. VZA yöntemi kullanılarak, katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların finansal etkinlikleri toplam mevduat, toplam özkaynak, toplam aktifler gibi girdi değişkenleri ile net kar ve toplam krediler gibi çıktı değişkenleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

H2: Küresel finans sistemi içerisindeki konvansiyonel bankalar, İslami bankalardan daha etkindir.

H3: Küresel finans sistemi içerisindeki İslami bankalar, konvansiyonel bankalardan daha etkindir.

Çalışmanın ikinci analiz bölümünde, küresel finans sistemi içerisinde faaliyet gösteren İslami ve konvansiyonel bankaların finansal etkinlik durumuna yönelik H2 ve H3 hipotezleri değerlendirilmektedir. Bu amaç doğrultusunda, küresel finans sistemi içerisinde faaliyet gösteren 9 İslami banka ile 9 konvansiyonel banka seçilmiştir. VZA yöntemi kullanılarak, İslami bankaların ve konvansiyonel bankaların finansal etkinlikleri toplam mevduat, toplam özkaynak, toplam aktifler gibi girdi değişkenleri ile net kar ve toplam krediler gibi çıktı değişkenleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

H4: Türkiye'deki katılım bankaları, küresel finans sistemi içerisindeki İslami ve konvansiyonel bankalardan finansal olarak daha etkindir.

H5: Türkiye'deki konvansiyonel bankalar, küresel finans sistemi içerisindeki İslami ve konvansiyonel bankalardan finansal olarak daha etkindir.

Son analiz aşamasında, önceki analizlerde etkin bulunan bankaların finansal etkinlik analizi yapılacaktır. Bu analizde, Türkiye'deki katılım ve konvansiyonel bankaların uluslararası alanda faaliyet gösteren İslami ve konvansiyonel bankalara karşı finansal etkinliğine yönelik hipotezler ve rekabet durumları irdelenmiştir.

2. TARİHSEL GELİŞİM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, öncelikle küresel finans sistemindeki İslami bankacılığın, Türkiye'deki katılım bankacılığının ve konvansiyonel bankacılığın tarihsel gelişimleri ele alınmıştır. Ardından, bu iki bankacılık türünün kavramsal çerçevesi analiz edilmiştir. Son olarak, İslami (katılım) bankacılık ile konvansiyonel bankacılık arasındaki farklılıklar ve İslami (katılım) bankacılığa yöneltilen eleştirilere değinilmiştir.

2.1. İslami ve Konvansiyonel Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Konvansiyonel bankacılığın tarihsel gelişimi oldukça uzun bir süreci kapsamaktadır. Bankacılık tarihi, bir süreç olarak Antik Çağ'da altın ve değerli metallerin saklanması ve ticaretin kolaylaştırılması amacıyla başlamıştır. Bu süreç, Orta Çağ'da İslam dünyası ve Avrupa'da finansal araçların geliştirilmesiyle devam etmiştir. Erken Modern Dönemde Hollanda ve İngiltere gibi ülkelerde modern bankacılığın temelleri atılmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte finansal sistemler karmaşıklaşmıştır. Günümüzde ise teknolojinin etkisiyle dijital bankacılık çağı başlamıştır.

İslami bankacılığın ise küresel çapta üç ayrı yapıda uygulandığı görülmektedir. İlk uygulama modeli salt İslami bankadır. Bu modelde, yerel mevzuatların şartlarına göre bir İslami banka, ya yeni bir lisansla baştan bir İslami banka kurulmasıyla ya da daha önceden geleneksel bankacılık yapan bir bankanın dönüştürülmesiyle oluşturulabilir. İkinci model, İslam bankacılık penceresidir. İslam bankacılık penceresi, bir geleneksel bankanın diğer geleneksel bankacılık operasyonlarından ayrı olarak tutulan ve İslami kurallara uygun bir şekilde kurulan, yürütülen ve sürdürülen bir parçasıdır. Üçüncü modelde ise konvansiyonel bankaların İslami bankacılık ortaklığıdır (Görmüş ve Yabancı, 2021:93).

1970'li yıllardan itibaren petrol fiyatlarındaki artış, Körfez ülkelerinde petrodolar birikimine yol açmış, bu da İslami bankacılığın doğmasında en önemli nedenlerden biri olmuştur. Bu bankalar sadece Körfez ülkelerinde değil, Uzak Doğu ve Londra merkezli Batı pazarlarında da yaygınlaşarak geleneksel bankacılığa göre ayrı bir pazar oluşturmuştur. Türkiye'de ise İslami bankalar 1980'li yıllarda geleneksel bankalara alternatif olarak kurulmaya başlanmıştır. Kar ve zarar ortaklığına dayalı bu bankalar, 2005 yılında "katılım bankacılığı" ismini almıştır. Bu bankaların temel hedefleri, faiz hassasiyeti nedeniyle konvansiyonel bankalara gitmeyen fonları ekonomiye kazandırmak ve tasarruf sahiplerinin fonlarını güvenle saklamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı

olmaktır. Böylece, alternatif yatırım alanları sayesinde körfez fonlarını kendi ülkelerine çekmektedir.

2.1.1. Dünyada İslami bankacılığın tarihsel gelişimi

İslami bankacılık ilkeleri, İslam dini temel alınarak oluşturulan faizsiz finansal sistemleri içermektedir. Bu tür finansal sistemler, faizsiz kredi verme, kar zarar ortaklığı ve riske dayalı yatırım yapma prensiplerine dayanır. İslami bankacılığın tarihsel seyri, ortaya çıkış evresiyle (1972-1975) başlayarak petrol kazançlarındaki hızlı artışın etkisiyle şekillenmiş, kalkınma evresiyle (1976-1983) uluslararası alanda yaygınlaşmış ve olgunluk evresiyle (1983'ten günümüze) ekonomik zorluklara rağmen dünya genelinde İslami bankaların açılmasına ve Muhasebe ve Denetim Kurumu gibi yapılanmaların ortaya çıkmasına tanıklık etmiştir (Türkmenoğlu, 2007:104). Günümüzde İslami bankacılık, dünya genelinde birçok ülkede önemli bir finansal sektör olarak kabul edilmektedir. Uluslararası finans piyasalarında da yer almaya başlamış ve giderek daha fazla finansal ürün ve hizmet sunan bir sektör haline gelmiştir.

1945'li yıllarda sömürgeciliğin sona ermesi, 1971 petrol krizi, 2001 ikiz kule saldırısı, 2008 küresel finansal kriz, kriz sonrası yeni finansal ürünlerin ortaya çıkışı, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı değişimler, küreselleşme ve finansal deregülasyon gibi değişimler İslami bankacılığın tarihsel gelişimindeki dönüm noktaları olarak sıralanabilir.

Tablo 2.1. İslami Finans Hizmetleri Sektörünün Evrim Aşamaları

1970 öncesi	1970'ler	1980'ler	1990'lar	2000 sonrası
Gelişmeler: -İslami bankacılığın ortaya çıkışı	Gelişmeler: -Petrol fiyatlarında artış -İslami banka sayısında sınırlı artış	Gelişmeler: - Küreselleşme -Deregülasyon ve bilgi teknolojilerindeki yenilikler -Yeni faizsiz finans kurumları -Yeni faizsiz finans ürünleri	Gelişmeler: -Büyüme oranlarında artış -Bireysel bankacılığa genişleme -Ürün ve hizmet çeşitlerinde artış	Gelişmeler: -Pazarda büyüme -Küreselleşme -11 Eylül Saldırısı -2008 Küresel ve Finansal Kriz
Kurumlar: -İslami bankalar	Kurumlar: -Ticari İslami bankalar	Kurumlar: -Ticari İslami bankalar -Ticaret bankaları -Ticaret bankaları -İslami yatırım şirketleri	Kurumlar: -Ticari İslami bankalar -Ticaret bankaları -İslami yatırım şirketleri -Varlık yönetim şirketleri -Komisyoncular / bayiler	Kurumlar: -Ticari İslami bankalar -Ticaret bankaları -İslami yatırım şirketleri -İslami yatırım bankaları -Varlık yönetim şirketleri - E-ticaret -Komisyoncular/bayiler
Ürünler : -Temel bireysel bankacılık hizmetleri	Ürünler : - Ticari İslami bankacılık ürünleri	Ürünler: - Ticari bankacılık ürünleri - Tekaful - Proje finansmanı	Ürünler: -Ticari bankacılık ürünleri - Tekaful	Ürünler: - Ticari bankacılık ürünleri - Tekaful - Yatırım fonları / Birim tröstü

-Emtia finansmanı - Sendikasyon	-Yatırım fonları / Menkul kıymetler fonu - İslami tahviller - İslam hukukuna uygun hisse senetleri - İslami borsacılık - Sukuk -Faizsiz menkul kıymetleştirme -Finansal kiralama (Leasing) - İcara	- İslami tahviller -İslam hukukuna uygun hisse senetleri - İslami borsacılık - İleri hazine hizmetleri -Yenilikçi portföy yönetimi hizmetleri
Etki alanları: -Körfez ve Ortadoğu	Etki alanları: -Körfez ve Ortadoğu	Etki alanları: -Körfez ve Ortadoğu - Asya Pasifik
	Etki alanları: - Körfez ve Ortadoğu - Asya Pasifik	Etki alanları: - Körfez ve Ortadoğu - Asya Pasifik - Avrupa / Amerika - Küresel açık deniz pazarı

Kaynak: ((OICU-IOSCO, 2004:16; Görmüş ve Yabancı, 2021:107))'den yararlanılarak tarafımızca geliştirilmiştir.

Tablo 2.1'e bakıldığında 1970'li yıllarda sadece ticari İslami bankacılığın kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, daha çok Körfez ve Orta Doğu coğrafyasında gelişen faizsiz bankacılık, yukarıda belirtilen bazı sebeplerin etkisiyle 1980'li ve 1990'lı yıllarda Asya-Pasifik ve Türkiye'de ilerleme kaydetmiştir. Bu dönemde İslami sigorta, proje ve emtia finansmanı, sendikasyon, leasing ve İslami menkul kıymetleştirme gibi çeşitli yeni ürün ve hizmetler üretilmiştir. Faizsiz finans sektöründe İslami bankaların yanı sıra tekafül ve faizsiz yatırım kuruluşları da yer edinmiştir. 2000'li yıllardan sonra bankacılık alanında yaşanan teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin de etkisiyle İslami bankacılık Avrupa'dan Amerika'ya, Avustralya'dan Singapur'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

1945'li yıllardan itibaren İslam coğrafyasında sömürgecilere karşı ekonomik bağımsızlık hareketleri görülmeye başlanmıştır. Hindistan'ın hürriyetini elde etmesiyle Müslüman Hint bilginler yeni bir sistem oluşturulabilmesi adına İslam'dan ne şekilde faydalanabileceklerini incelemiştir. Bunun nedeni, Hindistan topraklarında Müslüman toplulukların da bulunmasıdır. Bu aydın insanlar, Hindistan'ın ve Pakistan'ın özgürlüğünü ilanının ardından ilerleyen zamanlarda farklı coğrafyalara yayılmış ve çalışmalarını devam ettirmişlerdir (Eyceyurt Batır, 2016:47-48). 1963 yılında Mısır'da İslami Bankacılık faaliyetinde Ahmet El-Neccar liderliğinde bir banka kurulmuştur. Bu banka, insanlardan para toplamış ve bu parayla İslami ticari faaliyetlere uygun yatırımlar yapmak için kâr-zarar ortaklığı ilkesini benimsemiştir. Ancak bu girişim 1967 yılındaki hükümet değişikliği ile son bulmuştur. 1970'li yıllarda kurumsal katılım ile İslami Bankacılık sisteminin yeniden doğuş serüveni başlamıştır (Öztürk vd., 2021:83-84). 1950'ler ve 1960'lar, İslami finansın fikri altyapısının oluşturulduğu ve ilk denemelerin

yapıldığı yıllar olmuştur. İslami bankacılık başlangıçta pratik bir gerçeklik olarak ortaya çıkmıştır ve 1970'lerde tamamen işler hale gelmiştir (Awan, 2009:1; Cevik ve Charap, 2015:111).

1973 petrol kriziyle Körfez ülkeleri başta olmak üzere İslam ülkeleri yükselen petrol fiyatları nedeniyle petrol zengini ülkeler haline dönüşmüştür. Zenginleşen bu ülkeler yüksek büyüme oranlarına ulaşmıştır. 1973'te Cidde'de birtakım Müslüman ülkelerin finans ile ilgili bakanlarının katıldığı bir konferansta Müslüman ülkelerin, ellerindeki sermaye fazlalarını kendi aralarında değerlendirmeleri gerektiği konuşulmuş ve bununla ilgili bir niyet deklarasyonu yayınlanmıştır. 1973 yılında İslam Kalkınma Bankası kurulmuş ve 1975 yılında faaliyete geçmiştir. 1975 yılında, dünyanın gerçek anlamda tam donanımlı ilk katılım bankası olan Dubai İslam Bankası kurulmuştur. 1970 ve 1980'li İslami bankacılığın ilerleme ve kurumsallaşma yılları olarak bilinmektedir (Görmüş ve Yabancı, 2021:105).

Küreselleşme ve deregülasyon, özelleştirmelerdeki artış ve bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması proje finansmanı ve yapılandırılmış finansman ihtiyacının artmasına ve körfez ülkelerinde bulunan sermayeleri çekmeye yönelik girişimlerin artmasına neden olmuştur.

11 Eylül 2001'den sonra El-Kaide terör örgütünün eylemleriyle birlikte yeni-köktencilik (selefilik) akımı ortaya çıkmıştır. Samuel P. Huntington'ın Medeniyetlerin Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması adlı eserinde belirttiği gibi kültürel kimliklerin çatışması gündeme gelmiştir. Bu bakış açısıyla batı medeniyetlerinin kurumlarına alternatif arayışlar yaygınlaşmıştır. Tek kutuplu dünyadan çok kutuplu bir dünyaya doğru keskin eksen kayması yaşanmıştır (Huntington, 2019).

2008 küresel finansal krizi sonrası batı ile bağlantılı olan İslami finansal kurumlar, bu krizden doğrudan etkilenmişlerdir. Bu krizin İslami finansal enstrümanların yaygınlaşmasında önemli etkileri olmuştur. İslami bankacılıktaki risk paylaşımı ilkesi, 2008 krizinde faizle ilişkili olan geleneksel finansal enstrümanların yaşadığı sorunlardan kaçışa yardımcı olmuştur. Çünkü, İslami finansal enstrümanlar, faizli ürünlerin aksine, ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenmiştir. Ayrıca İslami bankacılık, finansal işlemlerde taraflar arasında risklerin dengeli bir şekilde dağıtmayı hedefler. Kriz, İslami finansın dirençli yapısını test etmiş ve bu finansal sistemi daha fazla dikkate alınmaya teşvik etmiştir. Bu süreçte sukuk ve tekaful gibi yeni İslami finansal ürünlerin geliştiği, yaygınlaştığı görülmüştür.

Bugün İslami bankacılık sistemi uluslararası bir finans sistemi boyutuna ulaşmıştır. Bu bankacılık sistemi İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avustralya gibi dünyanın birçok ülkesinde uygulanmaktadır (Öztürk vd., 2021:84). Uzak Doğu ve Basra Körfezi'nde İslami bankaların sayısı her geçen gün artmakta ve birçok bankacılık firması İslami pencereler açarak veya tam teşekküllü İslami bankalar kurarak operasyonlarının bir kısmını geleneksel uygulamalardan uzaklaştırmıştır. Malezya ve Bahreyn gibi ülkeler, İslami finansal hizmetler için bölgesel merkezler olma yönünde ilerlemektedir (Ariss, 2010:101). İngiltere, Fransa, Çin, Singapur ve diğer birçok ülke, İslami bankacılığın işleyişini kolaylaştırmak için özel düzenlemeler geliştirmiştir (Awan, 2009:2).

Son zamanlarda "Faizsiz Bankacılık" lehinde büyük bir istek ve talep bulunmaktadır. Faizsiz Bankacılık, "faiz oranı" denilen bir ücret karşılığında parayı kiraya vermeye dayanmayan, bilakis bir araba, bir konut, araç-gereç, işyeri vs. gibi somut bir ekonomik varlığın o günkü piyasa değeri doğrultusunda kiralanması üzerine kurulu bir sistemdir (Abdul-Rahman, 2017:67).

Tablo 2.2: İslami Bankacılıkta Kurumsal Gelişimin Ana Taşları

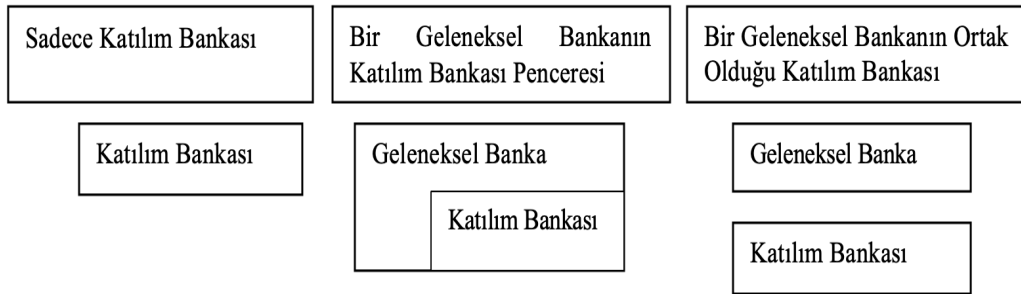
YIL	ÜLKE	OLAY
1963	Mısır	Mith Ghamr Tasarruf Bankası kuruldu.
1975	Suudi Arabistan	IDB kuruldu.
1975	BAE	Dubai İslam Bankası kuruldu.
1977	Kuveyt	Kuveyt Finans House kuruldu.
1977	Sudan	Sudan Faysal İslam Bankası kuruldu.
1977	Mısır	Mısır Faysal İslam Bankası kuruldu.
1978	Ürdün	Ürdün İslam Bankası kuruldu.
1978	Lüksemburg	İslami Finans House kuruldu.
1979	Bahreyn	Bahreyn İslam Bankası kuruldu.
1982	Katar	Katar İslam Bankası kuruldu.
1982	Bahreyn	Albaraka Bankacılık Grubu kuruldu.
1983	Malezya	Berhad Malezya İslam Bankası kuruldu.
1984	İran	Bütün Bankalar faizsiz bankaya dönüştürüldü.
1984	Türkiye	Albaraka Türk Özel Finans Kurumu kuruldu.
1991	Bahreyn	İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu kuruldu.
1991	Endonezya	İslami Banka Yasası, Bank Muamelat kuruldu.
1992	Sudan	Bütün Bankalar faizsiz bankaya dönüştürüldü.
1993	Brunai	Brunai İslam Bankası kuruldu.
1996	Bahreyn	Citibank İslami Pencere açtı.
1998	Malezya	HSBC Amanah kuruldu.
2002	Bahreyn	Uluslararası İslami Finansal Piyasalar Kurumu kuruldu.
2002	Malezya	İslami Finansal Hizmetler Kurulu kuruldu.
2002	Bahreyn	İslam Ülkeleri Uluslararası Derecelendirme Kuruluşu kuruldu.
2002	Tayland	Tayland İslam Bankası kuruldu.
2004	İngiltere	İngiltere İslam Bankası (bugün Al Rayan Bank adını almıştır.) kuruldu.
2006	Avrupa	Avrupa İslami Yatırım Bankası kuruldu.
2007	Singapur	DBS Bank kuruldu.
2010	Kazakistan	Al Hilal Bankası kuruldu.
2010	Malezya	Uluslararası İslami Likidite Yönetim (IILM) kuruldu.
2012	Nijerya	Jaiz Bank kuruldu.
2015	Almanya	Kuveyt Türk'ün Almanya İştiraki KT Bank AG kuruldu.
2013	Umman	Nizwa Bankası kuruldu.

Kaynak: (Görmüş ve Yabanlı, 2021:106).

Modern İslami finansal ürün ve hizmetler iki farklı yaklaşım kullanılarak geliştirilmektedir. İlk yaklaşım, İslam tarafından genel olarak kabul edilen mevcut geleneksel ürün ve hizmetleri tespit ederek yasaklanmış unsurları İslam Hukuku ilkelerine uyacak şekilde değiştirmek veya ortadan kaldırmaktır. İkinci yaklaşım, yeni ürün ve hizmetlerin yaratılmasını ve yenilenmesini kolaylaştırmak için İslam Hukukunun çeşitli ilkelerinin uygulanmasıdır (OICU-IOSCO, 2004:5).

2.1.2. Türkiye’de katılım bankacılığının tarihsel gelişimi

Katılım bankalarının temel özellikleri şunlardır: Sabit veya önceden belirlenmiş faiz oranı olmaksızın işlemler yaparlar, kâr ve zarar ortaklığı düzenlemelerine dayalı işlemleri vardır, İslam kurallarına uygun finansman yöntemleri kullanırlar ve sosyal sorumluluğa sahiptirler. Bunların yanı sıra, faizsiz bankacılığı savunurlar ve ekonomik kalkınma ve refahı desteklemeyi amaçlarlar, şeffaf, açık ve belirli olmayı önemserler ve içinde yaşadıkları ülkenin kanunlarına uyum sağlarlar (OICU-IOSCO, 2004:17; Abdul-Rahman, 2017:421-425). İslami bankacılığın ülkemizdeki yapılanması katılım bankacılığıdır. Laik Türkiye Cumhuriyet yapısına aykırılık olmaması amacıyla İslam ibaresi kullanılmamış ve katılım kullanılması uygun bulunmuştur. Dünyadaki İslami bankacılık modeline benzer şekilde katılım bankacılığı da üç modelden oluşmaktadır.

Şekil 2.1: Katılım Bankacılığının Uygulama Modelleri

Kaynak: (Görmüş ve Yabanlı, 2021:93; Özsoy, 2012:74).

Katılım bankacılığı penceresi modelinde, bağlı bulunulan geleneksel banka ile bazı maddi kaynaklar birçok faaliyette ortak olarak kullanılabilir. Örneğin, bu modelde katılım bankacılığı hizmetiyle geleneksel bankacılık hizmetleri aynı şubelerin içinde verilebilmektedir. Üçüncü modelde ise katılım bankası bir geleneksel bankanın ortaklığıyla ona bağlı ama tamamen ayrı bir tüzel kişilik olarak kurulmaktadır. Bu modelde iki ayrı yasal varlık olarak katılım bankası ve geleneksel banka bütün faaliyetlerini birbirinden ayrı gerçekleştirir. Örneğin, katılım bankacılığı penceresi

modelinde iki hizmet de aynı şubenin içinde gerçekleştirilebilirken bu modelde iki bankanın şubeleri ayrı olmak zorundadır. Hem bağlı ortaklık modelinde hem de pencere modelinde her ne kadar geleneksel bankacılıkla bağları olsa da yapılan işlemlerde katılım bankacılığının temel ilkeleri uygulanmak zorundadır. Katılım bankacılığının uygulanmasında üç tür model olmasına rağmen ülkelerin yerel mevzuatları her zaman bütün modellerin uygulanmasına izin vermeyebilir. Örneğin, İslami kurallara göre yönetilen bazı ülkelerde geleneksel bankacılık yasak olduğu için buralarda katılım bankacılığı penceresi uygulanmamaktadır (Özsoy, 2012:74)

Türkiye’de İslami bankacılık, geleneksel faizli bankacılığa alternatif bir finans modeli olarak 1980’li yıllarda başlamıştır. 1980’lerin başında hükümetin Orta Doğu’dan Türkiye’ye daha fazla fon akışı sağlanabilmesi amacıyla, İslami bankaların ülkede faaliyet göstermesi için hazırlanan hukuki taslağa dayanmaktadır. Buna ek olarak, hükümet 1984 yılında, Özel Finans Kuruluşlarının (SFH) işleyişinin, faiz yasağı ile bankacılığa izin verilmesi doğrultusunda İslam'a veya dini inançlara doğrudan atıfta bulunmaksızın laik anayasaya uygun olarak çalışabileceğini belirten bir kararname çıkarmıştır. 1983 yılında, Türkiye İş Bankası’nın iştiraki olarak ilk İslami finans kurumu olan Albaraka Türk Katılım Bankası kurulmuştur. Kararnamenin ardından 1985 yılında Faisal Finans Kurumu kurulmuştur (Öztürk vd., 2021:145-146).

Takip eden yıllarda 1989 yılında Kuveyt Türk, 1990 yılında ilk Türk sermayeli özel finans kurumu olan Anadolu Finans, 1995 yılında İhlas Finans ve 1966 yılında Asya finans kurumu faaliyetlerine başlamıştır. 1999 yılına kadar özel finans kurumları bankacılık kanununa tabii değilken ilk kez ilgili yıl itibarıyla 4389 sayılı Bankalar Kanunu’na (mülga) dahil edilmişlerdir. 2001 yılında Faisal Finans, sektörden çıkarak şubelerini devretmiş ve yapı Ülker grubu girişimi olarak Family Finans kurumuna dönüşmüştür. Yine aynı yıl İhlas Finans Kurumunun likidite problemleri nedeniyle BDDK kararıyla faaliyetleri durdurulmuş ve tasfiye sürecine girmiştir. Bu vaka bir özel finans kurumunun ilk kez tasfiye sürecine girmesi olarak kayıtlara geçerken İslami finans sektörüne de ağır bir darbe vurmuştur. İlgili süreçte güven problemleri yoğun bir biçimde hissedilmiş ve sektörden yüklü miktarda fon çıkışı yaşanmıştır (Canbaz, 2022:40). Değişen iktisadi şartlar nedeniyle kurum 1998 yılında Genel Müdürlük teşkilatını İstanbul’a taşımıştır. Hazine Müsteşarlığı’ndan alınan izin doğrultusunda 1999 yılının temmuz ayında kurum sermayesinin tamamı Boydak Grubu’na intikal etmiştir. Anadolu Finans Kurumu ile Family Finans; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun 19.08.2005 tarihli ve 1685 sayılı kararıyla birleşmiştir. Her iki bankanın birleşmeye dair

kararlarının tescil edilmesine BDDK'nın 28.12.2005 tarih ve 1764 sayılı kararı ile onay verilmiştir. BDDK'nın 30.11.2005 tarih ve 1747 sayılı kararı ile de Banka unvanı Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. olarak güncellenmiştir (Uzmanpara, 2017).

2007-2008 global finansal krizlerinde ticari bankaların kötü işleyişi, tasarruf faizini daha da yükseltmiştir. Bilhassa, hükümetin öncelikleri doğrultusunda ki farklılaşmalar, İslami Finans'ın Türkiye'deki meşrulaşmasına katkı sağlamıştır (Öztürk vd., 2021:146).

Katılım bankalarının bankacılık mevzuatına dahil edilmesiyle bankacılık sektöründe önemli bir derinleşme ve genişleme yaşanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte son 15 yılda bankacılık sektörü, ülke yönetiminin finans politikalarında önemli yer tutmuş, sektörün geliştirilmesi çabalarından katılım bankaları da olumlu etkilenmiştir. Devlet yönetimin, İstanbul'u finans merkezine dönüştürme vizyonu bu politikaların en belirgin olanı iken 300 Milyon dolar karşılığı TL sermayeli Ziraat Katılım Bankası A.Ş. 2015 yılında kurularak İslami bankacılık sektörüne kamu desteği sağlanmıştır. Banka 12 Mayıs 2015'te faaliyet iznini almış ve 29 Mayıs 2015 tarihinde faaliyetine başlamıştır. Bu girişim devlet eliyle kurulan ilk İslami banka olması hasebiyle önem arz etmektedir (Canbaz, 2022:41). Aynı yıl 15 Ocak tarihinde Halk Bank'ın kurucu ortağı olacağı bir katılım bankası kurulması için BDDK tarafından 6168 sayılı karar ile faaliyet izni verilmiştir (BDDK, 2015:1). Ancak Halk Bank hukuki gerekçelerle bu girişimini ertelemiş ve faaliyet izni aynı yıl sonunda kendi beyanına istinaden iptal edilmiştir. Kısa bir süre sonra ikinci kamu katılım bankası olan Vakıf katılım Bankası A.Ş. 805 Milyon TL sermaye ile kurulmuş ve 25 Şubat 2016 yılında faaliyetine başlamıştır. 2016 yazında yaşanan 15 Temmuz darbe girişiminin bir sonucu olarak BDDK; Bankacılık Kanunu çerçevesinde, terör faaliyetlerine destek vermesi gerekçesiyle Bank Asya'nın faaliyet iznini kaldırmıştır (TMSF, 2002).

2018 yılına gelindiğinde TKBB bünyesinde, "Merkezi Danışma Kurulu" oluşturularak katılım bankacılığında şer'i standartlaşmanın ve kontrolün daha etkin biçimde yapılması amaçlanmıştır. İslami bankacılık sektöründeki son büyük gelişme 2019 yılında yaşanarak Türkiye Emlak Katılım Bankası 1 Milyar TL sermaye ile üçüncü kamu katılım bankası olarak sisteme katılmıştır. 2021 yılında ise kamuda İslami bankacılıkta organizasyonel yapılanmanın geliştirilmesine ilişkin çabalar görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi çatısı altında "Katılım Finans Dairesi Başkanlığı" ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası çatısı altında "Katılım

Bankacılığı Müdürlüğü” kurulması bu hususta görülen önemli gelişmelerdendir (Canbaz, 2022:42).

İslami bankacılığın dayandığı ilkelerin çoğu, tüm dünyada yaygın olarak kabul edilmiştir. İslami ilkelerle yönetilen finansal kurumlar, muhafazakâr değerlerin korunması nedeniyle aşırı pazarlama olmaksızın yeni müşteriler edinmektedir. Geleneksel yatırım bankalarının aksine değerleri, takas ve türev varlıkların sanal faaliyetlerine değil, gerçek paraya dayalıdır (Musa vd., 2020:29).

Tablo 2.3. Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişiminde Önemli Olaylar

1975	Türkiye, yüzde 8,5 sermaye payı ile İslam Kalkınma Bankası’nın kurucu ortağı olmuştur.
1983	83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Finans Kurumlarına (ÖFK) yasal faaliyet izni verilmiştir.
1984	Albaraka Türk Özel Finans Kurumu, ilk ÖFK olarak kurulmuştur.
1985	Faisal Finans Kurumu kurulmuş ve Albaraka Türk Özel Finans Kurumu ile birlikte aynı yıl içinde faaliyet izni alarak faaliyete başlamıştır.
1989	Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu kurulmuştur.
1991	Anadolu Özel Finans Kurumu kurulmuştur.
1995	İhlas Finans Kurumu ve Özel Finans Kurumları Birliği Vakfı kurulmuştur.
1996	Asya Özel Finans Kurumu kurulmuştur.
1999	Özel Finans Kurumları 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına dahil edilmiştir.
2000	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur.
2001	İhlas Finans Kurumu’nun faaliyeti BDDK tarafından durdurulmuş ve bankacılık ruhsatı iptal edilmiştir. Faisal Finans Kurumu, Family Finansa dönüşmüştür. Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuştur.
2002	Kuveyt Türk ilk yurt dışı şubesini Bahreyn’de hizmete açmıştır. Özel Finans Kurumları Birliği bünyesinde Güvence Fonu oluşturulmuştur.
2003	Özel Finans Kurumları Birliği Vakfı tasfiye edilerek tüm malvarlığı ÖFK Birliği’ne devredilmiştir.
2005	5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile sektördeki kuruluşların unvanı "Özel Finans Kurumu" yerine "Katılım Bankası" şeklinde, Özel Finans Kurumları Birliği unvanı da "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" olarak değiştirilmiştir. Aynı yıl, Anadolu Finans ile Family Finans birleşerek Türkiye Finans olmuştur. Özel Finans Kurumları Birliği bünyesindeki Güvence Fonu TMSF’ye devredilmiştir.
2006	TKBB Statüsü Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bank Asya’nın halka arzı gerçekleştirilmiştir.
2007	Albaraka Türk’ün halka arzı gerçekleştirilmiştir.
2008	Türkiye Finans Katılım Bankası’nın %60 hissesi Suudi Arabistan kökenli The National Commercial Bank (NCB) tarafından satın alınmıştır.
2009	İlk Tekafül şirketi Neova kurulmuştur.
2011	Kuveyt Türk ilk özel sektör kira sertifikası ihracını gerçekleştirilmiştir. Katılım Endeksi, katılım bankacılığı prensiplerine uygun BİST’te işlem gören hisse senetlerinden oluşan borsa endeksi olarak oluşturulmuştur.
2012	Hazine Müsteşarlığı ilk kamu kira sertifikası ihracını gerçekleştirilmiştir. Albaraka Türk ilk yurtdışı şubesini Irak- Erbil’de açmıştır.
2013	Albaraka Türk ve Kuveyt Türk ortaklığında ilk faizsiz emeklilik şirketi olarak Katılım Emeklilik kurulmuştur.
2014	Katılım Endeksine Dayalı Borsa Yatırım Fonu kurulmuştur. Ziraat Katılım Bankası ilk kamu katılım bankası olarak kurulmuştur.
2015	Türkiye Katılım Bankaları Birliği tarafından, Türkiye Katılım Bankacılığı 2015-2025 Strateji Belgesi yayımlanmıştır. Kuveyt Türk, iştiraki olan bir banka olarak Almanya’da İslami bankacılık prensiplerine uygun KT Bank AG’yi kurmuştur. KT Portföy ve Albaraka Portföy kurulmuştur. Bank Asya’nın yönetimi TMSF’ye devredilmiştir. Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu kurulmuştur.
2016	BDDK tarafından Bank Asya’nın faaliyet izni kaldırılmıştır. Vakıf Katılım Bankası ikinci kamu katılım bankası olarak kurulmuştur.
2017	Türkiye Katılım Bankaları Birliği ile İslam Kalkınma Bankası arasında Public Private Partnership (PPP) projelerinin finansmanı amaçlı iş birliği anlaşması imzalanmıştır.
2018	Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) bünyesinde, “Merkezi Danışma Kurulu” kurulmuştur.
2019	Üçüncü kamu katılım bankası Emlak Katılım faaliyete geçmiştir.

Kaynak: (Yabanlı, 2021).

2022 yıl sonu itibarıyla Türkiye’de katılım bankacılığı sektörü 6 banka ile hizmet vermektedir: Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım,

Vakıf Katılım, Emlak Katılım. Türkiye’de faaliyette bulunan 6 katılım bankasının yurt içi ve yurt dışı toplam şube sayısı %5,2 artışla 2022 yılında 1.379’a yükselmiştir. Katılım bankalarının şube sayısı bankacılık sektörü toplam şube ağının %12,5’ini meydana getirmektedir. 2022 yıl sonu itibarıyla katılım bankalarının toplam çalışan sayısı bir önceki yıla göre %4,2 oranında artarak 17.868 kişi olmuştur (TKBB, 2022:65).

Tablo 2.4. Türkiye’de Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Sermaye Yapısı

Albaraka Türk	Albaraka Grubu %54, İslam Kalkınma Bankası (IDB) %8, Alharthy Ailesi %3,5, Yerli Ortaklar %9, Halka Açık %25
Kuveyt Türk	Kuwait Finance House (KFH) %62, Vakıflar Genel Müdürlüğü %19, İslam Kalkınma Bankası (IDB) %9, Public Institution for Social Security Kuwait %9
Türkiye Finans	NCB %67, Gözde Girişim Sermayesi %10,5, Diğer %22
Vakıf Katılım	Vakıflar Genel Müdürlüğü %100
Ziraat Katılım	Ziraat Bankası %100
Emlak Katılım	Hazine ve Maliye Bakanlığı %100

Kaynak: (Yabanlı, 2021).

Tablo 2.4’te görüldüğü üzere Türkiye’de faaliyette bulunan 6 katılım bankasının 3’ü kamu bankası (Vakıf Katılım, Ziraat Katılım, Emlak Katılım), 2’si özel banka (Albaraka Türk ve Türkiye Finans) ve Kuveyt Türk %19 Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün payı olması sebebiyle yarı özel banka statüsündedir.

Tablo 2.5. Türkiye’de Mevcut 6 Katılım Bankasına Ait Dijital Veriler

2022 İnternet Bankacılığı Verileri			
Aktif Müşteri (Adet)			200.400
İşlem Hacmi (Milyon TL)			737.971
2022 Mobil Bankacılık Verileri			
Aktif Müşteri (Adet)			4.226.099
İşlem Hacmi (Milyon TL)			2.157.649
Alternatif Dağıtım Kanalları Verileri			
Ürün Hizmet (Adet)	2020	2021	2022
ATM	2.296	2.344	2.263
Kredi Kartı	1.241.894	2.037.383	2.3444.693

Kaynak: (TKBB, 2022:65)’den yararlanılarak tarafımızdan geliştirilmiştir.

Katılım bankaları şube sayısını artırmanın yanı sıra müşterilerine erişim konusunda ATM’leri de aktif bir şekilde kullanmaktadır. Şubeye gitmeden birçok bankacılık işlemi ATM üzerinden yapılabilmektedir. Ek olarak bazı katılım bankaları ATM’ler aracılığıyla mudilere gram altın çekme hizmeti de sunmaktadır. 2020 yılında katılım bankalarının toplam ATM sayısı 2.296, 2021 yılında 48 adet artış göstererek 2.344 olmuştur. 2022 yılına gelindiğinde ise bu sayı 2.263’e gerilemiştir.

Katılım bankacılığında kredi kartı kullanılması eleştirilen bir konu olsa da her geçen yıl kredi kartı miktarında ciddi bir artış yaşanmaktadır. Bu durum tablo 7’de de net

bir şekilde görülmektedir. 2020 yılında toplam kredi kartı sayısı 1.241.894, 2021 yılında 2.037.383 ve 2022 yılında yine artış göstererek 2.344.693'e yükselmiştir.

Tablo 2.6. Katılım Bankalarının Aktif Gelişimi ve Sektör İçindeki Payı (Milyon TL)

Yıllar	Toplam Aktifler	Değişim (%)	Sektörel Pay (%)
2017	160.136	20,5	4,9
2018	206.806	29,1	5,3
2019	284.459	37,5	6,3
2020	437.119	53,7	7,2
2021	717.338	64,1	7,8
2022	1.187.163	65,6	8,3

Kaynak: (BDDK)'den derlenmiştir.

Katılım bankaları kuruldukları günden bu yana hızlı bir büyüme göstermektedir. Özellikle 2000'li yılların başlarından itibaren 2014 yılı hariç olmak üzere toplam aktiflerde çift haneli büyüme rakamları gerçekleşmektedir. 2017 yılında katılım bankalarının aktif büyüklüğü 160.136 milyon TL'dir. Bu rakam her yıl artış göstermiştir. 2018 yılında 206.806 milyon TL, 2019 yılında 284.459 milyon TL, 2020 yılında 437.119 milyon TL, 2021 yılında 717.338 ve 2022 yılında 1.187.163 milyon TL'ye yükselmiştir.

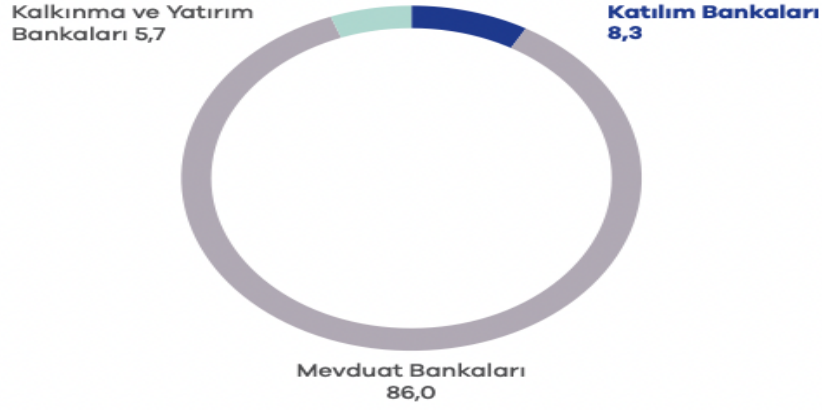
Tablo 2.7. Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısı (2017-2022)

Yıllar	Şube Sayısı	Büyüme (%)	Personel Sayısı	Büyüme (%)
2017	1.032	8	15.029	3,9
2018	1.122	8,7	15.654	4,2
2019	1.179	5,1	16.040	2,5
2020	1.255	6,4	16.849	5,0
2021	1.311	4,5	17.147	1,8
2022	1.379	5,2	17.868	4,2

Kaynak: (BDDK)

Katılım bankalarının 2017 yılında şube sayısı 1.032, 2018 yılında 1.122, 2019 yıl sonunda şube sayısı 1.179'a (3 yurt dışı şube dâhil) ulaşmıştır. Bu yıllara benzer şekilde diğer yıllarda da katılım bankalarının şube sayıları hep artış göstermiştir. Şube artış hızlarına baktığımızda katılım bankalarının büyüme gösterdiği net bir şekilde görülmektedir.

Katılım bankalarının şubelerinin artması Türkiye'nin istihdamına yaptığı katkıyı da artırmaktadır. Açılan her şube ile yeni personel alınma ihtiyacı doğmaktadır. 2017 yılında katılım bankalarında toplam çalışan sayısı 15.029, 2018 yılında 15.654, 2019 yılında 16.040, 2020 yılında 16.849, 2021 yılında 17.147 ve 2022 yılında 17.868 kişidir. Katılım bankalarında çalışan sayısı yıllar bazında sürekli artış göstermektedir.

Şekil 2.2: Türk Bankacılık Sektöründeki Paylar (%)

Kaynak: (TKBB, 2022:132).

Katılım bankalarının Türk bankacılık sektörü içerisinde payı her geçen gün artmaktadır. Hem şube sayılarındaki artış hem de alternatif dağıtım kanallarındaki artış bu durumu destekler niteliktedir. 2022 yılında katılım bankacılığının bankacılık sektörü içerisindeki payı %8,3 olmuştur.

2.1.3. Konvansiyonel bankacılığın tarihsel gelişimi ve işleyişi

Bankacılığın ortaya çıkışı oldukça eskilere uzanmaktadır. Bankacılık işlemlerinin doğuşu milattan önce 3500'lü senelere dayanmaktadır. Mezopotamya'da yapılan kazılarda Sümerler ve Babillerin bankacılık işlemlerine benzer faaliyetlerde bulduklarını gösteren belgeler gün ışığına çıkarılmıştır. Romalılar ve Yunanlılar, erken ve orta çağda bankacılığın en önemli temsilcileri olarak kabul edilmektedir. Avrupa coğrafyasında da Lombardlar bankacılığın liderliğini ve öğreticiliğini üstlenmişlerdir. Modern bankacılığın miladı 1609 senesinde Amsterdam Bankası'nın kurulması olmuştur. 1694 senesinde kurulan İngiltere Bankası ve 1907 senesinde ABD'de kurulan Federal Reserve Bank modern bankacılık oluşumunun mihenk taşlarıdır (Ganbat, 2007:5).

Ticaretin gelişmesi ve uluslararası ilişkilerin artması, para ve finans kurumlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. İlk sarraflar ticaretin merkezinde yer almış ve banka kelimesi, İtalyanca 'banco' yani "masa, sıra" kelimesinden türetilmiştir. Sarrafların tasarruf ve transfer işlemleriyle bankalar, mevduat ve transfer bankaları olarak ortaya çıkmıştır. Para ticareti, burjuvazi ve ticari sermayenin gelişimiyle bankacılığı ekonomik yaşam için önemli hale getirmiştir. Sanayi devrimi de bankacılığın hızlı gelişimini desteklemiştir (Yetiz, 2016:108). Konvansiyonel bankacılığın tarihsel gelişimi tablo 2.8 yardımıyla anlatılmıştır.

Tablo 2.8. Bankacılığın Gelişimi

İlk Banka	İlk Bankacılık Yasaları	Bankacılığın Gelişimi ve Kontrol Edilmesi	Milat	İlk Modern Banka	Çek ve Banknot Kullanımı	Goldsmithler ve Sertifikası	İlk Merkez Bankası	Modern Bankacılığın Ortaya Çıkışı
3500	2000	1000	0	1609	1637	1640	1694	1907
MÖ. 3500	Sümer ve Babil'de tapınaklarda keşişler tarafından borç verildiğini gösteren vesaikler keşfedilmiştir.							
MÖ. 2000	Eshunna Krallığı bankacılığa ait ilk hukuki çerçeveyi oluşturmuş, faiz oranını %20 şeklinde karara bağlamıştır. Hammurabi kanunları, kredi kullandırma, fon toplama, komisyon faaliyetlerini karara bağlamış, kredi senetleri tabletlere iki nüsha olarak işlenmiştir.							
MÖ. 1000	İlk ve Orta Çağ'da Yunanlılar, Romalılar ve Mısırlılar bankacılığı iletmiş, eski Mısır'da faiz kısıtı konulmuş ve eski Yunan'da da bankaların denetlenmesi uygulanmıştır.							
1609	İlk modern banka olan 'Amsterdam Bankası' inşa edilmiştir.							
1637	Venedik Bankası inşa edilmiş çek ve banknot kullanılmıştır.							
1640	İngiltere Kralı'nca tacirlerin altınlarının zorla alınmasıyla, altınlar 'goldsmith' adı altında tacirlere sertifika karşılığında verilmeye başlanmıştır.							
1694	1694 İlk Merkez Bankası olan İngiltere Merkez Bankası kurulmuştur.							
1907	Sistem, ABD Merkez Bankası olan Federal Reserve Bank kurulmasıyla beraber olgunluğa erişmiş ve modern bankacılık yapılanması başlamıştır.							

Kaynak: (Aydın, 2006: 18)'den aktaran (Yetiz, 2016:109).

Bankalar, kaynak fazlası olan birimlerden daha verimli yatırım fırsatlarına sahip olupta fon açığı olan birey veya kurumlara fon aktararak ekonomik verimliliğin artırılmasında kilit bir rol oynamaktadır. Ayrıca bankalar, işlem maliyetlerini önemli ölçüde azaltması ve kolaylığı artırması sebepleriyle ticaret ve ödeme sisteminde oldukça önemlidir (Eshete vd., 2013:175). Böylelikle, bankalar ve bankacılık sektörleri ulusal ekonomilerde son derece önemli bir role sahiptir (Balcerzak vd., 2017:52).

Konvansiyonel bankacılık, geleneksel faiz prensibi ile işlemektedir. Geleneksel bankacılık teorilerine göre bankalar, mevduat sahiplerinden işlem mevduatlarını düşük bir faiz oranıyla satın alıp, ardından bu fonları borç alanlara daha yüksek bir faiz oranıyla yeniden satarak kâr elde etmektedir (Kamarudin ve vd., 2013:2). Ayrıca konvansiyonel bankalar, akreditif ve benzeri hizmetleri sunarak ta kazanç sağlamaktadır. Ek olarak, bu bankalar kısmi ters sistem sayesinde, düşük maliyetli kaynaklarını çoğaltmalarına yardımcı olan türev mevduatlar üreterek ticaret yapabilmektedir (Rehman ve Niazi, 2010:25). Geleneksel bankacılık için müşterilerde en önemli motive edici faktör, bankacılık ürün ve hizmetlerinin çeşitliliğidir (Hanif ve vd., 2012:71).

Bankacılık sektörü tek başına finansal sistem varlıklarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Konvansiyonel bankalar, ekonomik göstergelerin geliştirilmesi yoluyla doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik kalkınmaya önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Safiullah, 2010:199). Konvansiyonel bankaların işlevleri şunlardır (Eyceyurt Batır, 2016:43):

- Likit parayı mevduata, mevduatı likit paraya çevirerek işleyebilme,

- Hane halkı ve kurumlar arasında likit dolaşımına aracılık etmek,
- Mevduatları, kambiyo senedi ve devlet tahvili gibi çeşitli ticari ve finansal araçlara dönüştürme,
- Mevduatın güvenliğinin sağlanması.

Konvansiyonel bankalar sürekli artan bir rekabet ortamında faaliyet göstermektedir. Bu ortamda faaliyet gösteren konvansiyonel bankaların uzun vadeli yaşayabilirliği, kısmen ne kadar verimli ve etkili bir şekilde faaliyet gösterdiklerine bağlıdır (Mester, 1997:230). Kaynakların etkin ve verimli kullanımı, her bankacının temel hedeflerindedir. Bu konular bankacılıkta her zaman önemli olmuştur. Ancak son zamanlarda yaşanan teknolojik gelişmeler, küreselleşme ve finansal krizler gibi olaylar bankacılık sektörünün daha etkin olması gerektiğine vurgu yapılmasına neden olmuştur. Örneğin, finansal hizmetler, teknolojik yenilik ve bankacılık konsolidasyonu için artan rekabet nedeniyle bankalar maliyetleri kontrol etmeye, hizmet ve ürünleri daha verimli bir şekilde sunmaya odaklanmıştır (Spong ve vd., 1995:1).

20. yüzyılda telekomünikasyon ve bilgi işlem alanındaki gelişmeler, bankaların işleyiş, işlev ve faaliyetlerinde köklü farklılaşmalara yol açmıştır. Ayrıca bankaların çoğalmasına ve farklı coğrafyalara yayılmasına da neden olmuştur. Geleneksel bankacılığın temel faaliyetlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Öztürk ve vd., 2021:74):

- Repo gibi nakit yönetimi ürünleri, devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) gibi sabit getirili ürünler, hisse senedi gibi değişken getirili ürünler, forward işlemleri gibi türev ürünler, hayat ve sağlık sigortası gibi bankacılık ve sigortacılık ürünleri ve yabancı hisse senedi gibi yurt dışı piyasa işlemleri kapsamında değerlendirilebilecek çeşitli ürünler ve işlemler sunmak,
- Kaynakların dolaşımına aracılık etmek,
- Kaynakların kullanımını iyileştirmek,
- Kaydi para meydana getirmek,
- Ulusal ve uluslararası ticarete katkıda bulunmak,
- Varlık ve nakitleri güvende tutmak ve yatırımları finanse etmek,
- Gelir dağılımını etkilemek.

2.2. İslami ve Konyansiyonel Bankacılığın Kavramsal Gelişimi

Bankaların temel fonksiyonlarından biri fon toplama, diğeri ise fon sağlamadır. Bankalar, elinde fazla parası olan kişilere güvenli bir liman ve ek kazanç kapısı sunarken, üretim veya diğere nedenlerle paraya ihtiyaç duyan kesimin ihtiyacını karşılamak için bir sistem oluştururlar. Bankalar, bu fon ihtiyacı olanları ve fazla paraya sahip olanları bir araya getirerek aracılık hizmeti de sunarlar. Bu işlevleri yerine getiren bankalar hem kar elde ederler hem de likidite sağlayarak ekonomiyi canlandırırlar (Takan ve Acar Boyacıoğlu, 2013).

Bankalar, topladıkları fonların tamamını serbestçe kullanamazlar; bir kısmını zorunlu karşılık olarak Merkez Bankasına yatırmak zorundadırlar. Zorunlu karşılık oranları mevduatın vadelerine göre farklılık gösterir. Zorunlu karşılık için ödenen faiz oranı, bankaların mevduata ödediğinden daha düşük olabilir, böylece aracılık maliyetleri azaltılır ve etkinlik artırılır. Ayrıca, sigorta kapsamında tasarruf mevduatı için belirli oranda prim ödenir (Esen, 2019).

İslami finans sistemi, faiz dışı finansal enstrümanları kullanmaya teşvik etmektedir (OICU-IOSCO, 2004:5). Böylece tasarruf sahiplerini, mülkiyet haklarına sahip müşterilere dönüştürmektedir (Dar ve Presley, 2000:3). Faizsiz bankacılık sistemi, karlılıkta herhangi bir kayıp olması durumunda ilgili tüm taraflara eşit katkı sağlamaktadır. Bir İslami banka, herhangi bir finansal işlemde veya ticari anlaşmada her zaman müşterilere ortak veya katkıda bulunan statüye sahiptir (Rehman ve Niazi, 2010:25). Bununla birlikte, pratikte çoğu İslami banka, geleneksel muadillerine benzer bir organizasyon yapısına sahiptir (Dar ve Presley, 2000:3). İslami bankacılık, yatırımcılar ile fon kullanıcıları arasında risk paylaşımını teşvik ederek, kâr oranlarını İslam hukuku ilkelerine tabi şekilde maksimize etmeyi amaçlamaktadır (Rehman ve Niazi, 2010:25; Hanif vd., 2012:71; Kamarudin vd., 2013:2; Abdul-Majid vd., 2010:26). Başka bir deyişle, İslami bankacılık, İslam hukuku ilkelerine dayalı bankacılık sistemini ve İslam ekonomisinin gelişmesi yoluyla pratik uygulamasını ifade etmektedir.

İslami bankacılığın göze çarpan özellikleri arasında en önemlileri, işlemlerde faiz ödenmesinin yasaklanması ve kumar, pornografi ve alkol gibi anti-sosyal ve etik olmayan davranışlarda bulunulmasının veya finanse edilmesinin yasaklanmasıdır (Abdul-Majid vd., 2010:26). Konvansiyonel bankaların ve İslami bankaların çeşitli fon kullandırma ve toplama yöntemleri bulunmaktadır. Bunlara başlıklar halinde aşağıda detaylı olarak değinilmiştir.

2.2.1. İslami bankacılıkta fon kullandırma yöntemleri

İslami finansal çerçevenin felsefesi, kapitalizm doktrinine ve materyalizme yol açan kontrolsüz kaynak üretimi ve kullanımına dayanan çağdaş geleneksel sistemden büyük ölçüde farklıdır. İslami ekonomik ve finansal sistem risk paylaşımını gerektirir ve İslam hukukuna uygun mudaraba, murabaha, muşaraka, icâre ve selam gibi finansal araçlar ve düzenlemeler sunmaktadır. Tüm bu kavramlar, toplumda iş ve ticareti teşvik etmek ve kolaylaştırmak ve nihayetinde ekonomik ilerleme ve refah getirmek için İslami ilkelere türetilmiştir (Ali ve Hussain, 2017:42). Genel olarak kabul edilen ve günümüzde kullanılan fon kullandırma yöntemleri şunlardır: Mudaraba, müşaraka, murabaha, icare (leasing) ve selem, sukuk, istisna ve teverruk (Netzer, 2004:19; Raphaeli, 2006:2790-2792; Türkan, 2019:60-66).

Tablo 2.9. İslami Finansal Araçların Özeti

Finansal Araçlar	Kısa Tanımlar
Murabaha	İşlem anında ödemesi alınan mal veya hizmete kâr payı ilave edilerek vadeli satılmasıdır.
Mudaraba	Sermaye- emek ortaklığıdır.
Muşaraka	Her iki tarafında sermayeye ya da hem sermayeye hem emeğe iştirak ettiği bir ortaklık sözleşmesidir.
İcara	Finansal kiralama yöntemidir.
Selem	İleri bir tarihte üretimi yapılacak bir varlığın bugünden satın alınması işlemidir.
İstisna	İleri bir tarihte gerçekleştirilecek bir iş üzerine bugünden sözleşilmesidir.
Teverruk	Likit gereksiniminin giderilmesi amacıyla taksitli satın alınan bir metanın, peşin şekilde üçüncü bir kişiye satılması işlemidir.
Sukuk	Varlıkların menkul kıymetleştirilerek kira sertifikaları (İslami tahviller) yoluyla piyasaya sürülmesi işlemidir.
Karz-ı Hasen	Verilen borcun aynı tutarda geri ödenmesidir.

Kaynak: (Türkan, 2019:66).

Tablo 2.9’da özet olarak verilen İslami finans araçları aşağıda başlıklar halinde detaylı olarak anlatılmıştır.

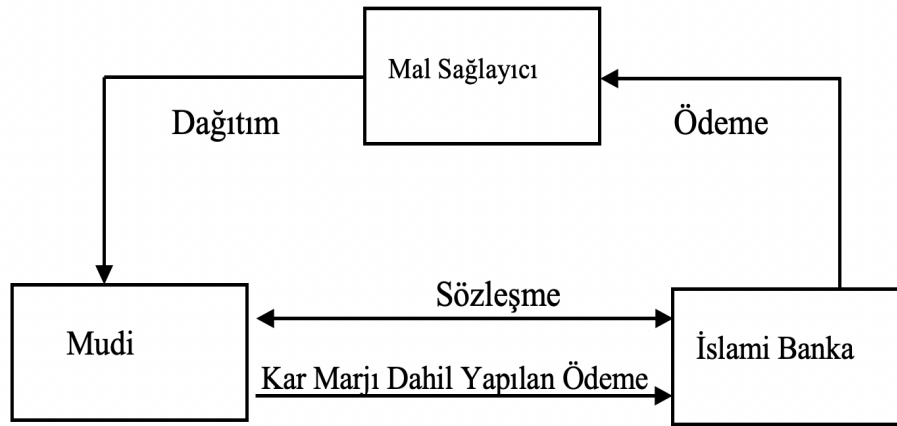
2.2.1.1. Murabaha (kurumsal finansman desteği)

Murabaha, İslami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından en yaygın kullanılan İslami finansman aracıdır. Murabaha, satıcının alıcıya maliyeti açıkladığı ve satış fiyatına karar vermek için maliyete bir kar marjı eklediği belirli bir satış işlemi türüdür. Bu işlemde varlıklar ve emtialar alınıp satıldığı için, murabaha bir kredi türü değil, her zaman bir ticaret işlemi olarak düşünülmelidir (Ali ve Hussain, 2017:43). Buradan hareketle, murabaha faizle verilen bir borç değil, kârlı bir malın satışlarıdır. Murabahanın mekanizması, bankanın malı müşterinin talebine göre satın alması ve o malı, maliyet artı kâr esasına göre satmasıdır. Bu düzenleme kapsamında, banka müşteriye maliyet ve kâr

marjını açıklamakla yükümlüdür. Dolayısıyla banka, bir borçluya avans vermek yerine, üçüncü bir kişiden mal satın alır ve bu malları müşteriye kâr karşılığında satar (Metwally, 1997:93).

Diğer bir deyişle, İslami finans kurumu murabaha sözleşmesi kapsamında ticaret finansmanı sağlamaktadır. Murabahaya banka ile müşterisi arasında kararlaştırılan bir fiyattan mal satış sözleşmesi eşlik etmektedir. Banka, hammadde, bileşen parçaları gibi malları müşteri adına satın alır ve daha sonra malları müşteriye yeniden satar. Banka, mal satışından ve ayrıca verilen hizmetler için ek ücret almaktadır. Sözleşmenin imzalanmasından sonra banka, malın teslim tarihini ve yerini önceden belirterek malları müşteriye vermeyi kabul etmiş olur. İslami finans kurumu, mallar müşteri tarafından teslim alınana kadar tüm bozulma veya hasar risklerini üstlenmektedir (Tatiana vd., 2015:483).

Murabaha altında kârla mal satmanın geleneksel bankaların uygulamalarıyla karşılaştırıldığında, bir krediye faiz uygulamakla aynı şeylerden biri gibi görüldüğü ve aynı sonuçları verdiği sorusu akla gelebilir. Ana fark, kullanılan sözleşmede yatmaktadır. Murabaha bir satış sözleşmesi iken, geleneksel finansman kredili mevduat kredisi, faize dayalı bir borç verme sözleşmesi ve işlemidir. Murabaha işleminde banka, İslami kurallarda helal (geçerli) ilan edilen bir ticari faaliyet olan bir varlığı satarak karı tahsil etmektedir. Ancak borç vermek ve faiz almak tamamen faize dayalı bir işlem olduğundan İslami kurallara göre yasaktır (Khaliq, 2014:604). Murabahanın bedeli, ilk satış anında peşin olarak, taksitle veya belirli bir süre sonra tek seferde ödenebilir (Ali ve Hussain, 2017:44).

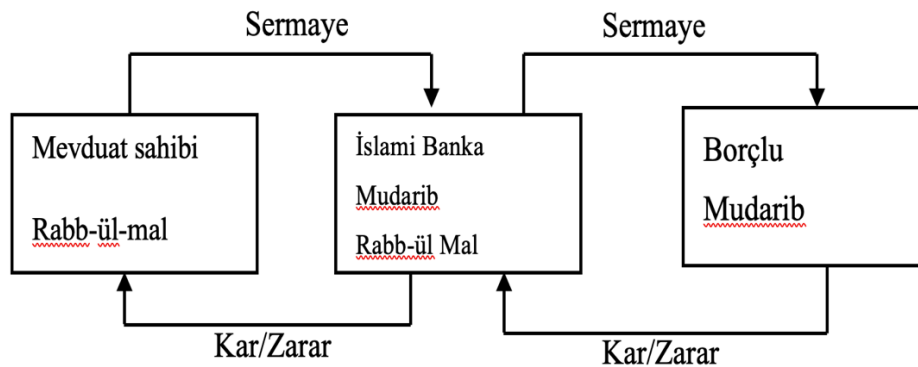
Şekil 2.3: Murabaha İşleminin İşleyiş Şeması

Kaynak:(Tatiana vd., 2015:483).

2.2.1.2 Mudaraba (emek- sermaye ortaklığı)

Mudaraba, genellikle kısa ve orta vadeli yatırım projelerinin finansmanında kullanılmaktadır. Mudaraba sözleşmeleri, geleneksel finansal sistemdeki güvene dayalı finansmana benzemektedir. Yatırılan paradan elde edilen gelir, finansal kuruluş ile girişimci arasında, sözleşmeye uygun olarak dağıtılmaktadır. Sözleşmenin sonunda taraflar, belirli bir para miktarını değil, kârın bölüneceği oranı belirlemektedir. Genellikle İslami finans kurumu kârın %15'i ile %30'unu almaktadır. Zarar durumunda İslami finans kurumu sadece zararı üstlenir ve bu durumda mudarib emeğinin karşılığını alamaz. Mudarib, fonları sözleşme kapsamında olmayan diğer projeleri finanse etmek için kullanma hakkına sahip değildir. Ek olarak, müşterinin rızası olmadan diğer fon kaynaklarını çekemez veya kendi parasını kullanamaz (Tatiana vd., 2015:482).

Mudaraba sözleşmesi, ilk ortaya çıktığı dönemlerde iki tarafın ortaklığı üzerine kurulmaktaydı. Ancak modern zamanlarda, İslami finans kurumları tarafından iki aşamalı yeni bir mudaraba modeli kullanılabilmektedir. Model, ünlü İslam alimi Uzair (1978), tarafından geliştirilen teoriye dayanmaktadır. İki aşamalı mudaraba durumunda, bir programda iki mudaraba işlemi kullanılır. İki aşamalı mudaraba sözleşmesine finansör olarak mevduat sahipleri, aracı olarak banka ve sermayeye ihtiyacı olan girişimci olmak üzere üç taraf dahil edilmektedir. Birinci mudaraba mudi (rabb-ül-maal) ile banka (mudarib) arasında, ikincisi ise banka (rabb-ül-maal) ile borç alan (mudarib) arasında yapılır (Şekil 2.4). Birinci mudarabanın tarafları bankanın kârını paylaşırken, ikinci mudarabanın tarafları borçlunun kârını paylaşır (Nagaoka, 2012:119).

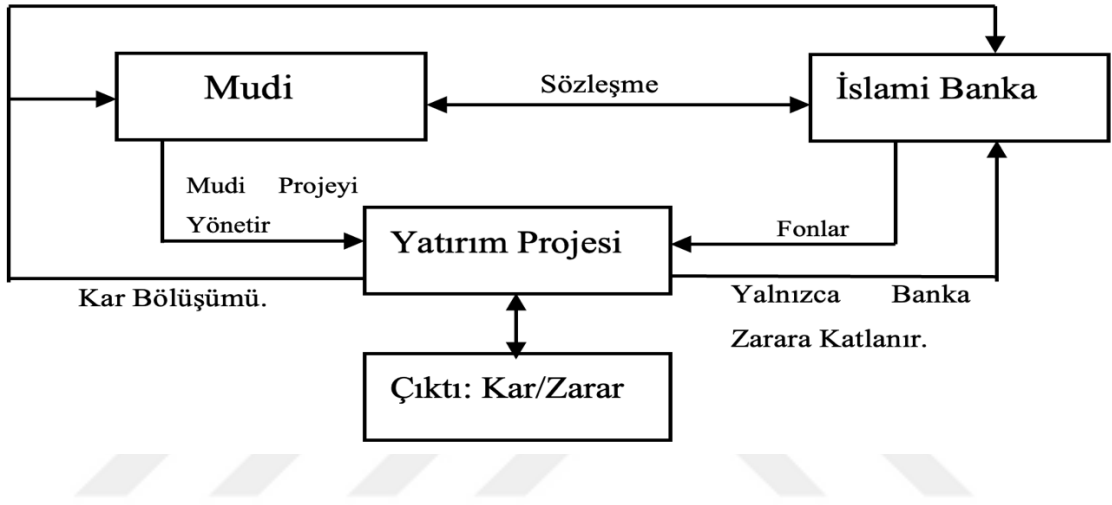

Şekil 2.4. İki Kademeli Mudaraba Mekanizması

Kaynak: (Sobol, 2017:376)

Mudarabaya dayalı mevduatta, mudiler bankaya sermaye sağlamaktadır. Bu işlemde bankanın görevi hem bankaya hem de mudilere kâr getirecek bir yatırım

bulmaktadır. Yatırımın getirisi varsa, bunlar banka ile mevduat sahipleri arasında önceden kararlaştırılan bir oranda paylaşılmaktadır. Bu oran, yatırımın büyüklüğü ve süresi gibi faktörler dikkate alınarak belirlenmektedir. Bazı ülkelerde, denetim makamları bu orana ilişkin yönergeler yayınlamıştır. Örneğin Türkiye'de yatırımcının asgari temettü oranı %75 iken İslami bankanın azami temettü oranı %25'tir (Song ve Oosthuizen, 2014:28). Malezya'da ise merkez bankası tarafından yayınlanan politika belgesine göre bu oranın yatırım vadesine bağlı olarak %50 ile %75 arasında olması gerekmektedir (Bank Negara Malaysia, 2017:44).

Şekil 2.5. Klasik Mudaraba İşlemi Şeması

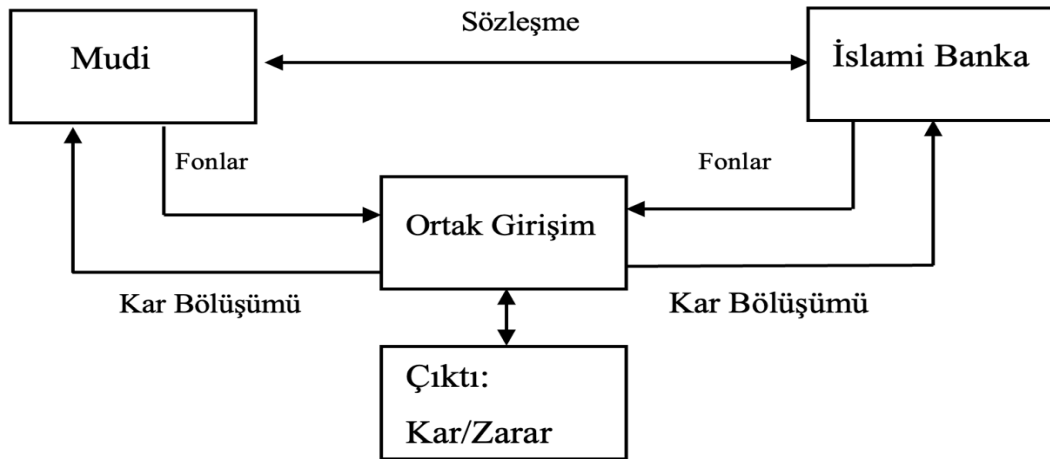
Kaynak: (Tatiana vd., 2015:482)

2.2.1.3. Müşaraka (kâr-zarar ortaklığı)

Müşaraka ismi klasik fıkıh kitaplarında yer almamakla birlikte modern terminolojide gelişmiştir (Durmuş vd., 2022:98). Müşaraka, paylaşmak anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Müşaraka'nın kökeni, ortak çıkarları olan iki veya daha fazla tarafın bir ortaklık oluşturmak için bir araya gelmesi anlamına gelen Şirkah'tır. Müşaraka, iki veya daha fazla kişinin birlikte iş yapmak üzere belirli bir miktar sermaye koyarak doğacak kâr veya zarara ortak oldukları ticari organizasyon şeklidir (Aktaş, 2017). Taraflar eşit veya eşit olmayan oranlarda sermaye ortaya koyabilirler (Sarker, 1999:6). Müşaraka finansmanı, banka ve müşteri tarafından imzalanan bir sözleşmeye dayanmaktadır. Böylece her iki tarafın da sermaye sağlayıcı olarak hareket ettiği bir projenin finansmanında iş birliği yapılmaktadır (Warninda vd., 2019:166).

Müşaraka kapsamında, bir tarafın sermaye diğer tarafın emek ortaya koymasıyla ortaklık ilişkisi kurulmaktadır (Dinç, 2017:1323). Emek ile katılım, işlevsel düzeylerden olabileceği gibi yönetsel düzeyden de olabilmektedir (Sarker, 1999:5). Müşaraka modelinde birimler, fon katılımlarına ek olarak aktif şekilde emeklerini de dahil edebilirler. Ayrıca, birimlerin isteğine bağlı olmakla birlikte sadece belirli bir ölçüde emeklerini dahil etmeleri yeterli görülmektedir. Mudarabadan sadece bütün tarafların sermaye koymasıyla farklılaşır ve bu sebeple gerçek bir iş birliğine daha çok benzemektedir. Kar, müşaraka sözleşmesi gereğince taraflarca belirlenen oranda dağıtılmakla birlikte zarara sadece sermaye oranında ortak olunur. Böyle bir işbirliğinde banka, belirli bir miktar sermaye sağlar ve hem işletmenin refahından hem de borçlunun payından kazanç sağlamaktadır (Parlakkaya ve Çürük, 2015:70).

Herhangi bir müşaraka sözleşmesi, İslami finansın temelinde bulunan müşaraka prensiplerini, ortaklar arasında sermayenin paylaşılmasını, kar ve zararın adil şekilde dağıtılmasını, ortaklardan her birinin eşit yetkilerle hareket etme yeteneğine sahip olmasını ve cayma hakkının kabul edilmesini içerir. Müşaraka sözleşmesi, ortaklardan birinin ölümü, akli dengesini kaybetmesi veya ortaklar arasında yapılan resmi bildirimle sona erdirilebilir (Nadeem, 2011:8-11).

Şekil 2.6. Müşaraka İşlemi İşleyiş Şeması

Kaynak:(Tatiana vd., 2015:482)

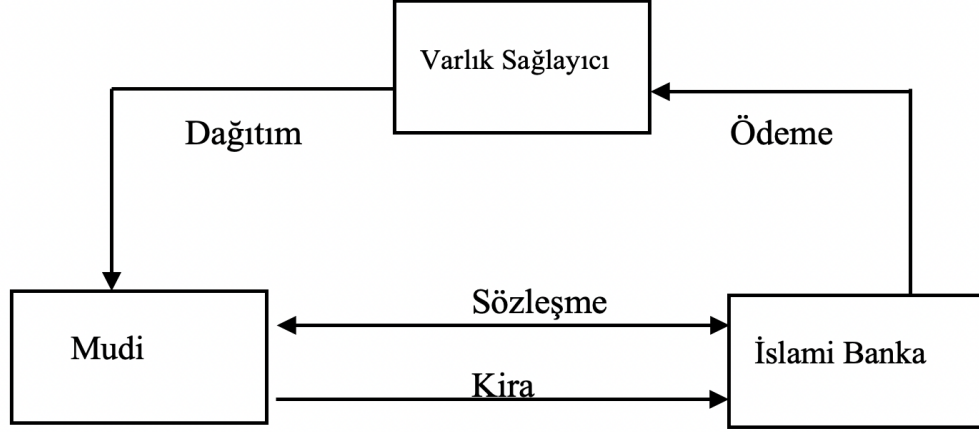
2.2.1.4. İcare (finansal kiralama)

Kelime anlamıyla 'kira karşılığında bir şey vermek' anlamına gelmektedir. İcare, teknik olarak belirli bir mülkün intifa (yararlanma) hakkının, talep edilen bir kiralama

temelinde farklı bir bireye devri ile ilgilidir. Satış ve icare arasındaki fark, mülkiyet devrine karşı intifa hakkının devridir. Yani, kiralanan mal, kiralayanın mülkiyetinde kalır ve kar unsuru içeren bazı kira ödemeleri için kiracıya sadece intifa hakkı geçer (Lewis, 2008:17).

İcare, geleneksel finansal sistemdeki leasingin İslami finans versiyonudur. Müşterinin talebi üzerine İslami finans kuruluşunun teçhizat, gayrimenkul vb. satın aldığı ve daha sonra müşteriye kiraladığı bir sözleşme türüdür (Tatiana vd., 2015:483). Bu yönüyle mudarabaya benzemektedir. Ancak banka, icare ömrü boyunca varlığın mülkiyetini elinde tutarak bakımını sağlamalıdır (Netzer, 2004:21). Faiz ücretine benzerliğine rağmen, kiralamadaki bu kâr unsuruna izin verilmektedir. İslam hukukçularına göre İslam hukuku, finansal varlıkların aksine maddi varlıklarla ilgili sabit bir ücrete izin vermektedir. Çünkü finansör, finansal sermayeyi maddi varlıklara dönüştürmekle, tazmini mümkün olan riskleri üstlenmiştir. Bu riskler elde edilen kârı meşrulaştırmaktadır. İcare işleminin gerçekleşmesine ilişkin koşullar, kiraya verenin maruz kalacağı riski açıklığa kavuşturur: Birincisi, onarım görevi kiraya verene aittir. İkincisi, intifa hakkı beklenenden daha az yararlı olursa kiracı kira sözleşmesini iptal etmekte serbesttir. Son olarak, varlık, kiralama süresinin sonunda önceden sabitlenemez (Warde, 2000:135).

İslami finanstaki diğer tüm sözleşmeler gibi, kira sözleşmesi de İslam hukukunun öngördüğü geçerli bir sözleşmenin tüm koşullarını yerine getirmek zorundadır. Bu nedenle, her bir tarafın faydaları ve maliyetleri sözleşmede açıkça belirtilmelidir. İcare, İslami bankalar arasında popüler bir finansman tekniği olarak kendini kanıtlamıştır. İcare'yi finansman tekniği olarak kullanan önemli İslami bankalardan bazıları İslam Kalkınma Bankası ve Bank İslam Malezya'dır (Ahmad, 1994:19).

Şekil 2.7. İcare İşleminin İşleyiş Şeması (İslami Leasing)

Kaynak: (Tatiana vd., 2015:483)

2.2.1.5. Selem ve İstisna

Selem, geleneksel forward sözleşmesinin İslami versiyonudur. Bununla birlikte, selem işleyiş şekli geleneksel forward sözleşmesinden farklılık göstermektedir. Selem, “mevcut olmayan bir malın bugünkü fiyatından, alım satımı” olarak tanımlanmaktadır (Al-Amine, 2008:63). Burada denilebilir ki selem, gelecekte teslim edilecek bir malın bedelini sözleşmenin imzalandığı tarihte peşin olarak ödenmek üzere sattığı bir sözleşmedir. İslam ticaret hukukunda genel kural, sözleşme konusunun sözleşme anında mevcut olması gerektiğidir ve selem bu genel kuralın istisnasıdır. Bu sözleşmeyi yasallaştırmanın ana nedeni, üçüncü bir tarafın yardımı olmadan parası olmayan fakir çiftçilerin ürün yetiştirmelerine yardımcı olmaktır. Selem gerçekten de doğası gereği bir borç sözleşmesidir (Muneeza vd., 2011:140).

İstisna ise, bir tarafın üzerinde anlaşmaya varılan belirli özelliklere göre yapılması mümkün olan belirli bir şeyi, belirlenmiş bir fiyattan ve belirli bir teslim tarihinde üretmeyi taahhüt ettiği bir sözleşmedir. Bu üretim taahhüdü, her türlü imalat, yapım, montaj veya paketleme işlemlerini içermektedir. İstisna sözleşmesinde belirtilen işi, üstlenenin yapması şart değildir ve bu iş veya bir kısmı onun denetim ve sorumluluğu altında başkaları tarafından yapılabilir (Khaliq, 2014:604).

2.2.1.6. Teverruk

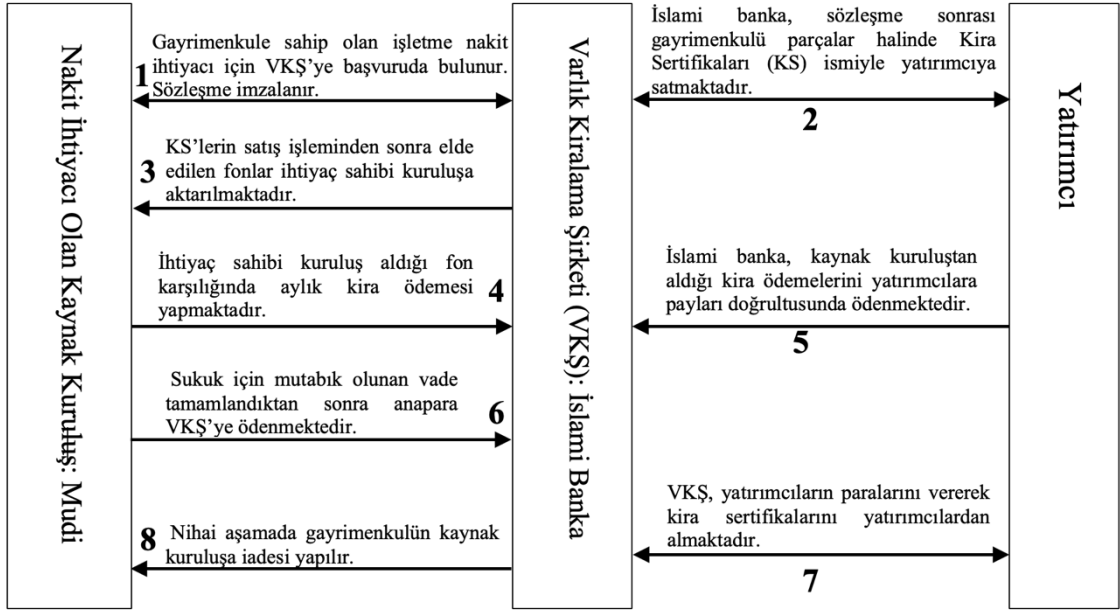
Teverruk, dirhem veya takas aracı olarak kullanılan her türlü gümüşü temsil eden 'verik' kavramından türetilmiştir. Teverruk ilk zamanlarda sadece gümüş akçe talebini

karşılıken, ilerleyen yıllarda altın ve kağıt para talebini de bünyesine katmıştır. Fıkıh açısından tevruk, “bir kimsenin nakit ihtiyacını karşılamak için piyasadan vadeli bir fiyattan bir mal satın alıp, aldığı malı başka bir kişiye nakit karşılığı daha düşük bir ücretle satması” işlemidir. Burada ana hedef ticaret değildir. Temel hedef, bireyin gereksinimi olan nakit parayı elde edebilmesidir (Cebeci, 2019b:594-595). Teknik olarak tevruk, bir alıcının (el-mustavrik) satıcıdan vadeli bir varlık satın aldığı ve ardından varlığı daha düşük bir fiyattan ilk satıcıdan başka bir üçüncü kişiye nakit karşılığında sattığı bir dizi satış sözleşmesinden oluşmaktadır. Bu işlem, satın alınan varlığı kullanma niyeti olmadan işlem noktasında nakit veya likidite elde etme nihai amacı ile yapılmaktadır (Haron ve Barre, 2023:5).

Üç çeşit tevruk vardır. Tevrukun birinci şekli, nakde ihtiyacı olan bir kişinin veresiye bir mal alıp sonra bunu üçüncü bir kişiye nakit karşılığında satmasıdır. İkincisi, nakde ihtiyacı olan bir kişinin bir tüccardan borç istemesi ve tüccarın ona piyasa (nakit) fiyatı üzerinden veresiye bir mal satmayı teklif etmesi ve ardından kişinin malı, malın değerinden daha yüksek veya daha düşük bir fiyata satmasıdır. Üçüncü tevruk şekli ikinciye benzer, ancak bu durumda tacir, vadeli ödeme esası nedeniyle malı müşteriye piyasa fiyatından daha yüksek bir fiyatla satmaktadır (Roslan vd., 2020:101).

2.2.2.7. Sukuk (kira sertifikası)

Sukuk, katılım sertifikası anlamına gelir ve genellikle 'İslami tahvil' olarak adlandırılır Sukuk işleminde, geleneksel finanstaki menkul kıymetleştirmeye benzer teknikler kullanılmaktadır. Bir sakk, basitçe bir varlık veya varlık havuzundaki orantılı veya bölünmemiş bir mülkiyet payını temsil etmektedir (McMillen, 2007). İslam Ansiklopedisi sözlüğünde “finansal sertifika” anlamına gelen sukuk, günümüzde terim olarak bir mal, hizmet, kullanma hakkı veya spesifik bir yatırım etkinliğinin mülkiyetine eşdeğer olan hisse senetleri için kullanılmaktadır. Bu tanımla sukukun bono ve bono gibi faiz getiren yatırım araçlarından farklı olduğu, bunlara alternatif olduğu belirtilmektedir. Sukuk, günümüzde faizsiz bir menkul kıymetleştirme sürecini ifade etmektedir (Cebeci, 2019:1).

Şekil 2.8. Sukuk İşleminin İşleyiş Şeması

Kaynak: (Türkan, 2019)'dan yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Kira sertifikaları, likidite elde etmek için ikincil piyasada alınıp satılabilirse daha faydalıdır. Kira sertifikalarının İslami finans piyasasında alım satım kapasitesine ilişkin belirli gereksinimlerin karşılanması gerekmektedir. Spesifik olarak, İslam'da borç satışı yasak olduğundan, geleneksel tahvillerin yapabileceği şekilde bir borcu temsil edemezler. Bunun yerine, onaylanmış bir varlığın sahipliğini oluşturmaları gerekmektedir. Bu tahvil türü, varlığı eşit değerde parçalara bölünerek sukuk sertifikalarına dahil edilen varlığın menkul kıymetleştirilmesi yoluyla elde edilmektedir. Bu nedenle, sukukun değeri dayanak varlığın değerine bağlıdır. Sıfır kuponlu ve kuponlu versiyonları olsa da verimlilik ve getiri faiz oranıyla değil, dayanak varlığın karı ile bağlantılıdır (Lewis, 2008:18).

2.2.1.8. Karz-ı Hasen

Karz-ı hasen iki farklı kelimenin birleşimidir. Karz kelimesi ödünç alma anlamında kullanılmaktadır. Bir kimsenin nakit veya mekilatını (buğday veya arpa gibi kilogramla ölçülen) daha sonra geri almak şartıyla başkasına ödünç vermesi, karz veya borç ile ifade edilmektedir. “Hasen” kelimesinin sözlük anlamı ise “latif, iyi, güzel ve hoş” tur. Bu iki sözcüğün birleşimi ile oluşan Karz-ı Hasen, Allah (c.c.) rızasını kazanmaktan başka bir çıkar gözetilmeksizin ihtiyaç sahibine verilen borç karşılığında kullanılmaktadır (Canbaz, 2020:25).

Karz-1 Hasen modeli, karşılıksız sözleşmeler kapsamında öncelikli bir yere sahiptir. Borç veren (alacaklı) ile borç alan (borçlu) arasında, borç verme işleminden sonra borç veren tarafından faiz gibi herhangi bir getiri gözetilmeden, yardım veya hayırseverlik amacıyla yapılan bir anlaşmadır (Şahin, 2020:13). Tarafların dini veya ahlaki inançlarına dayalı ve sadece anapara tutarının kredi süresince geri ödenmesini gerektiren faizsiz bir kredi türüdür (Izadyar ve Ragnath, 2014:65). Karz-1 Hasen'e konu olabilecek araçlar altın, gümüş, piyasada geçerli olan paralar, kilo ile kontrol edilebilen metalar, tartı yoluyla satışı yapılan metalar ve kişiden kişiye kıymeti çok farklılık göstermeyen tane ile ifade edilebilen metalar şeklinde sıralanabilir (Sırım, 2019:138).

2.2.2. İslami bankacılıkta fon toplama yöntemleri

İslami bankalar, geleneksel bankalardan önemli ölçüde farklı bir yaklaşım benimsemektedir. İslami esaslara göre faaliyet gösteren bu bankalar, faizli borç/alacak ilişkisini kullanmazlar. Fon kullandırma ve toplama yöntemlerinde faiz uygulamazlar ve mevduat sahiplerine belirli bir getiri veya geri ödeme garantisi vermezler. Bu sayede İslam kurallarına uygun bir finansal sistem sunmayı hedeflerler (Shubber ve Alzafiri, 2008:12). Ancak İslami bankalar, mevduat kolaylıklarını sağlamak için standartlaştırılmış faiz yasağı dışında özel bir İslam hukuku ilkesi kullanmazlar (Haron, 1998:28).

İslami bankalar hem vadesiz hem de mevduat hesapları sunmaktadır. Cari hesaplar talep üzerine ödenebilir ve banka havalesi veya çek ile borçlandırılabilir; belirli bir minimum ortalama bakiye korunursa bu hizmet için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. İslami bankalar, çağrıdan sonra belirli bir dönemde ödenecek veya belirli bir sabit süre sonra ödenecek İslami katılımcı hesaplar da sunmaktadır. Katılma hesaplarının altında yatan varlıklar, İslam hukuku ilkelerine göre yatırılmaktadır. Modern İslami banka ayrıca kiralık kasalar, güvenlik hesapları, bireysel olarak yönetilen isteğe bağlı hesaplar ve akreditif olanakları gibi müşteri hizmetleri sunmaktadır (Roy, 1991:429). İslami bankalar normalde cari, tasarruf ve yatırım hesapları olmak üzere üç geniş hesap kategorisi işletirler (Ariff, 1988:6). Fon toplama genellikle cari hesaplar ve katılma (yatırım veya tasarruf) hesapları şeklinde olmaktadır (Alkış, 2018:122; Schaik, 2001:49; Abedifar vd., 2013:2043). İslami bankalar hesapları işletirken dini kurallara uygun hareket etmektedir (Alkış, 2018:122). Bu bankalar esas olarak, özel cari hesaplar ve katılma hesapları şeklinde iki biçimde mevduat almaya yetkilidir (Iqbal vd., 1998:14).

2.2.2.1. Özel cari hesaplar

İslami bankalardaki cari hesaplar, mevduat sahiplerine faiz ödemez ve herhangi bir getiri sağlamaz. Bu hesaplar, mudilere istedikleri zaman paralarını çekme ve banka tarafından kullanılmasına izin veren bir emanet düzenlemesidir. Yatırılan sermaye garanti edilir ve müşterilere her an sunulur. Bu nedenle, geleneksel bankalardaki vadesiz mevduat hesaplarına benzerlik göstermektedir (Schaik, 2001:49; Ariff, 1988:6). Konvansiyonel bankalarda olduğu gibi, İslami bankalarda da çek karnesi düzenlenmekte ve çeşitli ödeme kolaylıkları sunulmaktadır. Örneğin takas mekanizmaları, banka poliçeleri, kambiyo senetleri ve seyahat çekleri gibi. Bu hizmetler için genellikle bankalar tarafından herhangi bir ücret talep edilmemektedir (Ariff, 1988:51). Bu hesaplar, esas olarak işlem ve güvenlik amaçlı kullanılmaktadır. Ayrıca, uluslararası ticareti kolaylaştırmak için cari hesaplar yabancı para cinsinden de tutulabilmektedir (Gait ve Worthington, 2007:23). Cari hesaplar, bankaların herhangi bir kâr ödemediği ancak riski kendilerine ait olmak üzere bu mevduatları karlı bir şekilde kullanmalarına izin verilen çek hesaplarıdır. Cari hesaplardaki vadesiz fonlar, bankalara geri ödemesi garantili kredi niteliğindedir (Iqbal vd., 1998:14).

2.2.2.2. Katılma hesapları

Yatırım mevduatı önceden kararlaştırılan belirli bir süre boyunca bankada kalır ve müşteriler finansal getiri elde etmek için bu hesapları açarlar. Yatırım hesapları, güven finansmanına dayanır. Bu hesaplarda müşteri finansman ortağı, banka ise yönetici ortaktır. Banka, yatırım mevduatlarını toplayarak uygun yatırım fırsatlarını araştırır. Yatırım sonrası elde edilen geri dönüşü banka, bankanın maliyetleri ve işçilik ücreti düşüldükten sonra müşterilerle paylaşır. Ancak bu geri dönüş, kar veya zarar şeklinde olabilir (Schaik, 2001:49-50; Abedifar vd., 2013:2043). Yatırım hesabı vadeli bir mevduat hesabı olup, mudaraba esasına dayanır. Kâr paylaşım oranı arz ve talep koşullarına bağlı olarak bankadan bankaya ve döneme göre değişir. Teorik olarak, getiri oranı pozitif veya negatif olabilir, ancak pratikte getiriler her zaman karlı olmuştur. Bu oran, geleneksel bankaların vadeli mevduat için sunduğu faiz oranlarına benzetilmektedir (Ariff, 1988:6). Yatırım hesabının türü ve mevduat koşulları, mevduat sahibinin yatırım getirisindeki payını belirler. Uzun vadeli mevduatlar için daha yüksek kâr payı ödenir. Yatırım karlı olmadığında mevduat sahipleri zarara ortak olurlar, ancak en fazla

yükümlülükleri yatırılan miktar kadardır. Yatırım mevduatını zamanından önce çekmek için belli bir para cezası ödenmesi gerekebilir (Schaik, 2001:49-50).

İslami bankalar, katılım hesaplarının tasarruf sahiplerini hisse senedi sahipleri gibi görmesi nedeniyle daha fazla esnekliğe sahiptir. Ancak, toplanan finansmana erişimlerinin sınırlı olması, bu esnekliği azaltır. Bu nedenle, İslami bankaların aktif borç yönetimi konusunda konvansiyonel bankalar gibi hareket etmeleri oldukça kısıtlanmıştır (Abedifar vd., 2013:2043). Türkiye’de yatırım hesapları katılım hesapları olarak adlandırılmaktadır. Katılım fonlarının neler olduğu Bankacılık Kanunu’nun 4. Maddesi’nde açıklanmıştır (Bankacılık Kanunu, 2005).

2.2.3. Konvansiyonel bankacılıkta fon toplama yöntemleri

Konvansiyonel bankacılık, geleneksel bankacılık faaliyetlerini ifade etmektedir. Çoğunlukla temel faiz ve kredi işlemlerinden oluşmaktadır. Fon toplama, bankaların gereksinimi olan kaynakları elde etmek amacıyla kullandıkları metotların genel ismidir. Konvansiyonel bankalarda fonlar temelde özkaynaklar ve yabancı kaynaklar aracılığıyla toplanmaktadır. Özkaynaklar, bankaların kendi içerisinde sağladıkları kaynaklardır. Yabancı kaynaklar ise üçüncü bir yapıdan borçlanarak toplanan kaynakları ifade etmektedir. Bankalar için toplanan mevduatlar, en önemli yabancı kaynak türüdür (Takan ve Acar Boyacıoğlu, 2013:45).

Konvansiyonel bankalar, temelde vadesiz hesap ve vadeli hesap olmak üzere iki tür fon toplama yöntemi kullanmaktadır. Vadesiz hesap sahipleri, istedikleri zaman yatırmış oldukları mevduatları çekebilirler. Ancak bunun karşılığında herhangi bir faiz tahakkuk ettirilmez. Vadeli hesapta ise yatırılan mevduatlar bir vadeye bağlanır. Hesap sahipleri bu vade sonunda bankanın ödemeyi taahhüt ettiği faizi almaya hak kazanır (Esen, 2019:17). Bunların yanı sıra, konvansiyonel bankacılıkta bankalar fon toplamak için çeşitli araçlar kullanmaktadır. Bankalar bu araçlar ile topladıkları fonları yine çeşitli fon kullandırma yöntemleri ile piyasaya sunmaktadır. Bankaların kullandığı bazı fon toplama yöntemleri aşağıda başlıklar halinde anlatılmıştır.

2.2.3.1. Mevduat

Mevduat, bankalar için en önemli finansman kaynağıdır (Young ve Rice, 2004:40). Mevduat, gerçek veya tüzel kişiler tarafından ivazlı ya da karşılıksız olarak verilen paraları ve geri ödenmesi şartıyla para toplamaya yetkili kuruluşlara verilen paraları içermektedir (Er, 2022:492). Mevduatlar, belirli bir süre boyunca sabit getirili

vadeli mevduatlar, her an çekilebilen vadesiz mevduatlar, tasarruf hesapları ve cari hesaplar gibi farklı türlere ayrılabilir.

2.2.3.2. Banka bonoları

Banka bonoları, Kalkınma ve Yatırım Bankalarının borçlu sıfatıyla düzenlediği, kurulca kayda alınmasını müteakip ihraç ettiği emre veya hamiline yazılı kıymetli evraklardır. Banka bonolarında vade muayyen bir gün olarak düşünülmektedir. Yatırımcılar, bankanın belirlediği vade bitiminde anapara ve faizini geri alırlar (Ünal, 2016).

2.2.3.3. Hazine bonusu ve devlet tahvili

Devlet kısa ve uzun vadeli borçlanma ihtiyacını karşılamak üzere hazine bonusu, devlet tahvili gibi menkul kıymetlerin ihracı ile piyasada borçlanmaktadır. Bir yıldan kısa vadeli ihraçlar “Hazine Bonusu” adı altında işlem görmektedir. Hazine bonusunun vadesi 3-6-9 aylık olabilmektedir. Devlet tahvili ise; devletin ödünç fon sağlamak amacıyla değişken veya sabit faizli, kupon ödemeli ya da iskontolu olarak çıkardığı bir yıldan uzun vadeli borç senedi olarak tanımlanmaktadır. Nitekim son dönemde piyasada en fazla talep gören menkul kıymetler arasında; Devlet Tahvilleri ile Eurobondlar yer almaktadır. Bunun nedeni hazine bonusu ve devlet tahvillerine uygulanan stopaj oranlarının, diğer yatırım araçlarına uygulanan stopaj oranlarından daha düşük oranda olması ve vatandaşlara sunulan devlet garantisi olarak ifade edilmektedir (Orkunoğlu, 2010:7).

2.2.3.4. Krediler ve borçlanma

Nakdi krediler, faizli bankalar açısından fon talep eden birimlere belirli bir vade sonunda faiz geliri elde etmek amacıyla satın alma gücünün devri şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir deyişle elde tutulan paranın gelecekteki bir tarihte alınandan daha fazla ödenmesi taahhüdüyle yapılan işlem olarak tanımlanabilir. Faizli bankalar için kredi fon talep eden birimlere aktarılan nakdin belli bir vadede anapara + faiz ile birlikte geri alınması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu işlemde fon talep eden birimin talebi değerlendirilirken talep ettiği kredinin nerede ve hangi amaçla kullanıldığı sorgulanmamaktadır (Beyyur ve Parıltı, 2018: 966). Bankalar, diğer finansal kurumlar veya merkez bankalarından borç alabilirler. Aynı zamanda ticari krediler veya interbank kredileri de kullanarak fon toplayabilmektedirler. Ek olarak bankalar, dış kaynak olarak

yabancı bankalardan, uluslararası finansal kuruluşlardan veya yabancı yatırımcılardan kaynak sağlayabilmektedir.

2.2.3.5. İpotekli menkul kıymetler

İpotek teminatlı menkul kıymetler, 5582 sayılı Konut Finansmanı Sistemine İlişkin Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun çerçevesinde belirlenmiş, kredi kuruluşları ve ipotek finansmanı kuruluşları tarafından ihraç edilen borçlanma senetleridir. Bu borçlanma senetleri, ihraççının genel yükümlülüğü niteliğinde olup, ihraççının bilançosunda yer alan varlıklar karşılık gösterilerek ihraç edilmektedir (Akkayan Yıldırım, 2008:1). Bankalar, müşterilerinden aldıkları ipoteklerle temin edilen varlıklara dayalı menkul kıymetler ihraç edebilirler. Bu tür menkul kıymetler, yatırımcılara belirli bir getiri sağlamaktadır.

Konvansiyonel bankacılıkta, yukarıda bahsi geçen fon toplama yöntemleri genellikle risk düzeyine, likidite ihtiyacına ve bankanın stratejik hedeflerine göre tercih edilmektedir. Her bir fon toplama yönteminin kendine özgü avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bankalar, en uygun kombinasyonu seçerek fon toplama stratejilerini belirler. Bankalar çeşitli yöntemlerle topladıkları bu fonları; menkul kıymetler alımı gerçekleştirerek, gerekli olan hizmet binaları ve araçlar benzeri sabit varlıklara yatırım yaparak, kredi kullandırarak ve farklı alanlardaki işletmelere iştirak sağlayarak ekonomik sisteme yeniden dahil ederler (Takan ve Acar Boyacıoğlu, 2013:46).

2.2.4. Konvansiyonel bankacılıkta fon kullandırma yöntemleri

Bankaların temel iki işlevi bulunmaktadır: Fon toplama ve fon kullandırma. Bankalar, nakit fazlası olan kişiler için güvenli bir sığınak ve ek kazanç fırsatı sunarlar. Diğer yandan, üretim veya diğer nedenlerle nakde ihtiyaç duyan kişilere bu ihtiyaçlarını sürekli olarak karşılayacak bir sistem sağlarlar. Bankalar, fon ihtiyacı olanlarla fon fazlası olanları bir araya getirerek bir tür aracılık hizmeti sunarlar. Bu işlevleri yerine getirerek, hem kar elde ederler hem de likidite akışını sağlayarak ekonominin canlanmasına katkıda bulunurlar (Çalık, 2016: 59).

Bankalar, topladıkları mevduatın tamamını serbestçe kullanamazlar; bir kısmını Merkez Bankası'na zorunlu karşılık olarak yatırmak zorundadırlar. Zorunlu karşılık oranları, mevduatın vadesine göre değişiklik göstermektedir. Merkez Bankası'na yatırılan zorunlu karşılık için, bankaların aracılık maliyetini azaltmayı ve etkinliği artırmayı amaçlayarak, mevduata ödedikleri faizden daha düşük bir oranda faiz ödenmektedir.

Ayrıca, tasarruf mevduatı için TMTF'ye mevduatın belirli bir oranında prim ödenmektedir (Kale, 2017:218). Konvansiyonel bankaların çeşitli fon kullandırma yöntemleri bulunmaktadır. Bunları genel olarak, finansman/kredi kullandırma faaliyetleri ve gayrimenkul ve emtia üzerinden işlemler şeklinde iki başlıkta özetlemek mümkündür (Esen 2019:19-21).

2.2.4.1. Finansman/kredi kullandırma faaliyetleri

İslami ve geleneksel bankacılıkta en önemli farklardan biri cari hesaplarda toplanan fonların kullandırılma şeklidir. Bu nedenle, başlık altında cari hesap kredileri üzerinde durulacaktır. Cari hesap kredileri, bankaların sürekli ilişki içinde olduğu tüccar, sanayici ve diğer güvenilir gerçek veya tüzel kişilere açtığı kredileri ifade eder. Cari hesap kredisi, işin durumuna ve ödeme ihtiyacına göre yapılan bir tür kredidir. Kredi kullanan firma, belirlenen kredi sınırları içinde istediği zaman ve miktarda kredi çekebilir veya yatırabilir. Dönem sonunda çekilen ve yatırılan paralar karşılaştırılarak gerekli faiz hesaplamaları yapılır. Banka kredileri kısa, orta ve uzun vadeli olarak çeşitlendirilir. Bankalar, fon arz edenler ile fon talep edenler arasında aracılık yaparak ekonomiyi dengeler ve risk yönetimi ile ekonomik sistem güvenliğini sağlar.

2.2.4.2. Gayrimenkul ve emtia üzerinden işlemler

Mal karşılığı krediler, sanayi hammadde, tarım ürünleri veya ticari malların rehin alınarak açılan kredi türleridir. Kredi koşulları sözleşme ile belirlenir ve banka, müşterilerinden rehin bordosu alır. Mal karşılığı krediler için malların dayanıklı olması, satışının tek elde olmaması, sigortalanması ve uygun depolarda saklanması gereklidir. Bankalar, gayrimenkul ve emtiayı temel alan ticaret amacı dışında işlem yapamazlar. Kıymetli maden ticaretinde ise bankalar, risk yönetimi ve finansman amacıyla faaliyet gösterir. Ticari emtia karşılığı kredilerde kredi alanın ödeme gücü ve rehin edilen malın değeri önemlidir. Bankalar, bu yöntemlerle fon değerlendirirken ekonomik döngüyü desteklerler.

2.3. İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalar Arasındaki Benzerlikler ve Farklar

Konvansiyonel bankacılık, geleneksel faiz prensibine dayanmaktadır (Safiullah, 2010:199). Geleneksel bankacılık teorileri, bankaların mevduat sahiplerinden işlem

mevduatlarını düşük bir faiz oranıyla satın alarak ve ardından bu fonları borç alanlara daha yüksek bir faiz oranıyla yeniden satarak kâr elde etmektedir (Kamarudin vd., 2013:2). Geleneksel bankacılık için en önemli motive edici faktör, bankacılık ürün ve hizmetlerinin çeşitliliğidir (Hanif vd., 2012:71; Eyceyurt Batır, 2016:43). Ayrıca konvansiyonel bankalar, akreditif vb. sağladıkları hizmetlerden de kazanç sağlamaktadır. Bu bankalar kısmi ters sistem sayesinde, düşük maliyetli kaynaklarını çoğaltmalarına yardımcı olan türev mevduatlar üreterek ticaret yapabilmektedir (Rehman ve Niazi, 2010:25; Spong vd., 1995:1; Mester, 1997:230). İslami bankalar ise geleneksel bankaların faaliyet gösterdiği toplumda faaliyet göstermekte ve finansal kuruluştan beklenen tüm işlevleri yerine getirmektedir. İslami bankalar ve konvansiyonel bankalar, ekonominin düzenli bir şekilde işlemesi için gereken tüm hizmetleri sağlayarak iş dünyasına yardımcı olurlar (Hanif, 2014). Bu bankalar arasındaki benzer yanlar tablo 2.10 yardımı ile anlatılmıştır.

Tablo 2.10. İslami ve Konvansiyonel Bankaların Benzer Yanları

Finansal Hizmet Sunumu	İki banka türü de mudilere finansal hizmetler sunma maksadıyla faaliyet göstermektedir. Bu hizmetler arasında mevduat kabul etme (fon toplama), kredi verme (fon kullandırma), yatırım yapma ve diğer finansal araçların sunumu bulunmaktadır.
Hizmet Çeşitliliği	Her iki yapıda da bireysel ve kurumsal müşterilere çeşitli bankacılık ürünlerini içeren geniş bir finansal hizmet yelpazesi sunulmaktadır.
Faaliyet Gösterdiği Ortam	İslami bankalar ve konvansiyonel bankalar, müşteri özellikleri farklı olsa da aynı toplum içinde faaliyet göstermektedir.
Müşteri Hizmetleri	Hem İslami hem de konvansiyonel bankalar, müşteri memnuniyetine ve ihtiyaçlarını karşılamaya büyük önem vermektedir.
Güvenlik	Hem İslami hem de konvansiyonel bankalar, müşteri varlıklarını korumak ve finansal sistemin güvenliğini sağlamak için gerekli güvenlik önlemlerini alma görevini üstlenirler.
Denetim	Her iki banka da düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından denetlenmektedir.
İş Modeli	İşleyiş farklılıkları olsa da her iki banka türü de kar elde etmeyi amaçlamaktadır.
İşlev	İki bankacılık türü de fon fazlası olan mudiler ile fon ihtiyacı olan müşteriler arasında köprü görevi görerek aracılık işlevini üstlenmektedir.
Yatırım Desteği	Müşterilerin ihtiyaç duydukları kaynak akışını sağlayarak, her iki tür de müşterilerinin yatırım yapmasına yardımcı olur.
Risk Yönetimi	Her iki banka türü de müşteri varlıklarını yönetirken ve yatırıma yardımcı olurken uygun bir risk ve getiri dengesi sağlamaya çalışmaktadır.

Kaynak: Tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 2.10'da yer alan benzerliklere rağmen İslami ve konvansiyonel bankalar arasında özellikle faaliyet felsefeleri, işleyişleri, iş modelleri, finansal ürünler ve ilkeler açısından temel farklılıklar da bulunmaktadır. İslami finans, İslam hukukunun ilkelerine açık bir şekilde uyması bakımından geleneksel finanstan farklıdır. İslami bankaların

faizsiz finans prensiplerine uygun olarak çalışması ve farklı finansal araçlar sunması, konvansiyonel bankalardan ayırıştırıcı önemli özelliklerdir. Fakat konvansiyonel bankalar ile İslami bankalar arasındaki temel fark, faiz ve kâr kavramlarıdır. Nitekim bu farklılığın sonucunda birçok farklılık ortaya çıkmaktadır.

Bu başlık altında İslami bankaların işleyiş ve ürünleri konvansiyonel bankalarla karşılaştırılarak iki tür bankacılık arasındaki farklılıklar ortaya konulacaktır. Bahsi geçen bankalar arasındaki farklılıklar aşağıda karşılaştırmalı olarak tartışılmış ve Tablo 2.11'de özetlenmiştir.

Tablo 2.11. Konvansiyonel ve İslami (Katılım) Bankacılık Arasındaki Farklar

Fark unsuru	Konvansiyonel Bankalar	İslami/Katılım Bankalar
Başlıca Özellik ve Hedef	Kazanç elde etmektir.	İslami değerler sistemine göre düzenlenip tanzim edilmiştir. Ancak tüm İslami bankaların mevduat kolaylıklarını sağlamada kullandığı standartlaştırılmış faiz yasağı dışında bir İslam hukuku ilkesi yoktur.
Ayrııcı Hedef ve Gaye	Paradan para kazandırarak kar elde etmeyi amaçlar. Kaynak fazlası olan birimlerden daha verimli yatırım fırsatlarına sahip ancak fon açığı olanlara fon aktarmak.	İsrafa kaçmadan toplum üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere elde mevcut kaynakları kullanmak.
Sahiplik durumu	Birçok hal ve durumda hisse sahiplerinin herhangi bir rolü bulunmaksızın şahıslar ötesidir, gayr-ı şahsidir.	Şahıslarla ilgilidir ve şahsidir. Diğer hisse sahipleriyle birlikte bankanın idaresinde ve takip edilecek usul ve erkân konusunda aktif bir rol oynarlar.
Kârlılık ve İstifadenin Oynadığı Rol	En fazla kar elde etmeyi önemser.	Toplumda verimliliği yaygın hale getirecek şekilde üretkenlik ve girişimciliği teşvik etmek.
Ticari Faaliyet ve kârlılık	Serbestiyet esasına dayalı olmakla birlikte bu, sadece mega şirketler ve kuruluşlar için söz konusudur.	Serbestiyet esası vardır, fakat bu insaf ve hakkaniyet ölçülerinde olup dengelidir.
Süreç Açısından	Konvansiyonel bankalar, paradan para kazanmayı amaçlayan ve kâr odaklı bir yapıya sahiptir. Kredi verme sürecinde kredinin nasıl kullanılacağı önemli değildir, faiz geliri elde etme esastır.	İslami bankalarda ise süreç son derece önemlidir. İşlemlerin belirli bir sırayla ve amaç doğrultusunda hareket etmesi gerekmektedir. Ortada bir mal hareketliliğinin oluşması İslami finansal araçların temelinde yatmaktadır. Fıkhi açıdan uygun görülen de üretime ve yatırıma dönük faaliyetlerin ortada olmasıdır.
Danışma Kurulu	Danışma kurulu bulunmamaktadır.	İslami bankalar, danışma kurulu ya da fetva kurulu olarak adlandırılan komisyondan, icazet belgesi almak zorundadırlar.
Gecikme Cezaları	Gecikmeler direk olarak faiz ile cezalandırılmaktadır. Geri ödemede sıkıntı yaşayan ihtiyaç sahipleri almış oldukları kredilerden daha fazla faiz	İlk yıllarda verilen kredilerde gecikmeler için ceza uygulanmazken günümüzde gecikme cezaları bulunmaktadır. Bu cezalar, kredi alan bireylerin

	borcuyla karşı karşıya kalabilmektedirler.	ödediği paradan dolayı "mahrum olunan kâr payı" şeklinde talep edilir. Ancak bu ceza tutarları, bankaların sermayesine dahil edilmez ve bağış veya benzeri faaliyetlerde kullanılır.
Leasing İşlemleri	Direkt leasing işlemi yapamazlar ancak kendi bünyelerinde açacakları leasing şirketi ile gerçekleştirebilmektedirler.	Leasing şirketi açmadan finansal kiralama işlemlerini gerçekleştirebilecek hukuki alt yapıya sahiptir.
Kullandırılan Krediler	Bankalarca kredi verilirken ürünün ortada olup olmadığı o kadar mühim değildir. Bankalarca verilecek kredi direkt olarak kredi talebinde bulunan bireyin hesabına yatmaktadır.	Ürünün varlığı çok önemlidir ve genellikle gayrimenkuller banka tarafından alınarak kredi talebinde bulunan bireye vade farkı dahil edilerek satılır. Banka, gayrimenkulün alımı sırasında kredi talebinde bulunan bireyi vekil tayin eder ve parayı satıcının hesabına yatırır. Bu şekilde kredi işlemleri gerçekleştirilir ve faizsiz finansal araçlarla müşterilere hizmet verilir.
Kredi Oranları	Kredilerin faiz oranları belirlenirken aşağıdaki formül dikkate alınmaktadır: = Reel Faiz Oranı + Beklenen Enflasyon Temerrüt Primi + Risk Primi + Vade Primi	Kâr oranları piyasada belirlendiği için faiz oranlarına yakın çıkmaktadır. Ancak faiz oranlarından kesinlikle uzak piyasa şartlarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle piyasadaki arz ve talep kredi oranlarını belirlemektedir.
İhtiyaç Kredisi	Her türlü ihtiyaç kredisi çekilebilmektedir.	Bizzat ihtiyaç kredisi faizli işlem olduğu için gerçekleştirilmemektedir.
Muhasebe İşlemleri	Konvansiyonel bankalar ile İslami bankaların mali tabloları ve muhasebe işlemleri birbirine benzerlik göstermektedir. Tek farklılık Konvansiyonel bankalarda faiz ve faiz dışı gelir ve giderlerin söz konusu olmasıdır.	İslami bankalarda ise faiz ve faiz dışı gelir ve giderler yerine kâr payı ve kâr payı dışındaki gelir ve gider hesapları kullanılmaktadır.
Hizmet Kredileri	Müşteriler hizmet alımları için bankalara müracaat ettiklerinde bireysel kredilerden (ihtiyaç kredilerinden) yararlanabilmektedir. Bu işlemler faiz ödemeyi gerektirmektedir.	İslami bankalar, müşterileriyle anlaşarak umre, tatil vb. hizmetleri belirli bir kâr payı ekleyerek vadeli olarak satın alırlar ve müşterilere sunarlar. Bu yöntemle faizli işlemlerden kaçınılarak helal ve şeriat uygunluğu sağlanır.
Repo İşlemleri	Konvansiyonel bankalar repo işlemlerinden faydalanarak faiz geliri elde edebilmektedir.	Repo işlemlerinde faiz söz konusu olduğu için İslami bankalar bu işlemleri gerçekleştirmemektedirler.
Sukuk İhracı	Tahvil ve bono gibi sabit faizli menkul kıymetler kullanıldığı için sukuk işlemi gerçekleştirilmemektedirler.	Sabit faizli yatırım araçlarından uzak durulduğundan varlığa dayalı kira sertifikaları olan sukuktan daha çok istifade edilmektedir.
Zorunlu Karşılıklar	Konvansiyonel bankalar, merkez bankasında tutulan zorunlu karşılıkların her yıl belirlenen oranlardaki miktarına faiz öderler. Bu zorunlu karşılıklar, bankaların mevduat hesaplarında	İslami bankalar tarafından da zorunlu karşılıklar yatırılmaktadır. Ancak 2014/3 sayılı Tebliğ ile 12. Madde de "Zorunlu karşılıklara Merkez Bankasınca tespit edilen usul ve esaslara göre faiz

	yaşanabilecek risklere karşı ihtiyatlı olmalarını ve likiditeyi kontrol altında tutmalarını amaçlar.	ödenebilir." gibi bir ihtimal söz konusu olduğundan İslami Bankalarca bu faiz alınmamaktadır.
Hisse Senedi İşlemleri	Aracılık hizmetlerinden dolayı Borsa'da işlem gören tüm şirketlerin hisse senetleri alıp satılabilmektedir. Herhangi bir şirket farkı gözetilmemektedir.	Faizli işlem yapmayan, dini açıdan uygun görülen, özellikle Katılım 30 ve Katılım 50'de yer alan şirketlerin hisse senetleri için aracılık hizmetleri gerçekleştirmektedir.
Maaş İşlemleri	Kurum çalışanlarının maaşları genel olarak konvansiyonel bankalarca ödenmektedir. Tüm ihalelere bu bankalar girmektedir. Konvansiyonel bankalar gecelik repo faizlerinden gelir elde ettikleri ve daha rahat promosyon verebildikleri için bu işlemleri tercih etmektedir.	İslami bankalar maaş ödemelerinden genellikle uzak durmaktadır. Konvansiyonel bankalar gibi gecelik repo faiz geliri elde edemedikleri için maaş ödemelerinde ihalelere girmemektedirler.
Sigortacılık	Geleneksel sigortacılık işlemlerinden yararlanılmaktadır. Sigortacılıkta yatırılan paralar sigorta şirketine ait olmaktadır. Yatırılan fonları istediği şekilde kullanılabilen bu şirketler yatırılan paraları faizli işlemlerde kullanabilmektedir.	İslami bankalarda tekaful olarak adlandırılan İslami sigortacılık işlemleri yapılmaktadır. Bu sistemde, yatırılan paralar tekaful havuzunda toplanır ve zarar gören bireylerin ihtiyaçları bu havuzdan karşılanır. Yardımlaşma ilkesine dayanan bu sistemde, havuzdaki paralar sigorta yaptıran bireylere aittir ve faizsiz yatırım araçlarında kullanılır.
Bağlı Olunan Kurullar	Konvansiyonel bankalar, Bankacılık Kanunu'na tabi olarak faaliyet gösterir ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve Türkiye Bankalar Birliği gibi kurullara bağlı olarak hareket ederler.	İslami bankalar, Bankacılık Kanunu'na tabi olarak faaliyet gösterir ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği gibi kurullara bağlı olarak hareket ederler.
Kriz Dönemleri	Krizlerde yaşanan zararlar tamamen banka tarafından karşılanmaktadır. Mudilerin yapmış oldukları sözleşmeler çerçevesinde alacakları faizler bellidir.	Yaşanan kriz dönemlerinde müşteriler, İslami bankalarda kâr ve zarara ortak oldukları için bankanın zararına katlanırlar. Ancak normal zamanlarda oluşabilecek küçük zararlar banka tarafından karşılanır ve müşterilere yansıtılmaz.
Güvence İpotek	Her türlü kredi işleminde ipotek ve güvenceler ikinci planda tutulmaktadır.	Verilen krediler gayrimenkuller üzerine olduğu için noter onaylı ipotekler daha fazla ehemmiyet arz etmektedir.
Bireysel Emeklilik Sistemi	Konvansiyonel bankalara yatırılan paralar faizli yatırım araçlarında kullanılabilir.	İslami bankalarda ise bireysel emeklilik için yatırılan paralar faizsiz finansman araçlarında kullanılabilir.

(Türkan, 2019:54-57; Abdul-Rahman, 2017:425-427; Hanif, 2014; Ibrahim ve Ismail, 2015:287-289; Öztürk vd., 2021:96-98)'kaynaklarından yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 2.11'den anlaşılacağı üzere İslami ve konvansiyonel bankaların işleyiş biçimleri farklıdır. Konvansiyonel bankacılık önceden belirlenmiş bir faiz oranıyla çalışırken, İslami bankalar kâr paylaşımı esasına göre çalışmaktadır. Bu nedenle, çalışma

modları farklılık göstermektedir. İslami bankacılık, İslami hukuk ilkelerine uygun ve İslam ekonomisi tarafından yönlendirilen bir bankacılık veya bankacılık faaliyetleri sistemini ifade etmektedir. Özellikle İslam hukuku, riba olarak da adlandırılan faizi, faizin tahsil edilmesini ve ödenmesini yasaklamıştır. Ayrıca bir kumar türü olarak görülen finansal risk ticaretini de yasaklamıştır. İki tür arasındaki temel fark, konvansiyonel bankacılığın önceden belirlenmiş faizle işlemesi, İslami bankaların ise kâr ve zarar paylaşımına dayalı olmasıdır. Konvansiyonel bankalar, mevduat sahiplerinden düşük faiz oranıyla mevduat toplamaktadır. Toplanan bu fonları, bilgi toplama ve risk üstlenme konusundaki rekabet avantajına dayalı olarak daha yüksek faiz oranı ile borç alanlara yeniden satarak kâr elde etmektedir. Bu nedenle konvansiyonel bankalar, borç alanlardan alınan faiz oranı ile mevduat sahiplerine ödenen faiz oranı arasındaki farktan kâr elde etmektedir (Uddin vd., 2017:10).

Birçok ülke, İslami bankaların geleneksel bankalarla yan yana faaliyet gösterdiği ikili bankacılık olarak bilinen yapıyı deneyimlemektedir. İkili bankacılık sistemine sahip ilk ülke, 1973 yılında 14 milyon ABD doları ödenmiş sermaye ile Dubai İslam Bankası'nın kurulduğu Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Bu banka, geleneksel bankalardan farklı olarak faiz ödememekte ve almamaktadır. Her türlü işlemde faizi yasaklayan İslami yasalara uygun olarak kâr/zarar paylaşımı ilkelerine göre çalışmaktadır (Metwally, 1997:92). Banka sorumlusu bankerin düsturu olan finansman veya yatırım olarak borç verme işlemlerinde “piyasaya göre fiyatlandırma” ilkesi kullanılmaktadır. Bu prensibe göre, bir otomobilin, bir evin veya ticari bir işin, şirketin aylık ödemelerini belirlemede “faiz oranı” dediğimiz “paranın kirası” olan meblağın yerine “gerçek piyasa kira tutarı” baz alınmaktadır (Abdul-Rahman, 2017:81). Yatırım yapılacak tutarın büyüklüğü, yatırımın süresi gibi unsurlar katılım oranlarının belirlenmesinde kilit rol oynamaktadır. Konvansiyonel bankalardaki mevduat oranları ile İslami bankalardaki katılım oranları arasında güçlü bir ilişki olduğu iddia edilmektedir. Türkiye’de denetim makamı yatırıma katılım oranını şu şekilde belirlemiştir: yatırımcı için %75 ve İslami banka için %25, yani yatırımcının asgari kar payı %75 iken, İslami bankanın azami kar payı %25'tir. Kar paylaşım oranları ile zarar paylaşım oranları arasında genellikle bir simetri vardır. Ancak bir bankanın zarara iştirak oranı %50'den az olamaz. Dolayısıyla bir müşterinin zarara iştirak oranı %50'den fazla olamaz. Bir Türk bankasına göre, vadeli mevduatta kâr payı oranı %75 ile %25'dir (Song ve Oosthuizen, 2014:28).

Tablo 2.12. Kâr Payı ve Faiz Mukayesesi

KAR PAYI	FAİZ
Vade bitiminde oluşmaktadır. Vade bitiminden önceki gün dahi kati bir meblağ belirtilmemektedir.	Vade başında bilinmektedir.
Yatırımcılara verilecek kar payı oranı, toplanan paraların kullanılması neticesinde kazanılan kardan verilir.	Yatırımcıya verilecek faiz miktarı, bankanın öncelikle kredi faizleri sonucunda ve türlü işlemlerden kazandığı gelirlerden verilmektedir.
Finansmandan elde edilen kar payı ile yatırımcılara dağıtılan kar payı arasında tam bir paralellik bulunmaktadır.	Krediden kazanılan faizle mevduata karşılık verilen faiz arasındaki paralellik zayıftır. Kriz zamanlarında de bu durum yaşanmaktadır.
Yatırımcılara dağıtılacak kar payı İslami bankaların işlem hacmiyle ilişkilidir. Bankaların kâr veya zarar söz konusu olduğunda müşterilere bu durum yansıtılmaktadır.	Müşterilere ifa edilen faiz, bankanın karından bağımsızdır. Bankanın müşteriye ödeyeceği faiz vade başında saptanan oran doğrultusunda belirlenmekte ve belirlenen oran vade boyunca sabittir.
Kar payı, nakdi bir kredinin karşılığı değildir. Mutlak surette bir mal veya hizmet ticaretinin veya iş birliği sonucu oluşmaktadır.	Faiz, bankacılıkta mutlak surette bir borç ilişkisinden oluşan bir değerdir.

Kaynak: (Türkan, 2019:53).

Tablo 2.12’den de görüldüğü üzere, temel fark, konvansiyonel bankanın parayı doğrudan mevduat sahibine vermesi, İslami bankaların ise ihtiyaç duyulan mal veya hizmetleri doğrudan müşteri adına alıp karlı bir şekilde mevduat sahibine satmasıdır. Sonuç olarak birinci işlemde para kazanılırken, ikinci işlemde işlem yapılarak kar elde edilmektedir. Bununla ilgili olarak İslami bankalar, alım satım yaptıkları için satın aldıkları mal veya hizmetlerin sahibi olurlar. Böylece, bu mallara ne kadar kar ekleneceğini banka doğrudan belirleyebilmektedir. Fakat İslami bankalar, piyasanın ana oyuncusu değildir ve konvansiyonel bankalarla rekabet halinde olduğu için temettüyü belirlerken piyasadaki faiz oranlarını dikkate almaktadır. Bu nedenle, temettü ve faiz oranları birbirine yakındır. Ancak kar payı ve faiz oranı farklı şeylerdir (Orhan, 2020:98).

2.4. İslami (Katılım) Bankacılığa Yönelik Eleştiriler

İslami bankacılığa yönelik sistem içerisinde hem olumlu hem de olumsuz eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştirilere aşağıda yer verilmiştir.

Eleştirilerden en önemlisi, sistemin özüne yönelik yapılan kar/zarar ortaklığı anlayışıyla kurulan katılım bankalarının murabaha anlayışıyla daha fazla (yaklaşık %90) kaynak kullandırmasına yöneliktir. Aynı zamanda mudaraba ve muşaraka anlayışıyla uygulamada neredeyse hiç fon kullanılmadığına yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Katılım bankalarının sisteme yönelik eleştirileri azaltmak ve insanların reel ekonomide yapamayacakları büyük ölçekli yatırımları gerçekleştirmek açısından kar/zarar ortaklığı yöntemiyle daha fazla kaynak kullanmasının çok önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Böylece bu uygulama sonucunda katılım bankaları hem geleneksel bankalarla olan farklılıklarını daha somut bir şekilde ortaya koyacak hem de kuruluş amaçları doğrultusunda bankacılık faaliyetlerine devam edecektir (Özulucan ve Deran, 2009:105). Nitekim bugün murabaha hususunda kafalarda soru işareti oluşturan ilave kısımlar bulunmaktadır. Her ne kadar bu ilave işlemlere dair danışma kurulu onayları olsa da murabaha işleminin faizsiz bir şekilde layıkıyla uygulanabilmesi için sorun yaratabilecek şu hususlara dikkat edilmelidir. Problem yaratabilecek hususlar şunlardır (Orhan, 2020:103):

1. Banka ile müşteri arasındaki genel kredi sözleşmesinin müşterinin malları bankadan satın alma taahhüdünü içermesi,
2. Malın banka adına satın alınması ve banka adına kendisine (müşteri) satılması için müşterinin temsili (hem müşterinin hem de bankanın temsili),
3. Genel kredi sözleşmesinde, teslim kadar olan süreçte meydana gelebilecek herhangi bir eksiklik, kusur veya kayıptan bankanın sorumlu tutulamayacağı şartı,
4. Malın mülkiyetinin hukuken ve fiilen bankanın mülkiyetine geçmemesi;
5. Bankanın risk almadan kazanç elde etmesi;
6. Taksitlerin belirtilen sürelerde ödenmemesi halinde bankanın müşteriden faiz veya mahrum kalınan kâr adı altında ek bir bedel talep etmesi,
7. Vaktinde ödenmeyen borçların, borca ilave edilerek, teverruk (vadeli olarak mal alıp üçüncü bir kişiye peşinen satarak) veya başka yollarla yeniden yapılandırılması,
8. Müşterinin borçlarını mazeretsiz olarak geciktirmesi nedeniyle yatırımcıların kârdan mahrum kalması.

1, 2, 5 ve 6 sayılı unsurlar dikkate alınmadığı takdirde faiz riski bulunmaktadır. Bunun dışında faiz oluşup oluşmadığına dair bir diğer önemli konu da borca dayalı herhangi bir işlemde (murabaha veya kredi kartı borcu gibi) gecikme durumunda müşteriden alınan ek bedelin niteliğidir. Katılım bankaları yaşanan gecikmeler için belirli bir süre müşterilerinden herhangi bir vade farkı almamıştır. Ancak suiistimallerin çoğalması nedeniyle alternatif bir çıkış yolu aranmış ve danışma kurulları şu karara varmıştır: Gecikme halinde herhangi bir ek bedel alındığında bu ek bedel kesinlikle banka bünyesine dahil edilmeyecek, sosyal amaçlar için kullanılacaktır (Orhan, 2020:104).

İslami bankacılığın ilk yıllarında İslami bankacılığa "faizsiz banka" adı verilmiştir. Bu yeni tip banka modeli ve markası müşteriler üzerinde yanlış bir izlenim ve

duygu uyandırmıştır. Dahası birçok durumda yanlış ve boş sonuçlara varılmasına yol açmıştır. İslami bankacıların, ev almak veya ticari bir iş kurmak için verdikleri paranın herhangi bir artış, kar veya karşılık beklemeden bağış olarak verildiği yönünde yaygın bir görüş oluşmuştur (Abdul-Rahman, 2017:420).

Bilinmelidir ki, İslami bankacılığın temel amacı, İslam'ın haram olarak nitelendirdiği “faiz” den uzak durmak, fon toplarken ve fon kullanırken hiçbir şekilde faiz kullanmamaktır. Bankaların varlığı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Ancak faizli işlemlerin bankalarda gerçekleşmesi nedeniyle Müslümanlar bankalardan uzak durmuşlar ve tasarruflarını etkin bir şekilde ekonomiye kazandıramamışlardır. İslami bankalar hem birikimi olan yatırımcılar hem de faizden kaçınarak kredi kullanmak isteyen ihtiyaç sahipleri için aranan bir kurum haline gelmiştir. Ancak kar maksimizasyonu sonucunda İslami bankalarda da zarar gören ihtiyaç sahipleri olmuştur. İslami bankaların asıl amacı kar sağlamanın yanında topluma hizmet ederek insanların ihtiyaçlarına dinin hükümleri çerçevesinde katkıda bulunmak olmalıdır. Müşterilerin dini duyguları istismar edilmemeli, her müşteriye adaletli bir şekilde davranılmalıdır (Türkan, 2019:45).

Bazı kişiler “İslami Bankacılığın” sadece “faiz” kelimesinin yer almadığı yeni bir “geleneksel ticari bankacılık” türü olduğunu ve taşıdıkları işlem ve sözleşmelerde sadece “faiz” kelimesinin eksik olduğunu ifade etmekte ve iddia etmektedir. Onlara göre “faiz” dolambaçlı ve karmaşık bir alım-satım ameliyesinin içine yerleştirilmiştir. Bu alım-satım işleminde satıcı taraf, mülkiyeti bankaya yahut finans kurumuna devretmekte ve bu devir ameliyesini takiben banka daha sonra o malı satın alan tarafa, yani alıcıya satıp faiz aktarmaktadır (Abdul-Rahman, 2017:421). Faizsiz yapıyı eleştiren ve faizin gerekliliğini savunanlar, faizin ödünç verilen paranın yatırım fırsatlarından mahrum kalınmasına neden olduğunu, borç alanın sürekli nakit ihtiyacını karşılamasına olanak sağladığını, sermaye akışını teşvik ederek yatırımlara ve istihdama katkı sağladığını, ayrıca enflasyonu kontrol etmek için bir araç olarak kullanılabileceğini dile getirmektedirler (Öztürk vd., 2021:85).

Faizin neden yasaklandığına gelince, esas sebep en az bir tarafın haksızlığa uğramasına neden olan işlemleri önlemektir. Faiz, eşit olmayan gelir dağılımına neden olduğu için toplum yapısını bozmaktadır. Buna ek olarak, hep bir tarafın kazanıp diğerinin kaybettiği sıfır toplamlı bir oyun gibi; birincisiyle bağlantılı olarak, borç veren sürekli zenginleşirken borç alan daha da fakirleşmekte; faiz, insanları çaba harcamadan kazanmaya alıştırmakta; bireyler, toplumlar ve hatta devletler arasında düşmanlıklara neden olmakta; işsizlik, enflasyon ve gelir eşitsizliği gibi makroekonomik

olumsuzluklara neden olmaktadır. Sebepler listesi genişletilebilir, hatta bilmediğimiz ve asla bilemeyeceğimiz sebepler de olabilir, ancak açık olan nokta, faizin İslam'da kesinlikle yasak olduğudur (Orhan, 2020:18-19; Özsoy, 2012:113). Faiz yasağı bu kadar net olduğu için bugün tartışılan asıl konu bu yasağın kapsamına giren işlemlerin tespit edilmesidir. Zira her yeni günde yeni bir finansal ürün ya da işlem ortaya çıkmaktadır. Bunların faiz yasağı kapsamında tek tek incelenmesi gerekmektedir (Siddiqi, 2004:4-45). Bu kapsamda, faizsiz bir bankanın yönetici ve müdürleri alkollü içki ve içecekleri, kumarı, bahissi, çevre kirliliğine neden olan işletme ve girişimleri, ahlak dışı faaliyet ve girişimleri finanse edemez. Faizsiz bankalar, ticari işletmelerin finansmanını açık, belirgin ve şeffaf bir şekilde ele alarak farklı kültürel geçmişe sahip tüm müşterilerine hizmet sunmaktadır. Faizsiz bankalar, finanse ettikleri işletmeye, işçilere ve memurlara aralarında hiçbir ayırım yapmaksızın adil, eşitlikçi ve şeffaf bir şekilde davranıp davranmadıklarını dikkatle inceler ve gözetir. Bu bankalar, ekonomik olarak tutarlı üretken projelerin finansmanını sağlar. Bir proje, bankanın müşterisi için ekonomik olarak tutarlı ve gerçekçi değilse, finanse edilmez. Ayrıca isim, unvan ve itibara dayalı finansmana izin verilmez (Abdul-Rahman, 2017:421-425).

İslami bankacılığı oluşturan birçok unsur vardır. İslami bankacılık bir bankacılık türü olduğu için bankacılık da onun arka planını oluşturan unsurlardan biridir. Bu doğrultuda İslami bankacılığın geleneksel bankacılığın bir parçası olduğuna yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Bu yapı pencere bankacılığı olarak adlandırılır. Pencere bankacılık, ilk bakışta bir tür İslami bankacılık olarak görülebilir, ancak aslında bir tür geleneksel bankacılıktır. Çünkü konvansiyonel bir banka kendi bünyesinde katılım bankacılığı yapan bir birim (pencere) açmaktadır. Pencerecilik, özellikle Müslüman azınlığın yoğun olarak yaşadığı Batı ülkelerinde yaygındır. Türkiye'de resmi olarak pencere bankacılık yapan herhangi bir banka mevcut değildir. Bunun dışında bazı konvansiyonel bankalar İslami bankacılıkta belirli ürünleri müşterilerinin kullanımına sunabilmektedir. Ancak müşterilerden para toplayıp bu parayı tekrar kullandırma mantığına sahip bir finansal aracılık yapısı vardır. Ayrıca İslami bankalar, bankacılıkta olduğu gibi kâr elde etmenin önemini göz ardı etmese de dini hassasiyeti her şeyin önüne koyan bir yapıya sahiptir. Pencereciliğe dair tartışmalı hususlar, İslami bankacılığın ana yapıdan nasıl ayrı bir şekilde faaliyet göstereceği, iç ve dış denetim mekanizmalarının işleyişi ve uygunluğu ile İslami bankacılığı engelleme riskini içerir (Orhan, 2020:26-95).

Katılım bankalarının açıkladıkları kar payı oranlarının, yıllar itibariyle konvansiyonel bankaların verdikleri faiz oranlarıyla oldukça yakın olduğu bilinmekte ve

bu durum ciddi bir eleştiri konusu olarak katılım bankalarının karşısına çıkmaktadır. Katılım bankaları bunun en önemli nedeni olarak, konvansiyonel bankalarla aynı piyasada ve ekonomide olmayı göstermektedirler. Faiz ve kar oranlarının her ikisi de kullandırılan fonlardan gelmektedir. Faiz ve kar oranlarını belirleyen piyasa olduğu için rekabet koşulları gereği oranlar birbirine yakın çıkmaktadır. Reel ekonomik piyasada, kar oranlarını zorunlu olarak ekonominin kendisi belirlemektedir. Bu durumda piyasanın belirlediği normal kazanç seyrinin dışına çıkılması iktisaden mümkün değildir. Katılım bankalarının verdiği kar pay oranı konvansiyonel bankalardan yüksek olursa, fon kullanacak kişi katılım bankasıyla çalışmayı reddedecek, dolayısıyla da toplanan fonlar atılacaktır. Ters bir durumda da katılım bankaları oranlar düşük olduğundan dolayı zarar edebilecektir. Rekabet koşulları gereği faiz ve kar payı oranları birbirine çok yakın düşmektedir. Buradaki temel ayırım, konvansiyonel bankalar paranın yatırılması aşamasında faiz oranlarını belirlerken, katılım bankaları geçerli kar marjları üzerinden parayı değerlendirip, kazandığını paylaşmasıdır (Terzi, 2013:6).

Konvansiyonel bankalardaki vadeli mevduatta önceden belirlenmiş bir faiz oranı bulunurken, katılma hesabına yatırılan para için bir önceki yılın veya dönemin kâr getirisi müşteriye duyurulmaktadır. Dolayısıyla İslami bankalarda açıklanan oran, sabit bir oran değil, beklentidir. Bu oran tam olarak gerçekleşmeyebilir. Bunun böyle olmasının temel sebebi ise konvansiyonel bankalardan farklı olarak İslami bankaların katılma hesabına yatırılan parayı yatırıma aktarması dolayısıyla bu yatırımdan ne kadar getiri sağlanacağını tam olarak bilinmemesidir. Bu noktada akla bir soru daha gelmektedir: Katılım bankaları toplanan parayı yatırıma aktardıkları için; o zaman kaybetme olasılığı vardır. Durum böyleyken neden hep pozitif bir değer paylaşılmaktadır? Bu sorusunun cevabı ise müşterilerin düşük riskli yatırımları tercih etmeleri, havuz sistemi sayesinde kazançlı yatırımların kayıpları telafi etmesi, önceki dönemlerde elde edilen kârlardan rezerv ayrılması ve nadir durumlarda yaşanan kayıpların banka tarafından karşılanması olarak açıklanmaktadır (Orhan, 2020:97).

Türkiye'deki tüm bankaların kısmi rezerv sistemine göre faaliyet göstermesi, konvansiyonel ve katılım bankacılığının cari ve vadesiz mevduat yapılarını benzeştiren bir başka özelliştir (Orhan, 2020:41). Bu durumda sistemsel olarak eleştirilen başka bir yapıdır. Ancak aynı sektör ve yapıda faaliyet gösteren alternatif kurumlar olduğu için benzer yaptırımlara ve operasyonlara ayak uydurmak durumundadır. Benzer şekilde, denetim çerçevesi geleneksel bankalar ile İslami bankalar arasında ayırım yapmamaktadır. Risk Yönetimi Bölümü, katılım bankalarını geleneksel muadilleri gibi ele almakta ve risk

yönetimine ilişkin mevzuat ve yönergeleri farklılaştırmadan uygulamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de saha içi ve saha dışı denetim yönergeleri, İslami bankalar ve konvansiyonel bankalar için aynıdır (Öztürk vd., 2021:150). Denetimden Sorumlu Komite, Bankanın iç sistemlerinin etkinliğini ve yeterliliğini, bu sistemler ile muhasebe ve raporlama sistemlerinin Kanun ve ilgili düzenlemeler çerçevesinde işleyişini ve üretilen bilgilerin bütünlüğünü yönetim kurulu adına gözetmekle; Bağımsız denetim kuruluşları ile derecelendirme, değerlendirme ve destek hizmeti kuruluşlarının yönetim kurulunca seçiminde gerekli ön değerlendirmeleri yapmakla; Yönetim kurulunca seçilip sözleşmeleri imzalanan bu kuruluşların faaliyetlerini düzenli olarak izlemek ve Kanun uyarınca yapılan düzenlemelere göre konsolidasyona tabi ortaklıkların iç denetim faaliyetlerinin devamlılığını ve koordinasyonunu sağlamakla görevli ve sorumludur (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2014:3).

Katılım bankaları, geleneksel bankaların tabi olduğu Bankacılık Kanunu'na tabidir. Ancak katılım bankalarına özgü bazı hükümler bulunmaktadır. 1983 yılında Katılım Bankaları ile ilgili ilk yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1985 yılında Özel Finans Kurumları hakkında bir kararname çıkararak ilk Özel Finans Kurumlarının kurulmasının zemini oluşturulmuştur. Bu kurumların Bankacılık Kanunu kapsamına alındığı 1999 yılına kadar yürürlükte olan Bakanlar Kurulu Kararı ile çeşitli tebliğ ve yönetmelikler günümüz yasal mevzuatın temelini oluşturmuştur (Sırım, 2013:187). Aralık 1999'da Özel Finans Kurumları (SFH) Bankacılık Kanunu'na dahil edilmiştir. Ekim 2005'te Bankacılık Kanunu ile "Özel Finans Kurumları"nın adı "Katılım Bankaları" olarak değiştirilmiştir. Bankacılık Kanunu ile katılım bankaları da dahil olmak üzere Türk bankacılık sektörünün düzenleme ve denetleme yetkileri Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na verilmiştir. Katılım bankaları Sermaye Piyasası Kurulu düzenlemelerine de uymak zorundadır. Katılım Bankaları için düzenleyici çerçeve, birkaç istisna dışında konvansiyonel bankalarla aynıdır. Geleneksel bankalar ile katılım bankaları aynı düzenlemelere tabidir (Öztürk vd., 2021:148).

Katılım bankacılığını diğer bankalardan ayıran temel özellik, İslam hukukuna (fıkıh) uygun çalışmak zorunda olmasıdır. Bu nedenle, bu konu önemlidir. Dünyada ve Türkiye'de katılım bankalarının fikhî uygunluk denetimi her bankada bulunan "danışma kurulları" tarafından yürütülmektedir. Danışma kurullarında fıkıh eğitimi almış ve sektörü tanıyan akademisyen, iktisat ve maliye okumuş, sektörü iyi bilen ve sektör tecrübesi olan kişiler yer almaktadır (Orhan, 2020:96).

Bunun dışında ülkeler ve hatta dünya bazında danışma kurulları bulunmaktadır. Türkiye'de 2018 yılı itibari ile Merkezi Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Ancak şu anda katılım bankacılığının İslam hukukunun şartlarına uyması konusunda yasal bir zorunluluk bulunmamaktadır. Katılım bankasının İslam hukukuna uygunluğunu kamuya açıklama zorunluluğu yoktur. İlginç bir şekilde, İslami Bankaların dış denetçilerinin katılım bankalarının İslam hukukuna uygunluğunu denetleme bağlamında herhangi bir görev ve sorumlulukları bulunmamaktadır. Ayrıca, âlimlerin bulunabileceği Danışma Kurulu pozisyonlarının sayısında bir sınırlama getirilmemiştir. Tüm katılım bankalarının İslam hukuku danışmanları ve kurulları bulunmaktadır. Ancak, her iki yapının kurumsal düzenlemeleri İslami bankacılık sektörü genelinde standartlaşmamıştır. Bazı durumlarda İslam Hukuku Kurulu Yönetim Kurulu'na rapor verirken bazı durumlarda Genel Müdür'e rapor vermektedir. Bazı katılım bankalarının bağımsız İslam hukuku denetim departmanları vardır, diğerleri ise düzenli denetim departmanının bir parçasıdır, ancak ifade edilmelidir ki çoğu durumda söz konusu kurul denetim komitesinin bir parçası değildir (Öztürk vd., 2021:149-150). İslam Hukuku Kurulları, birçok iktisatçı tarafından çıkar çatışması nedeniyle uluslararası finans kuruluşlarının, kurumsal yönetim veya vekâlet teorisi problemlerinin parçası olmakla eleştirilmiştir. Malezya, bu tür sorunların üstesinden gelmek için düzenlemeler yapan ilk ülke olmuştur. Bu kapsamda bilim adamlarının aynı anda en fazla üç İslami finans kurumunun İslami hukuk kuruluna üye olabilmesine ilişkin kısıtlama getirilmiştir (Öztürk vd., 2021:134-135). Katılım bankalarının işleyişine dair fikhî tartışmalar ve danışma kurullarına getirilen mevzular şunlardır: Faizsizlik ilkesi, vadeli mevduat ile katılma hesabının farkı, sürekli pozitif getiri ödemesi nasıl sağlanır, kredi ve murabaha (bireysel/kurumsal finansman) farkı, ve kredi faiz oranları ile murabaha kâr oranlarının benzerliği (Orhan, 2020:97). Bu eleştirilerin cevapları yukarıda detaylı olarak anlatılmıştır.

Türkiye'de katılım bankalarının danışma kurullarına ilişkin bir diğer tartışmalı konu; amaç, takip edilen yöntem ve alınan kararlar gibi çeşitli hususlar açısından homojenliğin sağlanamamasıdır. Bu durum özellikle benzer konularda alınan kararların farklılığının kamuoyunda soru işareti olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu homojenlik sorununu çözmek için kurulan ve bir önceki sayfada bahsedilen "Merkezi Danışma Kurulu"nun bankalara özgü danışma kurulları üzerindeki yetkisi henüz tam olarak belirlenemediği için ayrı bir eleştiri konusudur (Orhan, 2020:101).

Diğer bir eleştiri konusu da banka çalışanlarının İslam'a uygun hareket edip etmediği ya da işlem yaparken İslam'a uygun davranma konusundaki tutumlarının nasıl

olduğu? sorunsalıdır. Buna paralel olarak, Türkiye'de katılım bankacılığının farklı ülkelerde faaliyet gösteren İslami bankalara göre yaygınlaşmaması ve faizsiz bankacılığın topluma yeterince ve gerektiği gibi tanıtılmaması da sisteme yönelik bir diğer önemli eleştiridir. Türkiye, uluslararası İslami bankacılıkta düşük paya sahip bir ülkedir. Katılım bankalarının bu durumu aşmak için şube ve ATM sayılarını artırmaları gerekmektedir Ayrıca çalışanlarının bilgi ve yetkinliklerini geliştirmeye yönelik önlemler olarak sisteme olan ilgiyi artırmaları gerektiği düşünülmektedir (Canbaz, 2013:42) . İslami bankacılıkta çalışan personellerin taşınması gereken özelliklere "Faizsiz bir bankacının on altın kuralı" ismi verilmektedir. "On Altın Kural", çalışanlardan halkın parası ve güvenine saygı göstermelerini, sözlerine sadık olmalarını, masrafları minimumda tutmalarını, ayrımcılık yapmamalarını, müşterilerle işbirliği ve sosyal sorumluluk taşımayı, ayrımcılık gözetilmemesini, adil, dikkatli ve ihtiyatlı olmalarını ve iş arkadaşlarına özenle davranmalarını içermektedir (Abdul-Rahman, 2017:349-350).

İslami banka çalışanları ister kadın ister erkek olsun, kendi bankaları için mümkün olduğu kadar büyük meblağlara varan borç ve ödünç oluşturmak yerine finansmanın müşterileriyle birlikte bir yatırım aracı ve süreci olduğunun bilincinde ve buna inanmaktadır. Bu anlayış ve yaklaşım, faizsiz bir bankacının omuzlarına büyük bir yük yüklemektedir. Çünkü ne tür bir yatırım olursa olsun, ihtiyatlı ve dikkatli bir şekilde planlanıp tasarlanmalı ve bu yatırımın ekonomik bir anlamı ve getirisi olmalıdır. İşte tam da bu nedenle bir finansman işindeki tüm başvurular derinlemesine araştırılmalı ve güçlü bir şekilde analiz edilmelidir. Müşterinin en fazla istifade ile yarar sağlayacağı biçimde geliştirilmelidir. Bu yatırımın yapısı, öncelikleri, ülke genelinde ve toplumda var olan ekonomik, sosyal ve politik değişkenler dikkate alınmaktadır (Abdul-Rahman, 2017:418).

Tüm bu eleştiriler doğrultusunda ve onlara ek olarak, İslami bankacılığın dünyadaki sorunları ve eleştirileri arasında; teori-uygulama uyumsuzluğu, İslami hukuka uygun alternatif ürünlerin eksikliği, yasal düzenlemelerdeki yetersizlik, denetim ve düzenleme sorunları, yetişmiş eleman eksikliği, bilgi ve farkındalık eksikliği, sosyal projelere yeterli vurgunun olmaması, ticari bankacılıktan farklılaşma tartışmaları, uluslararası işbirliği eksikliği, faizsiz bankacılığın etkinliğine dair eleştiriler ve kâr payı ile mevduat faizinin benzerliği gibi konular yer almaktadır (Canbaz, 2013:43). Türkiye'deki Katılım Bankacılığı alanındaki temel problemler ise şunlardır: Otoritenin/üst yönetimin sektöre bakışı, geleneksel bankacılık yapısına benzerlik, meşruiyet tartışmaları, sermaye kısıtları ve yetersiz şube-personel sayısı, finansal

enstrüman ve ürün yetersizliği, insan kaynakları sorunları, tanıtım ve pazarlama zorlukları, muhafazakar kesimdeki sermaye birikimi, sınırlı kredi kartı ve dijital bankacılık payı, ürün çeşitliliğinin yetersizliği, ve Türkiye’de İslami bankaların işlem hacimlerinin yetersiz olması (Orhan, 2020:90-91):

Türkiye’de İslami bankacılığın yaşadığı sorunların sebepleri şunlardır: İslami bankacılık faaliyetlerinin diğer ülkelere göre daha geç başlaması, İslami bankaların toplum tarafından tam olarak bilinmemesi, İslami bankalarda fon kullandırma oranlarının diğer bankalara göre daha yüksek olması, İslami bankaların tanıtım ve reklam faaliyetlerinin yeterli olmaması, muhafazakâr kesimin İslami bankalara olan güven eksikliği, faizsiz bir sistemin mümkün olamayacağı görüşü, her ilde katılım bankalarına ait şubelerin olmaması, ve katılım bankalarının belli finansal araçlarla sınırlı kalması (Türkan, 2019:52).

İslami bankalar, kredi finansmanında geleneksel bankalardan daha fazla öz kaynaklarına güvenerek hareket etmektedir. Ancak mevduat çekme konusunda faizli bankalara göre daha güçlük yaşamaktadırlar. Bu nedenle, borç verme konusunda daha tutucu olma eğilimindedirler ve borç verme fırsatları sınırlıdır. Bu durum, İslami bankaların daha yüksek nakit/mevduat oranına sahip olmalarına yol açmaktadır. Karzarar ortaklığı ilkesi, bazı durumlarda İslami bankaların bireysel kredileri finanse etmelerini zorlaştırmıştır. Bu zorluk, bankaların fonlarının büyük bir bölümünü doğrudan yatırıma yönlendirmelerine yol açmıştır. İstatistiksel olarak, karlılık ve verimlilik açısından İslami bankalar ile geleneksel bankalar arasında farklılık gözlenmemektedir ve her ikisi de benzer getiriler sunmaktadır (Metwally, 1997:98).

Erol ve diğerleri 2004 yılında yaptığı çalışmada, Türkiye’deki katılım bankalarının kazanç, aktif kalitesi ve döviz likidite oranları açısından geleneksel bankalardan daha iyi performans gösterdiğini bulmuşlardır. Bunun temel sebebinin ise Türkiye’de faaliyet gösteren Körfez ülkelerine ait firmaların katılım bankaları ile çalışmayı tercih etmeleri ve bunun sonucunda sektördeki toplam pazar paylarını artırmaları olduğu düşünülmektedir (Erol vd., 2014).

Bu başlık altında anlatılan eleştiriler ve İslami bankacılıkta görülen problemler ışığında İslami bankaların Türk ekonomisine katkılarını artırmak ve hedefledikleri başarıya ulaşmak için özkaynakların güçlendirilmesi, reel ekonomiye yönlendirmeleri, alternatif yatırım seçeneklerinin geliştirilmesi, Körfez sermayesinin çekilmesi, şube sayılarının artırılması, teknoloji ve personel eğitimine odaklanılması, kriz dönemlerinde düzenlemelerin hızlandırılması, likidite ihtiyaçlarını karşılayacak sistemlerin

oluşturulması, denetim süreçlerinin güçlendirilmesi, bireysel bankacılık hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve kar-zarar ortaklığı yönteminin daha fazla kullanılması önemli uygulamalardır. Rekabet ortamında hızlı tepki verebilme ve katılım oranlarının sürekli denetimi de İslami bankalar için önemlidir (zulucan ve Deran, 2009:104-105; Song ve Oosthuizen, 2014:28).

3. TEORİK ALTYAPI VE LİTERATÜR TARAMASI

Tez çalışmasının bu bölümünde, analize ilişkin bankacılıkta etkinlik, verimlilik ve rekabet kavramları, etkinlik ölçme yöntemleri ve bankacılık sektöründe veri zarflama analizi yöntemi ile etkinliğin ölçülmesine ilişkin literatür taraması yer almaktadır.

3.1. Rekabet ve Finansal İstikrar Teorileri

Aşırı rekabet, banka iflasları, hücumlar ve panikler şeklinde sosyal olarak istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir. Bu nedenlerle aşırı rekabet, bankacılıkta kötü bir kavram olarak nitelendirilmektedir (Boyd ve De Nicoló, 2005:1329). Son yıllarda küreselleşme ve uluslararası rekabetin hız kazanması, sürekli değişen ve farklılaşan ürün talebi ve ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar, çalışma hayatında esnekliği, geleneksel seri üretim iş bölümünü ve tam zamanlı üretime dayalı Fordist üretim yapısını zorunlu kılarken; standart çalışmanın yerini hizmet sektörü ve esnek çalışma biçimleri almıştır. Daha esnek üretim teknikleri sayesinde işletmeler ekonomik olarak avantajlı buldukları yerlerde üretim yaparken, sanayileşmiş ülkelerin hizmet odaklı ekonomilere kaymaya başladıkları görülmektedir (Demir ve Gerşil, 2008:68).

Finansal istikrar kavramı hem ülkeler hem de şirketler tarafından son yıllarda dikkate alınan ve takip edilen bir konudur. Sürdürülebilirlik hem ortaklar hem de paydaşlar için finansal istikrarın sağlanması kadar önemlidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sektör olan bankacılık sektöründe finansal istikrar çabaları önemli bir yer tutmaktadır. Bu sektörde risk yönetimi ve sermaye yeterliliği finansal istikrar için vazgeçilmez unsurlardır (Özer ve Özer, 2018:191).

3.1.1. Rekabet istikrar yaklaşımı

Rekabet-istikrar hipotezi, daha rekabetçi bankacılık sistemlerine sahip finansal sistemin daha az kırılgan olduğunu savunmaktadır. Düşük müşteri oranlarının girişimcilerin borçlanma maliyetlerini düşürdüğü için kredi vermeyi kolaylaştırdığını göstermektedir. Borçlanma maliyetlerinin düşmesi, yatırımın başarı şansını artırmakta, bu da bankaların kredi portföyü riskini azaltmakta ve sektördeki istikrarı artırmaktadır (Boyd ve De Nicoló, 2005:1339). Rekabetçi olmayan sistemlerdeki bankaların, sistemik kırılganlıklara yol açan riskli krediler oluşturma olasılığı daha yüksektir (Caminal ve Matutes, 2002).

Boot ve Thakor, daha yüksek rekabetin bankacılığın doğasını değiştirebileceğini ve bankaları daha ilişki odaklı olmaya teşvik edebileceğini ileri sürmektedir (Boot ve

Thakor, 2000). Bu nedenle, rekabet-istikrar görüşü konsantrasyonun olumsuz etkilerine meydan okumaktadır (Boyd ve De Nicoló, 2005). Bu teoriye göre, sadece birkaç bankanın önemli piyasa gücü, bankaların kredi faiz oranlarını yükseltmelerine neden olacaktır. Bu da ters seçime (riskli projeler finanse edilir) ve risk kaymasına neden olacak ve bankacılık sisteminin istikrarını olumsuz etkileyecektir (Fiordelisi ve Mare, 2014:4).

3.1.2. Rekabet kırılma yaklaşımı

Rekabet-kırılma hipotezi, bankalar arasındaki daha fazla rekabetin finansal sistemin istikrarsızlığına yol açtığını ileri sürmektedir (Zigraiova ve Havranek, 2016:946). Ayrıca bu görüş, daha yüksek rekabetin bankacılıkta daha fazla riske ve banka sözleşme değerinin aşınmasına yol açtığını da savunmaktadır (Fiordelisi ve Mare, 2014:4).

3.2. Rekabet Teorisi Açısından Bankacılık Sektörü

Rekabetin en yoğun olduğu sektörlerden biri de finans sektörüdür. Finans sektörü, bir ülkedeki ödemeler sisteminin işleyişini sağlayan, atıl bakiyelerin kullanım kapasitesini geliştiren, borç verme işlevlerine aracılık eden ve değerlendirebilecekleri standart finansal varlıkları halka sunan işlevlere sahiptir. Bankalar, finans sektöründe bu işlevleri yerine getiren en önemli finansal aracı kurumlardır (Karabıyık, 2005:1).

Türk Bankacılık Sektörü rekabet açısından çeşitli süreçlerden geçmiştir. 1980 yılında iç pazara yönelik üretimin yapıldığı ithal ikameci sanayileşme stratejisinden vazgeçilerek, piyasa ekonomisine dayalı bir kalkınma politikası uygulamaya konulmuştur. Uygulanan serbest ekonomi yapısına uygun olarak bankacılık alanında düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler; pazara giriş, faiz seviyeleri ve döviz kurları üstündeki baskıların gevşetilmesi gibi bankacılık alanına pozitif yansıtacak şekilde yapılmıştır. Böylelikle yerli ve yabancı bankaların pazara girişi hız kazanmıştır (Keskin vd., 2008:14-16). Ayrıca 1990'lı yıllarda teknolojik gelişmelere ayak uydurarak alanda hızlı bir otomasyon süreci ile geliştirilen finansal cihazların bankacılıkta kullanılması rekabeti artırmıştır (Erol, 2006: 59).

2001 Krizi sonrasında sermayelerini önemli ölçüde kaybeden özel bankalar, sermaye artırımına gitmiştir. Bu sürece uymayan bankalar ya başka bankalarla birleşmiş ya da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devir edilmiştir (Arabacı, 2018:34).

3.3. Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı ve Rekabet

Finans sektörü içerisinde büyük bir paya sahip olan ve ekonomilerin lokomotif sektörlerinden biri olan bankacılık sektörü, borç alan ile borç veren arasında aracı görevi görmektedir. Kişi, şirket ya da kurumların mevduatlarını tuttıkları, yatırım yaptıkları, kredi alarak ekonomik faaliyetlerini yürüttükleri bu kurumların yapısı, bankalarla ilişkisi olsun ya da olmasın herkesi etkilemektedir (Emre Aysin ve Çalmaşur, 2021:1131). İslami ve konvansiyonel bankalar karlılığı maksimize etme ortak hedefini paylaşmaktadır. Ancak İslami bankalar, İslami kurallara göre faaliyet göstermekte ve müşterilerine farklı finansal ürünler sunmaktadır (Saw vd., 2020:302). Bu da sistem içerisinde rekabete neden olmaktadır. Piyasa yapısı, firmaların fiyatlandırma ve üretim kararlarını şekillendirmektedir (Mankiw, 2014:289). Rekabetin varlığı her şeyden önce pazardaki firma sayısına ve malın niteliğine bağlıdır (Emre Aysin ve Çalmaşur, 2021:1129).

Küreselleşme ve kuralsızlaştırma coğrafi sınırları zayıflattığından bankalar kendilerini daha büyük bir rekabet içerisinde bulmaktadır (Boot ve Thakor, 2000:679). Bankalar arası rekabet devreye girdiğinde ilk etki bankaların kredilerinde marjinal kiralalarının daha düşük olmasıdır. Böylece her banka sektör uzmanlaşmasına yaptığı yatırımları azaltmaktadır. Bu sonuçla rekabetin ilişkileri tehdit ederek ilişkiye özgü yatırımları azalttığını söylemek mümkündür (Harris ve Holmstrom, 1982:316)

Özellikle 1970'lerin başından beri meydana gelen büyük yasal ve düzenleyici değişiklikler, genellikle ticari bankaları daha şiddetli bir rekabetle karşı karşıya getirmiştir. Bankalar, pazarlar ve pazar payı için daha sıkı rekabetle karşı karşıya kaldıkça, verimsiz bankalar uzun süre ayakta kalamayacaktır. Bu nedenlerden ötürü banka etkinliği ve verimliliği konuları bankalar için daha önemli hale gelmiştir (Miller ve Noulas, 1996:496). Bankacılık sektöründe rekabetin durumu beş temel rekabet gücüne bağlıdır. Bunlar; mevcut rakipler, alıcılar, tedarikçiler, ikame ürünler ve sektöre yeni giren bankalardır (Karabıyık, 2005:66).

3.4. Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Rekabet

Bu başlık altında öncelikle bankacılıkta etkinlik kavramı, etkinliğin sınıflandırılması ve etkinlik ölçüm teknikleri anlatılmıştır. Ardında bankacılıkta rekabet kavramı üzerinde durulmuştur. Son olarak bankacılıkta etkinlik ve rekabet ilişkisi ele alınmıştır.

3.4.1. Bankacılık sektöründe etkinlik kavramı

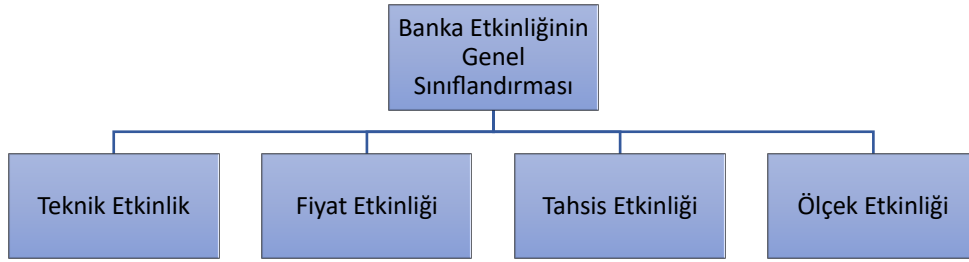
“Etkinlik” terimi, girdi kaynaklarının minimum düzeyde kullanılarak maksimum miktarda çıktı elde etme anlamına gelmektedir. Bankacılık etkinliği, gözlenen girdi ve çıktı değişkenleri miktarı ile optimum girdi ve çıktı değişkenleri miktarı arasındaki fark olarak tanımlanır. Aktif banka 1 değerine ulaşabilirken aktif olmayan banka sıfıra indirebilir (Rehman ve Niazi:25). Bankacılıkta etkinlik kısaca, bankaların girdileri (toplam mevduat ve finansal sermaye gibi) kullanarak veri çıktı düzeyini (faiz gelirleri, faiz dışı gelirler gibi) üretebilme yeteneği ile ilgilidir. Bankacılık sektöründeki üretim teknolojisi göz önüne alındığında, bir bankanın çıktıda azalma olmadan girdileri azaltılamıyorsa teknik olarak etkin olduğu söylenir. Ancak bir banka sektördeki diğer bankalardan daha fazla girdi kullanarak aynı çıktı düzeyini gerçekleştiriyorsa bu bankanın kaynaklarını etkin kullanmadığı kabul edilmektedir (Çelik ve Kaplan, 2010:12). Nitekim 1980’lerin sonlarında ticari bankacılıkta yaşanan önemli zorluklar, banka performansı ve etkinliği hakkında soru işaretleri uyandırmıştır (Miller ve Noulas, 1996:496).

Debreu (1951) ve Farrell (1957) bir teknik etkinlik ölçüsü geliştirmiştir. Ölçüler, bir eksi değerler, verilen çıktıların sürekli üretimine izin veren tüm girdilerdeki maksimum oransal azalma olarak tanımlanır. Birlik puanı, orantılı bir girdi azaltımı mümkün olmadığı için teknik etkinliği gösterir ve birden küçük bir puan, teknik etkinsizliğin derecesini göstermektedir (Farrell, 1957; Debreu, 1951). Teknik etkinsizlik; bankanın kötü yönetilmesi, firma büyüklüğüne uygun olmaması ve dışsal faktörler gibi birçok farklı sebepten dolayı ortaya çıkabilmektedir (Lovell, 1993:12). Berger ve Humphrey (1997a:175), “finansal kurumun performansının değerlendirilmesi, deregülasyon, birleşmeler ve piyasa yapısının etkinlik üzerindeki etkilerini değerlendirerek hükümet politikasını bilgilendirebilir” demiştir. Mikro düzeyde, ölçülen yüksek ve düşük etkinlikle ilişkili en iyi ve en kötü uygulamaları belirleyerek yönetim performansını geliştirmeye yardımcı olabilir.

3.4.1.1. Etkinliğin sınıflandırılması

Etkinlik, bir malın üretimi azaltılmadıkça mevcut kaynaklarla bir maldan ek birim üretilmesinin mümkün olmadığı durum olarak tanımlanmaktadır. Mikroekonomik üretim sınırı çerçevesi ile ilgili olabilir. Dolayısıyla, bahsedilen koşul altında bir işletme, üretim kapasitesinin sınırındadır. Etkinlik değerlendirilmesi, zorlu rekabet ortamında uzun vadede ayakta kalmayı hedefleyen üretim birimlerinin rasyonel davranışlarının ayrılmaz

bir parçasıdır (Balcerzak vd., 2017:53). Bu açıdan bankacılık sektöründe etkinlik dörde ayrılmaktadır. Şekil 3.1 yardımıyla bankacılıkta etkinlik sınıflandırması gösterilmiştir.

Şekil 3.1. Bankacılık Sektöründe Etkinlik Sınıflandırması

Kaynak: (Sherman ve Zhu, (2006)'dan aktaran Othman vd., (2016:912)).

3.4.1.1.1. Teknik etkinlik

Teknik etkinlik, bazı girdiler verildiğinde çıktıların üretimi ile ilgilidir. Aynı girdilerle daha fazla çıktı üretmenin veya daha az girdiyle aynı çıktıları üretmenin bir yolu yoksa, bir üretim planı teknik olarak etkindir. Bir karar verme biriminin teknik etkinliğinin ölçülmesi, ilk olarak, sınır olarak bilinen verimli üretim planlarının yerinin belirlenmesini ve ardından gözlemlenen girdi-çıkıtı kombinasyonları arasındaki mesafenin saptanmasını içermektedir (Favero ve Papi, 1995:386). Teknik etkinlik küresel etkinlik olarak da bilinmektedir. Bankaların daha az girdi ile gerçek çıktılar üretme kabiliyetini ölçer ve kullanılan daha az kaynak, daha yüksek etkinliği göstermektedir (Othman vd., 2016:912). Bir firma, mümkün olan en az miktarda girdi kullanarak belirli bir çıktı seti üretiyorsa teknik olarak etkindir. Çıktılar, krediler veya toplam mevduat bakiyesi olabilirken, girdiler işgücü, sermaye ve diğer işletme maliyetleri olabilmektedir (Ncube, 2009:4).

3.4.1.1.2. Fiyat etkinliği

İslami ve konvansiyonel bankaların fiyat etkinliğine ilişkin literatür, çoğunlukla maliyet etkinliğine odaklanmaktadır (Saw vd., 2020:301). Girdi ve çıktı fiyatları göz önünde bulundurularak en uygun kombinasyonun seçilmesindeki başarıya fiyat etkinliği denilmektedir (Çetin, 2017:6). Banka, kaliteden ödün vermeden girdileri (beşeri sermaye ve malzeme) daha düşük fiyata satın alabilirse fiyat etkinliğini artırabilir (Othman vd., 2016:912).

3.4.1.1.3. Tahsis etkinliği

Tahsis etkinliği, kaynakların beklenen en yüksek değere sahip kullanıma ne ölçüde tahsis edildiği ile ilgilidir. Bir firmanın hem tahsis hem de teknik olarak verimli olması durumunda maliyet etkin olduğu söylenmektedir (Ncube, 2009:4). Tahsis etkinliğine örnek olarak, bankaların sermaye emek takasları için otomatik nakit makinelerini ve verimliliği artırmak için internet bankacılığını birleştirmeleri gibi uygulamalar gösterilebilir (Othman vd., 2016:912).

3.4.1.1.4. Ölçek etkinliği

Ölçek etkinliği, ölçek büyümesi sonucunda organizasyonda birim başına ortalama maliyetlerdeki artışı veya azalışı belirlemek için kullanılan bir performans değerlendirme kriteridir. Uygun ölçekte üretim yapma başarısı da “ölçek etkinliği” olarak tanımlanmaktadır. Teknik etkinlik ile ölçek etkinliğinin çarpılmasıyla toplam etkinlik elde edilmektedir (Kılıçkaplan ve Karpat, 2004:2). Ölçek etkinliğinde, KVB'nin tekil olarak etkinliği yerine, toplumsal bir etkinlik söz konusudur. Başka bir bakış açısıyla ölçek etkinliği, en etkin ölçek boyutuna yakın olma şeklinde tanımlanmaktadır. En etkili ölçek büyüklüğünü tanımlamadan önce ele alınması gereken bir diğer konu da ölçeğe göre getiri kavramıdır (Lorcu, 2008:43). Ölçeğe göre getiri; uzun dönemde ölçek değiştikçe girdiler ve çıktıları arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanılmaktadır (Özkan, 2019:129). Ölçeğe göre getiri oransal olarak aşağıda yer alan denklemdeki gibi ifade edilmektedir (Hatırlı, 2016:209):

Ölçeğe Göre Getiri: Çıktı Miktarında Değişim (%) / Girdi Miktarındaki Değişim (%)

İşletmenin ölçeğe göre getiri kapsamında yaptığı girdi değişikliklerinin neden olacağı üretim artışı, işletmenin ölçeğinde de değişiklik yaratır. Ölçekteki bu değişikliğin işletmenin çıktı miktarına etkisi ölçeğin etkinliğini belirlerken, en yüksek etkinlik olarak kabul edilen ölçek büyüklüğüne yakın üretim miktarı ölçek etkinliği olarak tanımlanmaktadır (Telli, 2021:30). Uzun dönemde üretim faktörlerinin değiştiği durumlarda, tüm girdi bileşenlerindeki artış oranı ile çıktıdaki değişim arasında üç farklı durum oluşabilir: Ölçeğe göre sabit getiri, ölçeğe göre azalan getiri ve ölçeğe göre artan getiri. Bu durumlar, üretimin çıktıya olan duyarlılığını ifade eder (Özkan, 2019:129-131).

3.4.1.2. Etkinlik ölçme yöntemleri

Etkinlik ölçme yöntemleri, bir organizasyonun veya işletmenin belirli bir çıktı düzeyini elde etmek için ne kadar verimli ve ekonomik bir şekilde kaynakları kullandığını değerlendiren yöntemlerdir. Bankacılık sektörü gibi çeşitli endüstrilerde etkinliği değerlendirmek için farklı yöntemler kullanılır. Bu yöntemlerin her biri, belirli bir endüstri veya sektörde etkinlik düzeylerini ölçmek için farklı yaklaşımlar ve analizler sunar. Bankacılık sektöründe de VZA gibi etkinlik ölçme yöntemleri yaygın olarak kullanılmaktadır.

3.4.1.2.1. Oran (rasyo) analizi

Bir işletmeye ait bir veya daha fazla yıllık finansal verilerin birbirleriyle ve bütünüle ilişkileri açısından doğrusal bir oran oluşturularak değerler elde edilmektedir. O işletmenin varlıklarını ve kaynaklarını bu değerler arasındaki anlamlı ve faydalı ilişkilerden yola çıkarak inceleyen, yorumlayan ve değerlendiren yöntem oran analizi yöntemidir (Korkmaz, 2019:4). Bir başka deyişle oran analizi, finansal verilerdeki en az iki birimin (değişkenin) karşılaştırılması ve oranlanması yoluyla elde edilen değerlendirmedir. Oran analizi daha çok finansal performans ölçümlerinde uygulanmaktadır (Yılmaz, 1999).

İşletmelerin nakit akış durumu, finansal yapıları, çalışma koşulları ve karlılık değerlerinin oluşturulmasının yanı sıra sektör ve işletmeler arasında karşılaştırma yapma imkanı sağlamaktadır. Bu nedenle işletmenin iç değerlendirmesi yapılarak işletmenin başarı düzeyinin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesi için oran analizi yöntemi kullanılmaktadır (Güredin ve Sürmeli, 1998:311). Bunun için hem işletme ile ilgili güncel verilere, hem bir önceki döneme ait verilere hem de işletme dışından sektöre ilişkin verilere ihtiyaç vardır (Çelik vd., 2018:67).

Oran analizinin sınıflandırılması şu şekildedir: Likidite oranları, nakit ve nakit benzeri değerlerle kısa ve uzun vadeli borçları karşılama potansiyelini ölçer; faaliyet oranları, firmaların eldeki nakit parayı ne kadar iyi kullandıklarını gösteren kriterlerdir; karlılık oranları, şirketlerin faaliyet ve diğer olağanüstü gelirleri kapsamında sağlanan karların kalitesini görmek için kullanılır; kaldıraç oranları ise uzun vadeli borçların ödenmesinde durumu ve değişkenliği ortaya koyar (Demir, 2021).

Uygulaması diğer analiz yöntemlerine göre nispeten kolay olan bu analiz yönteminin bankacılık sektörü gibi birden çok girdi ile birden çok çıktı üreten işletmelerde uygulanması güçtür (Korkmaz, 2019:5). Bankacılık sisteminde birçok girdi

ve birçok çıktı vardır. Ancak bu girdi ve çıktıların ne olduğu konusunda bir fikir birliği yoktur. Bazı yaklaşımlara göre girdi olarak kabul edilen bir değişken, başka bir yaklaşıma göre çıktı olarak kabul edilebilmektedir. Ayrıca girdi ve çıktı olarak ele alınan değişkenler birimleri bakımından homojen değildir. Oran analizi yöntemi ile etkinlik analizi yapılan çalışmaların değerlendirilmesinde bu sakıncalar göz önünde bulundurulmalıdır (İnan, 2000:83).

3.4.1.2.2. Parametrik yöntemler

Parametrik yöntemlerde genellikle bir gözlem grubu bulunur ve bu grup içinde en başarılı performansın etkinlik sınırında gerçekleştiği farz edilerek, bu sınırdan sapmayan birimler etkin; bu gözlem kapsamında etkinlik çizgisinden sapan ve başarısız olan diğer birimler de etkinsiz kabul edilmektedir. Başarısızlık, aynı çıktı seviyesinde daha maliyetli veya eşdeğer girdi seviyesinde daha az çıktı anlamına gelmektedir. İzlenen birimlerin aynı yapıda ve benzer birimler olduğu varsayılmaktadır. Ek olarak, bu yöntem her zaman rastgele bir hatanın meydana gelme olasılığını da belirtmektedir. Tam etkinlik seviyesindeki gözlemler, hiç hatanın olmadığı birimlerdir. Bu sebeple bir gözlemin etkin olmadığı ancak ölçümdeki hatalar giderildikten sonra belirlenebilir. Dolayısıyla parametrik yöntemlerde etkinlik çizgisinden sapmalar etkinsiz gözlem ve rastgele hata olmak üzere iki bileşenden oluşur ve bu hata öğelerini ayırt etmek yöntem açısından oldukça önemlidir. Bu yöntemler, bu iki hata bileşeninin nasıl dağıldığına ilişkin varsayımlarla birbirinden ayrılmaktadır (İnan, 2000:83).

Diğer bir deyişle, parametrik yöntemlerde tahmin edilen sınır için fonksiyonel bir form varsayılır ve bu fonksiyonun değişkenleri tahmin edilmeye çalışılır. Parametrik metotlarda genellikle tek bir çıktı (bağımlı değişken) ile birden çok girdinin (bağımsız değişkenler) ilişkilendirildiği çoklu regresyon analizi kullanılmaktadır (Perçin ve Çakır, 2012:31). Üç ana parametrik sınır yaklaşımı vardır. Bunlar, Stokastik sınır yaklaşımı (SFA), işlevsel bir form belirleyerek etkinlik ve hataları hesaplar; Dağılımdan bağımsız yaklaşım (DFA), etkinsizlikleri ve hataları farklı bir şekilde ayırırken dağılım varsayımlarına güçlü bir şekilde bağlı değildir; Kalın sınır yaklaşımı (TFA), işlevsel bir form belirleyerek en yüksek ve en düşük performans çeyrekleri arasındaki farkları rassal hata olarak ele alır (Berger ve Humphrey, 1997:178).

3.4.1.2.3. Parametrik olmayan yöntemler

Parametrik metodlara bir seçenek olarak varlık gösteren bu tür yöntemler genel olarak matematik programlamayı çözüm tekniği olarak benimsemişlerdir. Ayrıca birçok

girdi ve birçok çıktılı üretim ortamlarında etkinlik ölçümü için oldukça uygun bir yapıya sahiptirler. Buna ek olarak parametrik olmayan yöntemler, üretim işlevinin arkasında herhangi bir çözümsel yapının bulunmadığını öngörmektedir. Bu bakımdan parametrik metodlara kıyasla daha esneklerdir (Farrell, 1957). Bu doğrultuda en çok tercih edilen nonparametrik yöntem veri zarflama analizidir. Bu nedenle yapılan araştırmaya uygunluğu açısından bu başlık altında Veri Zarflama Analizi (VZA) ele alınacaktır.

VZA birbiriyle eş değer karar verme birimlerinin göreceli etkinliğini ölçmek amacıyla geliştirilen ve non-parametrik bir etkinlik analiz metodudur. 1957 yılında Farrell tarafından üretim fonksiyonu geliştirilerek ortaya çıkarılmıştır. Charnes, Cooper, Banker ve Rhodes'in çalışmalarıyla VZA bugün kullanılan şekline gelebilmiştir (Uzun, 2020:25). VZA'da üstüne çalışma yapılan oluşum karar verme birimi (KVB) (Decision Making Unit-DMU) olarak adlandırılır. Karar verme birimi çok genel bir tanımlama olabilmektedir. VZA uygulamalarında bankalar, banka şubeleri, hastaneler, eğitim kurumları, üniversiteler, şehirler, kurumlar, spor kulüpleri, işletmeler, hatta ülkeler karar verme birimi olarak işlenebilmektedir. KVB, girdiler sonucunda çıktıları elde eden ve etkinliği ölçülen birim olarak kabul edilebilir (Cooper vd., 2007b).

Fried ve Lovell, 1994 yılında yapmış olduğu çalışma ile VZA'nın yöneticiler için yanıtlamaya yardımcı olabileceği soruları açıklamıştır: Uygun rol modelleri seçerek bir performans geliştirme programı için olası ölçütleri belirleme, en verimli üretim tesislerini tanımlama, operasyonların en iyi uygulamaya göre nasıl gerçekleştirileceğini belirleme ve potansiyel tasarruf alanlarını keşfetme, verimli çalışan tesislerin özelliklerini ve genişleme için uygun yer seçimini değerlendirme, operasyonlar için optimum ölçeği belirleme ve bireysel işletim tesislerinin performansını dış koşulları dikkate alarak değerlendirme (Scales, 1997:15). Daha önce özetlenen basit VZA modeli, bu soruların ilk dördünü karşılayabilir. Son ikisini yanıtlamak için modelde bazı uzantılara ihtiyaç vardır.

VZA, kurumların performans değerlendirmesinde ve kıyaslamasında önemli fırsatlar sunmaktadır. Literatürde artan popülerite ve son yıllarda uygulamalı VZA çalışmalarının sayısındaki patlama, araştırmacıların ne kadar dikkat gösterdiğinin kanıtı niteliğindedir (Akçay vd., 2012:7766). VZA uygulamasının ana hedefleri, kıyaslanan her bir karar verme birimine ait girdi-çıkıtı ölçüsünde nispi etkinsizliğin belirlenmesi ve miktarının saptanması, KVB'lerin etkinlik durumuna göre tasnif edilmesi, yönetimlerinin ölçülmesi, program ve kararların verimliliklerinin ölçülmesi ve etkinsizliklerin ayırt edilmesi, kaynakların yeniden atanması için niceliksel yapı kurulması, KVB'ler arasında

etkinlik bağlantılarının saptanması, mevcut standartların gerçekleşen performansla araştırılması ve önceki çalışmalarla karşılaştırılmasıdır (Atan vd., 2002:3). Ancak, VZA'nın uygun ortamlarda akıllıca kullanılması halinde makul çözümler ve kılavuzlar sunabileceğini unutmamak önemlidir. Bu nedenle, VZA metodolojisinin dezavantajları ve sakıncaları, herhangi bir ileriye dönük analizden önce açıkça algılanmalıdır (Akçay vd., 2012:7766).

VZA, önceden ilişkisi olmayan birden fazla girdi ve çıktıyla ilgilenebilir ve girdi ve çıktı birimlerinin uyumlu olması gerekmez. Her bir KVB'ye ait girdi ve çıktı değişkenleri için kaynakları ve verimsizlik miktarlarını gösterme yeteneğine sahiptir ve hesaplama gereksinimleri büyük olmadıkça genellikle yüksek performanslı çözücülere ihtiyaç duymaz. Bu avantajları sayesinde VZA, geleneksel yaklaşımların dezavantajlarını azaltarak çeşitli kuruluşların veya kuruluş birimlerinin verimliliğini ölçen bir özel bir uygulama alanı olan doğrusal programlamanın yöntemler grubudur. Etkinliğin araştırılması, sadece özel sektördeki işletmelerin karlılığıyla sınırlı olmayıp, herhangi bir varlığın girdiyi çıktıya dönüştürme etkinliğini incelemeyi sağlar (Balcerzak vd., 2017:54). Avantajlarının yanı sıra, birçok modelde ortak olan veri zarflama analizinin dezavantajları da bulunmaktadır: Veri güvenilirliği ve eksik veri noktaları ciddi sorunlar oluşturabilir, analiz sadece göreceli etkinliği ölçer ve mutlak etkinlik değeriyle karşılaştırma yapmaz, gerçek hayatta etkinliği garanti etmez, istatistiksel hipotez testleri zor uygulanır, statik bir analizdir ve büyük boyutlu problemlerin çözümü zaman alıcı olabilir (Roll vd., 1989; Öztürk, 2014:110; Akçay vd., 2012:7766).

Veri zarflama analizinin uygulanabilmesi için sırasıyla şu işlemler gereklidir: Karar birimlerinin seçimi, girdi ve çıktılarının belirlenmesi, göreceli etkinliğin hesaplanması, etkinlik değerlerinin belirlenmesi, detaylı analiz yapılması ve etkin olmayan karar birimleri için hedef belirlenmesi, sonuçların değerlendirilmesi (Akgöbek vd., 2015:49; Özcan Akyol ve Oktay, 2018:495).

Genel olarak parametrik olmayan yöntemlerin güçlü yönleri şunlardır: Birden çok girdi ve çıktının değişik boyutlarını tek bir etkinlik ölçütüne indirgeyebilirler, girdi ve çıktı birimlerine bağımlı değildirler, analitik yapısı hakkında ön varsayım gerektirmezler, her bir karar birimi için ayrı göreceli etkinliği hesap ederek etkinlik değerlerini belirlerler ve etkin olmayan birimler için önlemler önerirler. Bu yöntemlerin zayıf yönleri ise şunlardır: Veri hatalarına karşı duyarlıdır ve girdi ve çıktı verilerinin dikkatli bir şekilde işlenmesi gereklidir, zarflama tekniği bazı durumlarda yetersiz kalabilir ve kuramsal karar birimleri anlamlı olmayabilir, aşırı derecede büyük veya küçük gözlemler

etkinlik sınırında sorun yaratabilir, çok sayıda karar değişkeninin hesaplanması serbestlik derecesini yükseltir ve karar birimleri arasındaki karşılaştırmada yetersiz kalabilirler (Reha Yolalan, 1993:86-87).

3.4.2. Bankacılık sektöründe rekabet kavramı

Sistemik krizlerin zararlarının çok yüksek oluşu, tarih boyunca bankacılık sektöründe istikrarın korunmasının politika önceliği olmasına neden olmuştur (Beck 2008:1). Rekabet sürecinin önemini kavrayan ve onu bilimsel düzeyde piyasa sisteminin merkezi unsuru olarak değerlendiren ilk kişi Adam Smith olmuştur. Smith, rekabet kavramını, üretilebilen veya tüketilebilen malların miktarı sınırlı olduğu için alıcılar ve satıcılar arasındaki bir yarış olarak görmektedir (Savaş, 1999:284). Rekabet kavramı, rekabeti tanımlamanın ve ölçmenin zorluğu nedeniyle her alanda sıklıkla kullanılan ancak kullanıldığı yere göre anlam olarak farklılık gösteren tek bir tanım olmayan kavramlardan biridir. Bunun nedeni rekabetin makro ve mikro ölçekte her yapı için kullanılabilmesidir. Çoğunlukla bir yarış anlatan bu kavram, süreç içinde hem kapsayıcılığı hem de şiddeti açısından değişime uğramış ve değişmeye de devam etmektedir (Karabıyık, 2005:1).

Küresel bankacılık sektörü son yıllarda çok büyük değişimler yaşamıştır. Teknolojik ve finansal yeniliklerdeki önemli artış ve sektördeki güçlü kuralsızlaşma, artan bankacılık yoğunlaşmasına ve büyük finansal holdinglerin oluşmasına yol açmıştır (Barbosa vd., 2014:1). Ayrıca deregülasyon gibi son yıllardaki ana eğilimler, küreselleşme süreci nedeniyle artan rekabet, 2007-2008 yıllarında yaşanan küresel finansal kriz ve bunun uzun vadeli sonuçları, sektör üzerindeki baskının artmasına neden olmuştur. Bu olaylar, bankaları maliyetleri düşürmeye ve operasyonel faaliyetlerin etkinliğini artırmaya zorlamıştır (Balcerzak vd., 2017:52).

Bankacılık sektöründeki rekabet koşullarının ve yoğunlaşma derecesinin değerlendirilmesine başlamadan önce, ele alınan pazarın titizlikle tanımlanması gerektiği belirtilmektedir. İlgili pazar, belirli bir bankacılık hizmetinin tüm tedarikçilerini, mevcut veya potansiyel rakipleri içeren bir ürün boyutuna ve coğrafi boyuta sahiptir. Pazarın ürün tanımı, tüketici isteklerini yerine getirme yetenekleri açısından ürünlerin eşitliğine dayanmaktadır ve coğrafi sınırlar, piyasa katılımcıları arasındaki fiili ve potansiyel temaslarla belirlenir. Veri eksikliği nedeniyle bankacılık ürünlerine veya yerel bölgelere yönelik pazar ve yoğunlaşma modellerinin uygulanmasının zorluğuna dikkat çekilmektedir (Bikker ve Haaf, 2002:2192). Ancak bir ekonomide bankaların rolünü

artırmak için rekabet önemli bir itici güçtür. Rekabet olmadan verimlilik sağlamak ve finansal sektör gelişimini teşvik etmek imkansızdır. Başka bir deyişle yetersiz rekabet, daha yüksek fiyat, daha yüksek işlem maliyeti, daha düşük kredi arzı, yenilik eksikliği ve düşük hizmet kalitesi nedenleriyle önemli sosyal kayıplara neden olabilmektedir. Rekabetin verimlilik ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olmasına rağmen, bankacılıkta kısıtlamalara işaret edebilecek bazı özellikler de mevcuttur. Uygun bilgi işlemenin yokluğunda, bankacılık sektörü, uzun vadeli varlıklara karşı kısa vadeli yükümlülüklerin varlığı ve yüksek kaldıraçlı firmaların varlığı nedeniyle istikrarsızlığa karşı diğer sektörlerle göre daha savunmasızdır (Eshete vd., 2013:175).

Yoğun rekabet bankaların aşırı risk almasına yol açarak kredi portföyü ve bilançolarının kalitesini bozabilir. Bu durum, bankaların sermayelerinde daralmaya neden olarak borç verilecek kaynakların azalmasına ve ekonomik aktivitenin yavaşlamasına yol açabilir. Bankalardaki ciddi bozulma ve iflaslar, mevduat sahiplerinde güvensizliğe neden olur ve toplu nakit çıkışları yaşanmasına sebebiyet verir. Toplu nakit çıkışları ekonomik aktivitede ciddi daralmaya neden olur. Bu durum, bankacılık sektörünün istikrara kavuşturulması ve kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesi için piyasa gücüne ihtiyaç duyulduğunu gösterir (Padoa, 2000). Rekabetçi yapı öyledir ki kredilerin fiyatlaması sermaye piyasasındaki fiyatlara bağlıdır. Bankacılık sektöründeki rekabetin derecesi ne olursa olsun, hiçbir borçlu, sermaye piyasasının sunabileceğinden daha az puanlama maliyetinden beklenen bir geri ödeme almayacaktır (Boot ve Thakor, 2000:687).

Bankacılık sektörü geçmişe göre önemli ölçüde daha rekabetçi hale gelmiştir ve rekabetin daha da artması muhtemeldir. Uluslararası bankacılığın ve sermaye akışlarının seberstleşmesi ve yeni bankacılık teknolojilerinin benimsenmesinin bir sonucu olarak, yurt dışından yeni rekabet baskıları ortaya çıkmaktadır (Padoa, 2000). Banka dışı kurumlardan ve yeni pazarlara açılan bankalardan kaynaklanan artan rekabet, kazançlarını artırmaları ve maliyetleri kontrol etmeleri için bankalar üzerinde güçlü bir baskı oluşturmaktadır. Etkinlik, rekabetçi kalmada kritik bir faktördür. Son zamanlarda yapılan bir dizi istatistiksel çalışma, en etkin ve verimli bankaların, ortalama veya ortalamanın altında etkinliğe sahip olanlara göre önemli maliyet ve rekabet avantajlarına sahip olduğunu göstermiştir (Spong vd., 1995:1). Ancak hem teorik hem de pragmatik açıdan bakıldığında, bankacılık sektöründeki rekabetin doğru büyüklüğü hakkında genelleme yapmak çok zordur. Çünkü rekabetin belirli bir ülkeye ve belirli bir zamanda benimsenen metodolojiye özgü olması muhtemeldir. Genel olarak, ekonomik gelişme

düzeyi, finansal piyasaların gelişimi, yasal çerçeveler, siyasi platform ve yabancı finansal kurumların varlığı dahil olmak üzere her şey ülkeye özgü parametrelere bağlıdır. Bu nedenle, “herkese uyan tek beden” kavramı bankacılık rekabeti ile ilgili değildir ve bu da onu en belirsiz ekonomik alanlardan biri haline getirmektedir (Eshete vd., 2013:176). Konvansiyonel ve İslami bankalar arasındaki rekabet her geçen gün artmakta ve İslami finans kurumları krizlere karşı daha dayanıklı hale gelmektedir (Musa vd., 2020:29).

3.4.3. Bankacılık sektöründe etkinlik ve rekabet ilişkisi

Bankacılık sektöründe etkinlik ve rekabet ilişkisi, bankaların performansının rekabet düzeyiyle ilişkisini ifade eder. Etkinlik, bir bankanın belirli bir çıktı düzeyine ulaşmak için ne kadar az girdi kullandığını gösterir. Daha düşük maliyetlerle aynı çıktı düzeyine ulaşabilen bankalar, daha etkin kabul edilir (Novickyte ve Drozd, 2018). Rekabet ise bankalar arasında müşteri tabanı, pazar payı, ürün ve hizmetlerdeki çeşitlilik gibi unsurlarla sağlanan bir durumdur (Öztürk ve Karabıyık, 2007). Rekabet, bankaların müşterileri çekmek ve elde tutmak için birbirleriyle rekabet etmelerine yol açar. Bankacılık sektöründe etkinlik ve rekabet arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Rekabet, bankaların etkinliklerini artırmalarına ve müşterilere daha çeşitli ve rekabetçi teklifler sunmalarına yol açarken, etkin bankalar da rekabet güçlerini artırarak sektördeki rekabeti şekillendirirler. Bunun yanında uzun yıllar, bankacılık sektöründe “rekabetin” riskliliğe yol açan önemli bir unsur olduğu düşünülmüştür. Bankalar arasındaki rekabetin riskliliği artırarak istikrarsızlığa sebep olduğu görüşü, rekabetin düzenlemeyle kısıtlanması ve pazar gücünün desteklenmesi sonucunu doğurmuştur (Kocabay, 2012:1).

Daha yüksek bir bankacılık rekabeti derecesi, bankalar için daha düşük tekelleşme gücü ve dolayısıyla daha düşük bankacılık fiyatları anlamına gelir. Öte yandan, artan rekabet, bankaları maliyetlerini azaltmaya teşvik etmelidir. Böylece bankaların maliyet verimliliği ve etkinliği, yani minimal maliyetlerle üretme yetenekleri artacaktır (Weill, 2004:329). Finans alanında küresel açıdan günümüzde yaşanan teknolojik gelişmelerin ışığında bankacılık sektöründe etkinlik kavramı ön plana çıkmıştır. Banka yöneticileri etkinlik düzeylerini artırabilmek için büyük çaba göstermek durumunda kalmışlardır. Yoğun rekabetin görüldüğü global ekonomilerde, etkin olabilmek ve kaynak israfı yapmamak artık bir zorunluluk halini almıştır. Bankalar açısından etkin olabilmek rekabetçi pozisyon alabilmenin en önemli koşullarından biri haline gelmiştir. Etkinliklerini artırabilen bankalar, maliyet avantajı sağlayarak uluslararası alanda rakiplerinin bir adım önüne geçebilme imkânı elde etmişlerdir (Şahin, 2020:111).

3.5. İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların Karşılaştırmalı Etkinliği Üzerine Literatür Taraması

Bankacılığın etkinliği üzerine yapılan literatür taraması, bankacılık sektörünün performansını ve verimliliğini değerlendiren çeşitli çalışmaları içermektedir. Bu tarama, bankaların kaynakları nasıl kullandığı, verimlilik düzeyleri, rekabet ortamı, teknoloji kullanımı ve diğer faktörlerin bankacılık sektöründeki etkinlik üzerindeki etkilerini araştıran çalışmaları içermektedir. Araştırmalarda genellikle veri zarflama analizi (VZA), stokastik sınır analizi (SFA), panel veri analizi gibi çeşitli metotlar kullanılarak bankacılık sektöründeki etkinlik ölçülmüş ve analiz edilmiştir. Literatür taraması, bankacılık sektörünün ekonomi ve finansal istikrar üzerindeki etkisini anlamak ve bankacılık sisteminin daha verimli ve etkin çalışmasını sağlamak amacıyla yapılan kapsamlı bir incelemedir. Bu tarama, bankacılık alanındaki araştırmacılar, politika yapıcılar ve diğer paydaşlar için önemli bilgiler sağlamakta ve sektörün gelişimine katkıda bulunmaktadır. Uluslararası literatürde bankacılıkta etkinlik sorununu inceleyen bir dizi çalışma uygulanmıştır:

Rangan ve diğerlerinin (1988), 215 bankayı incelediği çalışmada, mevduatı 400 milyon doların altında olan bankaların teknik etkinliği değerlendirilmiş ve ortalama %70 etkinlik düzeyi elde edilmiştir. Bu sonuç bankaların aynı çıktıyı %30 daha az girdiyle üretebildiğini göstermektedir. Toplam teknik etkinliğin ayrıştırılmasında %72 saf teknik ve %97 ölçek etkinliği elde edilmiş, bu da etkinlik problemlerinin ölçek verimsizliğiyle değil, tamamen teknik etkinlikle ilgili olduğunu göstermiştir. Regresyon analizi ise banka büyüklüğünün etkinliği olumlu, ürün çeşitliliğinin ise etkinliği olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Ferrier ve Lovell (1990), 1984'te 575 bankanın etkinliğini değerlendirmek için ekonometri ve doğrusal programlama tekniklerini kullanmış ve %16,04'lük genel bir teknik etkinsizlik sonucu elde etmiştir; şaşırtıcı bir şekilde, aktifleri 25 milyon doların altında olan küçük bankaların en etkin bankalar olduğu sonucuna varmışlardır.

Grabowski ve diğerlerinin (1994), 670 bankanın etkinliğini 1979, 1983 ve 1987 yıllarında incelemiş ve üç girdi ve beş çıktı kullanarak yaptıkları analizde saf teknik etkinsizliğin teknik etkisizliğin ana kaynağı olduğu sonucuna varmışlardır; ayrıca, ölçek etkinliği dışında, 1983 yılında dikkate alınan çeşitli önlemler için en yüksek etkinlik seviyesine ulaşıldığı gözlemlenmiştir ve 1 milyar doları aşan mevduatı olan bankalar en yüksek teknik etkinliğe sahip bankalar olarak tespit edilmiştir.

Rosly ve Bakar (2003) tarafından yapılan çalışma, 1996 ve 2001 yılları arasında Malezya'daki ana akım bankaların İslami savaçlarının deneyimini incelemiştir. Bu çalışma sonucunda, İslami bankaların birçok alanda daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Samad (2004) tarafından yapılan çalışma, 1991'deki Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Bahreyn'deki İslami ve Konvansiyonel bankaların finansal performanslarını 1991-2001 dönemi için incelemiştir. Çeşitli finansal oranların karşılaştırılması sonucunda, İslami bankalar ile konvansiyonel bankalar arasında kârlılık ve likidite açısından büyük bir fark olmadığı ve finansal piyasaya yeni giren İslami bankaların geleneksel bankalarla benzer performans gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, İslami bankalar konvansiyonel bankalara göre daha az kredi riskine maruz kalmaktadır ve bu nedenle kredi performansları geleneksel bankalardan daha üstündür.

Sufian ve Shah Habibullah (2009), tarafından yapılan çalışmada, Çin bankacılık sektörünün 2000-2005 yılları arasındaki geleneksel olmayan faaliyetlerin etkisiyle incelenmiş ve sonuçlar, Kamu İktisadi Ticari Bankaların ölçek etkinliğindeki iyileşme nedeniyle daha yüksek teknik etkinliğe sahip olduğunu, saf teknik etkinliğin ise Anonim Ticari Bankalar için daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Awan (2009) tarafından yapılan çalışma, Pakistan'da yeni kurulan altı İslami banka ile aynı büyüklükteki altı konvansiyonel bankanın performansını ve karlılığını karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın sonuçları, İslami bankaların performansının ve kârlılığının seçilen geleneksel bankalardan çok daha iyi olduğunu, varlık, mevduat, finansman, yatırım, verimlilik ve hizmet kalitesi ve kredi geri ödemesi alanlarında geleneksel bankalardan daha üstün performans sergilediğini göstermektedir.

Safiullah (2010) tarafından yapılan çalışma, Bangladeş'teki dört konvansiyonel ve dört İslami bankanın finansal performansını karşılaştırmış ve İslami bankaların iş geliştirme, karlılık, likidite ve ödeme gücü açısından geleneksel faize dayalı bankalardan daha üstün olduğunu, ancak ekonomiye ve topluma bağlılık, üretkenlik ve verimlilik alanlarında geleneksel bankaların daha iyi performans sergilediğini ortaya koymuştur.

Rehman ve Niazi (2010) tarafından yapılan araştırmada, Pakistan'da bulunan 5 konvansiyonel ve 5 İslami bankanın 2005-2009 yılları arasındaki etkinliği Veri Zarflama Analizi ile incelenmiş ve sonuçlar, geleneksel bankaların teknik etkinliğinin İslami bankalardan daha iyi olduğunu, ancak maliyet etkinliği ve tahsis etkinliği konusunda her iki sektörün de sağlıklı bir rekabet gösterdiğini göstermektedir; 2008 yılı dışında

geleneksel ve İslami bankaların ortalama etkinlik puanlarında kayda değer bir fark bulunmamıştır.

Abdul-Majid ve diğerleri (2010) tarafından yapılan çalışmada, Malezya, Sudan, Bangladeş, Tunus, Ürdün, Lübnan, Yemen, Endonezya, Bahreyn ve İran'daki 10 ülkede bulunan İslami ve konvansiyonel 111 bankanın etkinliği incelenmiş ve Sudan ve Yemen'in nispeten daha fazla etkisiz, Bahreyn ve Bangladeş'in ise daha düşük tahmini etkisizliğe sahip olduğu belirlenmiştir. Sudan hariç, İslami bankaların genellikle geleneksel bankalardan daha yüksek ölçek getirilerine sahip olduğu gözlemlenmiştir; ancak çoğu örnek bankanın ölçeğe göre çok az getiri sergilediği sonuçları elde edilmiştir.

Jaffar ve Manarvi, (2011) tarafından yapılan çalışmada, Pakistan'da bulunan 5 İslami ve 5 konvansiyonel bankanın 2005-2009 dönemindeki performansları CAMEL testi ile incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Çalışma, İslami bankaların daha iyi sermaye ve likidite pozisyonlarına sahip olduğunu, geleneksel bankaların ise yönetim kalitesi ve kazanma kabiliyetlerinde öne çıktığını göstermiştir. Ayrıca, İslami bankaların daha düşük riskle ve daha yüksek getiriyle işlem yaptığı, varlıklarını borçtan çok özkaynakla finanse ederek daha güvenli bir pozisyonda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ika ve Abdullah (2011) tarafından yapılan çalışma, Endonezya'da İslami bankaların ve geleneksel bankaların finansal performansını, 21/2008 sayılı İslami Bankacılık Yasası'nın yürürlüğe girmesinden önce ve sonra karşılaştırmıştır. Çalışma, genel olarak İslami bankaların geleneksel bankalara kıyasla finansal performansında önemli bir fark bulunmadığını, ancak İslami bankaların likidite açısından genellikle daha iyi performans sergilediğini göstermiştir.

Hanif ve diğerleri (2012) çalışmasında, 2005-2009 döneminde 22 geleneksel banka ve 5 İslami bankanın karşılaştırmalı performansı incelenmiş ve sonuç olarak geleneksel bankacılığın karlılık ve likidite yönetimi açısından daha iyi performans gösterdiği, ancak İslami bankacılığın kredi riski yönetimi ve ödeme gücü bakımından daha etkin olduğu ve müşterilerin her iki bankacılık akışından da genel olarak memnun olduğu bulunmuştur.

Barth ve diğerleri (2013), 1999–2007 döneminde 72 ülkeden düzenleme, denetim ve izlemenin etkisiyle banka etkinliğini incelemişler. Bu çalışmada banka etkinliğini ölçmek için VZA kullanılmıştır. Ampirik bulgular, daha sıkı kısıtlamaların banka etkinliğini engellediğini göstermektedir. Bu arada, daha fazla sermaye düzenlemesi katılığı, resmi denetim gücünün güçlendirilmesi, deneyimli denetim ve daha fazla

finansal şeffaflık izleme, banka verimliliği ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Beck ve diğerlerinin (2013) çalışmasında, 22 ülkeden oluşan örnekleme yapılan araştırmada, maliyet-gelir oranı, genel giderler ve kayıp rezervleri gibi bilanço etkinlik ölçütleri kullanılarak İslami bankaların geleneksel bankalardan daha az etkin olduğu ve 2009'daki krizin İslami bankaların etkinliğinde en büyük düşüşe neden olduğu tespit edilmiştir.

Alqahtani ve diğerlerinin (2017) çalışmasında, Körfez İşbirliği Konseyi bölgesindeki İslami ve konvansiyonel bankaların etkinliği, küresel mali kriz öncesi, sırası ve sonrasında VZA ve SFA kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlar, küresel finansal kriz sırasında İslami bankaların geleneksel bankalara kıyasla daha uygun maliyetli olduğunu ve kâr verimliliği açısından içsel açığı düzelttiklerini göstermektedir. Ancak, küresel mali krizden sonraki dönemde İslami bankalar kâr etkinliği açısından konvansiyonel bankalardan daha fazla zarar görmüş ve maliyet etkinlik üstünlüklerini kaybetmişlerdir.

Musa ve diğerleri (2020), Avrupa'daki 1460 geleneksel ve İslami bankaların VZA yöntemleri kullanılarak ekonomik etkinliğinin analizi yapılmıştır. Araştırma sonuçları, İslami bankalarda ekonomik etkinlik ölçümünde metodolojik farklılıklar olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda, İslami bankaların daha yüksek ekonomik etkinliğe sahip olduğunu göstermiştir. Araştırmacılar, İslami bankaların daha etkin bulunmasını ise şu şekilde temellendirmişlerdir; Geleneksel ve İslami bankaların girdileri farklı şekilde uygulamalarının yanı sıra, İslami bankaların daha etkin olmasının nedeni, İslam Hukuku komisyonu tarafından bankacılık operasyonlarının risk yönetimi ve kontrolüne yönelik farklı yaklaşımlarla ilişkilendirilebilir.

Ali (2022), Cibuti'deki İslami ve konvansiyonel bankaların kârlılık etkinliklerini VZA ile analiz etmiştir. Konvansiyonel bankaların toplam aktifleri ve toplam mevduatları İslami bankalardan daha yüksek olmasına rağmen, çalışma İslami bankaların karlılık konusunda daha etkin olduğu sonucuna varmıştır.

Albadri (2023), yapmış olduğu çalışmada Irak İslami bankalarının VZA yöntemi ile performanslarının etkinliği Ürdün ve Suudi İslami bankaları ile karşılaştırılmıştır. İslami bankacılık deneyimi, Irak'taki güvenlik ve siyasi koşullar ve çoğu Irak bankasının küçük boyutu nedeniyle, örnek Irak bankalarının yarısının verimsiz olduğu ve optimal mali boyutlarına ulaşmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca bankaların çoğunun başkent Bağdat'ta yoğunlaşmış olması ve taşrada çok az şubelerinin olması faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir.

Uluslararası literatürde bankaların etkinliğini araştıran çalışmalarda farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Bazı çalışmalar (Rosly ve Bakar (2003), Awan (2009), Safiullah (2010), Abdul-Majid vd., (2010), Musa vd., (2020) ve Ali (2022)) İslami bankaların daha etkin olduğu sonucuna ulaşırken, bazı çalışmalar (Sufian ve Shah Habibullah (2009), Beck vd., (2013) Alqahtani vd., (2017) Albadri (2023)) ise konvansiyonel bankaların daha etkin olduğu sonucuna varmıştır. Matwally (1997), Samad (2004), Rehman ve Niazi (2010), Hanif vd., (2012) çalışmaları ise her iki bankacılık arasında bir farklılık olmadığı sonucunu elde etmişlerdir. Net bir şekilde görülmektedir ki literatür taramasında İslami bankaların etkin olduğu kanısına varan çalışma sayısı daha fazladır.

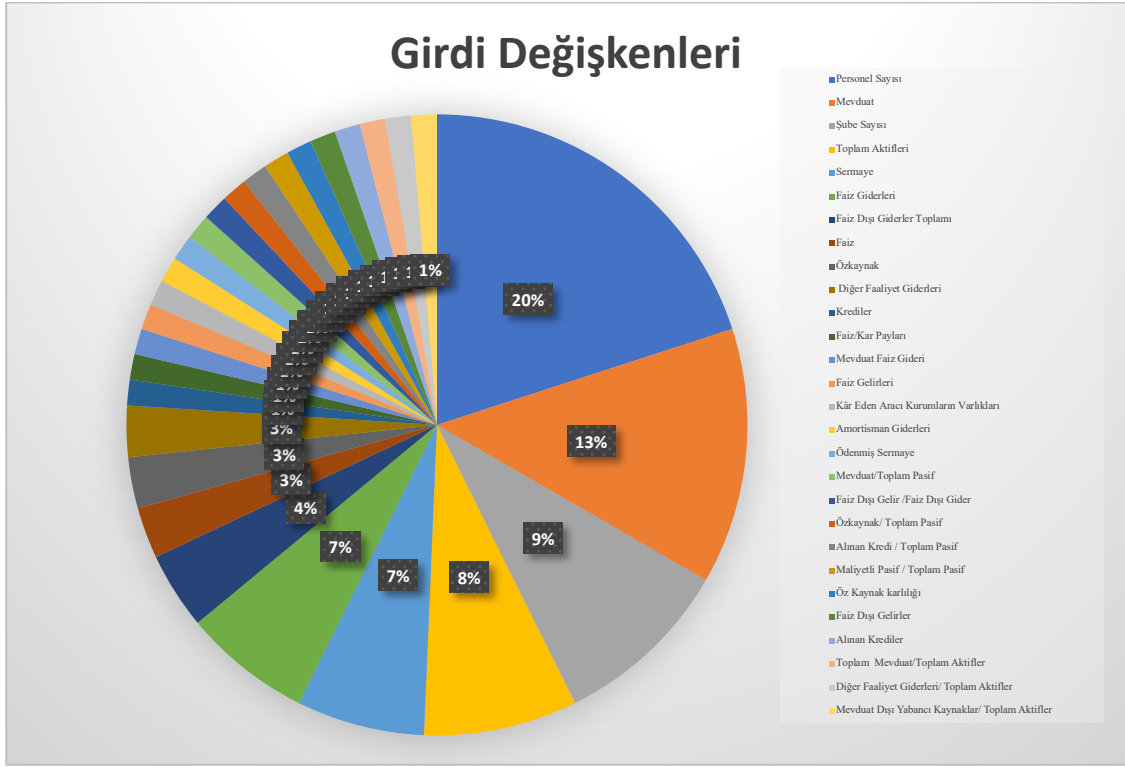
Bu çalışmalarda genellikle farklı ölçütler ve yöntemler kullanılarak bankaların etkinliği değerlendirilmiştir. Araştırmalar genellikle veri zarflama analizi (VZA), stokastik sınır yaklaşımı (SFA) gibi ekonometrik yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Tüm bu çalışmalar, Türkiye'deki bankacılık sektörünün etkinliği, performansı, regülasyonları ve İslami bankacılığın etkinlik açısından diğer bankalardan farklılıklarını incelemeye yönelik farklı perspektifler sunmaktadır. Ancak, literatürde daha pek çok çalışma bulunmaktadır ve bankacılık etkinliği üzerine yapılan araştırmaların devam ettiği görülmektedir. Bu çalışmaların yanı sıra girdi ve çıktı değişkenlerinin belirlenmesinde kullanılan yaklaşımın daha iyi anlaşılabilmesi için Türkiye'de bankacılık sektörü etkinliği üzerine yapılan çalışmalar taranmış ve aşağıda tablo halinde verilmiştir (Tablo 3.1):

Tablo 3.1. Türkiye’de Bankacılık Sektörü Etkinliği Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yazar(lar)	Yıl	Yaklaşım	Dönem	Girdiler	Çıktılar
Budak, H.	2011	Üretim	2008-2010	Şube Sayısı, Personel Sayısı, Faiz ve Faiz Dışı Giderler Toplamı	Toplam Mevduat, Toplam Krediler, Faiz ve Faiz Dışı Gelirler Toplamı, Net Kar
Acar vd.	2015	Üretim	2009-2013	Şube Sayısı, Personel Sayısı ve Toplam Aktifleri,	Kar ve Toplanan Mevduat
Adıgüzel ve Bal.	2017	Referans Nokta	2008-2013	Şube Sayısı, Personel Sayısı, Özkaynak, Faiz/Kar Payları ve Diğer Faaliyet Giderleri	Net Kar, Mevduat / Katılım Fonu, Krediler ve Alacaklar, Faiz / Kar Payları ve Diğer Faaliyetler
Akbalık ve Sırma.	2013	Aracılık	2008-2012	Mevduat ve Faaliyet Giderleri (Faiz, Personel, Faiz Dışı Giderler Toplamı)	Krediler ve Faaliyet Gelirleri (Faiz Gelirleri, Ücret ve Komisyon Gelirleri)
Akyüz vd.	2013	Aracılık	2007-2011	Mevduat, Özsermaye, Faiz Giderleri;	Net Kar ve Faiz Gelirleri
Avcı ve Öztaş.	2016	Aracılık Yaklaşımı	1998-2014	Toplam Mevduat, Şube Sayısı, Personel Sayısı	Toplam Krediler
Bayram.	2016	Aracılık ve Karlılık Yaklaşımları	2009-2013	Kâr Eden Aracı Kurumların Varlıkları, Personel ve Sermaye Değişkenleri	Hesap Sayısı, İşlem Yapılan Piyasalardaki İşlem Hacimleri, Net Komisyon Geliri ve Net Kâr Değişkenleri
Bilişik.	2015	Aracılık Yaklaşımı	2014	Mevduat, Faiz Giderleri, Personel Sayısı ve Şube Sayısı	Net Kar, Krediler ve Faiz Gelirleri
Erem Ceylan vetüzün.	2018	Aracılık Yaklaşımı	2010-2016	Personel Sayısı, Amortisman Giderleri ve Faiz Giderleri	Toplam Kredi ve Toplam Mevduat Hacmi
Çalışır ve Bengisu.	2018		2008-2013	Şube Sayısı, Çalışan Sayısı, Ödenmiş Sermaye.	Kullandırılan Taksitli Ticari Kredi ve Dönem Sonu Net Karı
Çarıkcı ve Akbulut.	2020	Aracılık yaklaşımı	2018	Toplam Aktif, Toplam Mevduat, Şube Sayısı ve Faiz Giderleri;	Krediler, Dönem Net Kârı ve Faiz Gelirleri
Demirel ve Hazar.	2020		2014-2018	Şube Başına Düşen Personel Sayısı, Mevduat / Toplam Pasif, Faiz Dışı Gelir /Faiz Dışı Gider, Özkaynak/ Toplam Pasif, Alınan Kredi / Toplam Pasif ve Maliyetli Pasif / Toplam Pasif	Toplam Kredi/Toplam Aktif, Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktif, Net Kar / Özkaynak (ROE), Takipteki Kredi (Brüt) / Toplam Kredi, Getirili Aktif / Toplam Aktif ve Menkul Değerler / Toplam Aktif
Dilmaç vd.	2018		2015	Aktif Özkaynak Faiz Dışı Faiz Gelirleri	Karlılığı Karlılığı Gelirler Aktif Büyüme Oranı Bilanço Dışı Hesapların Büyüme Oranı Kredi Mevduat Büyüme Oranı Kredi Büyüme Oranı Mevduat Büyüme Oranı
Duranay.	2017	Aracılık Yaklaşımı	2016	Toplam Mevduatlar{I} Alınan Krediler{I} Faiz Giderleri{I} Faiz Dışı Giderler{I}	Toplam Krediler{O}, Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar {O}, Faiz Gelirleri{O} Faiz Dışı Gelirler{O}
Er ve Uysal.	2012	Karma Yaklaşım (üretim ve aracılık)	2005-2010	Personel Sayısı Sermaye Toplam Aktifler	Toplam Mevduat/Toplam Fonlar, Toplam Krediler/ Kullandırılan Fonlar, Net Kar
Eroğlu ve Çerşit,	2019	Aracılık Yaklaşımı	2001-2017	Top. Mevduat/Top. Aktif. Diğ. Faal. Giderleri/ Top. Aktif. Mev. Dışı Yab. Kay. / Top. Aktif.	Top. Krediler (Yurt İçi) /Top. Aktif. Top. Bankacılık Gelirleri/Top. Aktif
Ersoy.	2018		2016	"Personel Sayısı" Ve "Mevduat Faiz Gideri"	"Dönem Net Kârı" Ve "Faiz Gelirleri"
Özel vd.	2017	Aracılık Yaklaşımı	2013-2015	Toplam Mevduat/Toplam Aktifler (%), Faiz Giderleri/Toplam Aktifler (%), Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktifler (%)	Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler (%), Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler (%)
Yaşa,	2008	Karma (Aracılık + üretim)	2002-2004	Personel Sayısı, Sermaye, Toplam Aktifler	Toplam Mevduat, Toplam Krediler, Net Kar

Literatür taramasının grafiksel gösterimine geçmeden önce, belirtmek gerekir ki bu çalışmada İslami ve konvansiyonel bankaların etkinlik analizi yapıldığı için faiz bir

değişken olarak kullanılmamıştır. Aynı şekilde İslami bankalarda kredi olarak fon kullandırma yöntemi kullanıldığından kredi ve fon kullandırma aynı değişken olarak ele alınmıştır. Benzer şekilde analiz kapsamında mevduat ve toplanan fonlar kalemleri de benzer şekilde kullanılmıştır. Daha önce yapılan çalışmalarda kullanılan girdi değişkenleri (Grafik 3.1), çıktı değişkenleri (Grafik 3.2) ve bunları belirlerken kullanılan yaklaşımların (Grafik 3.3) grafiksel gösterimi aşağıda yer almaktadır.

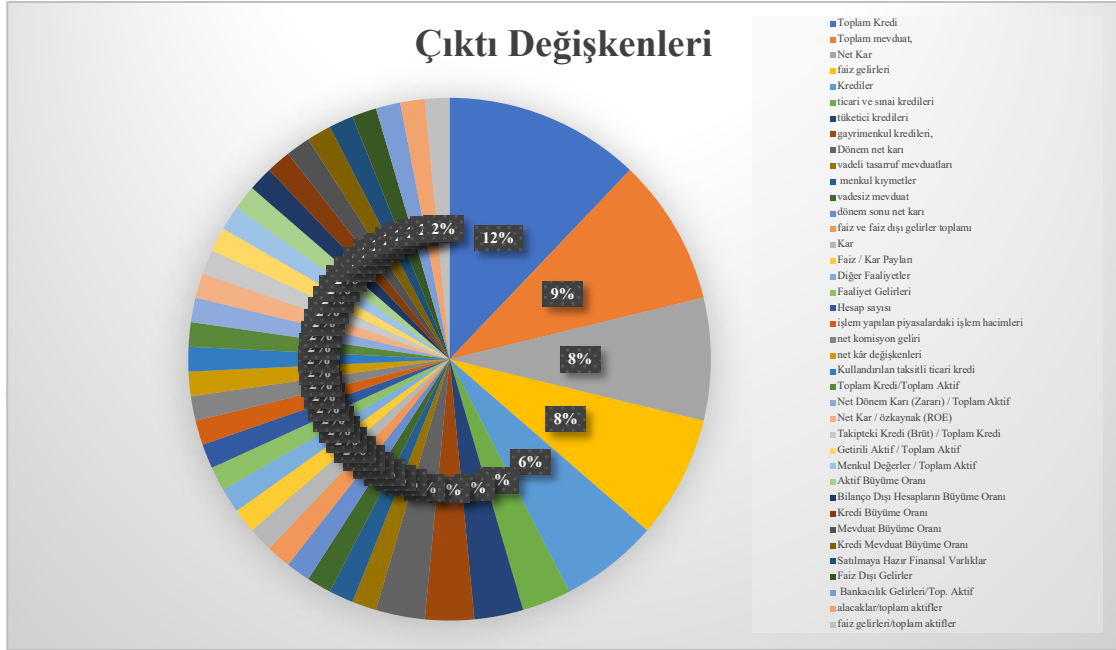

Grafik 3.1. Literatür Taramasında Kullanılan Girdi Değişkenleri

Yapılan literatür taramasının grafiksel gösterimi olan Grafik 3.1'e bakıldığında; daha önce yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda girdi olarak personel sayısı, mevduat, şube sayısı, toplam aktifler, sermaye, faiz ve faiz dışı gelirler ve özkaynak olduğu görülmektedir.

Yapılan bu çalışmada ise literatürle paralel olarak çalışmanın ilk başlarında personel sayısı, şube sayısı, toplam mevduat, toplam özkaynak ve toplam aktifler girdi olarak belirlenmiştir. Bu değişkenlerin elde edilebilmesi konusunda bankaların yıllık faaliyet raporları, resmî web siteleri incelenmiştir. Dahası uluslararası bankalara e-posta atılmış ancak olumlu dönüşler alınmamıştır. Türkiye bulunan bankalara ait bu veriler elde edilmiştir. Ancak verilerin elde edilmesi sürecinde uluslararası bankaların personel ve şube sayılarına ait verilere erişim sağlanamayınca verilerin ve analizin tutarlılığı için personel ve şube sayısı girdi değişkenlerinden elenmek durumunda kalmıştır.

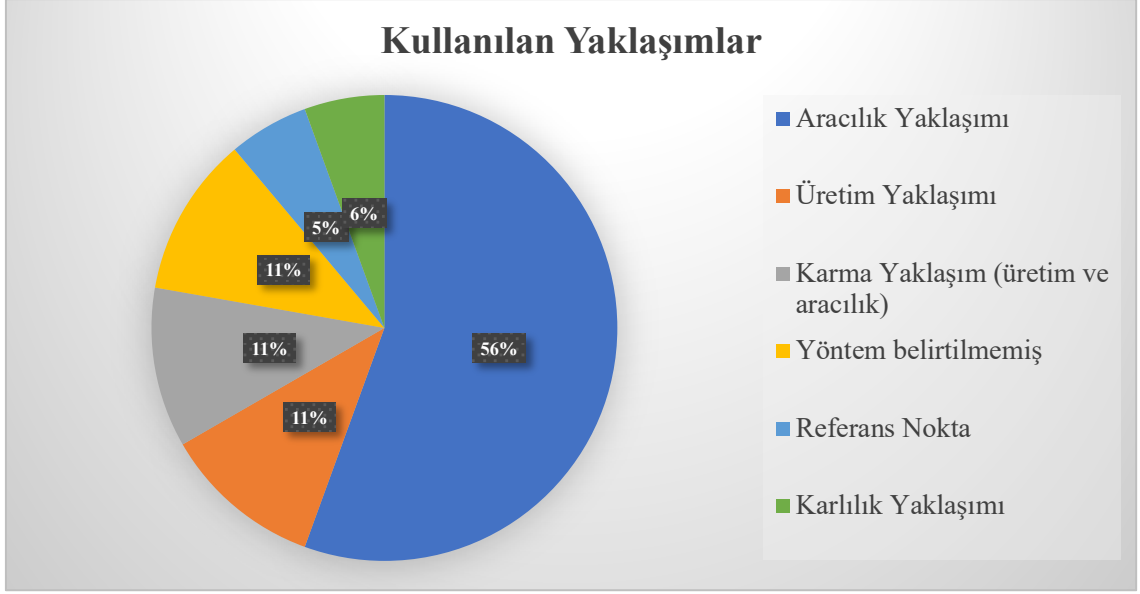
Sonuç olarak çalışmada, yaşanan sıkıntılara rağmen literatürle uyumlu olarak en çok kullanılan girdi değişkenlerinden olan toplam mevduat, toplam özkaynak ve toplam aktifler (Tablo 1.1) girdi olarak kullanılmıştır.

Grafik 3.2: Literatür Taramasında Kullanılan Çıktı Değişkenleri

Grafik 3.2'si incelediğinde, literatür taraması sonucu daha önce yapılan çalışmalarda çıktı olarak en çok toplam kredi, toplam mevduat, faiz gelirleri, net kar, krediler gibi değişkenler kullanılmıştır.

Literatürle paralel şekilde çalışmada çıktı olarak net kar ve toplam krediler (Tablo 1.1) kullanılmıştır. Grafik 3.1 ve 3.2 incelediğinde bankacılık etkinlik araştırmalarında aynı girdilerin ve çıktılarının bazı çalışmalarda girdi olarak kullanılırken bazı çalışmalarda çıktı olarak kullanılabildiği görülmektedir.

Grafik 3.3: Yapılan Çalışmalarda Girdi Çıktı Belirlenirken Kullanılan Yaklaşımlar

Grafiği yorumlamadan önce bankacılıkta etkinlik ölçümü yapılırken girdi ve çıktı belirlenmesinde kullanılan yaklaşımları tanımlamak daha doğru olacaktır.

Bankacılık sektöründeki girdi ve çıktıların tanımı ve ölçümü, araştırmacılar arasında tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir. Bankaların girdi ve çıktılarının nelerden oluştuğunu belirlemek için öncelikle bankacılık teknolojisinin doğasına karar vermek gerekir (Sufian, 2007:110). Bankacılık teorisi literatüründe, bu konuda üretim ve aracılık yaklaşımları olarak birbiriyle yarışan iki temel yaklaşım vardır (Sealey ve Lindley, 1977). Ancak zamanla bankacılığın etkinlik analizlerin de kar yaklaşımı da kullanılmaya başlanmıştır (Bektaş, 2013:281). Bu yaklaşımlar, çalışmanın özelliklerine ve çalışmacının tercihi doğrultusunda birlikte de karma yaklaşım olarak uygulanabilmektedir.

Üretim yaklaşımında bir finansal kuruluş, hesap sahipleri için hizmet üreticisi olarak tanımlanır. Bu yaklaşımda bankalar, mevduat hesapları üzerinde işlem yapmakta ve kredi gibi belgeleri işlemektedir. Dolayısıyla, üretim yaklaşımına göre, çıktı için en iyi ölçü hesap sayısı veya bunlarla ilgili işlemler iken, çalışan sayısı ve fiziki sermaye girdi olarak kabul edilmektedir. Aracılık yaklaşımı ise bankaların tasarruf sahipleri ile borç alanlar arasında bir aracı olarak hareket ettiğini varsayar. Aracılık yaklaşımında toplam krediler ile menkul kıymetler çıktı; mevduat, emek ve fiziki sermaye girdi olarak tanımlanmaktadır (İbiş, 2009:62; Sufian, 2007:110; Avkiran, 1999:210). Üretim yaklaşımı çoğunlukla şube etkinliği değerlendirmelerinde kullanılmaktadır (Bedir, 2022:51). Son olarak kar yaklaşımında ise bankaların hedefi maksimum düzeyde kar elde

etmektedir. Bu doğrultuda bankalar kazançlarını çoğaltmaya yönelik faaliyetler gösterirken gider kalemlerini minimum düzeylere çekmeye çabalamaktadır. Bu nedenle bankalar faaliyetlerini devam ettirebilmek adına kullanılan kaynakların maliyetini girdi, faaliyet neticesinde ortaya çıkan gelirleri ise çıktı şeklinde değerlendirmektedir (Bektaş, 2013:282).

Grafik 3.3 incelendiğinde, çalışmalarda çoğunlukla aracılık yaklaşımı, ardından üretim ve karma yaklaşım kullanıldığı görülmektedir. İncelenen literatür ve çalışmanın amacı doğrultusunda, girdi ve çıktı tanımında orijinal olarak Sealey ve Lindley (1977) tarafından geliştirilen aracılık ve üretim yaklaşımının kombinasyonu benimsenerek karma yöntem kullanılmıştır.

4. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada ilk olarak, Türkiye'de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının ve 16 konvansiyonel bankanın 2017-2021 dönemindeki finansal etkinliği Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. İkinci olarak, "The Banker" dergisinin "Dünyanın En Büyük 1000 Bankası" raporuna göre aktif büyüklüğü bakımından ilk 10 içinde yer alan 9 İslami ve 9 konvansiyonel bankanın aynı dönem finansal etkinlikleri VZA ile analiz edilmiştir. Daha sonra her iki analizde de etkin bulunan bankalar kendi aralarında etkinlik analizine tabi tutulmuştur. Bu kapsamda 14 İslami (katılım) ve 25 konvansiyonel bankanın 2017-2021 yılları arasındaki finansal performansı karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Ek olarak, teknik etkinliği (VRS) ölçmek için girdi odaklı (BCC-I) bir model kullanılmaktadır. Analizde kullanılan veriler uluslararası bankalar için 2017-2021 yılları arasındaki yıllık faaliyet raporlarından ve banka resmi web sitelerinden elde edilmiştir. Bu kaynaklara ek olarak Türkiye bankaları için TKBB, TCMB ve TBB veri tabanlarından da yararlanılmıştır.

Bankacılık sektöründe, etkinliği değerlendirmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Ancak, VZA yöntemi en yaygın şekilde kullanılan yöntemdir. Bu yöntem, çeşitli girdi ve çıktılarının yanı sıra zaman içinde üretkenlikteki değişiklikleri dikkate alarak bankaların etkinliğinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. VZA yöntemi, literatüre iki katkı sağlamayı amaçlamaktadır. İlk amaç, bankaların etkinliğini belirli bir dönemde ölçmektir. İkinci olarak, etkin olmayan bankaların referans bankalar yardımıyla ve potansiyel iyileştirme oranları ile etkin hale gelmeleri için önerilerde bulunmak hedeflenmektedir.

4.1. Araştırma Yöntemi: Veri Zarflama Analizi

Yukarıda belirtilen sınırlamalar, bireysel bankanın göreceli etkinliğinin incelenen gruptaki en iyi bankaların etkinliğine karşı ölçülmesine izin vererek, tek bankaların veya tüm bankacılık sektörlerinin etkinliğini belirlemek için daha karmaşık araçların uygulanmasına yol açmıştır. Tüm yöntemler söz konusu olduğunda, teorik bir "en iyi" banka modeli henüz geliştirilmediğinden, ampirik olarak işaret edilmesi gereken "en iyi" banka kıyaslamasının belirlenmesinde nesnel bir sorun bulunmaktadır. Bununla birlikte, üretim sınırının analizi, kapsamlı banka performansının belirlenmesine ve daha sonra etkin ve etkin olmayan gruplara ayrılmasına olanak tanımaktadır. Bu analiz yöntemi etkinsizliğin nedenlerinin keşfedilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda yöntem, etkin

olmayan bir bankayı etkinlik sınırına götüren özel öneriler sunmaktadır (Balcerzak vd., 2017:53). Emrouznejad ve Yang yapmış oldukları çalışmada, VZA analizinin en çok tarım, bankacılık, tedarik zinciri yönetimi, ulaşım ve kamu politikası sektörlerinde uygulandığını belirtmiştir (Emrouznejad ve Yang, 2017:8).

VZA yöntemi başlangıçta kar amacı gütmeyen kuruluşların etkinliğini değerlendirmek için oluşturulmuş olsa da, bankacılık kurumları da dahil olmak üzere ticari işletmelerin değerlendirilmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. İlk olarak, VZA'ya dayalı olarak bankaların etkinliğini ölçme olasılığı araştırılmıştır (Sherman ve Gold, 1985). Berger ve Humphrey'in 1992 yılında 14.000 ABD bankasının etkinliğini analiz eden çalışması, bankaların etkinliğinin ölçülmesinde öncü bir çalışma olarak gösterilebilir (Berger ve Humphrey, 1992). Öncelikle banka şubelerinin etkinliği analiz edilmiştir (Camanho ve Dyson, 1999).

Bankacılık sektörünü analiz etmek için VZA'nın tarihsel gelişiminin ve uygulamasının ayrıntılı analizi, Leendert ve Rooij tarafından 2003 yılında yapılmıştır. Bu kapsamda 24 ülkede yayınlanan 80 çalışma analiz edilmiştir (Leendert ve Rooij, 2003). Başka bir çalışma, 151'i VZA uygulamalarını temel alan bankaların ve bankacılık sektörlerinin etkinliğine odaklanan 196 çalışmayı doğrulamıştır (Jenkins ve Anderson, 2003).

VZA yönteminin amacı, çıktı ölçümlerini girdiye göre kullanmanın öznelliğini ortadan kaldırmak veya dışlamaktır. Karşılaştırma için çıktı ve girdi seçme süreci, analiz sürecini nesnelliğe dönüştürerek öznelliğini ortadan kaldırmaktadır. Doğrusal matematiksel model aracılığıyla, bankalar gibi bireysel üretim birimlerinin çıktılarına, bankanın etkinliğini yansıtan ağırlıklar atanmaktadır. İlgili bankalarla ilgili modeller aynı şekilde sahiptir. Ancak farklı etkinlikte farklı ağırlık değerlerine sahip olacaktır. Bu ağırlıklara göre bankalar karşılaştırılacak ve sıralanacaktır. Ağırlıklar indeks sayıları olduğu için hangi birimlerle ifade edildikleri önemli değildir (Balcerzak vd., 2017:55).

Yöntemin önemli özelliklerinden biri, birden çok girdi kullanılarak birden çok çıktının elde edildiği üretim ortamlarında parametrik yöntemlere benzer şekilde önceden belirlenmiş herhangi bir analitik üretim fonksiyonuna ihtiyaç duymadan ölçülebilmesidir. VZA kullanılarak, her KVB için etkin olamamanın kaynağı ve miktarı belirtilebilmektedir. Bu sayede etkin olmayan KVB'lere ait girdilerin ne kadar azaltılması veya çıktıların ne kadar artırılması konusunda yöneticilere rehberlik sağlamaktadır (Charnes vd., 1978).

Bu çalışmada kullanılan parametrik olmayan programlama yaklaşımı, Farrell'in (1957) çalışmasına ve onun uzantılarına dayanmaktadır. Parametrik olmayan bir sınırın oluşturulmasını ve girdiye dayalı bir teknik etkinlik ölçüsünün hesaplanmasını içermektedir (Rangan vd., 1988:170). 1957'de Farrel tarafından ortaya atılan bu yöntem daha sonra 1978'de Charnes-Cooper-and Rhodes (CCR) tarafından geliştirilmiştir. Çok sayıda girdi ve çıktı kullanarak karşılaştırılabilir KVB'lerin etkinlik düzeyini ölçmek için doğrusal programlamayı kullanan parametrik olmayan bir yöntemdir (Klimberg vd., 2009:136). Farrell tarafından bir oran biçiminde "çalışma saati başına çıktı" gibi tek girdi ve tek çıktıya dayalı temel üretim teorisine dayandırılarak tanıtılmıştır (Ayadi vd., 1998:10; Cooper vd., 2006; Sherman ve Zhu, 2006).

$$\text{Verimlilik} = \text{Çıktı/Girdi}$$

$$\text{Etkinlik} = \text{Standart Miktar/Gerçek (Kullanılan) Miktar}$$

Bununla birlikte, tek veya daha fazla çıktı üretmek için genellikle çoklu girdiler kullanıldığından, bu ölçüm verimliliği tam olarak temsil etmemektedir. Bu da orijinal denklemin çoklu girdilerin ve çoklu çıktılarının ölçümünü içerecek şekilde değiştirilmesine yol açmıştır (Zhu ve Sherman, 2006). 1978'de CCR tarafından geliştirilen temel CCR DEA orijinal model denklemi şu şekilde değiştirilerek genişletilmiştir (Ayadi vd., 2012:10; Othman vd., 2016:912).

$$\text{Verimlilik} = \text{Ağırlıklı çıktı toplamı} / \text{Ağırlıklı girdi toplamı}$$

VZA'da, KVB'lerin etkililiğini ölçmeye yönelik yöntemler bankalar, hastaneler vb. tarafından kullanılmaktadır. VZA, sınırlı sayıda bankalar gibi KVB'ler verildiğinde etkinliği ölçmek için en doğru tekniktir (Klimberg vd., 2009:135; Hassan vd., 2009:48; Ahmad ve Luo, 2010:379-380). VZA, göreceli etkinliği iki kademeli olarak ölçer; rastgele bir gözlem kümesinde en başarılı birimleri ve etkinlik çizgisini saptar ve belirlenen etkinlik düzeyini referans alarak etkinsiz birimlerin bu sınıra olan mesafelerini radyal olarak ölçer (Reha Yolalan, 1993:27-28).

VZA ilk olarak Farrell'in 1957 yılındaki çalışmasına dayanmaktadır. Farrell bu çalışmasında birden fazla girdi ve bir çıktı kullanmasına rağmen, etkinlik ölçümü için kurduğu lineer denklem sistemi çoklu çıktılar için etkinliğin hesaplanmasına temel oluşturmuştur (Farrell, 1957). VZA modeli ilk olarak 1984 yılında banka performansını ölçmek için Sherman tarafından değiştirilmiş ve o zamandan beri dünya çapında bankacılık sektörü tarafından bankaların operasyonel etkinliğini ölçmek için yaygın olarak kullanılmaktadır. VZA, birden çok KVB'de çok sayıda girdinin ve çıktının kullanılmasına etkinliğin ölçülmesine izin vermektedir (Othman vd., 2016:912).

Buna göre, ağırlıklı girdi-çıkıtı etkinlik ölçüsünü kullanarak KVB'lerin maksimum etkinliğini bulmak için matematiksel denklem Model I olarak ifade edilmektedir (Ramanathan, 2007:139; Chen vd., 2008:527).

Model I:

$$\max \frac{\sum_{j=1}^J V_{mj} Y_{mj}}{\sum_{i=1}^I U_{mi} X_{mi}}$$

Bu formülden hareketle

$$0 \leq \frac{\sum_{j=1}^J V_{mj} Y_{nj}}{\sum_{i=1}^I U_{mi} X_{ni}} \leq 1; n = 1, 2, \dots, N$$

$$V_{mj} U_{mi} \geq 0; i = 1, 2, \dots, I; j = 1, 2, \dots, J$$

Değişkenlerin anlamları;

N: KVB'lerin toplam sayısı

J: Çıktıların ağırlıklı toplamı

I: Girdilerin ağırlıklı toplamı

M: Temel KVB (m'inci KVB'nin hesaplanması)

N: KVB'ler

I: Girdiler

V_{mj}: Çıktı için ağırlıklar

U_{mi}: Girdi için ağırlıklar

Yukarıdaki denklem kesirli bir fonksiyon olduğu için hesaplanması zordur. Bu nedenle, CCR (1978), basitleştirilmiş bir versiyondan hesaplanabilmesi için oranın paydasını bir olarak belirlemiştir. Böylece denklem lineer programlama denklemine dönüştürülerek eşdeğer bir lineer programlama denklemi (Model II) oluşturulmuştur. Bu çıktı maksimizasyonu, CCR modeli olarak bilinmektedir (Ramanathan, 2007:139; Chen vd., 2008:527):

Model II:

$$\max \sum_{j=1}^J V_{mj} Y_{mj}$$

Bu formülden hareketle

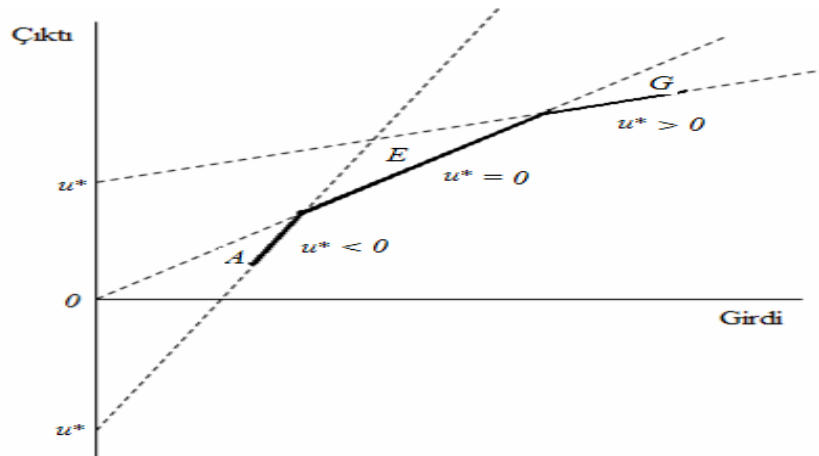
$$\sum_{i=1}^I U_{mi} X_{mi} = 1;$$

$$\sum_{j=1}^J V_{mj} Y_{nj} - \sum_{i=1}^I U_{mi} X_{ni} \leq 0; \quad n = 1, 2, \dots, N$$

$$V_{mj}, U_{mi} \geq 0; \quad i = 1, 2, \dots, I; \quad j = 1, 2, \dots, j$$

Bir KVB seti olan banka etkinliğini ölçmek amaçlı VZA kullanıldığında, doğrusal programlama algoritması çıktının ağırlıklı toplamını, girdilerin (en verimli KVB'ler) ve diğer KVB'lerin ağırlıklı toplamıyla karşılaştırmaktadır. Bu nedenle, en iyi uygulama KVB'lerin etkili sınır çizgisi üzerinde konumlandırılmasına sebep olmaktadır. Bu, en iyi uygulama birimlerinin nispeten verimli olduğu ve VZA etkinlik puanıyla %100 olarak tanımlandığı anlamına gelmektedir (etkinlik = 1) (Othman vd., 2016:693).

Charnes ve diğerleri 1978'de, girdilerin ve çıktılarının pozitif ağırlık değerlerine sahip olmasını sağlamak için negatif olmayan kısıtlamalar getirmişlerdir. Böylece atanan etkinlik puanı 1 ile 0 arasındadır. Buna göre hiçbir etkinlik endeksi birden büyük değer alamaz. Bu sınır, göreceli birimlerin verimsizlik derecesini temsil etmektedir. Grafikselleştirilerek Şekil 4.1, CCR Modeli'nin üretim sınırını göstermektedir. Sınır ve diğer KVB'lerin bulunduğu alan boyunca çapraz hat üzerinde en verimli KVB'leri hesaplamaktadır (Charnes vd., 1978:437).

Şekil 4.1. Etkin Üretim Düzeyi

Kaynak: (Banker vd., 1984:1079).

Farrell (1957), tarafından önerilen etkinlik ölçüm yöntemi Charnes, Cooper ve Rodos tarafından geliştirilmiştir (Charnes vd., 1978). Böylece parametresiz etkinlik

ölçümlerinden VZA yöntemi kısa sürede hem teorik hem de pratik alanda çok hızlı bir gelişim gösterme şansı bulmuştur. Yöntemin pek çok alanda uygulanabiliyor olması şüphesiz teorik alandaki başarısından kaynaklanmaktadır.

4.2. Veri Zarflama Analizi Modelleri

VZA modelleri, farklı kriterler göz önünde bulundurularak, farklı şekilde sınıflandırılabilir. VZA, ilk ortaya çıkışında ölçeğe göre sabit getiri hipotezi ile girdi ve çıktıya yönelik biçimde; kesirli, doğrusal ve zarflama modellerini kapsayan CCR modelleri ve bunun ardından ölçeğe göre değişken getiri hipotezini benimseyen BCC modelleri şeklinde iki ana modelden oluşmaktadır. Girdiye ve çıktıya yönelik model seçimi, karar vericinin girdi ve çıktı üzerindeki takdir yetkisine bağlıdır. Başka bir deyişle, karar vericinin girdi üzerinde denetimi mevcutsa girdiye yönelik, çıktı üzerindeki denetimi söz konusu ise çıktıya yönelik modeller tercih edilmektedir (Budak, 2011:98).

VZA çözüm tekniği olarak matematik programlamayı kullanmaktadır. VZA modelleri girdi ve çıktıya yönelik olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Her grupta da oransal, ağırlıklı ve zarflama modelleri olmak üzere 3 değişik model türü tanımlanmıştır (Reha Yolalan, 1993:28).

Belli çıktı birleşimini en yüksek etkinlikte elde edebilmek amacıyla üretime dahil edilecek en uygun girdi kombinasyonunun ne şekilde olması gerektiğini araştıran VZA modelleri girdiye yöneliktir (Reha Yolalan, 1993:28). Girdiye yönelik VZA modellerine benzer şekilde çıktıya yönelik VZA modellerini de tanımlamak mümkündür. Bu tip modellerin girdi odaklı modellerden farkı, ağırlıklı girdinin ağırlıklı çıktıya oranının minimize edilmesi olarak özetlenebilir. Bu yöntem ile tanımlanan girdi kombinasyonunun kullanımı durumunda en çok ne oranda çıktı kombinasyonu elde edileceği araştırılmaktadır (Reha Yolalan, 1993:43).

Literatürde bulunan VZA yöntemleri şunlardır: CCR (Charnes-Cooper-Rhodes) Metodu, BCC (Banker-Charnes-Cooper) Metodu, Ölçeğe Göre Sabit Getirili Yöntem (Constant Return Scale Model) (CRS), Ölçeğe Göre Değişken Getirili Yöntem (Variable Return Scale Model) (VRS), Ölçeğe Göre Azalan Getirili Yöntem (Decreasing Scale Model) (DRS), Ölçeğe Göre Artan Getirili Yöntemi (Increasing Return Scale Model) (IRS), Toplamsal Yöntem (Additive Model), Aylak Tabanlı Ölçüm Yöntemi (Slacks Based Measurement Model) (SBM) ve Süper Aylak Tabanlı Yöntem (SupSBM) (William ve diğerleri, 2007: 65)'den aktaran (Korkmaz, 2019:15).

Girdi odaklı modellerde, girdi değişkenlerine dayalı olarak banka veya bankacılık sistemlerinin etkinliği tespit edilmektedir. Amaç fonksiyonunun optimal değeri 1'e eşit olan bankaların gözlenen grupta etkin olarak faaliyet gösterdiği kabul edilmektedir. Amaç fonksiyonunun optimal değeri birden küçük olan bankaların ise etkin olmadığı varsayılmaktadır. Belirtilen değer, etkin olmayan bankanın etkin hale gelmesi için girdilerin orantılı olarak azaltılması (iyileştirme) ihtiyacını göstermektedir. Bu, VZA modelleri sayesinde bankaların etkinlik derecesini belirleyebileceğimiz ve ayrıca bankaların etkili olabilmeleri için operasyonlarını nasıl "geliştirmeleri" gerektiği konusunda fikir edinebileceğimiz anlamına gelmektedir (Balcerzak vd., 2017:55).

Çıktı odaklı modeller, çıktı değişkenlerine dayalı olarak banka etkinliğini tespit etmektedir. Amaç fonksiyonu optimal değeri bire eşit olan bankalar gözlenen grupta etkin, amaç fonksiyonu optimal değeri birden büyük olan bankalar etkin değildir. Çıktıya yönelik modellerde, çıktı değişkenlerinin bir kısmının veya tamamının artması, banka faaliyetlerinde "iyileşme" olarak kabul edilmektedir (Balcerzak vd., 2017:56).

4.2.1. Veri zarflama analizi CCR modeli

Ölçeğe göre sabit getiri doğrultusunda, Charnes, Cooper ve Rhodes öncülüğünde, 1978 senesinde geliştirilen ve bu kişilerin isimlerinin baş harfleri ile gösterilen CCR modelinin matematiksel ifadelerini Tablo 4.1 ile özetlemek mümkündür (Reha Yolalan, 1993:28-51; Cooper vd., 2007a:81; Cooper vd., 2011:13):

Tablo 4.1'de yer alan denklemlerde;

E_k : k 'inci Karar Verme Birimi'nin etkinlik değeri,

u_r : k 'inci Karar Verme Birimi aracılığıyla r 'inci çıktıya atanan ağırlık,

v_i : k 'inci Karar Verme Birimi aracılığıyla i 'inci girdiye atanan ağırlık,

Y_{rk} : k 'inci Karar Verme Birimi aracılığıyla üretilen r 'inci çıktı,

X_{ik} : k 'inci Karar Verme Birimi aracılığıyla üretilen i 'inci girdi,

Y_{rj} : j 'inci Karar Verme Birimi'nce üretilen r 'inci çıktı,

X_{ij} : j 'inci Karar Verme Birimi'nce üretilen i 'inci girdi,

ε : Gereğince küçük pozitif bir sayı (örneğin 0,00001),

α : Büzülme katsayısı (Çıktı miktarında bir değişiklik yapmadan girdi miktarının ne oranda azaltılabileceğini gösterir.),

B: Genişleme katsayısı (Girdi miktarında bir değişiklik yapmadan çıktı miktarının kadar ne arttırılabileceğini gösterir.),

λ_j : j 'inci Karar Verme Birimi'nin aldığı yoğunluk değeri,

S_r^+ : k'inci Karar Verme Birimi'nin r'inci girdisine ilişkin artık değişken (Girdi fazlası),

S_r^+ : k'inci Karar Verme Birimi'nin r'inci çıktısına ilişkin artık değişken (ıktı fazlası),

$i = 1, \dots, m$ (girdi sayısı),

$r = 1, \dots, p$ (ıktı sayısı)ve

$j = 1, \dots, n$ (KVB sayısı)olarak ifade edilmektedir.

Tablo 4.1. CCR Modellerin Matematiksel İfadeleri

Girdiye Yönelik CCR Modelleri	ıktıya Yönelik CCR Modelleri
Kesirli Model	Kesirli Model
$E_k = \max \frac{\left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rk} \right)}{\left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ik} \right)}$ $\left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rj} \right) / \left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ij} \right) \leq 1$ $u_r \geq \varepsilon, v_i \geq \varepsilon$	$E_k = \min \frac{\left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ik} \right)}{\left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rk} \right)}$ $\left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ij} \right) / \left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rj} \right) \geq 1$ $u_r \geq \varepsilon, v_i \geq \varepsilon$
Doğrusal Model	Doğrusal Model
$E_k = \max \left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rk} \right)$ $\left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ik} \right) = 1$ $\left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rj} \right) - \left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ij} \right) \leq 0$ $u_r \geq \varepsilon, v_i \geq \varepsilon$	$E_k = \min \left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ik} \right)$ $\left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rk} \right) = 1$ $\left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rj} \right) - \left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ij} \right) \leq 0$ $u_r \geq \varepsilon, v_i \geq \varepsilon$
Zarflama Modeli	Zarflama Modeli
$E_k = \min \alpha - \varepsilon \sum_{i=1}^m S_i^- - \varepsilon \sum_{r=1}^p S_r^+$ $\sum_{j=1}^n X_{ij} \lambda_j - S_i^- - \alpha X_{ik} = 0$ $\sum_{j=1}^n Y_{rj} \lambda_j - S_i^+ - Y_{rk} = 0$ $\lambda_j \geq 0, S_i^- \geq 0, S_r^+ \geq 0$	$E_k = \max \beta + \varepsilon \sum_{i=1}^m S_i^- + \varepsilon \sum_{r=1}^p S_r^+$ $\sum_{j=1}^n X_{ij} \lambda_j + S_i^- - X_{ik} = 0$ $\sum_{j=1}^n Y_{rj} \lambda_j - S_i^+ - \beta Y_{rk} = 0$ $\lambda_j \geq 0, S_i^- \geq 0, S_r^+ \geq 0$

4.2.2. Veri zarflama analizi BCC modeli

BCC modellerinin, CCR modellerinden tek farkı; sabit ölçek altında değil de değişken dönüşümlü ölçek varsayımı altında çalışmasıdır (Budak, 2011:100). 1984 yılında ilk olarak R.D. Banker, A. Charnes ve W.W. Cooper'ın ortaya koyduğu ve bu kişilerin adlarının baş harfleriyle gösterilen (Banker vd., 1984) BCC modelinin matematiksel ifadeleri Tablo 4.2'de yer almaktadır (Reha Yolalan, 1993:28-51; Cooper

vd., 2007a:93; Cooper vd., 2011:13-14). Denklemlerde CCR modellerinden farklı olarak; μ_0 : ölçeğe göre getirinin yönüyle ilgili değişken olarak tanımlanmaktadır. Modellerde yer alan μ_0 değişkeni ölçeğe göre değişken getiri kavramıyla ilgilidir. Modelin çözümünde μ_0 parametresinin pozitif (+) değerli olması karar verme biriminin ölçeğe göre azalan getiri, eksi (-) değerli olması ölçeğe göre artan getiri, son olarak 0 değerli olması ölçeğe göre sabit getirili faaliyet gösterdiği anlamına gelmektedir. Kısıtlarda CCR modelinden farklı olarak $\sum_{j=1}^m \lambda_j = 1$ dışbükeylik kısıtı olduğu görülmektedir. Bu, etkinlik sınırının en iyi gözlemin çoklu doğrusal kombinasyonlarından oluşması ve göreceli etkinliğin daha esnek bir tanımlamaya kavuşması olarak açıklanmaktadır (Budak, 2011:100).

Tablo 4.2. BCC Modellerin Matematiksel İfadeleri

Girdiye Yönelik BCC Modelleri	Çıktıya Yönelik BCC Modelleri
<p>Kesirli Model</p> $E_k = \max \frac{\sum_{r=1}^p u_r Y_{rk} - \mu_0}{\sum_{i=1}^m v_i X_{ik}}$ $\left(\frac{\sum_{r=1}^p u_r Y_{rj} - \mu_0}{\sum_{i=1}^m v_i X_{ij}} \right) \leq 1$ <p>$u_r \geq \varepsilon, v_i \geq \varepsilon, \mu_0$: serbest</p>	<p>Kesirli Model</p> $E_k = \min \frac{\left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ik} - \mu_0 \right)}{\left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rk} \right)}$ $\left(\frac{\sum_{i=1}^m v_i X_{ij} - \mu_0}{\sum_{r=1}^p u_r Y_{rj}} \right) \geq 1$ <p>$u_r \geq \varepsilon, v_i \geq \varepsilon, \mu_0$: serbest</p>
<p>Doğrusal Model</p> $E_k = \max \left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rk} \right) - \mu_0$ $\left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ik} \right) = 1$ $\left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rj} \right) - \left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ij} \right) - \mu_0 \leq 0$ <p>$u_r \geq \varepsilon, v_i \geq \varepsilon, \mu_0$: serbest</p>	<p>Doğrusal Model</p> $E_k = \min \left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ik} \right) - \mu_0$ $\left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rk} \right) = 1$ $\left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rj} \right) - \left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ij} \right) + \mu_0 \leq 0$ <p>$u_r \geq \varepsilon, v_i \geq \varepsilon, \mu_0$: serbest</p>
<p>Zarflama Modeli</p> $E_k = \min \alpha - \varepsilon \sum_{i=1}^m S_i^- - \varepsilon \sum_{r=1}^p S_r^+$ $\sum_{j=1}^n X_{ij} \lambda_j - S_i^- - \alpha X_{ik} = 0$ $\sum_{j=1}^n Y_{rj} \lambda_j - S_i^+ - Y_{rk} = 0$ $\sum_{j=1}^m \lambda_j = 1$ <p>$\lambda_j \geq 0, S_i^- \geq 0, S_r^+ \geq 0$</p>	<p>Zarflama Modeli</p> $E_k = \max \beta + \varepsilon \sum_{i=1}^m S_i^- + \varepsilon \sum_{r=1}^p S_r^+$ $\sum_{j=1}^n X_{ij} \lambda_j + S_i^- - X_{ik} = 0$ $\sum_{j=1}^n Y_{rj} \lambda_j - S_i^+ - \beta Y_{rk} = 0$ $\sum_{j=1}^m \lambda_j = 1$ <p>$\lambda_j \geq 0, S_i^- \geq 0, S_r^+ \geq 0$</p>

4.3. Veri Setinin Belirlenmesi

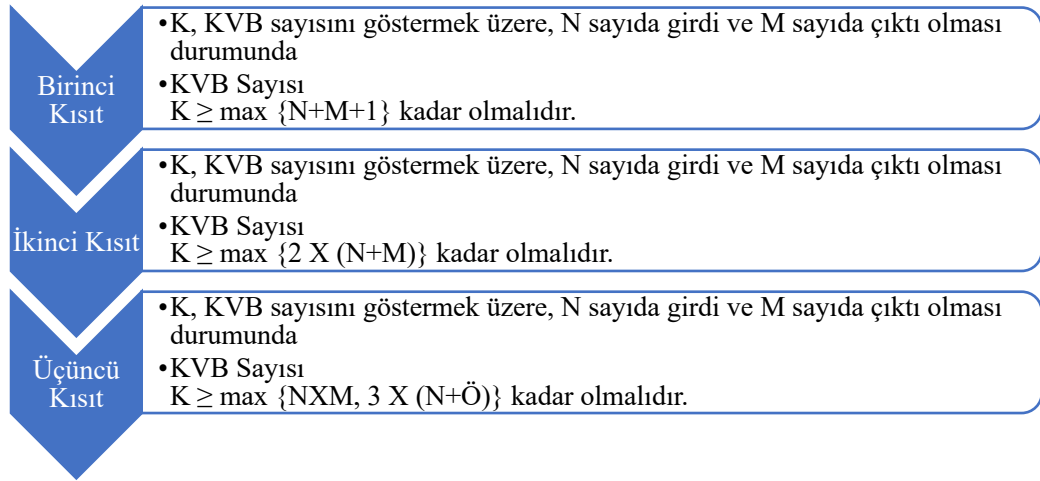
Çalışmada kullanılan veri setinin belirlenmesi çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda; çalışma için en uygun karar verme birimlerinin seçilmesi, seçilen karar verme birimleri için en iyi temsil gücüne sahip olabilecek yeterli sayıda girdi ve çıktı değişkeninin belirlenmesi, bu değişkenlere ait verilerin elde edilmesi, işlenmesi ve yorumlanması gibi aşamalar çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında veri seti oluşturulurken izlenen adımlar aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

4.3.1. Karar verme biriminin seçimi

Analizde kullanılacak karar verme birimlerinin belirlenmesi ilk ve en önemli adımdır. Karar verme birimleri, girdileri çıktılara dönüştürebilen ekonomik birimler olmalıdır. Aynı zamanda VZA karşılaştırmalı bir analiz olduğu için analizin doğru sonucu verebilmesi karar verme birimlerinin homojenliğine bağlıdır (Golany ve Yaakov, 1989:239). Bu doğrultuda şirketler, bankalar, hastaneler, kütüphaneler, spor kulüpleri gibi benzer girdileri kullanarak benzer çıktılar üretmekle sorumlu olan kurumlara karar verme birimleri adı verilmekte ve kısaca KVB olarak ifade edilmektedir (Budak, 2011:96). Bu çerçevede çalışmada seçilecek KVB'ler, çalışma konusunun içeriğine uygun olarak seçilmelidir. Bir diğer önemli nokta da KVB seçimlerinde yapılacak etkin üretim sınırı tahmininin anlamlı sonuçlar verebilmesi için örneklemdaki KVB sayısının yeterli olması gerektiğidir. Dolayısıyla KVB'ler belirlenirken homojenlik ilkesinin yanı sıra KVB sayısının da belirlenmesi çok önemlidir.

KVB sayısının girdi ve çıktılar toplamının en az iki katı kadar belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir (Dyson vd., 2001:248). Başka bir görüşte KVB birim sayısının, girdi sayısı ile çıktı sayısı toplamının 3 katından fazla olması gerektiği belirtilmektedir (Cooper vd., 2001:219). Norman ve Stoker (1992) ise analize dahil edilen KBV sayısının en az yirmi olması gerektiğini vurgulamıştır.

Yukarıda belirtilen görüşler dahilinde KVB seçiminde dikkate alınması gereken ve literatürde en sık kullanılan kısıtlar Şekil 4.2'de gösterilmektedir.

Şekil 4.2. KVB Seçiminde Kullanılan Kısıtlar

Kaynak: (Dyson vd., 2001:245-259).

Tezin modelinde 3 girdi ve 2 çıktı kullanılmıştır. Buna göre;

Birinci kısıt altında,

$$\text{Girdi miktarı} + \text{Çıktı Miktarı} + 1 = 3 + 2 + 1 = 6,$$

İkinci kısıt altında,

$$X (\text{Girdi} + \text{Çıktı}) = 2X (3 + 2) = 10,$$

Üçüncü kısıt altında,

$$\text{Girdi} \times \text{Çıktı}, 3 X (\text{Girdi} + \text{Çıktı}) = 3 X 2, 3 X (3+2) = 6, 15' \text{tir.}$$

Çalışmada ele alınan karar verme birimleri, Türkiye’de faaliyet gösteren 5 katılım ve 16 konvansiyonel banka ve "The Banker" dergisinin "Dünyanın En Büyük 1000 Bankası" raporuna göre aktif büyüklüğü bakımından ilk 10 içinde yer alan 9 İslami ve 9 konvansiyonel banka olarak belirlenmiştir. Böylece KVB sayısı, toplamda 39 (14 İslami banka ve 25 konvansiyonel) bankadan oluşmaktadır.

Tablo 4.3. Analize Dahil Edilen Karar Verme Birimleri

Dönem		2017-2021
Türkiye’de Faaliyette Bulunan Bankalar		
Katılım Bankaları	Konvansiyonel Bankalar	
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	1. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	2. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	3. Fibabanka A.Ş.	
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	4. Alternatifbank A.Ş.	
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	5. HSBC Bank A.Ş.	
	6. ING Bank A.Ş.	
	7. Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	
	8. Türkiye İş Bankası A.Ş.	
	9. Akbank T.A.Ş.	
	10. Türkiye Halk Bankası A.Ş.	
	11. QNB Finansbank A.Ş.	
	12. Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	
	13. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	
	14. Denizbank A.Ş.	

	15. Odea Bank A.Ş.
	16. Şekerbank T.A.Ş.
Küresel Finans Sisteminde Aktif Büyüklük Sıralamasında İlk 10'da Yer Alan Bankalar	
İslami Bankalar	Konvansiyonel Bankalar
1. CIMB Islamic Bank,	1. Industrial & Commercial Bank of China Ltd.,
2. Abu Dhabi Islamic Bank,	2. China Construction Bank Corp.,
3. Qatar Islamic Bank,	3. Agricultural Bank of China Ltd.,
4. Dubai Islamic Bank,	4. Bank of China Ltd.,
5. Masraf Al Rayan,	5. Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.,
6. Alinma Bank,	6. JPMorgan Chase & Co.,
7. Al Rajhi Bank,	7. BNP Paribas SA.,
8. Maybank Islamic,	8. HSBC Holding PLC.,
9. Kuwait Finance House	9. Bank of America Corp.
Toplam KVB	39

Çalışmada yer alan küresel finans sistemi içerisindeki İslami ve konvansiyonel bankalar ile ilgili genel bilgilere aşağıda yer verilmiştir:

CIMB Islamic Bank: CIMB Group, 1924 yılında Malezya'da kurulmuş olup, merkezi Kuala Lumpur'dadır. Malezya'nın önde gelen finansal gruplarından biridir. CIMB Islamic, CIMB Group'un İslami bankacılık ve finansal hizmetler alanında faaliyet gösteren iştiraki olarak 2006 yılında kurulmuştur.

Abu Dhabi Islamic Bank (ADIB): 1988 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'nin başkenti olan Abu Dabi'de kurulmuştur. Ağırlıklı olarak perakende bankacılık, kurumsal bankacılık, varlık yönetimi ve yatırım bankacılığı alanlarında faaliyet göstermektedir. ADIB, Birleşik Arap Emirlikleri'nde geniş bir şube ve ATM ağına sahiptir. Ayrıca Orta Doğu bölgesindeki diğer ülkelerde de faaliyet göstermektedir.

Qatar Islamic Bank (QIB): 1982 yılında Katar'da kurulmuş bir İslami bankadır. Katar'ın en büyük İslami bankalarından biri olarak, bireysel ve kurumsal müşterilere çeşitli bankacılık hizmetleri sunmaktadır.

Dubai Islamic Bank (DIB): 1975 yılında Dubai'de kurulmuştur. DIB, dünyanın ilk İslami bankalarından biridir ve İslami finans prensiplerini benimseyen bir finans kuruluşu olarak öncüdür. Bölgenin en büyük İslami bankalarından biri olarak, bireysel ve kurumsal müşterilere çeşitli bankacılık hizmetleri sağlamaktadır.

Masraf Al Rayan: 2006 yılında Katar'da kurulmuştur ve dünyanın en büyük İslami bankalarından biridir. Banka, Katar ve uluslararası pazarda bireysel ve kurumsal müşterilere çeşitli bankacılık hizmetleri sunmaktadır. Masraf Al Rayan, Katar dışında Orta Doğu'da ve diğer bazı bölgelerde de faaliyet göstermektedir.

Alinma Bank: 28 Mart 2006 tarihli M/15 sayılı Kraliyet Kararnamesi ve 27 Mart 2007 tarihli 42 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Suudi Arabistan'ın Riyad şehrinde

kurulmuştur. İslami finans prensiplerine uygun olarak hizmet vermekte ve müşterilerine İslam kurallarına uyumlu bankacılık ve finansal ürünleri sunmaktadır.

Al Rajhi Bank: 1957 yılında Suudi Arabistan'ın Riyad şehrinde kurulmuştur. İslami finans ilkelerine bağlı olarak faaliyet gösteren bir finans kuruluşudur. Ülkenin en büyük özel bankalarından biridir. Banka, İslami finans prensiplerine uygun olarak hizmet vermekte ve müşterilerine İslam hukukuna uyumlu bankacılık ve finansal ürünler sunmaktadır.

Maybank Islamic: Maybank Islamic, Malezya'nın en büyük bankalarından biri olan Malayan Banking Berhad (Maybank)'in İslami bankacılık hizmetleri sağlayan bir iştiraki olarak 2007 yılında kurulmuştur. 29 Mayıs 2008 tarihinde resmi olarak finansal hizmetler sunmaya başlamıştır. Banka, Malezya dışında Orta Doğu, Güneydoğu Asya ve diğer bazı bölgelerde de faaliyet göstermektedir.

Kuwait Finance House (KFH): Kuveyt merkezli bir İslami bankadır ve dünyanın en büyük İslami finans kuruluşlarından biridir. 1977 yılında Kuveyt'te kurulan KFH, İslami finans prensiplerine uygun olarak bankacılık hizmetleri vermektedir. KFH'nin temel amacı, İslami finans ilkelerine uygun bir şekilde müşterilere çeşitli finansal hizmetler sunarak, müşterilerin ekonomik hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmaktır. KFH, Kuveyt dışında Orta Doğu, Asya ve diğer bazı bölgelerde de faaliyet göstermektedir.

Industrial & Commercial Bank Of China Ltd. (ICBC): ICBC, 1984 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin merkez bankası olan Çin Halk Bankası'nın bir ayağı olarak kurulmuştur. Çin'in en büyük bankalarından biridir ve aynı zamanda 2021 itibarıyla, ICBC'nin varlıkları dünya genelinde bir trilyon doların üzerindedir. Böylece dünyanın en büyük bankalarından biridir. ICBC, müşteri tabanının büyüklüğü ve varlık boyutu ile ön plana çıkmaktadır. Birçok ülkede şubeleri ve iştirakleri vardır ve küresel müşterilere finansal hizmetler sunmaktadır.

China Construction Bank Corporation (CCB): CCB, 1954 yılında Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti tarafından kurulmuştur. İnşaat sektörünü finanse etmek amacıyla inşa edilen büyük projeler için finansal kaynakları sağlama görevini üstlenmiştir. Çin'in en büyük bankalarından biridir ve aynı zamanda varlık büyüklüğü dikkate alınarak 2021 itibarıyla, CCB, dünyanın en büyük bankalarından biri olarak kabul edilmektedir.

Agricultural Bank Of China Ltd. (ABC): ABC, 1951 yılında Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti tarafından kurulmuştur. Çin'in tarım sektörünü desteklemek ve kırsal bölgelere finansal hizmetler sunmak amacıyla inşa edilen büyük projeler için

finansal kaynakları sağlama görevini üstlenmiştir. Çin'in en büyük dördüncü bankasıdır ve aynı zamanda müşteri tabanının büyüklüğü ve varlık boyutu ile öne çıkmaktadır. Ayrıca, varlık büyüklüğü dikkate alınarak 2021 itibarıyla, ABC dünyanın en büyük bankalarından biri olmuştur.

Bank Of China Ltd.: Çin'in en eski ve en büyük bankalarından biridir. Çin Cumhuriyeti'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra 1 Ekim 1912 tarihinde kurulmuştur. Bank of China, Çin Halk Cumhuriyeti'nin merkez bankası olan Çin Halk Bankası'nın ayrı bir iştiraki olarak faaliyet göstermektedir. Çin'de birçok şube ve ATM'ye sahipken, dünyanın birçok ülkesinde de şubeleri ve iştirakleri bulunmaktadır. Ek olarak, müşteri tabanının büyüklüğü ve varlık boyutu ile ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, uluslararası işlem ve finansal hizmetler alanında uzmanlaşmıştır.

Mitsubishi UFJ Financial Group Inc. (MUFG): MUFG, Mitsubishi Bank ve UFJ Holdings'in birleşmesiyle 1 Ekim 2005 tarihinde kurulmuştur. Bu birleşme, Japonya'nın en büyük bankası ve dünya çapında büyük bir finansal kuruluş olan MUFG'nin temellerini atmıştır. MUFG, müşteri tabanının büyüklüğü ve varlık boyutu ile öne çıkmaktadır. Ayrıca, varlık büyüklüğü dikkate alınarak 2021 itibarıyla, MUFG dünyanın en büyük bankalarından biri olmuştur.

JPMorgan Chase & Co.: Amerika Birleşik Devletleri merkezli bir küresel finansal hizmetler şirketi JPMorgan Chase, 2000 yılında J.P. Morgan & Co. ile Chase Manhattan Corporation'ın birleşmesiyle kurulmuştur. Bu birleşme, JPMorgan Chase'in köklerini daha eski finansal kuruluşlara dayandırmaktadır. J.P. Morgan & Co., 1799 yılında kurulmuş olan J.P. Morgan Bank'ın temelini oluştururken, Chase Manhattan Corporation da 1955 yılında kurulmuş olan Chase Bank'ın köklerine dayanmaktadır. JPMorgan Chase, müşteri tabanının büyüklüğü ve varlık boyutu ile öne çıkmaktadır. 2021 itibarıyla, JPMorgan Chase'nin varlıkları dünya genelinde trilyon doların üzerindedir ve dünyanın en büyük bankalarından biri konumundadır.

BNP Paribas SA: Fransa merkezli bir küresel finansal hizmetler şirketi olan BNP Paribas, 23 Mayıs 2000 tarihinde Fransız bankaları Banque Nationale de Paris (BNP) ve Paribas'ın birleşmesiyle kurulmuştur. Bu birleşme, BNP Paribas'ın köklerini daha eski finansal kuruluşlara dayandırmaktadır. BNP, 1848 yılında kurulmuşken, Paribas 1872 yılında kurulmuştur. BNP Paribas, çeşitli finansal ürün ve hizmetler sunan bir finansal holding şirkettir ve müşterilere bireysel bankacılık, kurumsal bankacılık, yatırım bankacılığı, varlık yönetimi ve diğer finansal hizmetler sunmaktadır. BNP Paribas, müşteri tabanının büyüklüğü ve varlık boyutu ile öne çıkmaktadır.

HSBC Holding PLC: İngiltere merkezli küresel bir finansal hizmetler şirketi olan HSBC, 1865 yılında Hong Kong ve Şanghay Bankası adıyla Hong Kong'da kurulmuştur. İngiltere merkezli bir holding şirketi olan HSBC Holdings PLC'nin temelini oluşturmuştur. HSBC, "Hongkong ve Şanghay" kelimelerinin kısaltmasıdır. HSBC, çeşitli finansal ürün ve hizmetler sunan bir finansal holding şirkettir ve müşterilere bireysel bankacılık, kurumsal bankacılık, yatırım bankacılığı, varlık yönetimi ve diğer finansal hizmetler sunmaktadır. HSBC Holding PLC, müşteri tabanının büyüklüğü ve varlık boyutu ile öne çıkmaktadır.

Bank of America Corp: Amerika Birleşik Devletleri merkezli bir küresel finansal hizmetler holding şirketi olan Bank of America, 1904 yılında San Francisco, California'da kurulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük bankalarından biri haline gelmiştir. Bank of America, çeşitli finansal ürün ve hizmetler sunan bir finansal holding şirkettir ve müşterilere bireysel bankacılık, kurumsal bankacılık, yatırım bankacılığı, varlık yönetimi ve diğer finansal hizmetler sunmaktadır.

4.3.2. Girdi ve çıktı değişkenlerinin seçilmesi

VZA uygulamasındaki ikinci adım, analizde kullanılacak girdi ve çıktı değişkenlerinin seçimidir. VZA veriye dayalı bir etkinlik ölçüm tekniği olduğundan ölçüm sonuçlarının doğruluğu seçilen girdi ve çıktılarının da anlamlı olması ile mümkündür. VZA uygulamasında girdiler ve çıktılar için farklı ölçü birimleri kullanılabilir (Okursoy ve Tezsürücü, 2014:8). KVB'lerin etkinliğinin değerlendirilebilmesi için bu birimlerin girdi ve çıktı parametrelerinin belirlenmesi gerekmektedir. VZA modelinin ayırıştırma kabiliyetini artırmak için girdi ve çıktı sayılarının fazla belirlenmesi beklenmektedir. Bu nedenle mümkün olduğu kadar çok sayıda girdi ve çıktı değişkeni tercih edilmelidir. Ancak kullanılacak girdi ve çıktı değişkenleri her bir KVB adına kullanılmalıdır. Tercih edilen girdi sayısı m ve çıktı sayısı s ise en az $m+s+1$ KVB çalışmanın güvenilirliği açısından bir sınırlama oluşturmaktadır (Ertuğrul ve Tuş Işık, 2008:205).

Banka şubeleri için girdi ve çıktılarının doğru tanımı basit değildir ve literatürde alternatif yaklaşımlara yol açan tartışmalar devam etmektedir. Çoğu bankacılık çalışması, ya üretim ya da aracılık yaklaşımını benimseme eğiliminde olmuştur (Camanho ve Dyson, 1999:905). Girdi ve çıktılarının doğru tanımını sağlamak genellikle VZA model oluşturma sürecindeki en zor süreç olarak kabul edilmektedir. Girdi-çıkıtı tanımları üç temel banka modeline dayanmaktadır. (Camanho ve Dyson, 1999:905; Sherman ve Gold,

1985:302-303): (i) aracılık modeli, (ii) üretim modeli, (iii) varlık modeli. Bu temel modellerin dışında, kullanıcı başına maliyet modeli (Kullanıcı maliyet modeli) veya katma değer modeli (katma değer modeli) gibi başka olasılıkların da olduğu belirtilmelidir (Balcerzak vd., 2017:55).

Tablo 4.4. Analizde Kullanılan Girdi ve Çıktı Değişkenleri

	Değişkenler	Kaynak	Karar Verme Birimi (KVB)
Girdi Değişkenleri	Toplam Mevduat (I)TM	Yıllık Faaliyet Raporları, TCMB, Banka Resmi Siteleri, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, World Bank Database.	TR 21 adet KVB
	Toplam Özkaynak (I)TÖK		Uluslararası 18 adet KVB
	Toplam Aktifler (I)TA		
Çıktı Değişkenleri	Net Kar (O)NK		
	Toplam Krediler (O)TK		

Girdi ve çıktıların belirlenmesinde üretim ve aracılık yaklaşımları (karma yaklaşım) kullanılmıştır. Çalışma örnekleminin kapsamına uygun olarak (21 TR bankası, 18 Uluslararası banka), analize dahil edilen faktör sayısı uygulama sonuçlarını önemli ölçüde etkilediğinden, uygun girdi ve çıktı sayısı olarak 3 girdi ve 2 çıktı belirlenmiştir. Çok fazla değişken, KVB'lerin etkin sayısını yapay olarak artırır ve sonuç olarak analizin ayırt edici gücünü ve açıklama gücünü azaltır (Balcerzak vd., 2017:63). Bu nedenle değişken sayısının grup aralığının üçte birinden fazla olmaması önerilmektedir. Çalışmada girdi; toplam mevduat, toplam özkaynak, toplam aktifler; çıktı değişkenleri net kâr ve toplam krediler olarak belirlenmiştir.

Çalışmada belirlenen KVB (banka) sayısı her üç kısıt altında belirlenen 8, 14, 10 ve 21 değerlerinin üzerindedir. Ayrıca seçilen KVB'ler ile girdi-çıktı değişkenleri arasındaki ilişkinin Şekil 4.2'de gösterilen görüşler açısından geçerliliğini koruduğu görülmektedir.

4.3.3. Verilerin elde edilebilirliği ve güvenilirliği

VZA ile yapılan analizlerin güvenilir ve anlamlı sonuçlar üretebilmesi için verilerin eksiksiz ve güvenilir bir şekilde elde edilmesi gerekmektedir. KVB'lere ait verilerde söz konusu durumun eksikliği etkinlik skorlarını tartışmalı hale getirebilmektedir. Böyle bir durumda ilgili KVB ya da veriler analizden çıkarılmalıdır (Koçak, 2014: 113)'den aktaran (Telli, 2021:90).

4.4. Araştırma Modelinin Oluşturulması

VZA modelinin belirlenmesinde iki temel yaklaşım vardır. Birincisi, girdi odaklı yaklaşımdır. Girdi odaklı yaklaşıma göre, bir karar verme biriminin herhangi bir çıktısını veya girdi değişkenini azaltmadan girdi miktarında azalma yoksa o karar birimi etkindir. İkinci yaklaşım, çıktı odaklı yaklaşımdır. Çıktı odaklı yaklaşıma göre, bir karar verme biriminin herhangi bir girdisini artırmadan veya çıktısını azaltmadan çıktı değişkeninde bir artış yoksa o karar birimi etkindir. Hangi yaklaşımın tercih edileceği duruma göre değişiklik göstermektedir (Öztürk ve Gezer, 2021:1145). VZA modelleri kullanım alanlarına ve yapılacak varsayımlara göre farklı şekillerde oluşturulabilmektedir. Bahsi geçen modellerden herhangi biri analizde kullanılabilir. Çalışmada hangi modelin kullanılacağı girdi ve çıktıların kontrol edilebilirliğine bağlıdır (Gasimov, 2019:12).

Bu çalışmada 2017-2021 yılları kapsamında seçilen girdi ve çıktı değişkenlerinin verileri değerlendirilirken ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında BCC-I modeli ile teknik etkinlik değerleri ölçülmüştür. Bu ölçümlerde belirli bir miktar çıktının en verimli şekilde elde edilebilmesi için en uygun girdi kombinasyonunun belirlenmesi amacıyla girdiye yönelik BCC-I VZA modeli kullanılmıştır (Behdioğlu ve Özcan, 2009:308). Girdi yönelimli BCC-I modelinde amaç, belirli bir çıktı bileşeni elde etmek için optimum girdi düzeyini ortaya çıkarmaktır. Girdiye yönelik BCC modeli, girdiye yönelik CCR modeline dışbükeylik kısıtlaması eklenerek oluşturulmaktadır (Yun vd., 2004:91).

Veri işleme için VZA özel yazılımlarından biri olan DEA Solver yazılımı kullanılmıştır. Bankaların etkinliğinin değerlendirilmesinde kullanılan girdi ve çıktılar aşağıda kısaca tanımlanmaktadır:

Girdiler: I = Toplam mevduat (TM), Toplam Özkaynak (TÖK), Toplam Aktifler (TA).

Çıktılar: O = Net kar (NK), Toplam krediler (TK).

Bankalar için önemli maliyet unsurlarından olan girdileri minimize ederek karlılığı ve rekabet gücünü artırmak büyük bir öneme sahiptir. Bankalar, belirli bir çıktıyı en verimli şekilde elde etmek için en uygun girdi kombinasyonunu araştırmaktadır. Bu nedenle çalışmamız girdi odaklı bir yaklaşımı benimsemektedir. Aynı zamanda bu model, bankaların kaynakları nasıl verimli ve etkin bir şekilde kullandıklarını ve hangi alanlarda israf ettiklerini belirlemelerine yardımcı olur. Bu, bankaların kaynaklarını daha etkili bir şekilde yönetmeleri için son derece önemlidir.

VZA’da kullanılan modelle birlikte çalışmada bulunan tüm karar verme birimleri bir potada erimemektedir. Her bir KVB’nin etkin veya etkinsiz olmasına bakılmaksızın,

etkinlik derecesi belirlenmektedir. Bir başka ifadeyle, analize dahil edilen tüm KVB'ler bir yapı içerisinde etkin veya etkinsiz olarak varlık göstermektedir. Bu durum veri zarflama analizinin zarf özelliğinin bir sonucudur. Ayrıca her birim başka bir birim ile karşılaştırılarak her birim için referans ataması yapılmaktadır. KVB'ler için en uygun girdi bileşenleri alınarak en uygun çıktı kombinasyonunda referans verilmektedir. Aynı ölçekte faaliyet gösteren etkin bankalar, etkin olmayan bankalarla eşleştirilerek onlara referans teşkil etmektedir. Böylece referanslar ölçüğe göre eşleşmektedir.

Bu doğrultuda çalışmada, Türk Bankacılık Sisteminde faaliyet gösteren 21 banka (5 katılım bankası ve 16 konvansiyonel banka) ile aktif büyüklüğü bakımından dünya bankacılık sektöründe ilk 10'da yer alan 9 İslami ve 9 konvansiyonel banka incelenmiştir. Böylece 39 bankayı içeren geniş bir KVB belirlenmiş ve 2017-2021 döneminde VZA yöntemi ile toplu olarak karşılaştırmalı teknik ve finansal etkinlik ölçümü yapılmıştır.

5. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde analiz uygulamaları ve elde edilen sonuçlar açıklanmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak Türkiye katılım ve konvansiyonel bankalar uygulaması, ikinci olarak küresel finans sistemindeki İslami ve konvansiyonel bankalar analizi ve son olarak ilk iki araştırmada etkin bulunan bankaların karşılaştırmalı finansal etkinlik analizi yer almaktadır.

5.1. Araştırmanın Uygulanması

Belirlenen girdi ve çıktılar doğrultusunda VZA modelleri, MS Excel programının eklentisi olan DEA Solver 3.0 paket programıyla analiz edilmiştir. Çalışmada VZA yöntemi kullanılarak teknik etkinlik-ölçeğe göre değişken (VRS) getiri skoruna ait hesaplamalar yapılmıştır. Teknik etkinlik, firmanın verilen girdilerle çıktıyı en üst düzeye çıkarma veya girdileri en aza indirerek aynı seviyede çıktılar üretme kabiliyetini ifade eder (Cooper vd. 2007). Bu nedenle çalışmada oluşturulan girdi odaklı VRS modelleri ile 2017-2021 döneminde yıllık bazlı olarak araştırma kapsamında ele alınan İslami ve konvansiyonel bankaların etkinlik derecesi tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada ağırlıklı olarak girdi odaklı VRS modeline ait sonuçlar üzerinde durularak, etkinlik veya etkinsizlik durumuna göre bankaların ölçek büyüklükleri, referans banka örnekleri ve varsa kaynak israf oranı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışmada ilk olarak Türkiye menşeli 5 katılım ve 16 konvansiyonel banka verisi, ikinci olarak "The Banker" dergisinin "Dünyanın En Büyük 1000 Bankası" raporuna göre aktif büyüklüğü bakımından ilk 10 içinde yer alan 9 İslami ve 9 konvansiyonel bankaya ait veriler, son olarak her iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankalar kendi aralarında etkinlik analizine tabi tutulmuştur. Bu kapsamda 14 İslami (katılım) ve 25 konvansiyonel bankalara ait veriler VZA yöntemi ile analiz edilerek; İslami (katılım) ve konvansiyonel bankalara ait finansal etkinlik skorları elde edilmiştir. Çalışma kapsamında yapılan analiz ile elde edilen bulgular bu bölümde ortaya konularak bulgulara ait çok yönlü değerlendirme yapıp, etkin olmayan bankalarda etkin kullanılmayan girdilere yönelik yapılması gereken iyileştirmeler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

5.1.1. Türkiye'ye ait veri zarflama analizi sonuçları ¹

Veri zarflama analizi, araştırmaya dahil edilen bütün KVB'ler arasındaki en etkin KVB'yi saptamaya yöneliktir. En etkin KVB, pareto optimal birim olarak adlandırılır ve diğer birimlerle karşılaştırma için standart birim (referans birim) şeklinde kullanılır (Yalçınkaya ve Duramaz, 2021:221). Bu açıdan incelenen bankalar arasında görece en etkin bankalar 1 değerine sahip olanlardır. Diğer bankaların etkinlikleri etkin bankalara göre yapılan analiz sonuçlarına göre değerlendirilmektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren 21 (5 katılım bankası ve 16 konvansiyonel banka) bankanın 2017-2021 döneminde toplu olarak VZA ile etkinlik ölçümü yapılmıştır. Analizde yukarıda belirtilen 3 girdi ve 2 çıktı kullanılmıştır. Girdi ve çıktılar literatür dikkate alınarak karma yaklaşımla belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre yıl bazında bankaların etkinliği karşılaştırılmıştır.

5.1.1.1. Türkiye örneklemindeki katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait 2017 yılı etkinlik sonuçları

Çalışmada kullanılan 2017 yılına ilişkin girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.1 yardımıyla gösterilmiştir.

Tablo 5.1. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2017)

(Milyon TL)	TM(₺)	TA(₺)	TÖK(₺)	TK(₺)	NK(₺)
Max.	39857400	57123095	4591151	37970541	673991
Min.	11290	19334	1465	13126	66
Ortalama	5189260,6	7753288,3	664156,6	5377962,8	77454,52
Standart Sapma	10582105	15768846	1339323	10695873	164741,7

Tablo 5.2'de Türkiye'deki KVB'lerin 2017 yılına ait teknik etkinlik (VRS) sonuçları bulunmaktadır.

Tablo 5.2. TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait 2017 Yılı Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

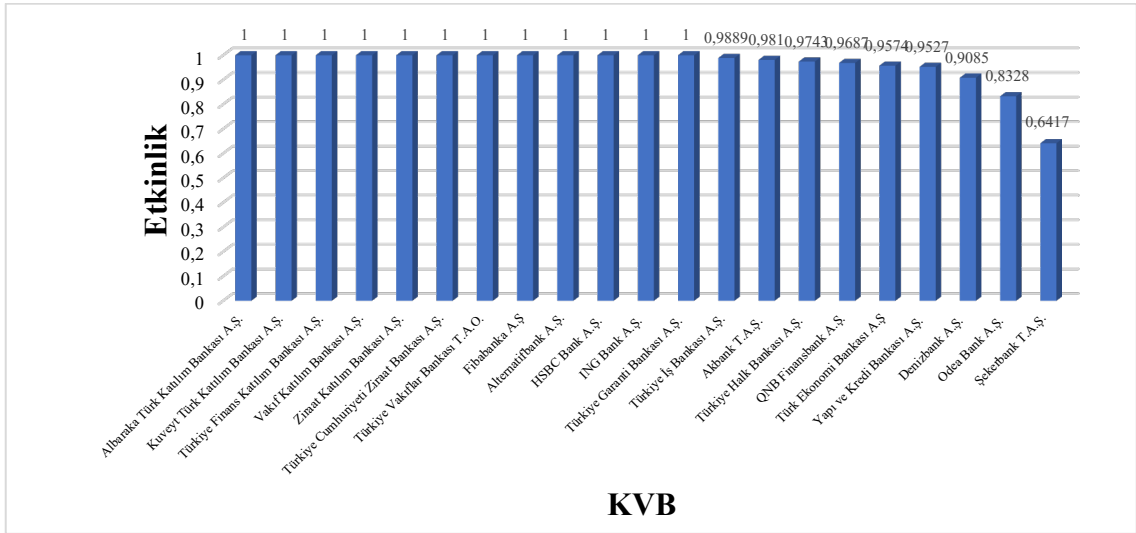
KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	1,0000	ING Bank A.Ş.	1,0000
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1,0000	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1,0000
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	1,0000	Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,9889*
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1,0000	Akbank T.A.Ş.	0,981*
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	1,0000	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,9743*

¹ Çalışmanın Türkiye etkinlik analizi kısmı kitap bölümü olarak yayınlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1,0000	QNB Finansbank A.Ş.	0,9687*
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1,0000	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	0,9574*
Fibabanka A.Ş.	1,0000	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	0,9527*
Alternatifbank A.Ş.	1,0000	Denizbank A.Ş.	0,9085
HSBC Bank A.Ş.	1,0000	Odea Bank A.Ş.	0,8328
		Şekerbank T.A.Ş.	0,6417
ORTALAMA			0,9622

*Etkin kabul edilmiştir.

Tablo 5.2'ye göre girdi ve çıktı ağırlıklandırması dikkate alındığında en düşük girdi miktarını kullanarak en yüksek çıktıyı elde eden ve tam etkin bankalar 1 değerini alan; Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., Alternatifbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ING Bank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş. olmuştur. Ancak 1 değerinden %5'lik bir sapma gösteren 0,95 üstü olan bankalar (Türkiye İş Bankası A.Ş., Akbank T.A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.) da etkin kabul edilmiştir. Bu bankalar (etkin bankalar), Denizbank A.Ş., Odea Bank A.Ş. ve Şekerbank T.A.Ş.'ye kıyasla analiz yılı genelinde kullanılan girdi ve çıktılarda daha etkin bir skor elde etmiştir.

Grafik 5.1. 2017 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.1 incelendiğinde, Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar

Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., Alternatifbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ING Bank A.Ş. ve Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’nin etkinlik düzeyi 2017 yılında tam etkinlik düzeyindedir. Bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. Etkinlik değerinden %5’lik bir sapma gösteren 0,95 üstü olan bankalar; Türkiye İş Bankası A.Ş., Akbank T.A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.’nin de grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan bankaların, etkin olan bankaların etkinlik seviyesine olan mesafesini de göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda etkin olmayan bankaların, etkin olan sınıra ulaşabilmesi kapsamında referans alması gereken karar verme birimleri ve değişkenler üzerinde yapılması gereken düzenlemeleri gösteren değerler ve oranlar yer almaktadır.

Tablo 5.3. 2017 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(₺)		TA(₺)		TÖK(₺)	
		AKGM	Pİ (%)	AKGM	Pİ (%)	AKGM	Pİ (%)
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	15270,15	-8	7852,628724	-3	652,6134	-3
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	0	0	0	0	0	0
Akbank T.A.Ş.	HSBC Bank A.Ş.	12114,09923	-7	5991,175217	-2	1053,182	-3
Fibabanka A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Şekerbank T.A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	7454,12273	-38	11230,20116	-36	1247,015	-46
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	5120,718615	-9	3651,793186	-4	736,447	-8
Türkiye İş Bankası A.Ş.	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	2267,975839	-1	4033,373166	-1	1851,577	-4
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	8014,771898	-5	14094,60586	-5	1424,463	-5
Alternatifbank A.Ş.	Alternatifbank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Denizbank A.Ş.	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	8955,947134	-12	11081,01578	-9	1172,932	-9
HSBC Bank A.Ş.	HSBC Bank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
ING Bank A.Ş.	ING Bank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Odea Bank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	8131,025626	-34	5534,702313	-16,719	1313,955	-35
QNB Finansbank A.Ş.	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	2120,063866	-3	7253,740594	-6	380,9727	-3
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0

G: Gerçekleşen, H: Hedef Gerçekleşen, Pİ: Potansiyel İyileştirme, AKGM: Atıl Kullanılan Girdi Miktarı.

Tablo 5.3'e göre;

Etkin olan bankalar: Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., Alternatifbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ING Bank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Bu bankalar etkin olduğundan dolayı referans noktalarının yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin etkin olabilmesi için Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %8, toplam aktiflerini %3, toplam özkaynaklarını ise %3 oranında azaltması gerekmektedir.

Akbank T.A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için HSBC Bank A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %7, toplam aktiflerini %2, toplam özkaynaklarını ise %3 oranında azaltması gerekmektedir.

Şekerbank T.A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %38, toplam aktiflerini %36, toplam özkaynaklarını ise %46 oranında azaltması gerekmektedir. Şekerbank'ın kaynaklarını büyük oranda atıl olarak kullandığı görülmektedir.

Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %9, toplam aktiflerini %4, toplam özkaynaklarını ise %8 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %1, toplam aktiflerini %1, toplam özkaynaklarını ise %4 oranında azaltması gerekmektedir.

Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %5, toplam aktiflerini %5, toplam özkaynaklarını ise %5 oranında azaltması gerekmektedir.

Denizbank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %12, toplam aktiflerini %9, toplam özkaynaklarını ise %9 oranında azaltması gerekmektedir.

Odea Bank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %34, toplam aktiflerini %16, toplam özkaynaklarını ise %35 oranında azaltması gerekmektedir. Odea Bank'ın da Şekerbank'a benzer şekilde girdi miktarında büyük bir atıllık söz konusudur.

QNB Finansbank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %33, toplam aktiflerini %6, toplam özkaynaklarını ise %3 oranında azaltması gerekmektedir. QNB Finansbank A.Ş.'nin mevduatını önemli oranda israf ettiği görülmektedir.

5.1.1.2. Türkiye örneklemindeki katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait 2018 yılı etkinlik sonuçları

Çalışmada kullanılan 2018 yılına ilişkin girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.4 yardımıyla gösterilmiştir.

Tablo 5.4. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2018)

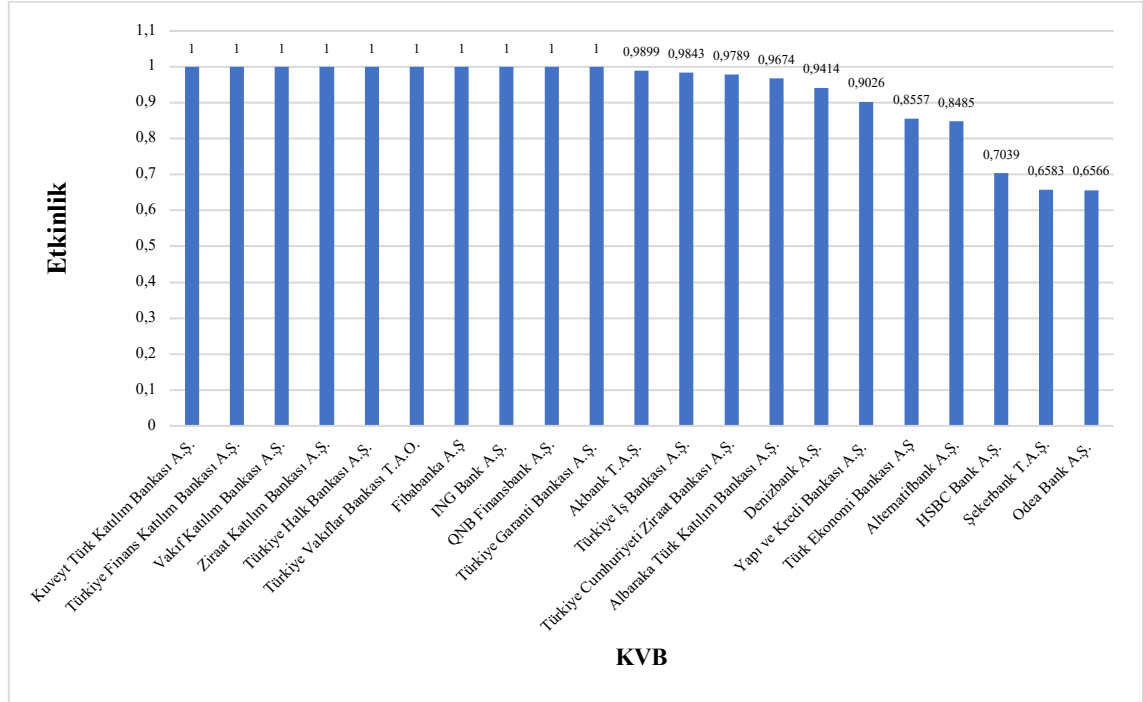
(Milyon TL)	TM(₺)	TA(₺)	TÖK(₺)	TK(₺)	NK(₺)
Max.	53986278	74232325	5438553	45865291	869812
Min.	11313	20618	1322	14121	17
Ortalama	6751512,9	9997252,4	815316,8	6437827,3	102022,9
Standart Sapma	13729779	19929608	1576818	12546259	214251,8

Tablo 5.5. TR Katılım Bankalarının ve Konvansiyonel Bankaların 2018 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1,0000	Akbank T.A.Ş.	0,9899*
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	1,0000	Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,9843*
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1,0000	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	0,9789*
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	1,0000	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	0,9674*
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1,0000	Denizbank A.Ş.	0,9414
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1,0000	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	0,9026
Fibabanka A.Ş.	1,0000	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	0,8557
ING Bank A.Ş.	1,0000	Alternatifbank A.Ş.	0,8485
QNB Finansbank A.Ş.	1,0000	HSBC Bank A.Ş.	0,7039
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1,0000	Şekerbank T.A.Ş.	0,6583
		Odea Bank A.Ş.	0,6566

Tablo 5.5'e göre girdi ve çıktı ağırlıklarına göre 2018 yılında en az girdi ile en yüksek çıktıyı elde eden ve tam etkin olan bankalar; Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Ancak 1

değerinden %5'lik bir sapma gösteren 0,95 üstü olan bankalar (Akbank T.A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.) da etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankalar, Denizbank A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., Şekerbank T.A.Ş. ve Odea Bank A.Ş.'ye göre genel olarak yıl bazında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.2. 2018 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.2'den anlaşılacağı üzere; Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş. ve Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin etkinlik düzeyi 2018 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. Etkinlik değerinden maksimum %5'lik bir sapma gösteren 0,95 üstü olan bankalar; Akbank T.A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. ve Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin de grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan

bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktuları kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2018 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi kapsamında referans alması gereken karar verme birimlerini ve değişkenler üzerinde yapılması gereken düzenlemeleri gösteren değerler ve potansiyel iyileşme oranları yer almaktadır.

Tablo 5.6. 2018 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(₺)		TA(₺)		TÖK(₺)	
		AKGM	Pİ(%)	AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ(%)
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	933816,6279	-4	3421325,719	-8	106402,1	-3
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	6992,407198	-2	11345,21056	-2	2297,599	-4
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	0	0	0	0	0	0
Akbank T.A.Ş.	ING Bank A.Ş.	1907,924877	-1	19332,16592	-6	3796,784	-9
Fibabanka A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Şekerbank T.A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	11776,11313	-51	10703,20618	-34	1055,013	-44
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	10301,49632	-16	13999,01446	-14	2177,746	-22
Türkiye İş Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	3852,145697	-2	16575,09361	-4	2408,957	-5
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	19734,26521	-10	33909,78282	-10	6713,938	-17
Alternatifbank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	2503,11313	-18	3680,20618	-15	311,0132	-19
Denizbank A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	4932,042883	-6	8070,167947	-6	905,4595	-6
HSBC Bank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	12198,60415	-49	9713,744275	-30	1212,955	-41
ING Bank A.Ş.	ING Bank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Odea Bank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	10248,11313	-48	10783,20618	-34	1898,013	-59
QNB Finansbank A.Ş.	QNB Finansbank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.6'ya göre;

Etkin olan bankalar: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası

A.Ş., Fibabanka A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş. ve Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Bu bankalar etkin olduğundan referans noktalarının da yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin etkin olabilmesi için Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %4, toplam aktiflerini %8, toplam özkaynaklarını ise %3 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %2, toplam aktiflerini %2, toplam özkaynaklarını ise %4 oranında azaltması gerekmektedir.

Akbank T.A.Ş. 'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için ING Bank A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %1, toplam aktiflerini %6, toplam özkaynaklarını ise %9 oranında azaltması gerekmektedir.

Şekerbank T.A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %51, toplam aktiflerini %34, toplam özkaynaklarını ise %44 oranında azaltması gerekmektedir. Şekerbank'ın 2017 yılına benzer şekilde yine girdilerini büyük oranda atıl olarak kullandığı görülmektedir.

Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %16, toplam aktiflerini %14, toplam özkaynaklarını ise %22 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye İş Bankası A.Ş. 'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %2, toplam aktiflerini %4, toplam özkaynaklarını ise %5 oranında azaltması gerekmektedir.

Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %10, toplam aktiflerini %10, toplam özkaynaklarını ise %17 oranında azaltması gerekmektedir.

Alternatifbank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %18, toplam aktiflerini %15, toplam özkaynaklarını ise %19 oranında azaltması gerekmektedir. Odea Bank'ın 2017 yılına kıyasla girdi kullanım miktarında iyileşme olduğu görülmektedir.

Denizbank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %6, toplam aktiflerini %6, toplam özkaynaklarını ise %6 oranında azaltması gerekmektedir.

HSBC Bank A.Ş. 'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %49, toplam aktiflerini %30, toplam özkaynaklarını ise %41 oranında azaltması gerekmektedir. HSBC Bank A.Ş.'nin girdilerini büyük oranlarda israf ettiği görülmektedir.

Odea Bank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %48, toplam aktiflerini %34, toplam özkaynaklarını ise %59 oranında azaltması gerekmektedir. Odea Bank A.Ş.'nin HSBC Bank A.Ş.'ye benzer şekilde girdilerini büyük oranlarda israf ettiği görülmektedir.

5.1.1.3. Türkiye örneklemindeki katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait 2019 yılı etkinlik sonuçları

Çalışmada kullanılan 2019 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.7 yardımıyla gösterilmiştir.

Tablo 5.7. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2019)

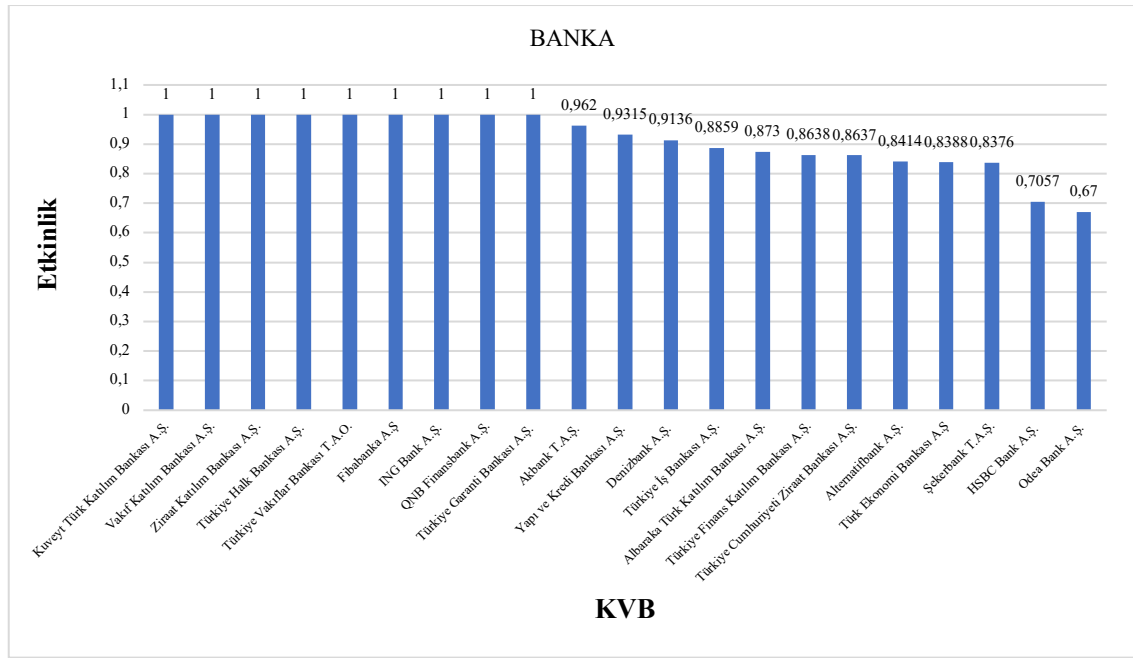
(Milyon TL)	TM(₺)	TA(₺)	TÖK(₺)	TK(₺)	NK(₺)
Max.	85494387	104439345	6821290	57925969	1109838
Min.	13567	21886	1656	14477	-684
Ortalama	10288489	13275486,2	1000287	8231857,4	115798,1
Standart Sapma	21203658	26586204,3	1918801	15766407	264568,9

Tablo 5.8. TR Katılım Bankalarının ve Konvansiyonel Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1	Denizbank A.Ş.	0,9136
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1	Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,8859
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	1	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	0,873
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	0,8638
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	0,8637
Fibabanka A.Ş.	1	Alternatifbank A.Ş.	0,8414
ING Bank A.Ş.	1	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	0,8388
QNB Finansbank A.Ş.	1	Şekerbank T.A.Ş.	0,8376
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1	HSBC Bank A.Ş.	0,7057
Akbank T.A.Ş.	0,962*	Odea Bank A.Ş.	0,67
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	0,9315		

Tablo 5.8'e göre, 2019 yılında girdilerin ve çıktılarının ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip olan Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası

A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş. ve Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’dir. Bu bankalara ek olarak Akbank T.A.Ş. de 0,96 olduğundan etkin kabul edilmiştir. Bu bankalar, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Denizbank A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., HSBC Bank A.Ş., Odea Bank A.Ş.’ye göre genel olarak 2019 yılı bazında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.3. 2019 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.3'ten hareketle; Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’nin etkinlik düzeyi 2019 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. Etkinlik değerinden %5’lik bir sapma gösteren Akbank T.A.Ş.’nin de grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlığı görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır.

Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktıları kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2019 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi kapsamında referans alması gereken karar verme birimlerini ve değişkenler üzerinde yapılması gereken düzenlemeleri gösteren değerler ve potansiyel iyileşme oranları yer almaktadır.

Tablo 5.9. 2019 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM (₺)		TA (₺)		TÖK (₺)	
		AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	11526930,65	-29	11843286,43	-23	485547,7	-13
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	6668913,916	-17	7139694,531	-14	1182505	-25
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	60956,50875	-14	88556,21854	-14	21594,42	-31
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	0	0	0	0	0	0
Akbank T.A.Ş.	ING Bank A.Ş.	8505,401397	-4	22271,36768	-6	7830,874	-14
Fibabanka A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Şekerbank T.A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	10981,13567	-45	8710,21886	-28	321,0166	-16
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	11640,68676	-16	17309,30166	-16	2112,015	-22
Türkiye İş Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	33759,48358	-11	86468,62169	-18	19693,73	-33
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	15265,21396	-7	73466,8293	-19	14737,27	-36
Alternatifbank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	2557,13567	-16	7059,21886	-24	689,0166	-29
Denizbank A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	8667,299493	-9	13521,98616	-9	5825,227	-33
HSBC Bank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	12216,23538	-44	10286,39937	-29	906,576	-29
ING Bank A.Ş.	ING Bank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Odea Bank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	8530,13567	-39	10781,21886	-33	1644,017	-50
QNB Finansbank A.Ş.	QNB Finansbank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.9'a göre;

Etkin olan bankalar: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş. ve Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Bu bankalar tam etkinlik düzeyinde olduğundan referans noktalarının

yine kendileri olduğu gör÷lmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin etkin olabilmesi için Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %29, toplam aktiflerini %23, toplam özkaynaklarını ise %13 oranında azaltması gerekmektedir. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin bu yılda mevduatlarında ve ardından aktiflerinde büyük bir israf yaşanmıştır.

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %17, toplam aktiflerini %14, toplam özkaynaklarını ise %25 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %14, toplam aktiflerini %14, toplam özkaynaklarını ise %31 oranında azaltması gerekmektedir.

Akbank T.A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için ING Bank A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %4, toplam aktiflerini %6, toplam özkaynaklarını ise %14 oranında azaltması gerekmektedir.

Şekerbank T.A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %45, toplam aktiflerini %28, toplam özkaynaklarını ise %16 oranında azaltması gerekmektedir. Şekerbank'ın girdilerinde diğer yıllara kıyasla bu yıl iyileşme yaşansa da toplam mevduat girdisinde israf oranının oldukça fazla olduğu gör÷lmektedir.

Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %16, toplam aktiflerini %16, toplam özkaynaklarını ise %22 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %11, toplam aktiflerini %18, toplam özkaynaklarını ise %33 oranında azaltması gerekmektedir.

Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %7, toplam aktiflerini %19, toplam özkaynaklarını ise %36 oranında azaltması gerekmektedir.

Alternatifbank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %16, toplam aktiflerini %24, toplam özkaynaklarını ise %29 oranında azaltması gerekmektedir.

Denizbank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %9, toplam aktiflerini %9, toplam özkaynaklarını ise %33 oranında azaltması gerekmektedir. Denizbank'ın özkaynak miktarının çok fazla atıl olduğu görülmektedir.

HSBC Bank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %44, toplam aktiflerini %29, toplam özkaynaklarını ise %29 oranında azaltması gerekmektedir. HSBC Bank A.Ş.'nin girdilerini büyük oranlarda israf ettiği görülmektedir.

Odea Bank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %39, toplam aktiflerini %33, toplam özkaynaklarını ise %50 oranında azaltması gerekmektedir. Odea Bank'ın da HSBC Bank A.Ş.'ye benzer şekilde girdilerini büyük oranlarda israf ettiği görülmektedir.

5.1.1.4. Türkiye örneklemindeki katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait 2020 yılı etkinlik sonuçları

Çalışmada kullanılan 2020 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.10 yardımıyla gösterilmiştir.

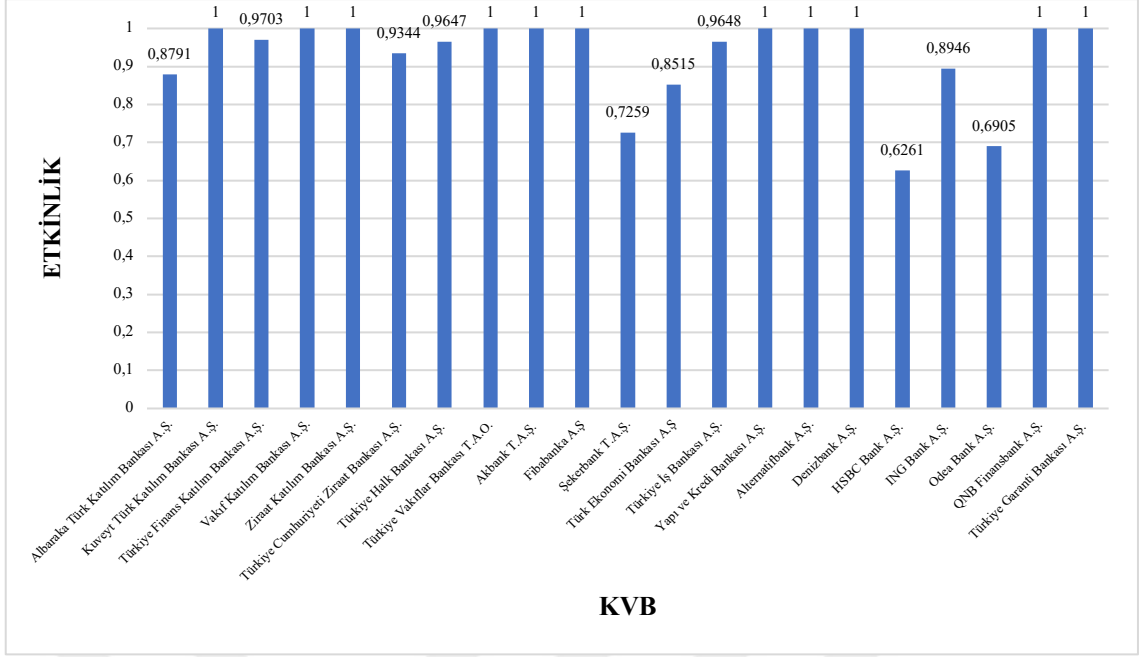
Tablo 5.10. Girdi ve Çıktı Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri (2020)

(Milyon TL)	TM(₺)	TA(₺)	TÖK(₺)	TK(₺)	NK(₺)
Max.	122172984	152290315	7995097	79054048	1400281
Min.	17667	27225	1874	19520	53
Ortalama	15255005	20068914,6	1124793	11677722	175380
Standart Sapma	30640148,9	39407164,9	2263408	22050821	357838,9

Tablo 5.11. TR Katılım Bankalarının ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	0,9703*
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1	Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,9648*
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	1	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,9647*
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	0,9344
Akbank T.A.Ş.	1	ING Bank A.Ş.	0,8946
Fibabanka A.Ş.	1	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	0,8791
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	0,8515
Alternatifbank A.Ş.	1	Şekerbank T.A.Ş.	0,7259
Denizbank A.Ş.	1	Odea Bank A.Ş.	0,6905
QNB Finansbank A.Ş.	1	HSBC Bank A.Ş.	0,6261
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1		

Tabloya 5.11'e göre, 2020 yılında girdilerin ve çıktılarının ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip olan Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Akbank T.A.Ş., Fibabanka A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Denizbank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Bunlara ek olarak, 1 değerinden %5'lik bir sapma gösteren 0,95 üstü olan bankalar (Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş.) da etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankalar, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., ING Bank A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Odea Bank A.Ş., HSBC Bank A.Ş.'ye göre genel olarak yıl bazında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.4. 2020 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.4'ten anlaşılacağı üzere; Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Akbank T.A.Ş., Fibabanka A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Denizbank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin etkinlik düzeyi 2020 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. Etkinlik değerinden maksimum %5'lik bir sapma gösteren Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin de grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankalara olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktıları kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda (5.12) 2020 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınıra ulaşabilmesi kapsamında referans alması gereken karar verme birimlerini ve değişkenler üzerinde yapılması gereken düzenlemeleri gösteren değerler ve potansiyel iyileşme oranları yer almaktadır.

Tablo 5.12. 2020 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka		TM(₺)		TA(₺)		TÖK(₺)	
			AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)
Albaraka Katılım Bankası A.Ş.	Türk Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Türk Katılım Bankası A.Ş.	6237826,633	-12	10437560,71	-15	3272295	-81
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Katılım Bankası A.Ş.	Türk Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Katılım Bankası A.Ş.	Finans Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Türk Katılım Bankası A.Ş.	1704577,168	-3	9881721,002	-12	3822810	-70
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	Katılım Vakıf Bankası A.Ş.	Katılım Vakıflar Bankası T.A.O.	0	0	0	0	0	0
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Katılım Ziraat Bankası A.Ş.	Katılım Ziraat Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Katılım Ziraat Bankası A.Ş.	Katılım Ziraat Bankası A.Ş.	41346,9736	-7	61875,38883	-7	44623,05	-48
Türkiye Katılım Bankası A.Ş.	Halk Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Katılım Ziraat Bankası A.Ş.	16164,08213	-4	24037,46477	-4	9003,603	-21
Türkiye Katılım Bankası T.A.O.	Vakıflar Türkiye Katılım Bankası T.A.O.	Katılım Vakıflar Bankası T.A.O.	0	0	0	0	0	0
Akbank T.A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Fibabanka A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Şekerbank T.A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	13077,17667	-43	10279,27225	-27	762,0187	-29
Türk Katılım Bankası A.Ş.	Ekonomi Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Katılım Ziraat Bankası A.Ş.	13928,81422	-15	20802,3906	-15	3694,103	-32
Türkiye İş Bankası A.Ş.	Bankası Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Katılım Ziraat Bankası A.Ş.	12995,10733	-4	20922,53287	-4	11889,1	-18
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Kredi Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Kredi Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Alternatifbank A.Ş.	Alternatifbank A.Ş.	Alternatifbank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Denizbank A.Ş.	Denizbank A.Ş.	Denizbank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
HSBC Bank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	13323,17667	-43	16257,27225	-37	1623,019	-46
ING Bank A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	6038,413861	-15	6454,349538	-11	3065,607	-34
Odea Bank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	7935,242744	-31	12391,09866	-31	1559,336	-45
QNB Finansbank A.Ş.	Finansbank QNB Finansbank A.Ş.	Finansbank QNB Finansbank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Katılım Bankası A.Ş.	Garanti Türkiye Katılım Bankası A.Ş.	Garanti Türkiye Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.12'ye göre;

Etkin olan bankalar: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Akbank T.A.Ş., Fibabanka A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Denizbank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Bu bankalar etkin olduğundan referans noktalarının yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin etkin olabilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %12, toplam aktiflerini %15, toplam özkaynaklarını ise %81 oranında azaltması gerekmektedir. Buradan hareketle Albaraka Türk Katılım Bankası'nın 2020 yılında etkin olamamasının en büyük nedeni özkaynak oranının girdi olarak hedeflenenin çok fazla üzerinde kullanılmasıdır denilebilir.

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %3, toplam aktiflerini %12, toplam özkaynaklarını ise %70 oranında azaltması gerekmektedir. Buradan hareketle Türkiye Finans Katılım Bankası'nın da Albaraka Türk Katılım Bankası'na benzer şekilde 2020 yılında etkin olamamasının en büyük nedeni özkaynak oranının girdi olarak hedeflenenin çok fazla üzerinde kullanılmasıdır denilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %7, toplam aktiflerini %7, toplam özkaynaklarını ise %48 oranında azaltması gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'nın da özkaynak girdi miktarının hedeflenenin çok üzerinde kullanıldığı görülmektedir.

Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %4, toplam aktiflerini %4, toplam özkaynaklarını ise %21 oranında azaltması gerekmektedir.

Şekerbank T.A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %43, toplam aktiflerini %27, toplam özkaynaklarını ise %29 oranında azaltması gerekmektedir.

Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %15, toplam aktiflerini %15, toplam özkaynaklarını ise %32 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %4, toplam aktiflerini %4, toplam özkaynaklarını ise %18 oranında azaltması gerekmektedir.

ING Bank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Akbank T.A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %15, toplam aktiflerini %11, toplam özkaynaklarını ise %34 oranında azaltması gerekmektedir.

HSBC Bank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %43, toplam aktiflerini %37, toplam özkaynaklarını ise %46 oranında azaltması gerekmektedir. HSBC Bank A.Ş.'nin girdilerini büyük oranlarda israf ettiği görülmektedir.

Odea Bank A.Ş. 'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %31, toplam aktiflerini %31, toplam özkaynaklarını ise %45 oranında azaltması gerekmektedir. Odea Bank'ın da HSBC Bank A.Ş.'ye benzer şekilde girdilerini büyük oranlarda israf ettiği görülmektedir.

5.1.1.5. Türkiye örneklemindeki katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait 2021 yılı etkinlik sonuçları

Çalışmada kullanılan 2021 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.13 yardımıyla gösterilmiştir.

Tablo 5.13. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2021)

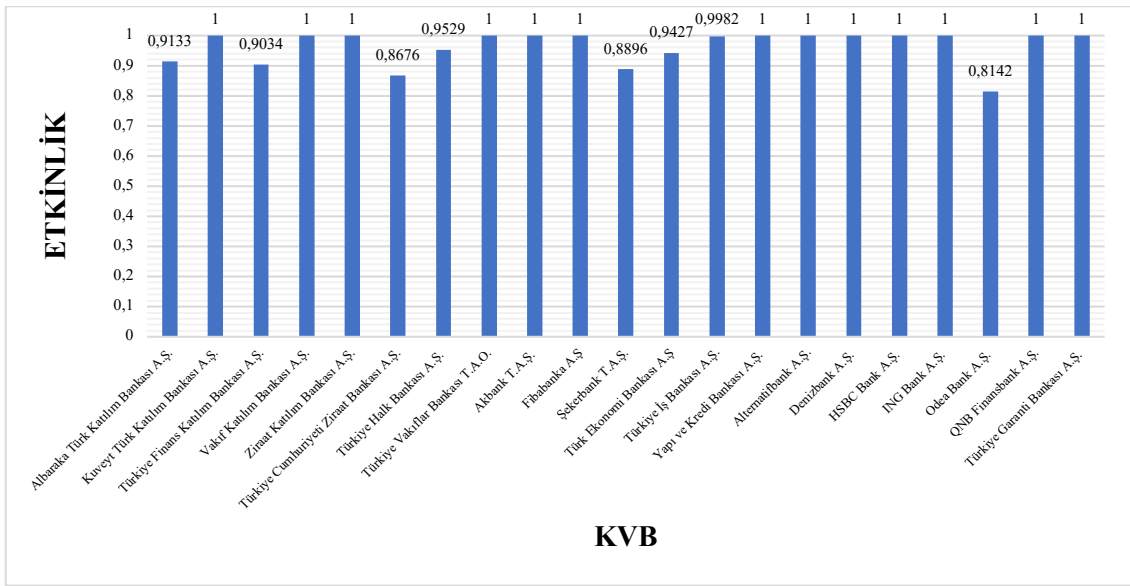
(Milyon TL)	TM(₺)	TA(₺)	TÖK(₺)	TK(₺)	NK(₺)
Max.	151191037	186903445	9348265	94886325	1407781
Min.	27685	45162	2346	22929	101
Ortalama	18711590,8	24419986,7	1527191	13695287	148799,4
Standart Sapma	37595881,9	47727807,2	2864586	25863945	344451

Tablo 5.14. TR Katılım Bankalarının ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

	KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1		QNB Finansbank A.Ş.	1
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1		Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	1		Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,9982*
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1		Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,9529*
Akbank T.A.Ş.	1		Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	0,9427
Fibabanka A.Ş.	1		Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	0,9133
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1		Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	0,9034
Alternatifbank A.Ş.	1		Şekerbank T.A.Ş.	0,8896
Denizbank A.Ş.	1		Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	0,8676
HSBC Bank A.Ş.	1		Odea Bank A.Ş.	0,8142
ING Bank A.Ş.	1			

Tablo 5.14'e göre, 2021 yılında girdilerin ve çıktılarının ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Kuveyt

Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Akbank T.A.Ş., Fibabanka A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Denizbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’dir. Bunlara ek olarak, 1 değerinden maksimum %5’lik bir sapma gösteren Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Türkiye Halk Bankası A.Ş. de etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankalar, Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Odea Bank A.Ş.’ye göre genel olarak yıl bazında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.5. 2021 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.5’ten anlaşılacağı üzere; Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Akbank T.A.Ş., Fibabanka A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Denizbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’nin etkinlik düzeyi 2021 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. Etkinlik değerinden 1 değerinden maksimum %5’lik bir sapma gösteren Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Türkiye Halk Bankası A.Ş.’nin de grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların düzeylerine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar

arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktıları kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2021 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırı ulaşabilmesi kapsamında referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapılması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.15. 2021 Yılı TR Katılım Bankalarına ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(₺)		TA(₺)		TÖK(₺)	
		AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	13338958,49	-20	12664151,16	-15	351897,6	-9
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	6014299,553	-10	8225656,76	-10	576691,1	-10
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	125652,9167	-13	181573,403	-13	25275,56	-26
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	37984,30275	-6	107050,3545	-12	2047,499	-5
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	0	0	0	0	0	0
Akbank T.A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Fibabanka A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Şekerbank T.A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	7499,31	-19	5603,45162	-11	641,0235	-21
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	7553,938988	-6	11118,82477	-6	780,2664	-6
Türkiye İş Bankası A.Ş.	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1095,160254	-1	1703,64983	-1	159,6678	-1
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Alternatifbank A.Ş.	Alternatifbank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Denizbank A.Ş.	Denizbank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
HSBC Bank A.Ş.	HSBC Bank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
ING Bank A.Ş.	ING Bank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Odea Bank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	7417,31	-19	10304,45162	-19	1221,023	-34
QNB Finansbank A.Ş.	QNB Finansbank A.Ş.	0	0	0	0	0	0
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.15'e göre;

Etkin olan bankalar: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Akbank T.A.Ş., Fibabanka A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Denizbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Bu bankalar etkin olduğundan referans noktalarının da yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin etkin olabilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %20, toplam aktiflerini %15, toplam özkaynaklarını ise %9 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %10, toplam aktiflerini %10, toplam özkaynaklarını ise %10 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %13, toplam aktiflerini %13, toplam özkaynaklarını ise %26 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %6, toplam aktiflerini %12, toplam özkaynaklarını ise %5 oranında azaltması gerekmektedir.

Şekerbank T.A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %19, toplam aktiflerini %11, toplam özkaynaklarını ise %21 oranında azaltması gerekmektedir.

Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %6, toplam aktiflerini %6, toplam özkaynaklarını ise %6 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Vakıf Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %1, toplam aktiflerini %1, toplam özkaynaklarını ise %1 oranında azaltması gerekmektedir.

Odea Bank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %19, toplam aktiflerini %19, toplam özkaynaklarını ise %34 oranında azaltması gerekmektedir.

5.1.2. Uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait veri zarflama analizi sonuçları

Bu başlık altında küresel finans siteminde aktif büyüklük bakımından ilk 10'da yer alan İslami ve konvansiyonel bankalara ait finansal etkinlik analizi uygulaması ve yıllara göre 2017-2021 dönemi için analiz sonuçları yer almaktadır.

5.1.2.1. 2017 yılı uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait etkinlik sonuçları

Çalışmada kullanılan uluslararası bankaların 2017 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.16 yardımıyla gösterilmiştir.

Tablo 5.16. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2017)

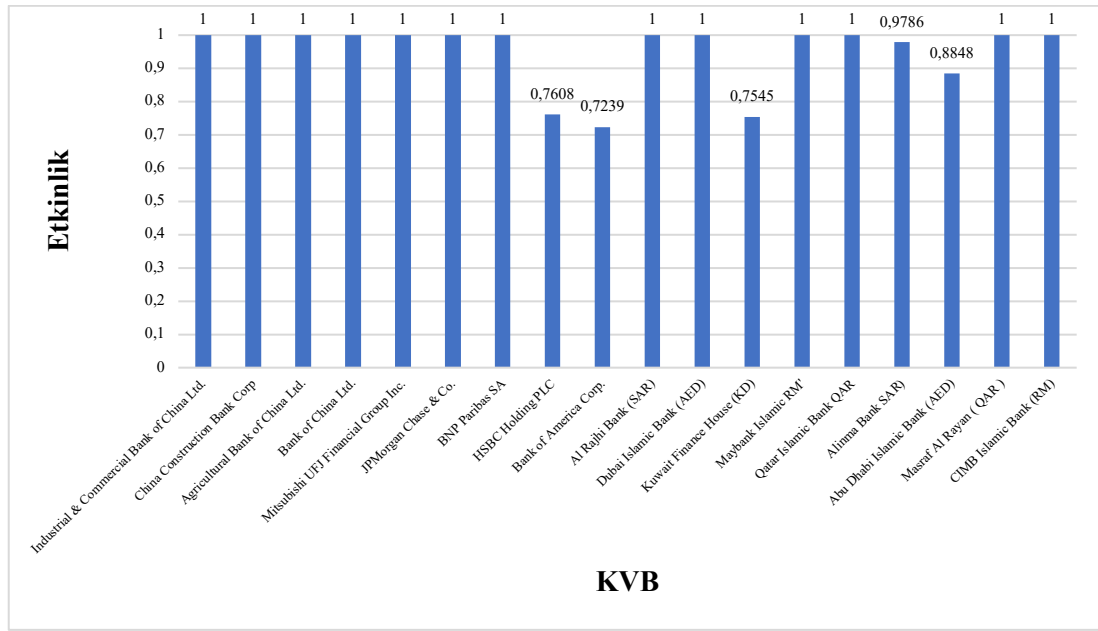
	TM(\$)'0000	TA(\$)'0000	TÖK(\$)'0000	TK(\$)'0000	NK(\$)'0000
Max.	281324729	400250892	32850008	218382369	4410331
Min.	18316	88638	15640	11605	2538
Ortalama	90512308,7	135000566	11136917	65701991,4	1245625
Standart Sapma	98024963,8	147723271	12121425	75275660,1	1584220

Tablo 5.17. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2017 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	1	Maybank Islamic	1
China Construction Bank Corp	1	Qatar Islamic Bank	1
Agricultural Bank of China Ltd.	1	Masraf Al Rayan	1
Bank of China Ltd.	1	CIMB Islamic Bank	1
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	1	Alinma Bank	0,9786*
JPMorgan Chase & Co.	1	Abu Dhabi Islamic Bank	0,8848
BNP Paribas SA	1	HSBC Holding PLC	0,7608
Al Rajhi Bank	1	Kuwait Finance House	0,7545
Dubai Islamic Bank	1	Bank of America Corp.	0,7239

Tablo 5.17'ye göre, 2017 yılında dünya genelinde aktif büyüklük sıralamasında ilk 10'da yer alan İslami ve konvansiyonel bankaların girdilerinin ve çıktılarının ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp., Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd.,

Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'dır. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %2'lik bir sapma gösteren Alinma Bank de etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankalar, Abu Dhabi Islamic Bank, HSBC Holding PLC, Kuwait Finance House, Bank of America Corp.'ye göre genel olarak 2017 yılı bazında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.6. 2017 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.6'dan anlaşılacağı üzere; Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'ın etkinlik düzeyi 2017 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. Etkinlik değeri olan 1'den yaklaşık %2'lik bir sapma gösteren Alinma Bank'ın da grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlığı görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan

bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktılarında kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2017 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi için referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.18. 2017 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(\$)		TA(\$)		TÖK(\$)	
		AKGM	Pİ. (%)	AKGM	Pİ. (%)	AKGM	Pİ. (%)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	0	0	0	0	0	0
China Construction Bank Corp	China Construction Bank Corp	0	0	0	0	0	0
Agricultural Bank of China Ltd.	Agricultural Bank of China Ltd.	0	0	0	0	0	0
Bank of China Ltd.	Bank of China Ltd.	0	0	0	0	0	0
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	0	0	0	0	0	0
JPMorgan Chase & Co.	JPMorgan Chase & Co.	0	0	0	0	0	0
BNP Paribas SA	BNP Paribas SA	0	0	0	0	0	0
HSBC Holding PLC	Agricultural Bank of China Ltd.	32639249,38	-24	60323198,85	-24	4733265,502	-24
Bank of America Corp.	China Construction Bank Corp	35055652,41	-28	62630855,59	-28	13706490,2	-51
Al Rajhi Bank Dubai Islamic Bank	Al Rajhi Bank Dubai Islamic Bank	0	0	0	0	0	0
Kuwait Finance House	BNP Paribas SA	940287,715	-25	1407422,061	-25	171579,6043	-25
Maybank Islamic	Maybank Islamic	0	0	0	0	0	0
Qatar Islamic Bank QAR	Qatar Islamic Bank QAR	0	0	0	0	0	0
Alinma Bank Abu Dhabi Islamic Bank	Maybank Islamic	337698,4706	-14	65539,9659	-2	147904,6762	-27
Masraf Al Rayan	Maybank Islamic	858162,0324	-32	386510,1812	-12	62107,6299	-14
Masraf Al Rayan	Masraf Al Rayan	0	0	0	0	0	0
CIMB Islamic Bank	CIMB Islamic Bank	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.18'e göre;

Etkin olan bankalar: Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi

UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic RM', Qatar Islamic Bank, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'tır. Bu bankalar 2017 yılında uluslararası bankalar arasında etkin olan bankalar olduğundan referans noktalarının da yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

HSBC Holding PLC'nin etkin olabilmesi için Agricultural Bank of China Ltd.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %24, toplam aktiflerini %24, toplam özkaynaklarını ise %24 oranında azaltması gerekmektedir.

Bank of America Corp.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için China Construction Bank Corp.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %28, toplam aktiflerini %28, toplam özkaynaklarını ise %51 oranında azaltması gerekmektedir. Bank of America Corp.'nin kullanmış olduğu tüm girdi miktarında fazlalık söz konusudur. Ancak özkaynak oranında ciddi oranda fazla bir kullanım olduğu görülmektedir.

Kuwait Finance House'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için BNP Paribas SA'yı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %25, toplam aktiflerini %25, toplam özkaynaklarını ise %25 oranında azaltması gerekmektedir.

Alinma Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Maybank Islamic'i referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %14, toplam aktiflerini %2, toplam özkaynaklarını ise %27 oranında azaltması gerekmektedir.

Abu Dhabi Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Maybank Islamic'i referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %32, toplam aktiflerini %12, toplam özkaynaklarını ise %14 oranında azaltması gerekmektedir.

Tablo 5.19. Uluslararası Bankaların 2017 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri

Etkin Banka Sayısı	13*
Etkin Olmayan Banka Sayısı	5
Toplam Banka Sayısı	18
Bankaların Tamamının Etkinlik Ortalaması	0,9501
Bankaların Tamamının Etkinlik Değeri (Min.)	0,7239
Bankaların Tamamının Etkinlik Değeri (Max.)	1
Bankaların Tamamının Etkinlik Standart Sapması	0,0978
Etkin Olmayan Bankaların Ortalaması	0,781
Etkin Olmayan Bankaların Maksimum Değeri	0,8848
Artan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	3
Azalan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	10
Sabit Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	5

*Alinma bank 0,97 olduğundan bu yıl etkin kabul edilmiştir.

2017 yılında analize dahil edilen toplam banka sayısı 18'dir. 13 bankanın 11'inin etkin 5'inin ise etkin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu yılda bankaların tamamının etkinlik ortalamasının 0,9501 etkin olmayan bankaların ortalamasının 0,781 olduğu tespit edilmiştir. Etkin olmayan bankaların maksimum değeri 0,8848 iken minimum değeri 0,7239 olmuştur. Bankaların tamamının bu yılda etkinlik standart sapmasının 0,0978 olduğu görülmektedir. Azalan ölçekte üretim yapan banka sayısı 10, artan ölçekte üretim yapan banka sayısı 3 ve sabit ölçekte üretim yapan banka sayısı ise 5'tir. Tabloda, sabit ve azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısının çok olması dikkat çekmektedir. Bu durum etkin bankaların ihtiyatlı davranmaz ise etkinlik düzeylerini kaybedebileceklerini etkin olmayan bankaların ise daha kötü faaliyet sergilemelerine sebep olacağını göstermektedir.

5.1.2.2. 2018 Yılı uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait etkinlik sonuçları

Çalışmada yer alan uluslararası bankaların 2018 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.20 yardımıyla gösterilmiştir.

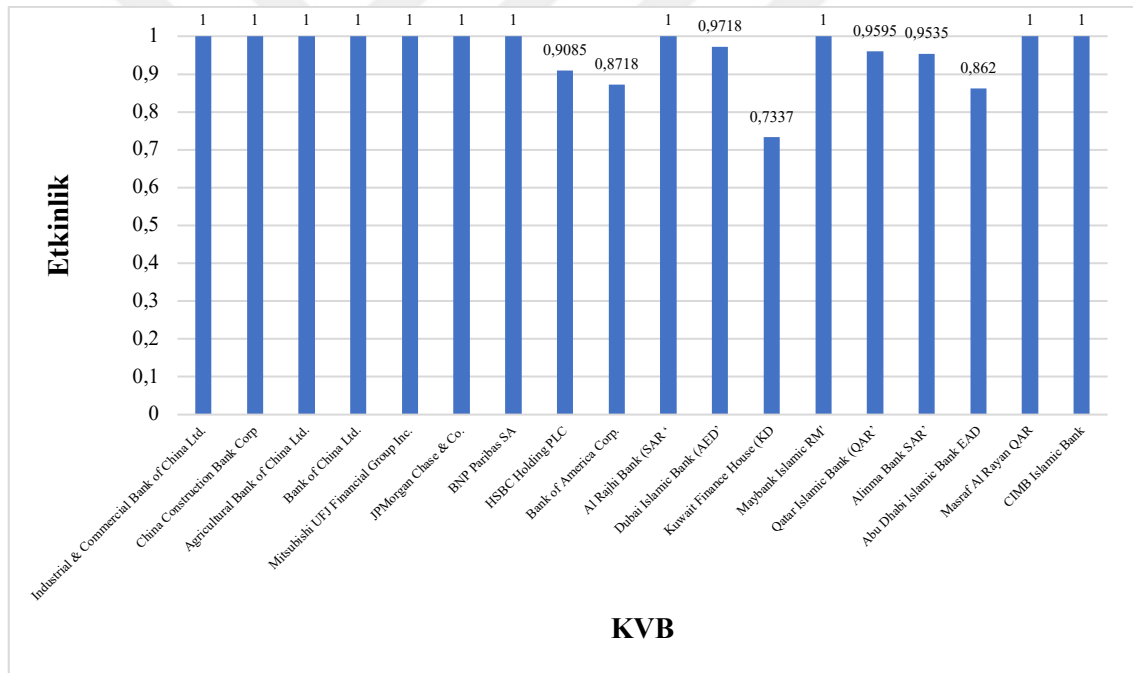
Tablo 5.20. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2018)

	TM(\$)'0000	TA(\$)'0000	TÖK(\$)'0000	TK(\$)'0000	NK(\$)'0000
Max.	280616171	402382907	34063411	224000333	4563500
Min.	24144	75784	14186	8871	758
Ortalama	92202516,4	138020821	11493643	67538352,7	1392982
Standart Sapma	104057336	150395363	12493445	77308957,1	1629713

Tablo 5.21. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2018 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	1	Masraf Al Rayan	1
China Construction Bank Corp	1	CIMB Islamic Bank	1
Agricultural Bank of China Ltd.	1	Dubai Islamic Bank	0,9718*
Bank of China Ltd.	1	Qatar Islamic Bank	0,9595*
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	1	Alinma Bank	0,9535*
JPMorgan Chase & Co.	1	HSBC Holding PLC	0,9085
BNP Paribas SA	1	Bank of America Corp.	0,8718
Al Rajhi Bank	1	Abu Dhabi Islamic Bank	0,862
Maybank Islamic	1	Kuwait Finance House	0,7337

Tablo 5.21'e göre, 2018 yılında uluslararası İslami ve konvansiyonel bankaların girdilerinin ve çıktılarının ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'tır. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %3'lük bir sapma gösteren Dubai Islamic Bank, yaklaşık %4'lük bir sapma gösteren Qatar Islamic Bank ve yaklaşık %5'lik bir sapma gösteren Alinma Bank da etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankalar, Abu Dhabi Islamic Bank, HSBC Holding PLC, Kuwait Finance House, Bank of America Corp.'ye göre genel olarak 2018 yılı bazında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.7. 2018 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.7 incelendiğinde; Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'ın etkinlik düzeyi 2018 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. Etkinlik değeri olan 1'den 1 değerinden yaklaşık %3'lük bir sapma

gösteren Dubai Islamic Bank, yaklaşık %4'lük bir sapma gösteren Qatar Islamic Bank ve yaklaşık %5'lik bir sapma gösteren Alinma Bank'ın da grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan bankaların etkin bankaların düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktıları kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2018 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi için referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.22. 2018 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(\$)		TA(\$)		TÖK(\$)	
		AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	0	0	0	0	0	0
China Construction Bank Corp	China Construction Bank Corp	0	0	0	0	0	0
Agricultural Bank of China Ltd.	Agricultural Bank of China Ltd.	0	0	0	0	0	0
Bank of China Ltd.	Bank of China Ltd.	0	0	0	0	0	0
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	0	0	0	0	0	0
JPMorgan Chase & Co.	JPMorgan Chase & Co.	0	0	0	0	0	0
BNP Paribas SA	BNP Paribas SA	0	0	0	0	0	0
HSBC Holding PLC	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	12979453,9	-9	68457367,1	-27	3378124,649	-17
Bank of America Corp.	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	17711624,08	-13	59782713,2	-25	11148836,02	-42
Al Rajhi Bank	Al Rajhi Bank	0	0	0	0	0	0
Dubai Islamic Bank	BNP Paribas SA	512156,26	-12	171888,049	-3	251678,4888	-28
Kuwait Finance House	BNP Paribas SA	1168808,23	-30	1552081,69	-27	181160,8737	-27
Maybank Islamic	Maybank Islamic	0	0	0	0	0	0
Qatar Islamic Bank	BNP Paribas SA	246297,6252	-9	170176,267	-4	74343,93374	-13
Alinma Bank	BNP Paribas SA	454623,1174	-19	150286,726	-5	158261,5314	-28
Abu Dhabi Islamic Bank	BNP Paribas SA	870346,6525	-32	470496,343	-14	86535,49655	-18
Masraf Al Rayan	Masraf Al Rayan	0	0	0	0	0	0
CIMB Islamic Bank	CIMB Islamic Bank	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.22'ye göre;

Etkin olan bankalar: Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'tır. Bu bankalar etkin olduğundan referans noktalarının da yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

HSBC Holding PLC'nin etkin olabilmesi için Industrial & Commercial Bank of China Ltd.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %9, toplam aktiflerini %27, toplam özkaynaklarını ise %17 oranında azaltması gerekmektedir.

Bank of America Corp.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Industrial & Commercial Bank of China Ltd.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %13, toplam aktiflerini %25, toplam özkaynaklarını ise %42 oranında azaltması gerekmektedir. Bank of America Corp.'nin bir önceki yıla benzer şekilde kullanmış olduğu tüm girdi miktarında fazlalık söz konusudur. Ancak özkaynak oranında yine ciddi oranda fazlalık olduğu görülmektedir.

Kuwait Finance House'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için BNP Paribas SA'yı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %30, toplam aktiflerini %27, toplam özkaynaklarını ise %27 oranında azaltması gerekmektedir.

Alinma Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için BNP Paribas SA'yı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %19, toplam aktiflerini %5, toplam özkaynaklarını ise %28 oranında azaltması gerekmektedir.

Dubai Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için BNP Paribas SA'yı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %12, toplam aktiflerini %3, toplam özkaynaklarını ise %28 oranında azaltması gerekmektedir.

Abu Dhabi Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için BNP Paribas SA'yı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %32, toplam aktiflerini %14, toplam özkaynaklarını ise %18 oranında azaltması gerekmektedir.

Qatar Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için BNP Paribas SA'yı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %9, toplam aktiflerini %4, toplam özkaynaklarını ise %13 oranında azaltması gerekmektedir.

Tablo 5.23. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2018 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri

Etkin Banka Sayısı	11
Etkin Olmayan Banka Sayısı	7
Toplam Banka Sayısı	18
Bankaların tamamının etkinlik ortalaması	0,9589
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Min.)	0,7337
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Max.)	1
Bankaların tamamının etkinlik standart sapması	0,0724
Etkin olmayan bankaların ortalaması	0,844
Etkin olmayan bankaların maksimum değeri	0,9085
Artan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	1
Azalan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	14
Sabit Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	3

2018 yılında analize dahil edilen toplam banka sayısı 18'dir. 18 bankanın 11'inin etkin 7'sinin ise etkin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu yılda bankaların tamamının etkinlik ortalamasının 0,9589 etkin olmayan bankaların ortalamasının 0,844 olduğu tespit edilmiştir. Bu durum etkin banka sayısının az olmasına rağmen etkin olmayan bankalarında bir önceki yıla benzer şekilde etkinlik düzeyine yakınlığını göstermektedir. Etkin olmayan bankaların maksimum değeri 0,9085 iken minimum değeri 0,7337 olmuştur. Bankaların tamamının bu yılda etkinlik standart sapmasının 0,0724 olduğu görülmektedir. Azalan ölçekte üretim yapan banka sayısı 14, artan ölçekte üretim yapan banka sayısı 1 ve sabit ölçekte üretim yapan banka sayısı ise 3'tür. Tabloda, sabit ve azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısının çok olması dikkat çekmektedir. Bu durum etkin bankaların ihtiyatlı davranmaz ise etkinlik düzeylerini kaybedebileceklerini, etkin olmayan bankaların ise daha kötü faaliyet sergilemelerine sebep olacağını göstermektedir.

5.1.2.3. 2019 Yılı uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait etkinlik sonuçları

Çalışmada yer alan uluslararası bankalarının 2019 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.24 yardımıyla gösterilmiştir.

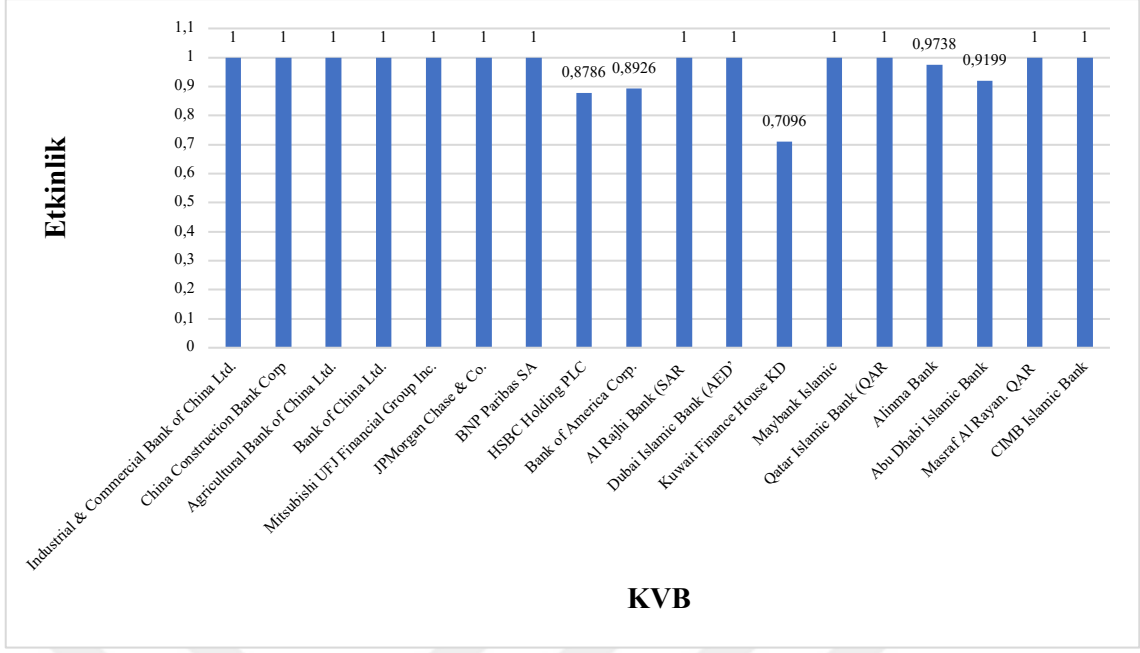
Tablo 5.24. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2019)

	TM(\$)'0000	TA(\$)'0000	TÖK(\$)'0000	TK(\$)'0000	NK(\$)'0000
Max.	298546376	431191211	38551636	240035497	5045100
Min.	29033	84937	15234	8429	1731
Ortalama	96535011,5	145091225	12312595	71529813,4	1358595
Standart Sapma	109303496	159046802	13629726	82966435,1	1726147

Tablo 5.25. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	1	Maybank Islamic	1
China Construction Bank Corp	1	Qatar Islamic Bank	1
Agricultural Bank of China Ltd.	1	Masraf Al Rayan	1
Bank of China Ltd.	1	CIMB Islamic Bank	1
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	1	Alinma Bank	0,9738*
JPMorgan Chase & Co.	1	Abu Dhabi Islamic Bank	0,9199
BNP Paribas SA	1	Bank of America Corp.	0,8926
Al Rajhi Bank	1	HSBC Holding PLC	0,8786
Dubai Islamic Bank	1	Kuwait Finance House	0,7096

Tablo 5.25'e göre, 2019 yılında uluslararası İslami ve konvansiyonel bankaların girdilerinin ve çıktılarının ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'tır. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %3'lük bir sapma gösteren Alinma Bank da etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankalar, Abu Dhabi Islamic Bank, Bank of America Corp., HSBC Holding PLC, Kuwait Finance House 'ye göre genel olarak 2019 yılı bazında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.8. 2019 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.8'den anlaşılacağı üzere; Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'ın etkinlik düzeyi 2019 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. Etkinlik değeri olan 1'den yaklaşık %3'lük bir sapma gösteren Alinma Bank da grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktıları kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2019 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi için referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.26. 2019 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(\$)		TA(\$)		TÖK(\$)	
		AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	0	0	0	0	0	0
China Construction Bank Corp	China Construction Bank Corp	0	0	0	0	0	0
Agricultural Bank of China Ltd.	Agricultural Bank of China Ltd.	0	0	0	0	0	0
Bank of China Ltd.	Bank of China Ltd.	0	0	0	0	0	0
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	0	0	0	0	0	0
JPMorgan Chase & Co.	JPMorgan Chase & Co.	0	0	0	0	0	0
BNP Paribas SA	BNP Paribas SA	0	0	0	0	0	0
HSBC Holding PLC	Bank of China Ltd.	18185634,5	-12	79567157,3	-29	2553478,408	-13
Bank of America Corp.	JPMorgan Chase & Co.	15407569,5	-11	44669637,84	-18	8151161,202	-31
Al Rajhi Bank	Al Rajhi Bank	0	0	0	0	0	0
Dubai Islamic Bank	Dubai Islamic Bank	0	0	0	0	0	0
Kuwait Finance House	Masraf Al Rayan	1294903,75	-29	1977094,969	-31	214345,9292	-29
Maybank Islamic	Maybank Islamic	0	0	0	0	0	0
Qatar Islamic Bank	Qatar Islamic Bank	0	0	0	0	0	0
Alinma Bank	Al Rajhi Bank	71284,7289	-3	92081,90307	-3	214145,58	-36
Abu Dhabi Islamic Bank	Maybank Islamic	241368,002	-9	274710,2632	-8	144016,3851	-28
Masraf Al Rayan	Masraf Al Rayan.	0	0	0	0	0	0
CIMB Islamic Bank	CIMB Islamic Bank	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.26'ya göre;

Etkin olan bankalar: Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'tır. Bu bankalar etkin olduğundan referans noktalarının da yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

HSBC Holding PLC'nin etkin olabilmesi için Bank of China Ltd.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %12, toplam aktiflerini %29, toplam özkaynaklarını ise %13 oranında azaltması gerekmektedir.

Bank of America Corp.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için JPMorgan Chase & Co.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %11, toplam aktiflerini %18, toplam özkaynaklarını ise %31 oranında azaltması gerekmektedir. Bank of America Corp.'nin bir önceki yıla göre iyileşme gösterdiği ancak hala kullanmış olduğu tüm girdi miktarında fazlalık söz konusudur. Bu fazlalığın büyük bir oranının yine özkaynak oranında olduğu görülmektedir.

Kuwait Finance House'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %29, toplam aktiflerini %31, toplam özkaynaklarını ise %29 oranında azaltması gerekmektedir.

Alinma Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Al Rajhi Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %3, toplam aktiflerini %3, toplam özkaynaklarını ise %36 oranında azaltması gerekmektedir. Alinma Bank'ın tam etkinlik düzeyinden %lük sapmasının en büyük nedeni özkaynak oranının ciddi oranda fazla olduğundan kaynaklandığı görülmektedir.

Abu Dhabi Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Maybank Islamic'i referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %9, toplam aktiflerini %8, toplam özkaynaklarını ise %28 oranında azaltması gerekmektedir.

Tablo 5.27. Uluslararası Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri

Etkin Banka Sayısı	14
Etkin Olmayan Banka Sayısı	4
Toplam Banka Sayısı	18
Bankaların tamamının etkinlik ortalaması	0,9652
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Min.)	0,7096
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Max.)	1
Bankaların tamamının etkinlik standart sapması	0,0751
Etkin olmayan bankaların ortalaması	0,850175
Etkin olmayan bankaların maksimum değeri	0,9199
Artan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	3
Azalan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	12
Sabit Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	3

2019 yılında analize dahil edilen toplam banka sayısı 18'dir. 18 bankanın 14'ünün etkin 4'nün ise etkin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu yılda bankaların tamamının

etkinlik ortalamasının 0,9652 etkin olmayan bankaların ortalamasının 0,850175 olduğu tespit edilmiştir. Etkin olmayan bankaların maksimum değeri 0,9199 iken minimum değeri 0,7096 olmuştur. Bankaların tamamının bu yılda etkinlik standart sapmasının 0,0751 olduğu görülmektedir. Etkinlik ortalamasının yaklaşık %97 olması ve etkinlik standart sapmasının 0,0751 olması etkin olmayan bankalarında diğer yıllara benzer şekilde etkinlik düzeyine yakınlığını göstermektedir. Azalan ölçekte üretim yapan banka sayısı 12, artan ölçekte üretim yapan banka sayısı 3 ve sabit ölçekte üretim yapan banka sayısı ise 3'tür. Diğer yıllara benzer şekilde yine sabit ve azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısının çok olması dikkat çekmektedir. Bu durum etkin bankaların ihtiyatlı davranmaz ise etkinlik düzeylerini kaybedebileceklerini etkin olmayan bankaların ise daha kötü faaliyet sergilemelerine sebep olacağını göstermektedir.

5.1.2.4. 2020 Yılı uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait etkinlik sonuçları

Çalışmada yer alan uluslararası bankalarının 2020 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.28 yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

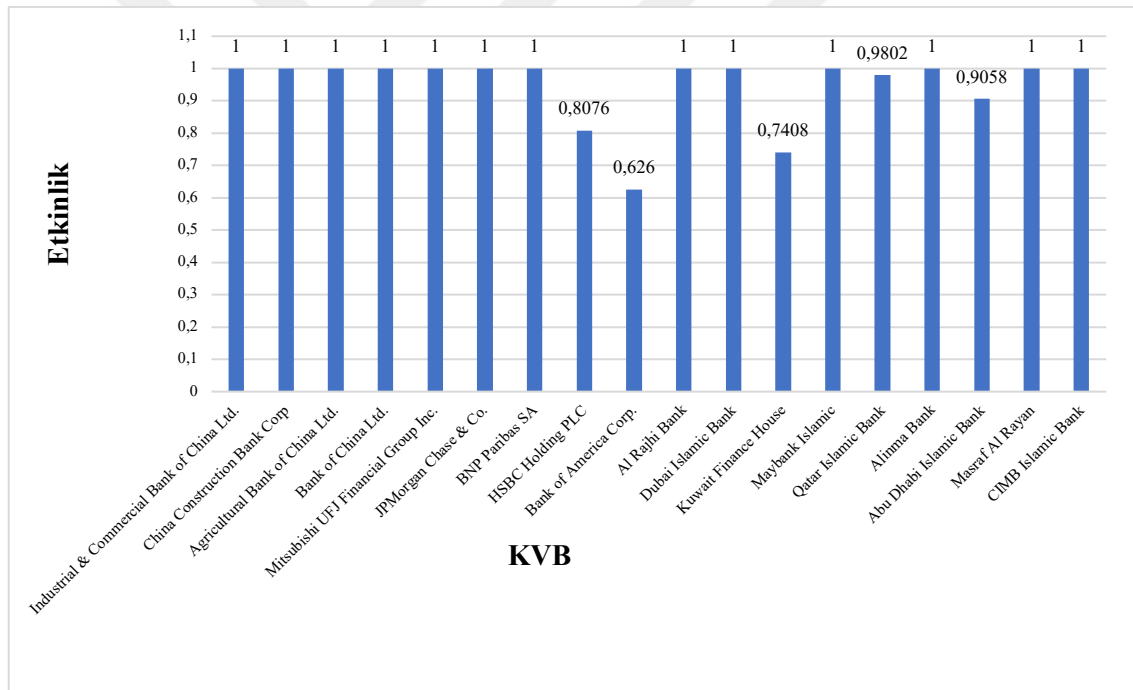
Tablo 5.28. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2020)

	TM(\$)'0000	TA(\$)'0000	TÖK(\$)'0000	TK(\$)'0000	NK(\$)'0000
Max.	348255468	512236777	44695096	286101032	5329500
Min.	46535	117046	14553	3755	5011
Ortalama	113937444	169497947	13798819	80862268,2	1376609
Standart Sapma	128577749	186636768	15549925	97833199,3	1834068

Tablo 5.29. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	1	Maybank Islamic	1
China Construction Bank Corp	1	Alinma Bank	1
Agricultural Bank of China Ltd.	1	Masraf Al Rayan	1
Bank of China Ltd.	1	CIMB Islamic Bank	1
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	1	Qatar Islamic Bank	0,9802*
JPMorgan Chase & Co.	1	Abu Dhabi Islamic Bank	0,9058
BNP Paribas SA	1	HSBC Holding PLC	0,8076
Al Rajhi Bank	1	Kuwait Finance House	0,7408
Dubai Islamic Bank	1	Bank of America Corp.	0,626

Tablo 5.29'a göre, 2020 yılında uluslararası İslami ve konvansiyonel bankaların girdileri ve çıktıları ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Alinma Bank, Masraf Al Rayan CIMB Islamic Bank'tır. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %2'lik bir sapma gösteren Qatar Islamic Bank da etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankalar, Abu Dhabi Islamic Bank, Bank of America Corp., HSBC Holding PLC, Kuwait Finance House 'ye göre genel olarak 2020 yılında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.9. 2020 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.9'dan anlaşılacağı üzere; Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Alinma Bank, Masraf Al Rayan CIMB Islamic Bank'ın etkinlik düzeyi 2020 yılında tam etkinlik düzeyindedir. Bu bankalar

böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. Etkinlik değeri olan 1’den yaklaşık %2’lik bir sapma gösteren Qatar Islamic Bank’ın da grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlığı görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan bankaların etkin bankaların etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktıları kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2020 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi için referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.30. 2020 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(\$)		TA(\$)		TÖK(\$)	
		AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	-	0	0	0	0	0	0
China Construction Bank Corp	-	0	0	0	0	0	0
Agricultural Bank of China Ltd.	-	0	0	0	0	0	0
Bank of China Ltd.	-	0	0	0	0	0	0
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	-	0	0	0	0	0	0
JPMorgan Chase & Co.	-	0	0	0	0	0	0
BNP Paribas SA	-	0	0	0	0	0	0
HSBC Holding PLC	BNP Paribas SA	33183465,49	-19	104309810,8	-35	3943766,165	-19
Bank of America Corp.	Al Rajhi Bank	67146408,34	-38	117476392,6	-42	12659181,81	-47
Al Rajhi Bank	-	0	0	0	0	0	0
Dubai Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Kuwait Finance House	CIMB Islamic Bank	1299970,526	-26	1824884,987	-26	178343,9181	-26
Maybank Islamic	-	0	0	0	0	0	0
Qatar Islamic Bank	Masraf Al Rayan	63850,28629	-2	94229,84548	-2	12541,5955	-2
Alinma Bank	-	0	0	0	0	0	0
Abu Dhabi Islamic Bank	CIMB Islamic Bank	259646,6617	-9	327611,3371	-9	217777,845	-42
Masraf Al Rayan	-	0	0	0	0	0	0
CIMB Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.30'a göre;

Etkin olan bankalar: Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Alinma Bank, Masraf Al Rayan CIMB Islamic Bank'tır. Bu bankalar 2020 yılında etkin olduğundan referans noktalarının da yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

HSBC Holding PLC'nin etkin olabilmesi için Bank of China Ltd.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %19, toplam aktiflerini %35, toplam özkaynaklarını ise %19 oranında azaltması gerekmektedir.

Bank of America Corp.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Al Rajhi Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %38, toplam aktiflerini %42, toplam özkaynaklarını ise %47 oranında azaltması gerekmektedir. Bank of America Corp.'nin bir önceki yıl iyileşme gösterdiği görülmüştü ancak 2020 yılında iyiye gidişin tamamen tersine döndüğü görülmektedir. Bu doğrultuda kullanmış olduğu tüm girdi miktarında fazlalık söz konusudur.

Kuwait Finance House'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %26, toplam aktiflerini %26, toplam özkaynaklarını ise %26 oranında azaltması gerekmektedir.

Qatar Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %2, toplam aktiflerini %2, toplam özkaynaklarını ise %2 oranında azaltması gerekmektedir. Alinma Bank'ın tam etkinlik düzeyinden %1'lik sapsmasının en büyük nedeni özkaynak oranının ciddi oranda fazla olduğundan kaynaklandığı görülmektedir.

Abu Dhabi Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %9, toplam aktiflerini %9, toplam özkaynaklarını ise %42 oranında azaltması gerekmektedir. Abu Dhabi Islamic Bank'ın diğer yıllara benzer şekilde özkaynak oranında ciddi bir kullanım fazlalığı olduğu görülmektedir.

Tablo 5.31. Uluslararası İslami ve konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri

Etkin Banka Sayısı	14
Etkin Olmayan Banka Sayısı	4
Toplam Banka Sayısı	18
Bankaların tamamının etkinlik ortalaması	0,9478
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Min.)	0,626
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Max.)	1
Bankaların tamamının etkinlik standart sapması	0,1096
Etkin olmayan bankaların ortalaması	0,77005
Etkin olmayan bankaların maksimum değeri	0,9058
Artan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	1
Azalan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	13
Sabit Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	4

2020 yılında analize dahil edilen toplam banka sayısı 18'dir. 18 bankanın 14'ünün etkin 4'nün ise etkin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu yılda bankaların tamamının etkinlik ortalamasının 0,9478 etkin olmayan bankaların ortalamasının 0,77 olduğu tespit edilmiştir. Etkin olmayan bankaların maksimum değeri 0,9058 iken minimum değeri 0,626 olmuştur. Bankaların tamamının bu yılda etkinlik standart sapmasının 0,1096 olduğu görülmektedir. Bu standart sapmanın diğer yıllara kıyasla yüksek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise etkin olmayan bankaların skorlarının diğer yıllara kıyasla etkinlik düzeyinden oldukça uzak olmasıdır. Azalan ölçekte üretim yapan banka sayısı 13, artan ölçekte üretim yapan banka sayısı 1 ve sabit ölçekte üretim yapan banka sayısı ise 4'tür. Sabit ve azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısının çok olması dikkat çekmektedir. Bu durum etkin bankaların ihtiyatlı davranmaz ise etkinlik düzeylerini kaybedebileceklerini etkin olmayan bankaların ise daha kötü faaliyet sergilemelerine sebep olacağını göstermektedir.

5.1.2.5. 2021 Yılı uluslararası İslami ve konvansiyonel bankalara ait etkinlik sonuçları

Çalışmadaki uluslararası bankaların 2021 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.32 yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

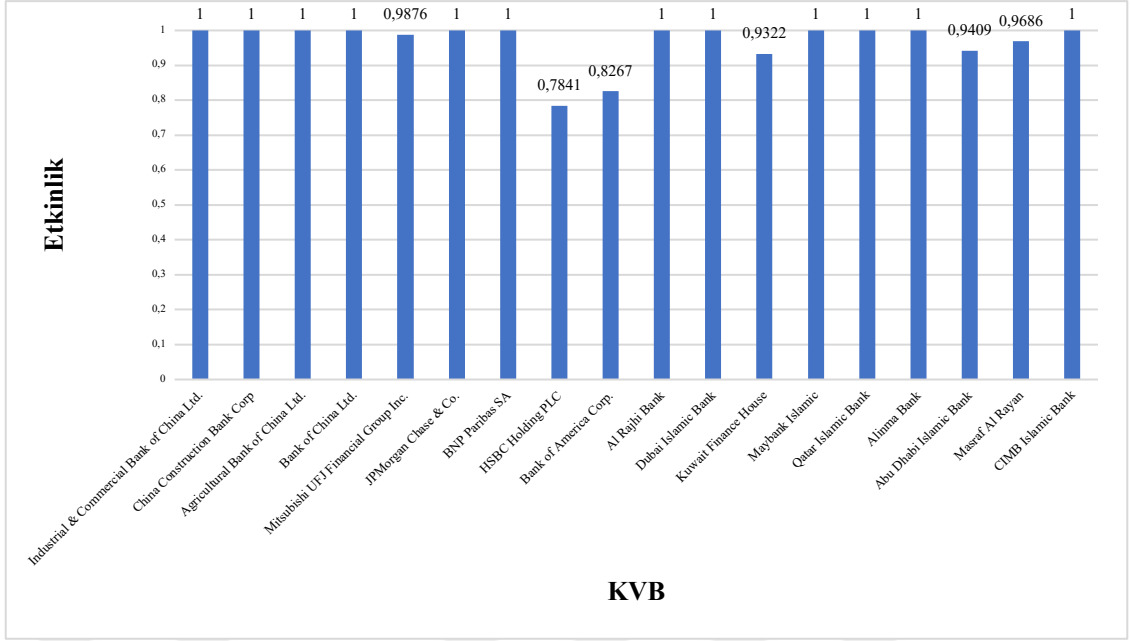
Tablo 5.32. Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2021)

	TM(\$)'0000	TA(\$)'0000	TÖK(\$)'0000	TK(\$)'0000	NK(\$)'0000
Max.	384011603	551789759	51384212	324240139	5494398
Min.	33284	96066	17737	1536	4798
Ortalama	125730851	183410946	14958964	89198389,2	1632926
Standart Sapma	142481929	202914023	17250131	111054982	1997133

Tablo 5.33. Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	1	Qatar Islamic Bank	1
China Construction Bank Corp	1	Alinma Bank	1
Agricultural Bank of China Ltd.	1	CIMB Islamic Bank	1
Bank of China Ltd.	1	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	0,9876*
JPMorgan Chase & Co.	1	Masraf Al Rayan	0,9686*
BNP Paribas SA	1	Abu Dhabi Islamic Bank	0,9409
Al Rajhi Bank	1	Kuwait Finance House	0,9322
Dubai Islamic Bank	1	Bank of America Corp.	0,8267
Maybank Islamic	1	HSBC Holding PLC	0,7841

Tablo 5.33'ye göre, 2021 yılında uluslararası İslami ve konvansiyonel bankaların girdileri ve çıktıları ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, Alinma Bank, CIMB Islamic Bank'tır. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %1'lik bir sapma gösteren Mitsubishi UFJ Financial Group Inc. ve yaklaşık %3'lük bir sapma gösteren Masraf Al Rayan da etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankalar, Abu Dhabi Islamic Bank, Bank of America Corp., HSBC Holding PLC, Kuwait Finance House 'ye göre genel olarak 2020 yılı bazında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.10. 2021 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.10'dan anlaşılacağı üzere; Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, Alinma Bank, CIMB Islamic Bank'ın etkinlik düzeyi 2021 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. 1 değerinden yaklaşık %1'lik bir sapma gösteren Mitsubishi UFJ Financial Group Inc. ve yaklaşık %3'lük bir sapma gösteren Masraf Al Rayan'ın da grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktıları kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2021 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi için referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.34. 2021 Yılı Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(\$)		TA(\$)		TÖK(\$)	
		AKGM	Pİ. (%)	AKGM	Pİ. (%)	AKGM	Pİ. (%)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	-	0	0	0	0	0	0
China Construction Bank Corp	-	0	0	0	0	0	0
Agricultural Bank of China Ltd.	-	0	0	0	0	0	0
Bank of China Ltd.	-	0	0	0	0	0	0
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	CIMB Islamic Bank	75897139	-36	145850592	-45	183330	-1
JPMorgan Chase & Co.	-	0	0	0	0	0	0
BNP Paribas SA	-	0	0	0	0	0	0
HSBC Holding PLC	CIMB Islamic Bank	41969368	-24	107555571	-36	4464579	-22
Bank of America Corp.	JPMorgan Chase & Co.	35779082	-17	59806541	-19	5492322	-20
Al Rajhi Bank	-	0	0	0	0	0	0
Dubai Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Kuwait Finance House	Qatar Islamic Bank	645136	-12	487137	-7	51584	-7
Maybank Islamic	-	0	0	0	0	0	0
Qatar Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Alinma Bank	-	0	0	0	0	0	0
Abu Dhabi Islamic Bank	Qatar Islamic Bank	587864	-20	22026	-6	33067	-6
Masraf Al Rayan	Alinma Bank	91896	-3	149468	-3	21185	-3
CIMB Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.34'e göre;

Etkin olan bankalar: Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, Alinma Bank, CIMB Islamic Bank'tır. Bu bankalar 2021 yılında etkin olduğundan referans noktalarının da yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Bank of America Corp.'ın tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için JPMorgan Chase & Co.'yu referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %17, toplam aktiflerini %19, toplam özkaynaklarını ise %20 oranında azaltması gerekmektedir.

Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.'ın tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %36, toplam aktiflerini %45, toplam özkaynaklarını ise %1 oranında azaltması gerekmektedir.

HSBC Holding PLC'nin etkin olabilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %17, toplam aktiflerini %19, toplam özkaynaklarını ise %20 oranında azaltması gerekmektedir.

Masraf Al Rayan'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Alinma Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %3, toplam aktiflerini %3, toplam özkaynaklarını ise %3 oranında azaltması gerekmektedir.

Kuwait Finance House'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Qatar Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %12, toplam aktiflerini %7, toplam özkaynaklarını ise %7 oranında azaltması gerekmektedir.

Abu Dhabi Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Qatar Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %20, toplam aktiflerini %6, toplam özkaynaklarını ise %6 oranında azaltması gerekmektedir.

Tablo 5.35. Uluslararası İslami ve konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri

Etkin Banka Sayısı	14
Etkin Olmayan Banka Sayısı	4
Toplam Banka Sayısı	18
Bankaların tamamının etkinlik ortalaması	0,9689
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Min.)	0,7841
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Max)	1
Bankaların tamamının etkinlik standart sapması	0,0635
Etkin olmayan bankaların ortalaması	0,870975
Etkin olmayan bankaların maksimum değeri	0,9409
Artan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	2
Azalan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	12
Sabit Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	4

* Mitsubishi UFJ Financial Group Inc. (0,9876) ve Masraf Al Rayan (0,9686) etkin kabul edilmiştir.

2021 yılında analize dahil edilen toplam banka sayısı 18'dir. 18 bankanın 14'ünün etkin 4'nün ise etkin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu yılda bankaların tamamının etkinlik ortalamasının yaklaşık 0,97 iken etkin olmayan bankaların ortalamasının 0,87 olduğu tespit edilmiştir. Etkin olmayan bankaların maksimum değeri 0,9409 iken minimum değeri 0,7841 olmuştur. Bankaların tamamının bu yılda etkinlik standart sapmasının 0,0635 olduğu görülmektedir. Bu durum etkin olmayan bankalarında etkinlik düzeyine yakınlığını göstermektedir. Azalan ölçekte üretim yapan banka sayısı 12, artan

ölçekte üretim yapan banka sayısı 2 ve sabit ölçekte üretim yapan banka sayısı ise 4'tür. Sabit ve azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısının çok olması dikkat çekmektedir. Bu durum etkin bankaların ihtiyatlı davranmaz ise etkinlik düzeylerini kaybedebileceklerini etkin olmayan bankaların ise daha kötü faaliyet sergilemelerine sebep olacağını göstermektedir.

5.1.3. Uluslararası ve TR analizlerinde etkin olan bankalara ait veri zarflama analizi sonuçları

Türkiye'de bulunan İslami ve konvansiyonel bankaların etkinlik analizleri sonucunda 5 yıl boyunca etkin bulunan bankalar ile Dünya genelinde aktif büyüklük sıralamasında ilk onda yer alan İslami ve konvansiyonel bankaların etkinlik analizleri sonucunda 5 yıl boyunca etkin bulunan bankaların 5 yıllık karşılaştırmalı etkinlik analizi yapılmıştır. Burada amaç Türkiye'de etkin bulunan İslami ve konvansiyonel bankaların uluslararası bankacılık sektöründe rekabet edilebilirliğinin ne ölçüde olduğunu ortaya konulmasıdır.

Türkiye Analizi Sonucu Etkin Bulunan Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalar;

1. Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
2. Vakıf Katılım Bankası A.Ş.
3. Ziraat Katılım Bankası A.Ş.
4. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
5. Fibabanka A.Ş.
6. Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
7. QNB Finansbank A.Ş.
8. Türkiye Halk Bankası A.Ş.

Uluslararası İslami ve Konvansiyonel Bankaların Analiz Sonucunda Etkin Bulunan Bankalar;

1. Industrial & Commercial Bank of China Ltd.
2. China Construction Bank Corp
3. Agricultural Bank of China Ltd.
4. Bank of China Ltd.
5. JPMorgan Chase & Co.
6. BNP Paribas SA
7. Al Rajhi Bank
8. Maybank Islamic

9. CIMB Islamic Bank
10. Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.
11. Dubai Islamic Bank
12. Masraf Al Rayan
13. Qatar Islamic Bank
14. Alinma Bank

Bu bağlamda Türkiye’de etkin bulunan 8 banka ve uluslararası alanda etkin bulunan 14 banka olmak üzere toplamda 22 İslami ve konvansiyonel banka çalışmanın bu kısmında karar verme birimleri olarak analize dahil edilmiştir.

5.1.3.1. İlk iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların 2017 yılına ait etkinlik sonuçları

Analiz sonuçlarında etkin bulunan bankalara ait 2017 yılına ilişkin girdi ve çıktı değişkenlere yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.36 yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 5.36. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalara Ait Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2017)

	TM(\$)'0000	TA(\$)'0000	TÖK(\$)'0000	TK(\$)'0000	NK(\$)'0000
Max.	880075910	498320745	40051502	331240950	5879648
Min.	18316	88638	12780	11605	1456
Ortalama	121808587	122261936	9784709,4	68388518,4	1251179
Standart Sapma	197981272	158714868	12595985	91604251,9	1795159

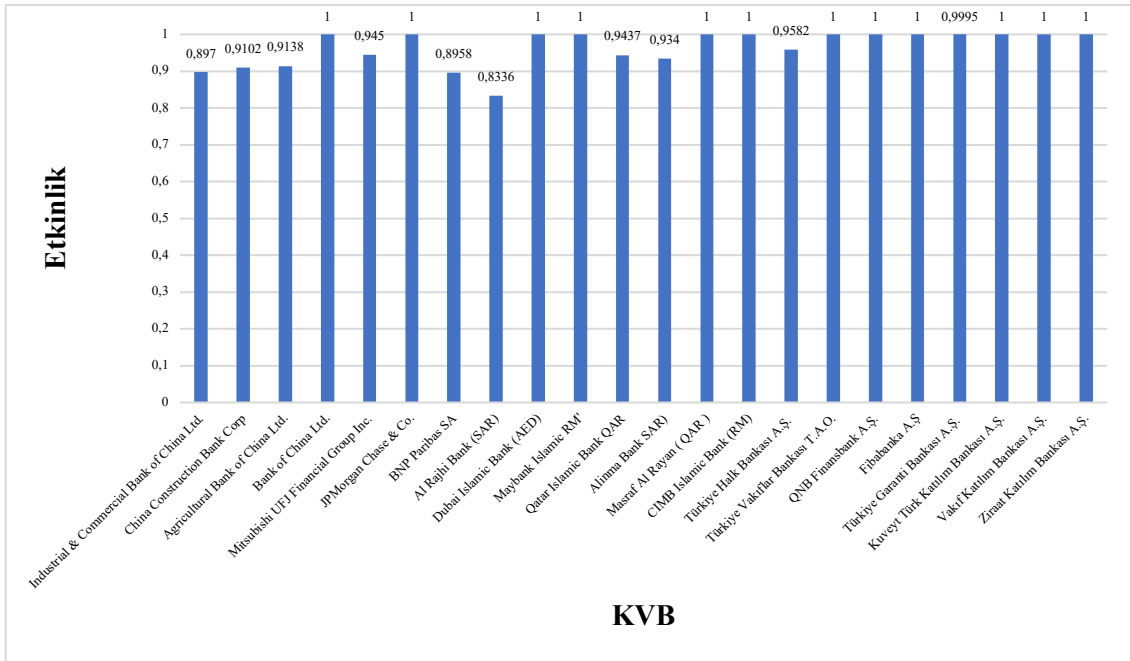
Tablo 5.37. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2017 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Bank of China Ltd.	1	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	1
JPMorgan Chase & Co.	1	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0,9995*
Dubai Islamic Bank	1	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,9582*
Maybank Islamic	1	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	0,945
Masraf Al Rayan	1	Qatar Islamic Bank	0,9437
CIMB Islamic Bank	1	Alinma Bank	0,934
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1	Agricultural Bank of China Ltd.	0,9138

QNB Finansbank A.Ş.	1	China Construction Bank Corp	0,9102
Fibabanka A.Ş.	1	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	0,897
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1	BNP Paribas SA	0,8958
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1	Al Rajhi Bank	0,8336

* Türkiye Garanti Bankası A.Ş. (0,9995) ve Türkiye Halk Bankası A.Ş. (0,9582) etkin kabul edilmiştir.

Tablo 5.37'ye göre, 2017 yılında dünya genelinde aktif büyüklük sıralamasında ilk 10'da yer alan ve Türkiye'de etkin bulunan İslami ve konvansiyonel bankaların girdileri ve çıktıları ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., QNB Finansbank A.Ş., Fibabanka A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'dir. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %01'lik bir sapma gösteren Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve yaklaşık %4'lük bir sapma gösteren Türkiye Halk Bankası A.Ş. de etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankaların Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., Qatar Islamic Bank, Alinma Bank, Agricultural Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Industrial & Commercial Bank of China Ltd., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank'a göre genel olarak 2017 yılında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır. Ayrıca 2017 yılında etkin olmayan tüm bankaların uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar olduğu görülmektedir.

Grafik 5.11. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalara Ait 2017 Yılı Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.11’den anlaşılacağı üzere; Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., QNB Finansbank A.Ş., Fibabanka A.Ş, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.’nin etkinlik düzeyi 2017 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. 1 değerinden yaklaşık %01’lik bir sapma gösteren Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve yaklaşık %4’lük bir sapma gösteren Türkiye Halk Bankası A.Ş.’nin de grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktılarında kapsamlı olarak etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2017 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi için referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.38. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalara Ait 2017 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(\$)		TA(\$)		TÖK(\$)	
		AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)
Industrial Commercial Bank of China Ltd.	& Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	42153851,31	-15	47656110,11	-12	3383473,534	-10
China Construction Bank Corp	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	42925650,37	-17	35654176,77	-11	2473978,084	-9
Agricultural Bank of China Ltd.	Dubai Islamic Bank	80846931,92	-32	74817825,1	-23	1889468,713	-9
Bank of China Ltd.	-	0	0	0	0	0	0
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	9409823,682	-5	135782097,2	-51	729685,4621	-5
JPMorgan Chase & Co.	-	0	0	0	0	0	0
BNP Paribas SA	QNB Finansbank A.Ş.	2084497,561	-10	7415850,135	-22	864072,2503	-25
Al Rajhi Bank	Fibabanka A.Ş.	67453600,59	-93	1521622,661	-17	744234,4183	-50
Dubai Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Maybank Islamic	-	0	0	0	0	0	0
Qatar Islamic Bank	Masraf Al Rayan	367640,9119	-13	223027,9255	-6	97889,58957	-18
Alinma Bank	Masraf Al Rayan	556625,3952	-23	202151,2585	-7	207110,8554	-38

Masraf Al Rayan	-	0	0	0	0	0	0
CIMB Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	70401,12925	-4	111252,9043	-4	9245,943138	-4
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	-	0	0	0	0	0	0
QNB Finansbank A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Fibabanka A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Türkiye Garanti Masraf Al Bankası A.Ş.		814,5154745	-1	211661,8637	-7	34834,83223	-10
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.38'e göre;

Etkin olan bankalar: Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., QNB Finansbank A.Ş., Fibabanka A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'nin referans noktalarının yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Industrial & Commercial Bank of China Ltd.'nin tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %15, toplam aktiflerini %12, toplam özkaynaklarını ise %10 oranında azaltması gerekmektedir.

China Construction Bank Corp.'ın tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %17, toplam aktiflerini %11, toplam özkaynaklarını ise %9 oranında azaltması gerekmektedir.

Agricultural Bank of China Ltd.'nin tam etkin olabilmesi için Dubai Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %32, toplam aktiflerini %23, toplam özkaynaklarını ise %9 oranında azaltması gerekmektedir.

Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.'in tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %5, toplam aktiflerini %51, toplam özkaynaklarını ise %5 oranında azaltması gerekmektedir.

BNP Paribas SA'nın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için QNB Finansbank A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %10, toplam aktiflerini %22, toplam özkaynaklarını ise %25 oranında azaltması gerekmektedir.

Al Rajhi Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %93, toplam aktiflerini %17, toplam özkaynaklarını ise %50 oranında azaltması gerekmektedir. Al Rajhi Bank için en dikkat çekici olan durum toplam mevduat oranındaki fazla kullanım miktarının neredeyse %100 olmasıdır.

Qatar Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %13, toplam aktiflerini %6, toplam özkaynaklarını ise %18 oranında azaltması gerekmektedir.

Alinma Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %23, toplam aktiflerini %7, toplam özkaynaklarını ise %38 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %4, toplam aktiflerini %4, toplam özkaynaklarını ise %4 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %1, toplam aktiflerini %7, toplam özkaynaklarını ise %10 oranında azaltması gerekmektedir.

Tablo 5.39. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2017 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri

Etkin Banka Sayısı	14
Etkin Olmayan Banka Sayısı	8
Toplam Banka Sayısı	22
Bankaların tamamının etkinlik ortalaması	0,965
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Min.)	0,8336
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Max.)	1
Bankaların tamamının etkinlik standart sapması	0,0488
Etkin olmayan bankaların ortalaması	0,909138
Etkin olmayan bankaların maksimum değeri	0,945
Artan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	5
Azalan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	8
Sabit Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	9

2017 yılında analize dahil edilen toplam banka sayısı 22'dir. 22 bankanın 14'ünün etkin 8'nin ise etkin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu yılda bankaların tamamının etkinlik ortalamasının 0,965 iken etkin olmayan bankaların ortalamasının 0,909138 olduğu tespit edilmiştir. Bu durum etkin olmayan bankaların da etkinlik düzeyine oldukça yakın olduğunu göstermektedir. Etkin olmayan bankaların maksimum değeri 0,945 iken minimum değeri 0,8336 olmuştur. Bankaların tamamının bu yılda etkinlik standart

sapmasının 0,0488 olduğu görülmektedir. Standart sapma yaklaşık %5 olması da etkin olmayan bankalarında etkinlik düzeyine yakınlığını gösteren bir diğer unsur olmuştur. Azalan ölçekte üretim yapan banka sayısı 8, artan ölçekte üretim yapan banka sayısı 5 ve sabit ölçekte üretim yapan banka sayısı ise 9'dur. Bankaların çoğunluğunun sabit ölçekte ve geriye kalan bankaların çoğunluğunun ise azalan ölçekte faaliyet gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla sabit ve azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısının çok olması dikkat çekmektedir. Bu durum etkin bankaların ihtiyatlı davranmaz ise etkinlik düzeylerini kaybedebileceklerini etkin olmayan bankaların ise daha kötü faaliyet sergilemelerine sebep olacağını göstermektedir.

5.1.3.2. İlk iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların 2018 yılına ait etkinlik sonuçları

Analiz sonuçlarında etkin bulunan bankaların 2018 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.40 yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

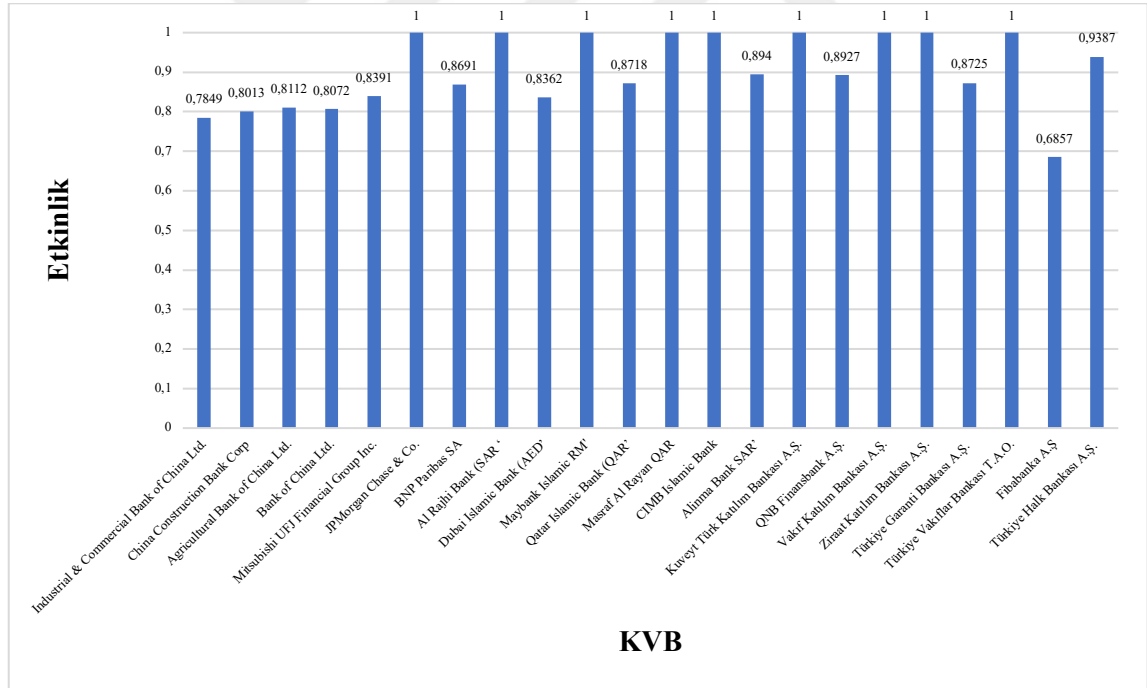
Tablo 5.40. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2018)

	TM(\$)'0000	TA(\$)'0000	TÖK(\$)'0000	TK(\$)'0000	NK(\$)'0000
Max.	1020691565	1403473452	102824002	867152124	16445100
Min.	24144	75784	14186	8871	758
Ortalama	135512512	192119930,4	15258048,6	112876185	2239595,5
Standart Sapma	224722076,7	310420104,4	23501490	192923509	3734519,3

Tablo 5.41. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2018 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
JPMorgan Chase & Co.	1	QNB Finansbank A.Ş.	0,8927
Al Rajhi Bank	1	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0,8725
Maybank Islamic	1	Qatar Islamic Bank	0,8718
Masraf Al Rayan	1	BNP Paribas SA	0,8691
CIMB Islamic Bank	1	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	0,8391
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1	Dubai Islamic Bank	0,8362
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1	Agricultural Bank of China Ltd.	0,8112
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	1	Bank of China Ltd.	0,8072
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1	China Construction Bank Corp	0,8013
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,9387	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	0,7849
Alinma Bank	0,894	Fibabanka A.Ş.	0,6857

Tablo 5.41'e göre, 2018 yılında dünya genelinde aktif büyüklük sıralamasında ilk 10'da yer alan ve Türkiye'de etkin bulunan İslami ve konvansiyonel bankaların girdileri ve çıktıları ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'dır. 1 etkinlik değerine en yakın olan banka yaklaşık %6'lık bir sapma gösteren Türkiye Halk Bankası A.Ş. olduğu görülmektedir. Etkin olan bankaların Türkiye Halk Bankası A.Ş., Alinma Bank, QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Qatar Islamic Bank, BNP Paribas SA, Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., Dubai Islamic Bank, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp., Industrial & Commercial Bank of China Ltd., Fibabanka A.Ş.'ye göre genel olarak 2018 yılında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.12. 2018 Yılı Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalarına Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.12'den anlaşılacağı üzere; JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası

T.A.O.'nın etkinlik düzeyi 2018 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. 1 değerinden yaklaşık yaklaşık %4'lük bir sapma gösteren Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin de grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlığı görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktılarında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2018 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi için referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.42. 2018 Yılı Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(\$)		TA(\$)		TÖK(\$)	
		AKGM	PI.(%)	AKGM	PI.(%)	AKGM	PI.(%)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	60348194,02	-22	89959695,97	-22	7325541,249	-22
China Construction Bank Corp	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	58003463,81	-23	67015992,89	-20	5747337,181	-20
Agricultural Bank of China Ltd.	CIMB Islamic Bank	63141128,15	-25	62003843,65	-19	4593115,449	-19
Bank of China Ltd.	CIMB Islamic Bank	41679684,63	-19	63164905,36	-20	4831762,506	-19
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	CIMB Islamic Bank	61029661,43	-33	113039227,5	-40	2368908,931	-16
JPMorgan Chase & Co.	-	0	0	0	0	0	0
BNP Paribas SA	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	2610216,02	-13	6698632,427	-20	555770,1419	-18
Al Rajhi Bank	-	0	0	0	0	0	0
Dubai Islamic Bank	Al Rajhi Bank	741113,648	-17	997686,0302	-16	415195,1814	-45
Maybank Islamic	-	0	0	0	0	0	0
Qatar Islamic Bank	Masraf Al Rayan	354003,3223	-13	539223,2173	-13	139259,3995	-25
Masraf Al Rayan	-	0	0	0	0	0	0
CIMB Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Alinma Bank	Al Rajhi Bank	449831,492	-19	342501,441	-11	284323,1111	-50
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
QNB Finansbank A.Ş.	Al Rajhi Bank	176703,1121	-11	319392,5008	-11	47743,62037	-17
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Masraf Al Rayan QAR	525833,4437	-13	866856,6632	-13	273088,5752	-31
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	-	0	0	0	0	0	0
Fibabanka A.Ş.	Maybank Islamic	171629,3462	-80	291699,2777	-75	7854,409129	-31
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	CIMB Islamic Bank	288279,3643	-6	995160,9682	-14	33618,56243	-6

Tablo 5.42'ye göre;

Etkin olan bankalar: JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nın referans noktalarının yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Industrial & Commercial Bank of China Ltd.'nin tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için Vakıf Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %22, toplam aktiflerini %22, toplam özkaynaklarını ise %22 oranında azaltması gerekmektedir.

China Construction Bank Corp.'in tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için Vakıf Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %23, toplam aktiflerini %20, toplam özkaynaklarını ise %20 oranında azaltması gerekmektedir.

Agricultural Bank of China Ltd.'nin tam etkin olabilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %25, toplam aktiflerini %19, toplam özkaynaklarını ise %19 oranında azaltması gerekmektedir.

Bank of China Ltd.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %19, toplam aktiflerini %20, toplam özkaynaklarını ise %19 oranında azaltması gerekmektedir.

Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.'in tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %33, toplam aktiflerini %40, toplam özkaynaklarını ise %16 oranında azaltması gerekmektedir.

BNP Paribas SA'nın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'yı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %13, toplam aktiflerini %20, toplam özkaynaklarını ise %18 oranında azaltması gerekmektedir.

Dubai Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Al Rajhi Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %17, toplam aktiflerini %16, toplam özkaynaklarını ise %45 oranında azaltması gerekmektedir.

Qatar Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %13, toplam aktiflerini %13, toplam özkaynaklarını ise %25 oranında azaltması gerekmektedir.

Alinma Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Al Rajhi Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %19, toplam aktiflerini %11, toplam özkaynaklarını ise %50 oranında azaltması gerekmektedir.

QNB Finansbank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Al Rajhi Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %11, toplam aktiflerini %11, toplam özkaynaklarını ise %17 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %13, toplam aktiflerini %13, toplam özkaynaklarını ise %31 oranında azaltması gerekmektedir.

Fibabanka A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Maybank Islamic'i referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %80, toplam aktiflerini %75, toplam özkaynaklarını ise %31 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Maybank Islamic'i referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %6, toplam aktiflerini %14, toplam özkaynaklarını ise %6 oranında azaltması gerekmektedir.

Tablo 5.43. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2018 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri

Etkin Banka Sayısı	9
Etkin Olmayan Banka Sayısı	13
Toplam Banka Sayısı	22
Bankaların tamamının etkinlik ortalaması	0,9047
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Min.)	0,6857
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Max)	1
Bankaların tamamının etkinlik standart sapması	0,0943
Etkin olmayan bankaların ortalaması	0,8388
Etkin olmayan bankaların maksimum değeri	0,9387
Artan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	2
Azalan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	19
Sabit Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	1

2018 yılında analize dahil edilen toplam banka sayısı 22'dir. 22 bankanın 9'unun etkin 13'nün ise etkin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bir önceki yıla kıyasla etkin olmayan banka sayısında ciddi artış olduğu görülmektedir. Bu yılda bankaların tamamının etkinlik ortalamasının 0,9047 iken etkin olmayan bankaların ortalamasının 0,8388 olduğu tespit edilmiştir. Bu durum etkin olmayan bankaların da etkinlik düzeyine oldukça yakın olduğunu göstermektedir. Etkin olmayan bankaların maksimum değeri 0,9387 iken minimum değeri 0,6857 olmuştur. Bankaların tamamının bu yılda etkinlik standart sapmasının 0,0943 olduğu görülmektedir. Standart sapma bir önceki yıla kıyasla yaklaşık %5 yükseliş göstermiştir. Azalan ölçekte üretim yapan banka sayısı 19, artan ölçekte üretim yapan banka sayısı 2 ve sabit ölçekte üretim yapan banka sayısı ise 1'dir. Azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısında ciddi bir artış olduğu tabloda dikkat

çeken en önemli unsurdur. Bankaların çoğunluğunun azalan ölçekte faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu durum bankaların etkinliklerini kaybetmiş olmalarını da destekler niteliktedir. Buradan hareketle, azalan ölçekte faaliyet gösteren bankaların eğer etkin ise ihtiyatlı davranmaz ise etkinlik düzeylerini kaybedebileceklerini etkin olmayan bankaların ise daha kötü faaliyet sergilemelerine sebep olacağını göstermektedir.

5.1.3.3. İlk iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların 2019 yılına ait etkinlik sonuçları

Analiz sonuçlarında etkin bulunan bankaların 2019 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.44 yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 5.44. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların Girdi ve Çıktı Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (2019)

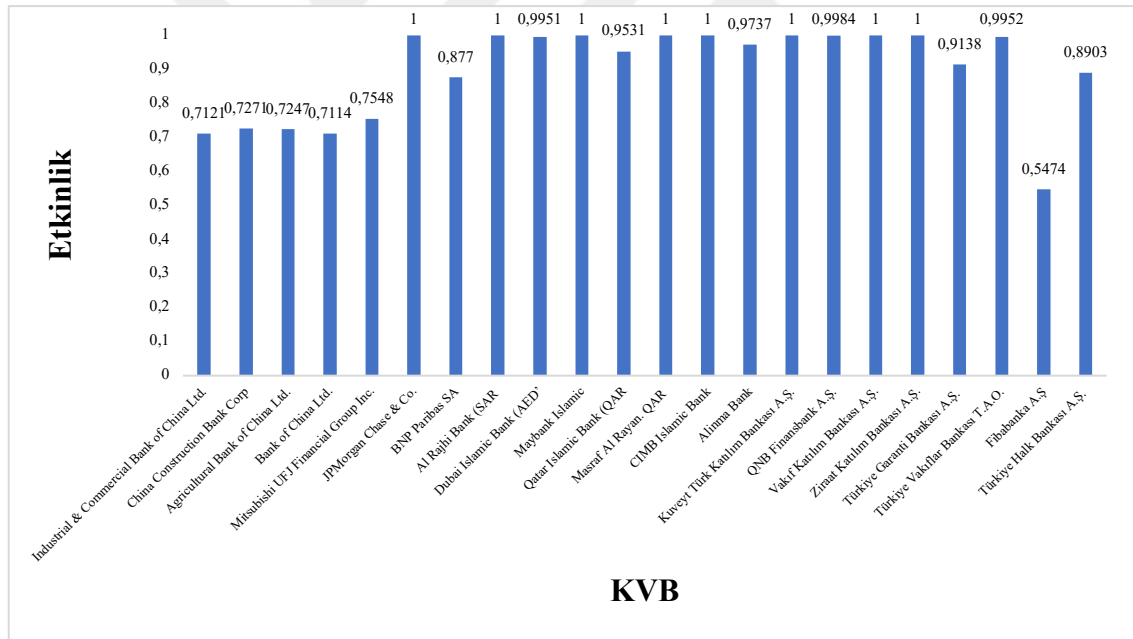
	TM(\$)'0000	TA(\$)'0000	TÖK(\$)'0000	TK(\$)'0000	NK(\$)'0000
Max.	1436835766	1755228519	114639963	973515420	18652159
Min.	29033	84937	15234	8429	1731
Ortalama	168315718	226751168,2	17170134,9	130713471	2426682,7
Standart Sapma	309903623,8	386433985,8	26608048,2	224863195	4274129,1

Tablo 5.45. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
JPMorgan Chase & Co.	1	Alinma Bank *	0,9737
Al Rajhi Bank	1	Qatar Islamic Bank *	0,9531
Maybank Islamic	1	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0,9138
Masraf Al Rayan	1	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,8903
CIMB Islamic Bank	1	BNP Paribas SA	0,877
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	0,7548
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1	China Construction Bank Corp	0,7271
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	1	Agricultural Bank of China Ltd.	0,7247
QNB Finansbank A.Ş. *	0,9984	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	0,7121
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. *	0,9952	Bank of China Ltd.	0,7114
Dubai Islamic Bank *	0,9951	Fibabanka A.Ş.	0,5474

* etkin kabul edilmiştir.

Tablo 5.45'e göre, 2019 yılında uluslararası ve Türkiye'de etkin bulunan İslami ve konvansiyonel bankaların girdileri ve çıktıları ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'dir. Bu bankalara ek olarak, 1 etkinlik değerinden yaklaşık %01 sapma gösteren QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. ve Dubai Islamic Bank, %3 sapma gösteren Alinma Bank, yaklaşık %5 sapma gösteren Qatar Islamic Bank da etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankaların Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., BNP Paribas SA, Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Industrial & Commercial Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Fibabanka A.Ş.'ye göre genel olarak 2019 yılı bazında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.13. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.13'ten anlaşılacağı üzere; JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'nin etkinlik düzeyi 2019 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. 1 etkinlik değerinden yaklaşık %01 sapma gösteren QNB

Finansbank A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. ve Dubai Islamic Bank, %3 sapma gösteren Alinma Bank, yaklaşık %5 sapma gösteren Qatar Islamic Bank'ın da grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktıları kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2019 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi için referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.46. 2019 Yılı Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankalara Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(\$)		TA(\$)		TÖK(\$)	
		AKGM	PI.(%)	AKGM	PI.(%)	AKGM	PI.(%)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	85944873,57	-29	125025961,5	-29	11502949,65	-30
China Construction Bank Corp	Al Rajhi Bank	78010633,97	-30	99419153,24	-27	8736127,881	-27
Agricultural Bank of China Ltd.	CIMB Islamic Bank	83733364,01	-31	98074691,79	-28	7702718,544	-28
Bank of China Ltd.	CIMB Islamic Bank	65380386,25	-29	95958120,04	-29	8327503,824	-29
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	CIMB Islamic Bank	52148788,04	-29	106692669,2	-39	3533997,892	-25
JPMorgan Chase & Co.	-	0	0	0	0	0	0
BNP Paribas SA	CIMB Islamic Bank	2538793,293	-12	9543544,216	-27	1000197,587	-32
Al Rajhi Bank	-	0	0	0	0	0	0
Dubai Islamic Bank	Masraf Al Rayan	22066,52301	-1	291762,5833	-5	171098,7776	-18
Maybank Islamic	-	0	0	0	0	0	0
Qatar Islamic Bank	Masraf Al Rayan	143551,1614	-5	210296,1561	-5	98235,88967	-16
Masraf Al Rayan	-	0	0	0	0	0	0
CIMB Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Alinma Bank	Maybank Islamic	71516,97507	-3	92381,90661	-3	214155,4019	-36
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
QNB Finansbank A.Ş.	Maybank Islamic	2877,64604	-1	405551,783	-13	454,5610557	-1
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Masraf Al Rayan	360547,4207	-9	889104,9158	-14	255523,3937	-28
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	CIMB Islamic Bank	20083,83527	-1	1404320,375	-20	135015,1323	-24
Fibabanka A.Ş.	Maybank Islamic	198976,2903	-87	282883,8494	-77	12597,15234	-45
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	CIMB Islamic Bank	548866,6611	-11	1682218,632	-22	90207,5812	-17

Tablo 5.46'ya göre;

Etkin olan bankaların -JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'nin referans noktalarının yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Industrial & Commercial Bank of China Ltd.'nin tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %29, toplam aktiflerini %29, toplam özkaynaklarını ise %30 oranında azaltması gerekmektedir.

China Construction Bank Corp.'ın tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için Al Rajhi Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %30, toplam aktiflerini %27, toplam özkaynaklarını ise %27 oranında azaltması gerekmektedir.

Agricultural Bank of China Ltd.'nin tam etkin olabilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %31, toplam aktiflerini %28, toplam özkaynaklarını ise %28 oranında azaltması gerekmektedir.

Bank of China Ltd.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %29, toplam aktiflerini %29, toplam özkaynaklarını ise %29 oranında azaltması gerekmektedir.

Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.'in tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %29, toplam aktiflerini %39, toplam özkaynaklarını ise %25 oranında azaltması gerekmektedir.

BNP Paribas SA'nın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %12, toplam aktiflerini %27, toplam özkaynaklarını ise %32 oranında azaltması gerekmektedir.

Dubai Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %1, toplam aktiflerini %5, toplam özkaynaklarını ise %18 oranında azaltması gerekmektedir.

Qatar Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %5, toplam aktiflerini %5, toplam özkaynaklarını ise %16 oranında azaltması gerekmektedir.

Alinma Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Maybank Islamic'i referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %3, toplam aktiflerini %3, toplam özkaynaklarını ise %36 oranında azaltması gerekmektedir.

QNB Finansbank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Maybank Islamic'i referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %1, toplam aktiflerini %13, toplam özkaynaklarını ise %1 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %9, toplam aktiflerini %14, toplam özkaynaklarını ise %28 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %1, toplam aktiflerini %20, toplam özkaynaklarını ise %24 oranında azaltması gerekmektedir.

Fibabanka A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Maybank Islamic'i referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %87, toplam aktiflerini %77, toplam özkaynaklarını ise %45 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için CIMB Islamic Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %11, toplam aktiflerini %22, toplam özkaynaklarını ise %17 oranında azaltması gerekmektedir.

Tablo 5.47. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2019 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri

Etkin Banka Sayısı	13
Etkin Olmayan Banka Sayısı	9
Toplam Banka Sayısı	22
Bankaların tamamının etkinlik ortalaması	0,8988
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Min.)	0,5474
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Max.)	1
Bankaların tamamının etkinlik standart sapması	0,1369
Etkin olmayan bankaların ortalaması	0,762067
Etkin olmayan bankaların maksimum değeri	0,9138
Artan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	2
Azalan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	20
Sabit Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	0

2019 yılında analize dahil edilen toplam banka sayısı 22'dir. 22 bankanın 13'ünün etkin 9'unun ise etkin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bir önceki yıla kıyasla etkin olmayan banka sayısında azalış olduğu görülmektedir. Bu yılda bankaların tamamının etkinlik ortalamasının 0,8988 iken etkin olmayan bankaların ortalamasının 0,762067 olduğu tespit edilmiştir. Ortalamaların düşük çıkmasının sebebi ise etkin olmayan bankaların etkinlik düzeyinden oldukça uzakta skora sahip olmasıdır. Etkin olmayan bankaların maksimum değeri 0,9138 iken minimum değeri 0,5474 olmuştur. Bankaların tamamının bu yılda etkinlik standart sapmasının 0,1369 olduğu görülmektedir. Standart

sapma ve etkin olmayan bankaların minimum değeri 0,5474 olması da etkinlik ortalamasının düşüklüğünü kanıtlar niteliktedir. Azalan ölçekte üretim yapan banka sayısı 20, artan ölçekte üretim yapan banka sayısı 2 ve sabit ölçekte üretim yapan banka sayısı ise 0'dır. Azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısı tabloda dikkat çeken en önemli unsurdur. Bankaların çoğunluğunun azalan ölçekte faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu durum bankaların bu yıl bazında çok da iyi durumda olmadığını göstermektedir. Buradan hareketle, azalan ölçekte faaliyet gösteren bankaların eğer etkin ise ihtiyatlı davranmaz ise etkinlik düzeylerini kaybedebileceklerini etkin olmayan bankaların ise daha kötü faaliyet sergilemelerine sebep olacağını göstermektedir.

5.1.3.4. İlk iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların 2020 yılına ait etkinlik sonuçları

Analiz sonuçlarında etkin bulunan bankaların 202 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.48 yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 5.48. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların Girdi ve Çıktı Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler (2020)

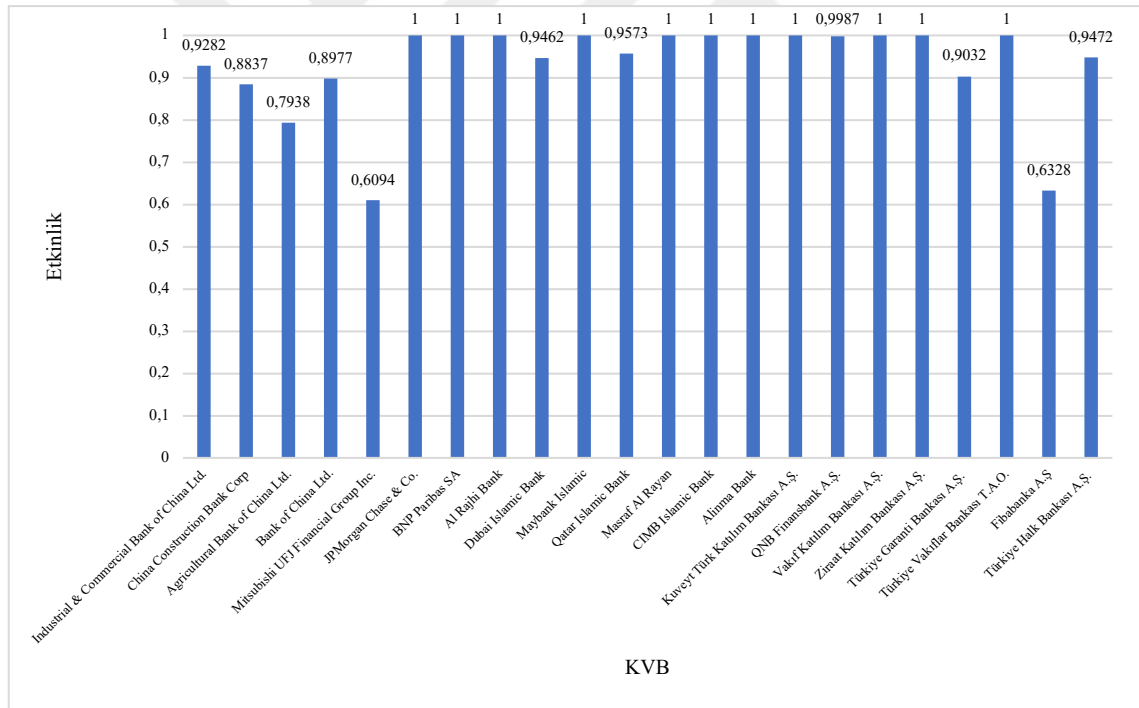
	TM(\$)'0000	TA(\$)'0000	TÖK(\$)'0000	TK(\$)'0000	NK(\$)'0000
Max.	1656299144	2064599800	108389530	1071735728	18983609
Min.	46535	117046	14553	3755	3118
Ortalama	205945756,4	276822801,1	17538443,8	151002809,1	2684356,6
Standart Sapma	366973959,3	464051676,4	26919720,3	254107236,6	4521223,9

Tablo 5.49. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
JPMorgan Chase & Co.	1	QNB Finansbank A.Ş. *	0,9987
BNP Paribas SA	1	Qatar Islamic Bank*	0,9573
Al Rajhi Bank	1	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,9472
Maybank Islamic	1	Dubai Islamic Bank	0,9462
Masraf Al Rayan	1	Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	0,9282
CIMB Islamic Bank	1	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0,9032
Alinma Bank	1	Bank of China Ltd.	0,8977
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1	China Construction Bank Corp	0,8837
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1	Agricultural Bank of China Ltd.	0,7938
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	1	Fibabanka A.Ş.	0,6328
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	0,6094

* etkin kabul edilmiştir.

Tablo 5.49'a göre, 2020 yılında uluslararası ve Türkiye'de etkin bulunan İslami ve konvansiyonel bankaların girdileri ve çıktıları ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Alinma Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'dır. Bu bankalara ek olarak, 1 etkinlik değerinden yaklaşık %01 sapma gösteren QNB Finansbank A.Ş. ve yaklaşık %4 sapma gösteren Qatar Islamic Bank da etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankaların Türkiye Halk Bankası A.Ş., Dubai Islamic Bank, Industrial & Commercial Bank of China Ltd., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Fibabanka A.Ş, Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.'e göre genel olarak 2020 yılında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.14. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.14'ten anlaşılacağı üzere; JP Morgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Alinma Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nın etkinlik düzeyi 2020 yılında tam etkinlik

düzeindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. 1 etkinlik değerinden yaklaşık %01 sapma gösteren QNB Finansbank A.Ş. ve yaklaşık %4 sapma gösteren Qatar Islamic Bank'ın da grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktılarında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2020 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi için referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.50. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(\$)		TA(\$)		TÖK(\$)	
		AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	JPMorgan Chase & Co.	24993740,88	-7	83582226,13	-16	34837986,99	-78
China Construction Bank Corp	Al Rajhi Bank	36816100,71	-12	62262297,78	-14	28410854,87	-77
Agricultural Bank of China Ltd.	BNP Paribas SA	64534178,58	-21	89110003,75	-21	27689675,43	-82
Bank of China Ltd.	BNP Paribas SA	26515440,99	-10	66847169,73	-18	27364617,68	-82
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	BNP Paribas SA	73880910,62	-39	149376152,7	-49	9874734,393	-68
JPMorgan Chase & Co.	-	0	0	0	0	0	0
BNP Paribas SA	-	0	0	0	0	0	0
Al Rajhi Bank	-	0	0	0	0	0	0
Dubai Islamic Bank	Masraf Al Rayan	301586,4572	-5	424068,0548	-5	780744,1775	-66
Maybank Islamic	-	0	0	0	0	0	0
Qatar Islamic Bank	Masraf Al Rayan	137462,9624	-4	202866,9636	-4	180541,8876	-29
Masraf Al Rayan	-	0	0	0	0	0	0
CIMB Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Alinma Bank	-	0	0	0	0	0	0
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
QNB Finansbank A.Ş.	Masraf Al Rayan	2229,691496	-1	240372,277	-8	328,2708689	-1
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Masraf Al Rayan	422089,9795	-10	646959,0292	-10	401873,1228	-48
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	-	0	0	0	0	0	0
Fibabanka A.Ş.	Maybank Islamic	103165,4837	-43	135520,6441	-37	9328,107758	-37
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Masraf Al Rayan	327196,9247	-5	486571,6753	-5	86091,63177	-15

Tablo 5.50'ye göre;

Etkin olan bankaların -JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Alinma Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nın- referans noktalarının yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Industrial & Commercial Bank of China Ltd.'nin tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için JPMorgan Chase & Co.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %7, toplam aktiflerini %16, toplam özkaynaklarını ise %78 oranında azaltması gerekmektedir.

China Construction Bank Corp.'ın tam etkinlik düzeyine erişebilmesi için Al Rajhi Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %12, toplam aktiflerini %16, toplam özkaynaklarını ise %77 oranında azaltması gerekmektedir.

Agricultural Bank of China Ltd.'nin tam etkin olabilmesi için BNP Paribas SA'yı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %21, toplam aktiflerini %21, toplam özkaynaklarını ise %82 oranında azaltması gerekmektedir.

Bank of China Ltd.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için BNP Paribas SA'yı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %10, toplam aktiflerini %18, toplam özkaynaklarını ise %82 oranında azaltması gerekmektedir.

Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.'in tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için BNP Paribas SA'yı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %39, toplam aktiflerini %49, toplam özkaynaklarını ise %65 oranında azaltması gerekmektedir.

Dubai Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %5, toplam aktiflerini %5, toplam özkaynaklarını ise %66 oranında azaltması gerekmektedir.

Qatar Islamic Bank'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %4, toplam aktiflerini %4, toplam özkaynaklarını ise %29 oranında azaltması gerekmektedir.

QNB Finansbank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %1, toplam aktiflerini %8, toplam özkaynaklarını ise %1 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan’ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %10, toplam aktiflerini %10, toplam özkaynaklarını ise %48 oranında azaltması gerekmektedir.

Fibabanka A.Ş.’nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Maybank Islamic’i referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %43, toplam aktiflerini %37, toplam özkaynaklarını ise %37 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Halk Bankası A.Ş.’nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Masraf Al Rayan’ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %5, toplam aktiflerini %5, toplam özkaynaklarını ise %15 oranında azaltması gerekmektedir.

Tablo 5.51. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2020 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri

Etkin Banka Sayısı	13
Etkin Olmayan Banka Sayısı	9
Toplam Banka Sayısı	22
Bankaların tamamının etkinlik ortalaması	0,9317
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Min.)	0,6094
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Max.)	1
Bankaların tamamının etkinlik standart sapması	0,1141
Etkin olmayan bankaların ortalaması	0,838022
Etkin olmayan bankaların maksimum değeri	0,9472
Artan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	2
Azalan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	19
Sabit Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	1

2020 yılında analize dahil edilen toplam banka sayısı 22’dir. Bir önceki yıl ile aynı şekilde 22 bankanın 13’ünün etkin 9’unun ise etkin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu yılda bankaların tamamının etkinlik ortalamasının 0,9317 iken etkin olmayan bankaların ortalamasının 0,838022 olduğu tespit edilmiştir. Etkin olmayan bankaların maksimum değeri 0,9472 iken minimum değeri 0,6094 olmuştur. Bankaların tamamının bu yılda etkinlik standart sapmasının 0,1141 olduğu görülmektedir. Azalan ölçekte üretim yapan banka sayısı 19, artan ölçekte üretim yapan banka sayısı 2 ve sabit ölçekte üretim yapan banka sayısı ise 1’dir. Azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısı tabloda dikkat çeken en önemli unsurdur. Bankaların çoğunluğunun azalan ölçekte faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu durum bankaların bu yıl bazında çok da iyi durumda olmadığını göstermektedir. Buradan hareketle, azalan ölçekte faaliyet gösteren bankaların eğer etkin ise ihtiyatlı davranmaz ise etkinlik düzeylerini kaybedebileceklerini etkin olmayan bankaların ise daha kötü faaliyet sergilemelerine sebep olacağını göstermektedir.

5.1.3.5. İlk iki analizde etkin bulunan İslami (katılım) ve konvansiyonel bankaların 2021 yılına ait etkinlik sonuçları

Analiz sonuçlarında etkin bulunan bankaların 2021 yılına ait girdi ve çıktı değişkenlerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.52 yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 5.52. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların Girdi ve Çıktı Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler (2021)

	TM(\$)'0000	TA(\$)'0000	TÖK(\$)'0000	TK(\$)'0000	NK(\$)'0000
Max.	1699901305	2101430193	105106282	1066844906	15828244
Min.	33284	96066	17737	1536	3576
Ortalama	218052406,6	294938736,7	21052376	158919718,2	2392350,4
Standart Sapma	378783810,7	480401356,3	30040778,8	257893624	3836747,5

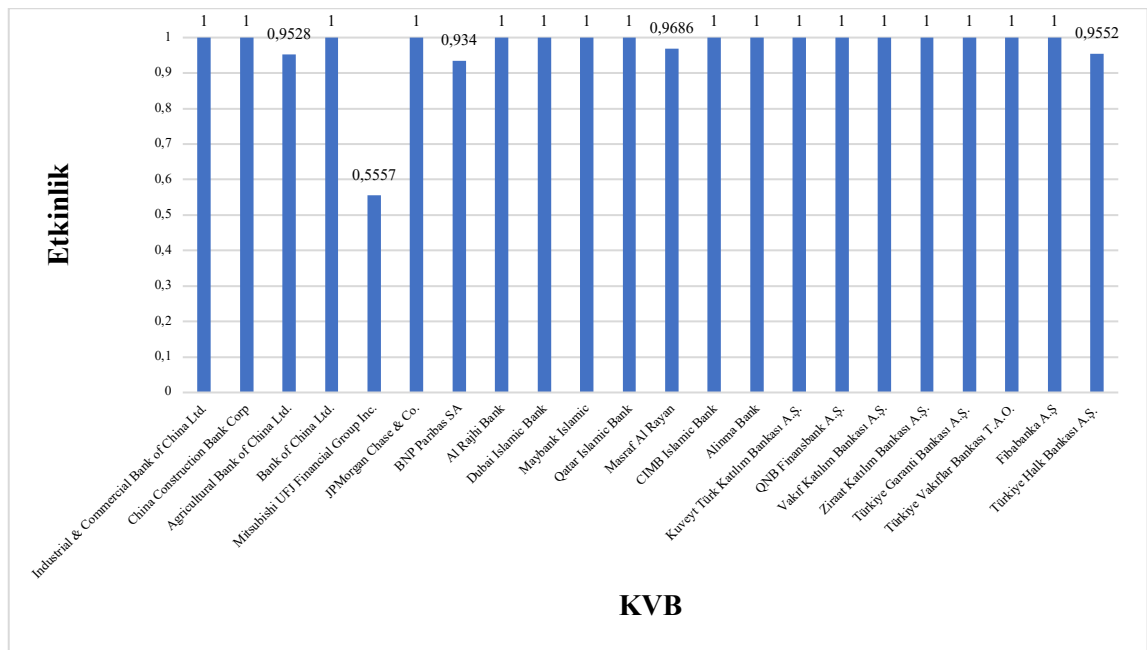
Tablo 5.53. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Sonuçları (BCC-I)

KVB	VRS (BCC-I)	KVB	VRS (BCC-I)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	1	QNB Finansbank A.Ş.	1
China Construction Bank Corp	1	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	1
Bank of China Ltd.	1	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	1
JPMorgan Chase & Co.	1	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1
Al Rajhi Bank	1	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1
Dubai Islamic Bank	1	Fibabanka A.Ş.	1
Maybank Islamic	1	Masraf Al Rayan*	0,9686
Qatar Islamic Bank	1	Türkiye Halk Bankası A.Ş. *	0,9552
CIMB Islamic Bank	1	Agricultural Bank of China Ltd. *	0,9528
Alinma Bank	1	BNP Paribas SA	0,934
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1	Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	0,5557

* etkin kabul edilmiştir.

Tablo 5.53'e göre, 2021 yılında uluslararası ve Türkiye'de etkin bulunan İslami ve konvansiyonel bankaların girdileri ve çıktuları ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Bank of China Ltd.,

JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, CIMB Islamic Bank, Alinma Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş.’dir. Bu bankalara ek olarak, 1 etkinlik değerinden yaklaşık %3 sapma gösteren Masraf Al Rayan, yaklaşık %4 sapma gösteren Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve yaklaşık %5 sapma gösteren Agricultural Bank of China Ltd. de etkin kabul edilmiştir. Etkin olan bankaların BNP Paribas SA ve Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.’e göre genel olarak 2021 yılında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır.

Grafik 5.15. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Skorları (Girdi Yönelimli, BCC)

Grafik 5.15’ten anlaşılacağı üzere; Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, CIMB Islamic Bank, Alinma Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş. , Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş.’nin etkinlik düzeyi 2020 yılında tam etkinlik düzeyindedir ve bu bankalar böylelikle diğer bankalar için referans alınacak banka konumundadır. 1 etkinlik değerinden yaklaşık %3 sapma gösteren Masraf Al Rayan, yaklaşık %4 sapma gösteren Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve yaklaşık %5 sapma gösteren

Agricultural Bank of China Ltd.'nin de grafik üzerinde etkinlik düzeyine yakınlıkları görülmektedir. Grafik aynı zamanda etkin olmayan diğer bankaların etkin olan bankaların etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin bankalar 1 değerini alan bankalardır. Diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktıları kapsamında etkin olan bankalara göre değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2021 yılında etkin olmayan bankaların, etkin olma sınırına ulaşabilmesi için referans alması gereken karar verme birimlerinin neler olduğu ve değişkenler üzerinde yapması gereken azaltma/artırma oranlarının neler olduğu verilmiştir.

Tablo 5.54. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Toplam Potansiyel İyileştirme Önerileri (Girdi Yönelimli, BCC)

KVB	Referans Banka	TM(\$)		TA(\$)		TÖK(\$)	
		AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)	AKGM	Pİ.(%)
Industrial & Commercial Bank of China Ltd.	-	0	0	0	0	0	0
China Construction Bank Corp	-	0	0	0	0	0	0
Agricultural Bank of China Ltd.	China Construction Bank Corp	20935760,62	-6	21515175,24	-5	3561317,329	-9
Bank of China Ltd.	-	0	0	0	0	0	0
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	92409157,04	-44	167308998,1	-52	6549302,115	-44
JPMorgan Chase & Co.	-	0	0	0	0	0	0
BNP Paribas SA	Bank of China Ltd.	1487338,44	-7	3814900,181	-10	469370,044	-13
Al Rajhi Bank	-	0	0	0	0	0	0
Dubai Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Maybank Islamic	-	0	0	0	0	0	0
Qatar Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Masraf Al Rayan	Alinma Bank	91896,36874	-3	149468,0335	-3	21184,5009	-3
CIMB Islamic Bank	-	0	0	0	0	0	0
Alinma Bank	-	0	0	0	0	0	0
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	-	-	0	0	0	0	0
QNB Finansbank A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	-	0	0	0	0	0	0
Fibabanka A.Ş.	-	0	0	0	0	0	0
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	265016,4024	-5	913983,0603	-12	16983,75553	-4

Tablo 5.54'e göre;

Etkin olan bankaların -Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, CIMB Islamic Bank, Alinma Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş.'nin- referans noktalarının yine kendileri olduğu görülmektedir. Ayrıca tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştıkları için girdi düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Agricultural Bank of China Ltd.'nin tam etkin olabilmesi için China Construction Bank Corp.'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %6, toplam aktiflerini %5, toplam özkaynaklarını ise %9 oranında azaltması gerekmektedir.

Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.'in tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %44, toplam aktiflerini %52, toplam özkaynaklarını ise %44 oranında azaltması gerekmektedir.

BNP Paribas SA'nın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Bank of China Ltd.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %7, toplam aktiflerini %10, toplam özkaynaklarını ise %13 oranında azaltması gerekmektedir.

Masraf Al Rayan'ın tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Alinma Bank'ı referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %3 toplam aktiflerini %3, toplam özkaynaklarını ise %3 oranında azaltması gerekmektedir.

Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını %5, toplam aktiflerini %12, toplam özkaynaklarını ise %4 oranında azaltması gerekmektedir.

Tablo 5.55. Uluslararası ve TR Analizlerinde Etkin Bulunan İslami (Katılım) ve Konvansiyonel Bankaların 2021 Yılına Ait Etkinlik Değerlerinin Özet İstatistikleri

Etkin Banka Sayısı	20
Etkin Olmayan Banka Sayısı	2
Toplam Banka Sayısı	22
Bankaların tamamının etkinlik ortalaması	0,9712
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Min.)	0,5557
Bankaların tamamının etkinlik değeri (Max.)	1
Bankaların tamamının etkinlik standart sapması	0,0948
Etkin olmayan bankaların ortalaması	0,74485
Etkin olmayan bankaların maksimum değeri	0,934
Artan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	3
Azalan Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	11
Sabit Ölçekte Üretim Yapan Banka Sayısı	8

2021 yılında analize dahil edilen toplam banka sayısı 22'dir. 22 bankanın 20'si etkin 2'sinin ise etkin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu yılda bankaların tamamının etkinlik ortalamasının 0,9712 iken etkin olmayan bankaların ortalamasının 0,74485 olduğu tespit edilmiştir. Etkin olmayan bankaların maksimum değeri 0,934 iken minimum değeri 0,5557 olmuştur. Bankaların tamamının bu yılda etkinlik standart sapmasının 0,0948 olduğu görülmektedir. Azalan ölçekte üretim yapan banka sayısı 11, artan ölçekte üretim yapan banka sayısı 3 ve sabit ölçekte üretim yapan banka sayısı ise 8'dir. 2021 yılında diğer yıllara kıyasla etkin banka sayısında ciddi artış olduğu ve azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısında da ciddi azalış olduğu görülmektedir. Ancak bankaların çoğunluğunun azalan ölçekte ve sabit ölçekte faaliyet gösterdiği de açık bir şekilde görülmektedir. Bu durum bankaların bu yıl bazında çok da iyi durumda olmadığını göstermektedir. Buradan hareketle, azalan ölçekte faaliyet gösteren bankaların eğer etkin ise ihtiyatlı davranmaz ise etkinlik düzeylerini kaybedebileceklerini, etkin olmayan bankaların ise daha kötü faaliyet sergilemelerine neden olacağını göstermektedir.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmada VZA yöntemi ile elde edilen sonuçlar BCC-I oranları çerçevesinde üç aşamalı olarak ayrı ayrı gösterilmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar, çalışmada kullanılan girdi ve çıktı değişkenleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Yıllara Göre Türkiye Katılım ve Konvansiyonel Bankalara Ait Analiz Sonuçları:

2017 yılı için etkin olan bankalar; Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., Alternatifbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ING Bank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Ancak 1 değerinden %5'lik bir sapma gösteren 0,95 üstü olan bankalar; Türkiye İş Bankası A.Ş., Akbank T.A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. da bu yıl bazında etkin kabul edilmiştir. 2017 yılında teknik etkin olamayan 3 banka arasında Denizbank A.Ş., Odea Bank A.Ş. ve Şekerbank T.A.Ş. bulunmaktadır.

2018 yılı için etkin olan bankalar; Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Ancak 1 değerinden %5'lik bir sapma gösteren 0,95 üstü olan bankalar; Akbank T.A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'de etkin kabul edilmiştir. 2018 yılında teknik etkin olmayan 7 banka arasında Denizbank A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Odea Bank A.Ş.'ye bulunmaktadır.

2019 yılı için etkin olan bankalar; Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Bu bankalara ek olarak Akbank T.A.Ş. de 0,96 olduğundan etkin kabul edilmiştir. 2019 yılında teknik etkin olmayan 11 banka arasında Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Denizbank A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., HSBC Bank A.Ş., Odea Bank A.Ş. bulunmaktadır.

2020 yılı için etkin olan bankalar; Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Akbank T.A.Ş., Fibabanka A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Denizbank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Bunlara ek olarak, 1 değerinden %5'lik bir sapma gösteren 0,95 üstü olan bankalar; Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş.'de etkin kabul edilmiştir. 2020 yılında teknik etkin olmayan 7 banka arasında Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., ING Bank A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Odea Bank A.Ş., HSBC Bank A.Ş.'ye bulunmaktadır.

2021 yılı için etkin olan bankalar; Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Akbank T.A.Ş., Fibabanka A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Alternatifbank A.Ş., Denizbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ING Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'dir. Bunlara ek olarak, 1 değerinden maksimum %5'lik bir sapma gösteren Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Türkiye Halk Bankası A.Ş. de etkin kabul edilmiştir. 2021 yılında teknik etkin olmayan 6 banka arasında Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Odea Bank A.Ş.'ye bulunmaktadır.

Özetle analiz dönemi içerisinde Konvansiyonel bankalarda 4 bankanın (Türkiye İş Bankası A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Odea Bank A.Ş.) 2017-2021 döneminde hiç etkin olmadığı bulunmuştur. Bu bankalardan İş Bankası A.Ş. 2017, 2018 ve 2019 yıllarında yaklaşık %99 etkinlik skoruna sahip olduğu için bu yıllarda etkin kabul edilmiştir. Bu bankaların dönem içerisinde girdi miktarlarının çıktı miktarlarından çok fazla olması sebebiyle ve kaynaklarını israf etmesinden dolayı etkin olmadığı tespit edilmiştir. QNB Finansbank A.Ş. ise 2017 yılında etkin değil diğer yıllarda etkin olmuştur. Konvansiyonel bankalardan, HSBC Bank A.Ş., Akbank T.A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Denizbank A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin etkin olduğu yıllar arasında farklılık olsa da analiz dönemi boyunca yalnızca 2 yıl etkin olduğu saptanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. 2017 yılında etkin diğer yıllarda etkin olmadığı bulunmuştur. Oysaki Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'nin tüm yıllarda etkin olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de etkin olmayan bankaların kendi girdi oranlarını düzelterek kaynak israfını azaltmaları ve girdilerini üretim sınırında bulunan referans bankalara göre ayarlamaları gerektiği sonucuna varılmıştır.

2017-2021 yılları içerisinde 3 katılım bankasının (Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.) etkin olduğu sonucu elde edilmiştir. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin ise sadece 2017 yılında etkin diğer yıllarda etkin olmadığı bulunmuştur. Konvansiyonel bankalarda ise sadece 3 bankanın (Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.) analiz dönemi boyunca etkin olduğu tespit edilmiştir. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş. ve Türkiye Garanti Bankası A.Ş. konvansiyonel bankalar içerisinde finansal etkinliği en yüksek bankalar olduğu buğulanmıştır. Bu bulgulara dayanarak analize dahil edilen 16 konvansiyonel bankanın sadece 3'ü etkin iken 5 İslami bankanın 3'ünün analiz döneminde etkin olması sebebiyle İslami bankaların konvansiyonel bankalardan daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Böylece H1 hipotezi doğrulanmıştır. Bu bulgu, literatürde yer alan bazı çalışmaların sonuçları ile örtüşmektedir (Musa vd., 2020; Halisdemir Güzel, 2022; Rosly ve Bakar 2003; Awan 2009; Safiullah 2010; Abdul-Majid vd., 2010; Musa vd., 2020; Ali 2022). Ancak çalışma, (Şireci, 2022; Esen 2019; Sufian ve Shah Habibullah 2009; Beck vd., 2013; Alqahtani vd., 2017; Albadri (2023)) çalışmalarından sonuç olarak farklılık göstermektedir. Bu çalışmalarda konvansiyonel bankalar İslami bankalardan daha etkin bulunmuştur.

Yıllara Göre Küresel Finans Sistemindeki İslami ve Konvansiyonel Bankalara Ait Analiz Sonuçları:

2017 yılında girdilerin ve çıktılarının ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic RM', Qatar Islamic Bank, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'tır. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %2'lik bir sapma gösteren Alinma Bank de etkin kabul edilebilir. 2017 yılında etkin olmayan 4 banka arasında Abu Dhabi Islamic Bank, HSBC Holding PLC, Kuwait Finance House, Bank of America Corp. bulunmaktadır.

2018 yılında girdilerin ve çıktılarının ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'dır.

Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %3'lük bir sapma gösteren Dubai Islamic Bank, yaklaşık %4'lük bir sapma gösteren Qatar Islamic Bank ve yaklaşık %5'lik bir sapma gösteren Alinma Bank da etkin kabul edilmiştir. 2018 yılında etkin olmayan 4 banka arasında Abu Dhabi Islamic Bank, HSBC Holding PLC, Kuwait Finance House, Bank of America Corp. bulunmaktadır.

2019 yılında girdilerin ve çıktıların ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank'tır. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %3'lük bir sapma gösteren Alinma Bank da etkin kabul edilmiştir. 2019 yılında etkin olmayan 4 banka arasında Abu Dhabi Islamic Bank, Bank of America Corp., HSBC Holding PLC, Kuwait Finance House yer almaktadır.

2020 yılında girdilerin ve çıktıların ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Alinma Bank, Masraf Al Rayan CIMB Islamic Bank'tır. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %2'lik bir sapma gösteren Qatar Islamic Bank da etkin kabul edilmiştir. 2020 yılında etkin olmayan 4 banka Abu Dhabi Islamic Bank, Bank of America Corp., HSBC Holding PLC, Kuwait Finance House'dir.

2021 yılında girdilerin ve çıktıların ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı elde eden ve tam etkin olan bankalar 1 değerine sahip Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, Alinma Bank, CIMB Islamic Bank'tır. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %1'lik bir sapma gösteren Mitsubishi UFJ Financial Group Inc. ve yaklaşık %3'lük bir sapma gösteren Masraf Al Rayan da etkin kabul edilmiştir. 2021 yılında etkin olmayan 4 banka arasında Abu Dhabi Islamic Bank, Bank of America Corp., HSBC Holding PLC, Kuwait Finance House bulunmaktadır.

Finansal açıdan yapılan etkinlik analizleri sonucu Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, CIMB Islamic Bank 5 yıllık dönem boyunca VRS=1 ile etkinlik sınırında faaliyet göstermeyi başarmış oldukları görülmektedir. Dolayısı ile bu KVB'lerin finansal olarak da sektörde rekabet üstünlüğüne sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu başarılı KVB'lere ek olarak genel ortalamaları VRS=0,995 olan Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., Dubai Islamic Bank, Masraf Al Rayan bankaları ve genel ortalamaları VRS=0,985 Qatar Islamic Bank, Alinma Bank'ın da oldukça başarılı bir finansal performans sergilemişlerdir. Etkinlik skorundan küçük sapmalar gösterdiği için bu bankalar da etkin olarak kabul edilmiştir.

Finansal etkinlik analizi sonucunda, küresel finans sektörü içerisinde en etkin olmadığı saptanan bankalar ise Abu Dhabi Islamic Bank, HSBC Holding PLC, Bank of America Corp. ve Kuwait Finance House olmuştur. Bu bankalar analiz dönemi boyunca finansal etkinlik düzeyinde faaliyet göstermemiştir.

Analiz sonucunda küresel finans sektöründeki İslami ve konvansiyonel bankaların 2017 yılında 3 banka artan, 10 banka azalan ve 5 banka sabit ölçekte faaliyet gösterirken; 2018'de 1 banka artan, 14 banka azalan ve 3 banka sabit ölçekte faaliyet göstermiştir. 2019'da 3 banka artan, 12 banka azalan ve 3 banka sabit ölçekte faaliyet gösterirken; 2020'de 1 banka artan, 13 banka azalan ve 4 banka sabit ölçekte faaliyet göstermiştir. Son olarak, 2021'de 2 banka artan, 12 banka azalan ve 4 banka sabit ölçekte faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Özellikle, 2018 yılında çoğunlukla azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısının arttığı görülmektedir. Bu durum, finans sektöründeki o yıla özgü ekonomik veya sektörel faktörlerin bankaların büyüme kapasitelerini etkileyebileceğini göstermektedir. 2017-2021 yılları arasında küresel finans sektöründeki bankaların dikkat çeken durumu, azalan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısının önemli ölçüde artış göstermesi ve etkin banka sayısında gerileme yaşanmasıdır. Artan ölçekte faaliyet gösteren banka sayısı ise sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu durum bankaların faaliyet alanlarında iyileştirme ve önlem alması gerektiğini göstermektedir; aksi halde etkinliklerinin kaybedilebileceği ya da kötüleşebileceği öngörülmektedir.

Çalışmada kullanılan girdiler ve çıktılar doğrultusunda ülke bazında bakıldığında, Çin menşeli 4 konvansiyonel bankanın (Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp.) 5 yıl boyunca tam etkinlik düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda geleneksel bankacılık sektörüne ve dünya bankacılık sektörüne

Çin'in liderlik yaptığı söylenebilir. İslami bankacılıkta ise Malezya menşeli Maybank Islamic ve CIMB Islamic Bank'ın 5 yıl boyunca tam etkinlik düzeyinde olduğu, Sudi Arabistan menşeli Al Rajhi Bank ve Alinma Bank'ın 5 yıl boyunca tam etkinlik düzeyinde olduğu, Katar menşeli Qatar Islamic Bank ve Masraf Al Rayan'ın analiz sürecinde tam etkinlik düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Yapılan literatür taraması da dikkate alınarak bu ülkelerin İslami bankacılıkta öncülük yaptığını söylemekte yanlış olmayacaktır. Fransa merkezli BNP Paribas SA'nın ve Japonya merkezli Mitsubishi UFJ Financial Group Inc'in tüm yıllarda etkin olduğu, Kuveyt merkezli Kuwait Finance House'nin, Birleşik Arap Emirlikleri menşeli Abu Dhabi Islamic Bank'ın, Dubai merkezli Dubai Islamic Bank'ın, İngiltere bankası olan HSBC Holding PLC'nin ve ABD menşeli JPMorgan Chase & Cop.'ın tüm yıllarda etkinlik seviyesinde iken Bank of America'nın analiz dönemi boyunca etkin olmadığı tespit edilmiştir.

Türkiye'de faaliyet gösteren katılım ve konvansiyonel bankaların analiz sonuçlarına benzer şekilde dünya genelinde aktif büyüklük sıralamasında ilk 10'da yer alan İslami ve konvansiyonel bankalarda da teknik etkin olmayan bankalar kendi girdi oranlarını üretim sınırında bulunan diğer bankalara göre ayarlamalı ve kaynakların ne derecede israf edildiğini belirlemelidir. Ayrıca her yıl için etkinsiz bulunan bankaların da Türkiye analiz sonuçlarına benzer şekilde finansal etkin olamamaları kaynak israfından kaynaklanmaktadır. Bu bankalar, girdilerini üretim sınırında bulunan referans bankalara göre kullanmalı ve kaynak israfını azaltmalıdır. Bulgulara ek olarak küresel finans sistemindeki İslami ve konvansiyonel bankaların ölçek büyüklüklerine de dikkat etmesi gerekmektedir.

Oransal olarak 5 yıl içerisinde İslami ve konvansiyonel bankalar etkinlik karşılaştırmasında paralel sonuçlar vermiştir. Analiz dönemi içerisinde tüm yıllarda etkin olmayan 4 bankanın 2'si İslami banka (Abu Dhabi Islamic Bank ve Kuwait Finance House) 2'sinin ise konvansiyonel banka (Bank of America Corp., HSBC Holding PLC) olduğu tespit edilmiştir. Bu bankaların etkin olmamasının en büyük sebebi kaynak (girdilerinde) israfı yapıyor olmasıdır. Tüm yıllarda etkin ve etkin olmayan bankalar İslami ve konvansiyonel bankalar açısından oransal olarak eşit olmuştur. Bu sonuçtan hareketle İslami ve konvansiyonel bankaların Türkiye'deki katılım ve konvansiyonel bankalardan farklı olarak küresel finans sistemi içerisindeki İslami ve konvansiyonel bankaların finansal etkinlik durumlarında bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, H2 ve H3 hipotezlerini geçersiz kılmıştır. Elde edilen bulgu, literatürde yer alan geleneksel ve İslami bankaların ortalama etkinlik puanlarında önemli bir fark olmadığı

sonucuna ulaşan bazı çalışmaları desteklemektedir ((Matwally (1997), (Samad, 2004), (Rehman ve Niazi, 2010), (Hanif vd., 2012) ve Rehman ve Niazi (2010)).

Yıllara Göre İlk İki Analizde Etkin Bulunan Bankalara Ait Analiz Sonuçları:

2017 yılında etkin olan bankalar, Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., QNB Finansbank A.Ş., Fibabanka A.Ş, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'dir. Bunlara ek olarak, 1 değerinden yaklaşık %01'lik bir sapma gösteren Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve yaklaşık %4'lük bir sapma gösteren Türkiye Halk Bankası A.Ş. de etkin kabul edilmiştir. Etkin olmayan 8 banka arasında Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., Qatar Islamic Bank, Alinma Bank, Agricultural Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Industrial & Commercial Bank of China Ltd., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank bulunmaktadır. 2017 yılı içerisinde Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların tamamı (2'si ortalama %5'lik sapma gösterdiğinden etkin kabul edilmiştir) etkin olmuştur.

2018 yılında 1 değerine sahip etkin bankalar; JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'dır. 2018 yılında etkin olmayan 13 bankanın 4'ü Konvansiyonel Türkiye bankası (Türkiye Halk Bankası A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Fibabanka A.Ş.) 9'u dünya genelinde faaliyet gösteren hem İslami hem de konvansiyonel bankalardan (Alinma Bank, Qatar Islamic Bank, BNP Paribas SA, Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., Dubai Islamic Bank, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp., Industrial & Commercial Bank of China Ltd.) oluşmaktadır.

2019 yılında 1 değerine sahip etkin bankalar; JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'dir. Bu bankalara ek olarak, 1 etkinlik değerinden yaklaşık %01 sapma gösteren QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. ve Dubai Islamic Bank, %3 sapma gösteren Alinma Bank, yaklaşık %5 sapma gösteren Qatar Islamic Bank da etkin kabul edilmiştir. Etkin olmayan banka 9 banka arasında 3'ü Türk konvansiyonel banka (Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Fibabanka A.Ş.) 6 dünya genelinde faaliyet gösteren konvansiyonel banka (BNP Paribas SA, Mitsubishi UFJ Financial Group Inc., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Industrial & Commercial Bank

of China Ltd., Bank of China Ltd.) bulunmaktadır. Bu yılda tüm İslami bankaların etkin olduğu tespit edilmiştir.

2020 yılında 1 değerine sahip etkin bankalar; JPMorgan Chase & Co., BNP Paribas SA, Al Rajhi Bank, Maybank Islamic, Masraf Al Rayan, CIMB Islamic Bank, Alinma Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'dır. Bu bankalara ek olarak, 1 etkinlik değerinden yaklaşık %01 sapma gösteren QNB Finansbank A.Ş. ve yaklaşık %4 sapma gösteren Qatar Islamic Bank da etkin kabul edilmiştir. Etkin olmadığı bulunan 9 banka arasında 3 Türk konvansiyonel banka (Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Fibabanka A.Ş.) ve 6 dünya genelinde faaliyet gösteren hem İslami hem de konvansiyonel bankalar (Dubai Islamic Bank, Industrial & Commercial Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.) yer almaktadır.

2021 yılında, 1 değerine sahip etkin bankalar; Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Bank of China Ltd., JPMorgan Chase & Co., Al Rajhi Bank, Dubai Islamic Bank, Maybank Islamic, Qatar Islamic Bank, CIMB Islamic Bank, Alinma Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Fibabanka A.Ş.'dir. Bu bankalara ek olarak, 1 etkinlik değerinden yaklaşık %3 sapma gösteren Masraf Al Rayan, yaklaşık %4 sapma gösteren Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve yaklaşık %5 sapma gösteren Agricultural Bank of China Ltd. de etkin kabul edilmiştir. Etkin olmayan bankalar ise BNP Paribas SA ve Mitsubishi UFJ Financial olarak tespit edilmiştir. 2021 yılı içerisinde etkinlik düzeyinde %4 sapma gösteren Türkiye Halk Bankası A.Ş. (etkin kabul edilmiştir) dışında tüm Türk bankaları etkin bulunmuştur.

İlk iki analizde etkin bulunan bankaların finansal açıdan yapılan etkinlik analizleri sonucu, JPMorgan Chase & Co., Maybank Islamic, CIMB Islamic Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. ve Masraf Al Rayan bankalarının 5 yıllık dönem boyunca VRS=1 ile etkinlik sınırında faaliyet göstermeyi başarmış oldukları görülmektedir. Dolayısı ile bu KVB'lerin finansal olarak da sektörde rekabet üstünlüğüne sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu başarılı KVB'lere ek olarak genel ortalamaları VRS=0,95 üstü olan bankalar (QNB Finansbank A.Ş., Al Rajhi Bank, Alinma Bank ve Dubai Islamic Bank) da oldukça başarılı birer finansal performans sergilemişlerdir.

2017-2021 dönemi içerisinde etkin olan bankaların finansal etkinlik analizi sonucunda Türkiye finansal etkinlik analizinde etkin bulunan ve Türkiye’de faaliyette bulunan 3 katılım bankası (Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş.) tüm yıllarda etkin olmuştur. Ancak dünya genelinde faaliyette bulunan ve dünya analizinde etkin olan İslami bankaların tamamı sadece 2019 ve 2021 yılında etkin olmuştur. Ancak 2017 yılında 3 (Qatar Islamic Bank, Alinma Bank, Al Rajhi Bank), 2018 yılında 3 (Alinma Bank, Qatar Islamic Bank, Dubai Islamic Bank) ve 2020 yılında 1 İslami bankanın (Dubai Islamic Bank) etkin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu bulgu, Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankalarının küresel finans sistemi içerisindeki diğer bankalardan daha etkin olduğunu ortaya koymaktadır.

Bankacılık pazar payında önemli bir yere sahip Çin’e ait dört büyük konvansiyonel bankadan (Industrial & Commercial Bank of China Ltd., Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd.) Bank of China Ltd. 2017 ve 2021 yılında, Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd. ise yalnızca 2021 yılında etkin olmuştur. Diğer yıllarda dört banka da etkin olmamıştır. Uluslararası alanda bankacılık sektörüne liderlik konumunda olan Çin çalışmada ele alınan girdilere ve çıktılara dayalı olarak önlemler almaz ise bankacılık sektöründe hakimiyetini kaybedebileceği yönünde yorumlanabilir. Etkin olmamasının sebebi kaynak israfından kaynaklanmaktadır. Çalışmada yer alan değişkenler üzerinde iyileştirmeler yaparak etkinlik seviyesine erişim sağlayabilecektir.

Analiz bölümünde de gördüğümüz gibi konvansiyonel bankaların toplam aktif, toplam mevduat, toplam özkaynak miktarları daha yüksektir. Ancak bu durum, konvansiyonel bankaları çıktıları elde etmede daha verimli ve etkin kılmamıştır. Bu bankaların finansal ve teknik etkinlikleri incelendiğinde, İslami bankaların çalışma döneminde konvansiyonel bankalara göre daha etkin ve önemli ölçüde daha yüksek verimlilikte olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan bu çalışmada VZA uygulaması ile elde edilen bulgularda, etkin ve verimli olarak tespit edilen KVB’lerin, bankacılık alanında en doğru ve en iyi olduğu sonucunu çıkarmak tam anlamıyla doğru olmayacaktır. Bunun nedeni ise çalışma sonucundaki bulguların analizde kullanılan girdi ve çıktılarına bağlı olarak değişmesidir.

Analiz dönemi boyunca İslami bankaların teknik ve finansal etkinliği konvansiyonel bankalara kıyasla daha iyi olduğu tespit edilmiştir. İslami bankalar kaynaklarını daha etkin kullanmaktadır. Bu durum İslami bankaların etkinlik düzeylerini

arttırırken konvansiyonel bankalarla olan rekabetlerini de güçlendirmektedir. Analiz sonuçlarında, İslami bankalar hem Türkiye’de hem de uluslararası alanda daha etkin bulunmuştur. Ayrıca Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalara kıyasla kaynak kullanımında daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, literatürde yer alan çalışmaların sonucu ile benzerlik göstermektedir (Musa vd., 2020; Samad, 2004; awan,2009; Azhar Rosly ve Afandi Abu Bakar, 2003; Rosly ve AbuBakar, 2003; Safiullah, 2010; Ali, 2022).

7. ÖNERİLER

Bu başlık altında yapılan öneriler, bu çalışma kapsamında incelenen dönem, girdi ve çıktı değişkenleri doğrultusunda yapılmaktadır.

Katılım Bankalarına Yönelik Politika Önerileri: Çalışmamızda Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. ve Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin 2018, 2019, 2020 ve 2021 yıllarında özkaynak oranını ve mevduat oranını hedeflenenden fazla kullandığı için etkin olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgulara dayanarak, Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. ve Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin etkinlik düzeylerini artırmak için aşağıdaki politika önerileri sunulmuştur.

Özkaynak Yönetimi: Her iki banka da özkaynaklarını daha etkin ve verimli bir şekilde kullanmalıdır. Özkaynakların israfını önlemek için hedeflenen düzeyin altında tutulmalı ve gereksiz harcamalardan kaçınılmalıdır.

Mevduat ve Aktif Yönetimi: Mevduat ve aktif yönetiminde daha dikkatli olunmalı ve gereksiz büyümeye yönelik adımlardan kaçınılmalıdır. Bankalar, referans bankaların performansını dikkate alarak mevduat miktarını ve aktif büyüklüğünü optimal seviyelerde tutmalıdır.

Ayrıca bu bankaların, finansal etkinlik süreçlerindeki kaynak kullanımını ve ölçek büyüklüğünün gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu bankaların uygun ölçekte faaliyet yapmayı tercih etmesi, kaynaklarını/girdilerini azaltması-arttırması veya daha etkili kullanması durumunda sektörde daha etkin olabileceği düşünülmektedir. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. ve Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. girdilerinin ne derecede israf edildiğini belirlemeli ve üretim sınırında bulunan referans bankalara göre ayarlamalıdır. Yönetim ve politika yapıcılar tarafından bankaların finansal girdilerinin elde edilmesi ve kullanılmasında kullanılan kaynak israfını azaltacak önlemler hayata geçirilmelidir. Katılım bankalarının müşteri tabanlarını genişleterek ve tanınırlıklarını artırarak rekabet gücünü ve pazar payını arttırabileceği düşünülmektedir.

Türkiye Örneklemindeki Konvansiyonel Bankalar İçin Politika Önerileri:

Tüm yıllarda ortak olarak etkin olmayan bankalar Şekerbank T.A.Ş. ve Odea Bank A.Ş. olmuştur. Bu bankalar, tüm yıllarda yapılan değerlendirmelerde etkinlik düzeylerini hedeflenen seviyede tutamamışlardır ve genellikle diğer bankalara kıyasla daha düşük bir etkinlik skoruna sahiptirler. Girdi ve çıktıları daha verimli bir şekilde kullanmak ve etkinliklerini artırmak için bu bankaların stratejilerini gözden geçirmeleri gerekmektedir. Şekerbank T.A.Ş ve Odea Bank A.Ş.'nin tam etkinlik düzeyine gelebilmesi için

Fibabanka A.Ş.'yi referans olarak alması ve toplam mevduat miktarını, toplam aktiflerini ve toplam özkaynaklarını azaltması gerekmektedir. Şekerbank T.A.Ş. ve Odea Bank A.Ş.'nin yıllar bazında israf oranları ve iyileştirme önerileri şunlardır:

Şekerbank T.A.Ş.: 2017 yılında Şekerbank'ın girdi miktarında büyük bir atıl gözleniyor. Mevduat miktarını %38, toplam aktifleri %36 ve toplam özkaynakları %46 oranında azaltması gerekiyor. 2018 yılında da Şekerbank'ın girdi miktarında atıl olduğu görülüyor. Mevduat miktarını %51, toplam aktifleri %34 ve toplam özkaynakları %44 oranında azaltması gerekiyor. 2019 yılında da Şekerbank'ın girdi miktarında israf olduğu tespit ediliyor. Mevduat miktarını %45, toplam aktifleri %28 ve toplam özkaynakları %16 oranında azaltması gerekiyor. 2020 yılında Şekerbank'ın girdi miktarında hala israf olduğu görülüyor. Mevduat miktarını %43, toplam aktifleri %27 ve toplam özkaynakları %29 oranında azaltması gerekiyor. 2021 yılında da Şekerbank'ın girdi miktarında israfın devam ettiği görülüyor. Mevduat miktarını %19, toplam aktifleri %11 ve toplam özkaynakları %21 oranında azaltması gerekiyor.

Odea Bank A.Ş.: 2017 yılında Odea Bank'ın girdi miktarında büyük bir atıl olduğu görülüyor. Mevduat miktarını %34, toplam aktifleri %16 ve toplam özkaynakları %35 oranında azaltması gerekiyor. 2018 yılında da Odea Bank'ın girdi miktarında israf olduğu tespit ediliyor. Mevduat miktarını %48, toplam aktifleri %34 ve toplam özkaynakları %59 oranında azaltması gerekiyor. 2019 yılında Odea Bank'ın girdi miktarında hala israf olduğu görülüyor. Mevduat miktarını %39, toplam aktifleri %33 ve toplam özkaynakları %50 oranında azaltması gerekiyor. 2020 yılında Odea Bank'ın girdi miktarında hala israf olduğu görülüyor. Mevduat miktarını %31, toplam aktifleri %31 ve toplam özkaynakları %45 oranında azaltması gerekiyor. 2021 yılında da Odea Bank'ın girdi miktarında israfın devam ettiği görülüyor. Mevduat miktarını %19, toplam aktifleri %19 ve toplam özkaynakları %34 oranında azaltması gerekiyor.

Şekerbank T.A.Ş. ve Odea Bank A.Ş. özellikle mevduat miktarı ve toplam aktifler gibi girdi miktarlarında ciddi kaynak israfı yaptıkları bulgusunu eriştiğimiz için bu girdi israfının önlenmesi ve daha verimli bir şekilde yönetilmesi önerilmektedir. Ayrıca bu bankaların, kaynak kullanımını ve ölçek büyüklüğünü gözden geçirmesi gerekmektedir. Bu bankaların uygun ölçekte faaliyet yapmayı tercih etmesi, kaynaklarını/girdilerini azaltması veya daha etkili kullanması durumunda sektörde daha etkin olabileceği düşünülmektedir. Girdi oranlarını üretim sınırında bulunan referans bankalara göre ayarlamalı ve kaynakların ne derecede israf edildiğini belirlemeli, referans bankalara göre kullanmalı ve kaynak israfını azaltmalıdır.

Küresel Finans Sistemindeki Bankalara Yönelik Politika Önerileri:

HSBC Holding PLC'nin 2017 yılında toplam mevduat miktarını %24, toplam aktiflerini %24, toplam özkaynaklarını ise %24 oranında, 2018 yılında toplam mevduat miktarını %9, toplam aktiflerini %27, toplam özkaynaklarını ise %17 oranında, 2019 yılında mevduat miktarını %12, toplam aktiflerini %29, toplam özkaynaklarını ise %13 oranında, 2020 yılında mevduat miktarını %19, toplam aktiflerini %35, toplam özkaynaklarını ise %19 oranında, 2021 yılında mevduat miktarını %17, toplam aktiflerini %19, toplam özkaynaklarını ise %20 oranında azaltması gerekmektedir.

Bank of America Corp.'nin 2017 yılında toplam mevduat miktarını %28, toplam aktiflerini %28, toplam özkaynaklarını ise %51 oranında; 2018 yılında toplam mevduat miktarını %13, toplam aktiflerini %25, toplam özkaynaklarını ise %42 oranında; 2019 yılında toplam mevduat miktarını %11, toplam aktiflerini %18, toplam özkaynaklarını ise %31 oranında; 2020 yılında toplam mevduat miktarını %38, toplam aktiflerini %42, toplam özkaynaklarını ise %47 oranında; 2021 yılında toplam mevduat miktarını %17, toplam aktiflerini %19, toplam özkaynaklarını ise %20 oranında azaltması gerektiği tespit edilmiştir.

Abu Dhabi Islamic Bank'ın etkin olabilmesi için 2017 yılında toplam mevduat miktarını %32, toplam aktiflerini %12, toplam özkaynaklarını ise %14 oranında; 2018 yılında toplam mevduat miktarını %32, toplam aktiflerini %14, toplam özkaynaklarını ise %18 oranında; 2019 yılında toplam mevduat miktarını %9, toplam aktiflerini %8, toplam özkaynaklarını ise %28 oranında; 2020 yılında toplam mevduat miktarını %9, toplam aktiflerini %9, toplam özkaynaklarını ise %42 oranında; 2021 yılında toplam mevduat miktarını %20, toplam aktiflerini %6, toplam özkaynaklarını ise %6 oranında azaltması gerektiği tespit edilmiştir.

Kuwait Finance House'nin etkin olabilmesi için 2017 yılında toplam mevduat miktarını %25, toplam aktiflerini %25, toplam özkaynaklarını ise %25 oranında; 2018 yılında toplam mevduat miktarını %30, toplam aktiflerini %27, toplam özkaynaklarını ise %27; 2019 yılında toplam mevduat miktarını %29, toplam aktiflerini %31, toplam özkaynaklarını ise %29 oranında; 2020 yılında toplam mevduat miktarını %26, toplam aktiflerini %26, toplam özkaynaklarını ise %26 oranında; 2021 yılında toplam mevduat miktarını %12, toplam aktiflerini %7, toplam özkaynaklarını ise %7 oranında azaltması gerekmektedir.

İngiltere bankası olan HSBC Holding PLC, ABD menşeli Bank of America Corp., Birleşik Arap Emirlikleri menşeli Abu Dhabi Islamic Bank ve Kuveyt merkezli Kuwait Finance House'un etkinlik düzeyine ulaşabilmesi için mevduat miktarı, aktifler ve özkaynaklar bazında belirli oranlarda azaltması ya da bu girdileri daha iyi kanalize etmesi gerekiyor. Bu bankaların etkinliklerini artırmak için mevduat uyarlamasını daha etkin yapmalı, aktiflerin etkin yönetimine odaklanmalı ve özkaynakları artırmak için kârlılığı ve sermaye tabanını güçlendiren stratejiler geliştirmelidir. Ayrıca, İslami bankaların müşteri tabanlarını genişletmeleri ve tanınırlıklarını artırmaları rekabet güçlerini ve küresel finansal piyasalardaki paylarını artırmaya yarar sağlayacaktır.

Uluslararası bankalar analizinde Çin'e ait 4 konvansiyonel banka (Industrial & Commercial Bank of China Ltd., China Construction Bank Corp, Agricultural Bank of China Ltd., Bank of China Ltd.) küresel finans sistemi içerisindeki bankaların finansal etkinlik analizinde, analiz dönemi boyunca etkin bulunmuştur. Bu durum küresel finans sektöründe Çin'in pazar payının yüksek olduğu ve girdi çıktı uyumunda daha etkin olduğunu göstermektedir. Ancak bu bankaların etkin bankalarla finansal etkinlik analizi aşamasında ise etkin olmadığı saptanmıştır. Bunun sebebi ise kaynak kullanımında yaşanan kaynak israfı ve azalan ölçekte faaliyet göstermesidir. Politika yapıcıların kaynak israfını azaltıcı ve uygun ölçekte faaliyet gösterilmesi konusunda tedbirler almalıdır.

Japonya merkezli Mitsubishi UFJ Financial Group Inc'in küresel finans sistemi içerisindeki bankaların finansal etkinlik analizinde, analiz dönemi boyunca etkin olduğu, ancak etkin bankalar analizinde ise 5 yıl boyunca etkin olmadığı tespit edilmiştir. Bu etkin olmamasının sebebi kaynak kullanımında ortaya çıkan kaynak israfı ve bankanın azalan ölçekte faaliyet göstermesidir. Bankanın kaynak uyumlamasında etkin olduğu ve verimli faaliyet gösterdiği ancak ihtiyatlı davranmaz ise bu avantajlarını kaybedeceğini göstermektedir. Politika yapıcılar, kaynak israfını azaltıcı ve uygun ölçekte faaliyet gösterilmesi konusunda tedbirler almalıdır. Ayrıca analizde kullanılan girdilerde belirtilen oranlarda azaltma yapmaları ve referans bankaları dikkate almaları, bankanın İslami bankacılıkta rekabet gücüne ve etkinliğine olumlu katkı sağlayacaktır.

Suudi Arabistan menşeli Al Rajhi Bank ve Alinma Bank'ın küresel finans sistemindeki bankaların finansal etkinlik analizinde 5 yıl boyunca tam etkinlik düzeyinde olduğu, ancak etkin bankalar kıyaslamasında Alinma Bank'ın yalnızca 2 yıl etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Suudi Arabistan'ın İslami bankacılıktaki rekabet gücünü

kaybetmemesi için karar vericilerin etkinlik seviyesini koruyacak tedbirler alması ve kaynakları daha etkin kullanmaya yönelik yaptırımlar uygulaması önerilmektedir.

Katar menşeli Qatar Islamic Bank ve Masraf Al Rayan'ın küresel finans sistemindeki bankaların finansal etkinlik analizinde analiz döneminde tam etkinlik düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Ancak Qatar Islamic Bank'ın etkin bankalar analizinde ise yalnızca 2021 yılında etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Suudi Arabistan'a benzer şekilde Katar'ın da İslami bankacılıktaki rekabet gücünü kaybetmemesi için karar vericilerin etkinlik seviyesini koruyacak tedbirler alması ve kaynakları daha etkin kullanmaya yönelik politikalar uygulaması gerekmektedir. Ayrıca politika yapımcıların uygun ölçekte faaliyet gösterilmesi konusunda da tedbirler alması faydalı olacaktır.

Elde edilen bulgular ışığında analize katılan bankaların büyük bir çoğunluğunun azalan ve sabit ölçekte faaliyet gösterdiği saptanmıştır. Bu doğrultuda uluslararası bankalara yönelik politika önerileri, katılım bankalarına yönelik politika önerileri ve Türkiye örneklemindeki konvansiyonel bankalar için çıktı kalitesini artırmaya yönelik yeni bankacılık politikalarına ihtiyaç duyulduğu ön görülmektedir. Bunun için bankacılık sektöründeki politika yapımcıların kullanılacak girdilerin etkin kullanımını artırıcı yönde karar alması gerekmektedir.

Uluslararası bankalara yönelik politika önerileri, katılım bankalarına yönelik politika önerileri ve Türkiye örneklemindeki konvansiyonel bankalar için politika önerileri her bankanın özel durumuna ve pazar koşullarına göre uyarlanmalıdır. Ayrıca, bankaların yönetim kademesi ve paydaşları ile etkin bir iletişim kurulmalı ve stratejik kararlar alınırken uzun vadeli sürdürülebilirlik ve rekabetçilik göz önünde bulundurulmalıdır.

İslami ve konvansiyonel bankaların finansal etkinliklerini küresel düzeyde ve Türkiye bazında karşılaştıran bu çalışmanın, politika yapımcılara ve karar vericilere finansal sistemin düzenlenmesi ve desteklenmesi konusunda yol göstereceği beklenmektedir. Bu çalışmada yer alan KVB'lerin artırılması, KVB'lerin azaltılması, yeni girdilerin eklenmesi, yeni çıktılarının eklenmesi, farklı dönemlerin farklı analiz yöntemleriyle ele alınması ileriki araştırmalarda sürekliliğinin sağlanmasına ve farklı politika önerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca, finansal etkinliklere ek olarak operasyonel ve çevresel etkinlik analizlerinin de yer aldığı çalışmaların yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdul-Majid, M., Saal, D. S., ve Battisti, G. (2010). Efficiency in Islamic and Conventional Banking: An International Comparison. *Journal of Productivity Analysis*, 34, 25–43. <https://doi.org/10.1007/s11123-009-0165-3>
- Abdul-Rahman, Y. (2017). İslam’da Bankacılık ve Finansman (The Art of Islamic Banking and Finance) (S. Tuğ ve M. A. Tuğ (eds.); 2. Baskı). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Abedifar, P., Molyneux, P., ve Tarazi, A. (2013). Risk in Islamic Banking. *Review of Finance*, 17(6), 2035–2096. <https://doi.org/10.1093/rof/rfs041>
- Acar, M. F., Erkoç, T. E., ve Yılmaz, B. (2015). Türk Bankacılık Sektörü İçin Karşılaştırmalı Performans Analizi. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 1–11.
- Adıgüzel, M. B., ve Bal, H. (2017). 2008-2013 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi ve Multimora Yöntemi İle İncelenmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 37–48.
- Ahmad, A. (1994). Contemporary Practices of Islamic Financing Techniques. *Islamic Economic Studies*, 2(1). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3167759%0Ahttp://ieaoi.ir/files/site1/pages/ketab/english_book/contemporary_practices_of_islamic_financing_techniques.pdf
- Ahmad, W., ve Luo, R. H. (2010). Comparison of Banking Efficiency in Europe: Islamic Versus Conventional Banks. In *International Finance Review* (Vol. 11). Elsevier. [https://doi.org/10.1108/S1569-3767\(2010\)0000011016](https://doi.org/10.1108/S1569-3767(2010)0000011016)
- Akbalık, M., ve Sırma, İ. (2013). Türkiye’de Yabancı Bankaların Etkinliği; Veri Zarflama Analiz Uygulaması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4(8), 1–16.
- Akçay, A. E., Ertek, G., ve Büyüközkan, G. (2012). Analyzing The Solutions of DEA Through Information Visualization and Data Mining Techniques: SmartDEA Framework. *Expert Systems with Applications*, 39(9), 7763–7775. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2012.01.059>
- Akgöbek, Ö., Nişancı, İ., Kaya, S., ve Eren, T. (2015). Veri Zarflama Analizi Yaklaşımını Kullanarak Bir Eğitim Kurumunun Şubelerinin Performanslarını Ölçme. *Social Sciences Research Journal*, 4(3), 43–54.
- Aktaş, M. M. (2017). Muşaraka sukuk ve türk hukukunda düzenlenişi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 8, 1–48.
- Akkayan Yıldırım, A. (2008). Konut Finansmanı Sistemi Çerçevesinde İpotek Teminatl Menkul Kıymetler. Doktora Tezi. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı.
- Akyüz, Y., Yıldız, F., ve Kaya, Z. (2013). Veri Zarflama Analiz (VZA) Ve Malmquist Endeksi İle Toplam Faktör Verimlilik Ölçümü: BİST’te İşlem Gören Mevduat Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 110–130. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/view/1025008897/1025007797>

- Al-Amine, M. al-B. M. (2008). Risk management in Islamic Finance : an Analysis of Derivatives Instruments in Commodity Markets (1st ed.).
- Albadri, M. K. H. (2023). Veri Zarfını kullanarak Iraklı İslami Bankaların Performansının Etkinliğinin Ölçülmesi Ürdün ve Suudi İslami Bankalarla İle (2011-2020) Dönem İçin Karşılaştırmalı Bir Analitik Çalışma [Karabük Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ali, F. M. (2022). Comparative Study Between Conventional Banks and Islamic Banks in Djibouti: Profitability Analysis. Çankırı Karatekin Üniversitesi.
- Ali, M. A., ve Hussain, T. (2017). Murabaha Perceptions of Islamic Bankers: Case of Pakistan. COMSATS Journal of Islamic Finance, 2(2), 42–58.
- Alkış, A. (2018). İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri. Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3), 120–133.
- Alqahtani, F., Mayes, D. G., ve Brown, K. (2017). Islamic Bank Efficiency Compared to Conventional Banks During The Global Crisis in The GCC Region. Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, 51, 58–74. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2017.08.010>
- Arabacı, H. (2018). Türkiye ' de Bankacılık Sektörünün Gelişimi (200-2016). Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2(3), 25–42.
- Ariff, M. (1988). Islamic Banking. Asian-Pacific Economic Literature, 2(2), 46–62.
- Ariss, R. T. (2010). Competitive Conditions in Islamic and Conventional Banking: A Global Perspective. Review of Financial Economics, 19(3), 101–108. <https://doi.org/10.1016/j.rfe.2010.03.002>
- Arslan, A. (2002). Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik ve Denetim. Maliye Dergisi, 140, 76–89. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/12/img-140.pdf>
- Atan, M., Karpat, G., ve Göksel, A. (2002). Ankara'daki Anadolu Liselerin Toplam Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi (VZA) İle Saptanması. XI. Eğitim Bilimleri Kongresi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, KKTC. <https://docplayer.biz.tr/7419356-Ankara-daki-anadolu-liselerin-toplam-etkinliginin-veri-zarflama-analizi-vza-ile-saptanmasi.html>
- Avcı, Ö. B., ve Öztaş, G. Z. (2016). Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik : 1998 -2014 Döneminde Veri Zarflama Analizi Uygulaması. Bankacılar Dergisi, 27(97), 37–72.
- Avkiran, N. K. (1999). An Application Reference For Data Envelopment Analysis in Branch Banking: Helping The Novice Researcher. International Journal of Bank Marketing, 17(5), 206–220. <https://doi.org/10.1108/02652329910292675>
- Awan, A. G. (2009). Comparison Of Islamic And Conventional Banking In Pakistan. Proceedings Nd 2 CBRC, Lahore, Pakistan , November 1, 1–36.
- Ayadi, O. F., Adebayo, A. O., ve Omolehinwa, E. (2012). Bank Performance Measurement in a Developing Economy: An Application of Data Envelopment Analysis. Managerial Finance, 24(7), 4–17.
- Aydın, Ü., ve Kök, R. (2013). Türk Bankacılık Sektöründe Organizasyonel Etkinlik ve Etkinsizliğin Kaynakları. Verimlilik Dergisi, 2(7).

- Azhar Rosly, S., ve Afandi Abu Bakar, M. (2003). Performance of Islamic and mainstream banks in Malaysia. *International Journal of Social Economics*, 30(12), 1249–1265. <https://doi.org/10.1108/03068290310500652>
- Balcerzak, A. P., Kliestik, T., Streimikiene, D., ve Smrčka, L. (2017). Non-Parametric Approach to Measuring the Efficiency of Banking Sectors in European Union Countries. *Acta Polytechnica Hungarica*, 14(7), 51–70. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202017513031>
- Balcı, E. (2020). Bankacılıkta Veri Zarflama Analizi ve Malmquist Endeksi Yaklaşımı İle Etkinlik ve Verimlilik Analizi [T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bank Negara Malaysia. (2017). Investment Account. In Bank Negara Malaysia. https://www.bnm.gov.my/documents/20124/938039/IAF+Final_9Oct_5y.pdf/1045e582-fcb6-449c-73d0-2d1a533ccf06?t=1592216954387/
- Bankacılık Kanunu. (2005). Bankacılık Kanunu.
- Banker, R. D., Charnes, A., ve Cooper, W. W. (1984). Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis. *Management Science*, 30(9), 1078–1092. <https://doi.org/10.1287/mnsc.30.9.1078>
- Barbosa, K., de Paula Rocha, B., ve Salazar, F. (2014). Assessing Competition in The Banking Industry: A Multi-Product Approach. *Journal of Banking and Finance*, 1–23. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2014.05.003>
- Barr, R. S., Killgo, K. A., Siems, T. F., ve Zimmel, S. (2002). Evaluating the productive efficiency and performance of US commercial banks. *Managerial Finance*, 28(8), 3–25. <https://doi.org/10.1108/03074350210767988>
- Barth, J. R., Lin, C., Ma, Y., Seade, J., ve Song, F. M. (2013). Do Bank Regulation, Supervision and Monitoring enhance or Impede Bank Efficiency? *Journal of Banking and Finance*, 37(8), 2879–2892. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2013.04.030>
- Bayram, N. (2016). Veri Zarflama Analizi ve Toplam Faktör Verimliliği: Aracı Kurumlar Üzerine Bir Uygulama. *Verimlilik Dergisi*, 2, 7–44. https://dergipark.org.tr/pub/verimlilik/issue/24176/256438#article_cite
- BDDK. (2015). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararı (Issue 7). <https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/254>
- BDDK. (2022). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri. <https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/733?ekId=757>
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., ve Merrouche, O. (2013). Islamic vs. conventional banking: Business model, efficiency and stability. *Journal of Banking and Finance*, 37(2), 433–447. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2012.09.016>
- Beck, T. (2008), “Bank Competition and Financial Stability: Friends or Foes?”, The World Bank Policy Research Working Paper No. 4656.
- Bedir, A. (2022). Veri Zarflama Analizi ile Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ölçümü. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Behdioğlu, S., ve Özcan, G. (2009). Veri Zarflama Analiz Ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,

14(3), 301–326.

- Bektaş, H. (2013). Sosyo Ekonomi Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 1, 277–294.
- Berg, S. A., Førsund, F. R., ve Jansen, E. S. (1991). Technical efficiency of Norwegian banks: The non-parametric approach to efficiency measurement. *Journal of Productivity Analysis*, 2(2), 127–142. <https://doi.org/10.1007/BF00156343>
- Berger, A. N., ve Humphrey, D. B. (1992). *Measurement and Efficiency Issues in Commercial Banking Output Measurement in the Service Sectors*. University of Chicago Press, 245–300.
- Berger, A. N., ve Humphrey, D. B. (1997a). Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research. *European Journal of Operational Research*, 98, 175-212.
- Berger, A. N., ve Humphrey, D. B. (1997b). Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research. *European Journal of Operational Research*, 98(2), 175–212. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(96\)00342-6](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(96)00342-6)
- Beyyur, M., ve Parıltı, N. (2018). Katılım Bankaları ile Konvansiyonel Bankalar Arasında Ürün Analizi. E. Güngör (Ed.). III. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bölgesel Kalkınma ve Sosyo-kültürel Yapı 03-05 Mayıs 2018, Yozgat, Türkiye içinde. (ss. 962-971). Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi
- Bikker, J. A., ve Haaf, K. (2002). A TANH spline interpolation technique for modelling ion channels: Application to BK channels in smooth muscle. *Journal of Banking and Finance*, 26, 2191–2214. <https://doi.org/10.5013/IJSSST.a.15.06.11>
- Bilişik, M. T. (2015). Veri zarflama Analizi ile Türkiye Bankacılık Sektöründe Verimlilik Araştırması. *Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 49, 288–304.
- Boot, A. W. A., ve Thakor, A. V. (2000). Can Relationship Banking Survive Competition ? *The Journal of Finance*, LV(2), 679–713.
- Boyd, J. H., ve De Nicoló, G. (2005). The Theory of Bank Risk Taking and Competition Revisited. *Journal of Finance*, LX(3), 1329–1343. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2005.00763.x>
- Budak, H. (2011). Veri Zarflama Analizi ve Türk Bankacılık Sektöründe Uygulaması. *Fen Bilimleri Dergisi*, 23(3), 95–110.
- Çalışır, M., ve Bengisu, B. (2018). Türkiye ' de Finansal Sektörde Faaliyet Gösteren Bankaların Performanslarının Veri Zarflama Yöntemi ile Analizi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4), 172–200.
- Camanho, A. S., ve Dyson, R. G. (1999). Efficiency, Size, Benchmarks and Targets For Bank Branches: An Application of Data Envelopment Analysis. *Journal of the Operational Research Society*, 50(9), 903–915. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jors.2600792>
- Caminal, R., ve Matutes, C. (2002). Market power and banking failures. *International Journal of Industrial Organization*, 20(9), 1341–1361. [https://doi.org/10.1016/s0167-7187\(01\)00092-3](https://doi.org/10.1016/s0167-7187(01)00092-3)
- Canbaz, M. F. (2013). Katılım Bankacılığının Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri, Çalışma Şekli, Enstrümanları ve Performans Analizi [T.C Kırklareli Üniversitesi].

<https://shodhganga.inflibnet.ac.in/jspui/handle/10603/7385>

- Canbaz, M. F. (2020). Karz- ı Hasen ve Qard al-Hasan. ResearcGate, Davet Mektebi 67 Düşünce Siyaset ve Edebiyat Dergisi, August, 25–28. https://www.researchgate.net/publication/343837088_Karz-i_Hasen_Qard_al-Hasan
- Canbaz, M. F. (2022). Türkiye’de İslami Bankacılığın Dünden Bugüne Gelişimi. Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 5(1), 28–60. <https://doi.org/10.52736/ubeyad.1086243>
- Çarıkcı, O., ve Akbulut, F. (2020). Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi İle Etkinliğinin Ölçülmesi. İşletme Araştırmaları Dergisi, 12(1), 215–226. <https://doi.org/10.20491/isarder.2020.838>
- Cebeci, İ. (2019a). Sukuk. TDV İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sukuk>
- Cebeci, İ. (2019b). Teverruk. In TDV İslam Ansiklopedisi. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/EK-2/CEK215357.pdf>
- Çelik, S., Soysever, G., Demircioğlu, B., Tambova, M., Özkır, Y., Ersoy, C., Atman, H., ve Özbek, D. (2018). Muhasebe Denetimi. Anadolu Üniversitesi.
- Çelik, T., ve Kaplan, M. (2010). Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Rekabet. Sosyo Ekonomi Dergisi, 2, 7–28.
- Çelik, T., ve Kaplan, M. (2016). Kazakistan Bankacılık Sektöründe Teknik Etkinliğin Veri Zarflama Analizi ile Ölçülmesi:2008-2013. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social Economic Research), 16(32), 1–15.
- Çetin, A. (2017). Katılım ve Mevduat Bankalarının Piyasa Etkinliğinin Karşılaştırmalı Analizi ve Bir Uygulama. T.C. Marmara Üniversitesi.
- Cevik, S., ve Charap, J. (2015). The behavior of conventional and Islamic bank deposit returns in Malaysia and Turkey. International Journal of Economics and Financial Issues, 5(1), 111–124. <https://doi.org/10.5089/9781455293704.001>
- Charnes, A., Cooper, W. W., ve Rhodes, E. (1978). Measuring The Efficiency of Decision Making Units: A Comment. European Journal of Operational Research, 2, 429–444. [https://doi.org/10.1016/0377-2217\(84\)90101-2](https://doi.org/10.1016/0377-2217(84)90101-2)
- Chen, T. Y., Chen, C. B., ve Peng, S. Y. (2008). Firm Operation Performance Analysis Using Data Envelopment Analysis And Balanced Scorecard: A Case Study Of a Credit Cooperative Bank. International Journal of Productivity and Performance Management, 57(7), 523–539. <https://doi.org/10.1108/17410400810904010>
- Cooper, W. W., Li, S., Seiford, L. M., Tone, K., Thrall, R. M., ve Zhu, J. (2001). Sensitivity and stability analysis in DEA: Some Recent Developments. Journal of Productivity Analysis, 15(2), 217–246. <https://doi.org/10.1016/j.amc.2004.09.092>
- Cooper, W. W., Seiford, L. M., ve Tone, K. (2007a). Data Envelopment Analysis: A Comprehensive Text With Models, Applications, References and DEA-Solve Software. In Controlling (Second, Vol. 17, Issue 10). By Springer Science+Business Media, LLC. <https://doi.org/10.15358/0935-0381-2005-10-565>
- Cooper, W. W., Seiford, L. M., ve Tone, K. (2007b). Data Envelopment Analysis: A

Comprehensive Text with Models, Applications, References and DEA-Solver Software (Second).

- Cooper, W. W., Seiford, L. M., ve Zhu, J. (2011). Data Envelopment Analysis: History, Models, and Interpretations. International Series in Operations Research and Management Science, 164(August 2011), 1–39. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6151-8_1
- Çalık, E. B. (2016) Geleneksel Bankalar İle Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Basel III Kriterleri Açısından Kıyaslanması. 59. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi.
- Dar, H. A., ve Presley, J. R. (2000). Lack of Profit Loss Sharing in Islamic Banking : Management and Control Imbalances. International Journal of Islamic Financial Services, 2(2). <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2009/09/Lack-of-Profit-Loss-Sharing-in-Islamic-Banking-Management-and-Control-Imbalances.pdf>
- Das, A., Nag, A., ve Ray, S. C. (2005). Liberalisation, Ownership and Efficiency in Indian Banking: A Nonparametric Analysis. Economic and Political Weekly, 40(12), 1190–1197. <http://www.jstor.org/stable/4416367>
- Debreu, G. (1951). The Coefficient of Resource Utilization. Econometrica, 19(3), 273–292. <https://www.jstor.org/stable/1906814?seq=1>
- Demir, A., ve Bakırcı, F. (2014). OECD Üyesi Ülkelerin Ekonomik Etkinliklerinin Veri Zarflama Analiziyle Ölçümü. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 28(2), 109–132.
- Demir, F. (2021). Nakit Akışının Finansal ve İstatistiksel Tekniklerle İyileştirilmesi ve Bir Uygulama Denemesi. Uludağ Üniversitesi.
- Demir, F., ve Gerşil, G. (2008). Çalışma Hayatında Esneklik Ve Türk Hukukunda Esnek Çalışma. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16, 68–89. https://www.researchgate.net/profile/Fatma-Oezgen/publication/328723527_informal_employment_dimension_of_the_marketing_sector/links/5bddb4f54585150b2b9c507a/informal-employment-dimension-of-the-marketing-sector.pdf#page=199
- Demirel, A. C., ve Hazar, A. (2020). Veri Zarflama Analizi ile Ticari Bankaların Etkinlik Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama. Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 43–58. <http://dergipark.gov.tr/jcsci>
- Deveci Karakoç, İ. (2003). Veri Zarflama Analiz’ndeki Ağırlık Kısıtlamalarının Belirlenmesinde Analitik Hiyerarşi Sürecinin Kullanımı. D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 18(2), 1–12.
- Dilbirci Çalık, E. (2016). Geleneksel Bankalar İle Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Basel III Kriterleri Açısından Kıyaslanması [Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. [http://dspace.unitru.edu.pe/bitstream/handle/UNITRU/10947/Miñano Guevara%2C Karen Anali.pdf?sequence=1&isAllowed=y%0Ahttps://repository.upb.edu.co/bitstream/handle/20500.11912/3346/DIVERSIDAD_DE_MACROINVERTEBRADOS_ACUÁTICOS_Y_SU.pdf?sequence=1&isAllowed=](http://dspace.unitru.edu.pe/bitstream/handle/UNITRU/10947/Miñano_Guevara%2C_Karen_Anali.pdf?sequence=1&isAllowed=y%0Ahttps://repository.upb.edu.co/bitstream/handle/20500.11912/3346/DIVERSIDAD_DE_MACROINVERTEBRADOS_ACUÁTICOS_Y_SU.pdf?sequence=1&isAllowed=)
- Dilmaç, M., Gülcü, A., ve Sumer, S. (2018). Karlılık ve Çeşitlendirmenin Bankaların Büyümesi Üzerindeki Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi İle Değerlendirilmesi. Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi, 3(2), 149–163. <https://doi.org/10.30784/epfad.439724>
- Dinç, Y. (2017). Katılım Bankarında Muşaraka Finansmanının İşleyişi ve Muhasebesi; Sorunlar

ve Öneriler. ResearchGate.

- Duranay, S. (2017). Türk Mevduat Bankalarının Veri Zarflama Analizi (VZA) İle Göre Etkinliklerinin Ölçülmesi. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 130–142. <http://dergipark.org.tr/pub/busad/issue/33927/357077>
- Durmuş, H., Er, H., ve Harunoğulları, E. (2022). Sosyal Adaletin Sağlanmasında Katılım Bankacılığının Rolü. *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 81–106. <https://doi.org/10.31679/adamakademi.980450>
- Dyson, R. G., Allen, R., Camanho, A. S., Podinovski, V. V., Sarrico, C. S., ve Shale, E. A. (2001). Pitfalls and protocols in DEA. *European Journal of Operational Research*, 132(2), 245–259. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(00\)00149-1](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(00)00149-1)
- Ekren, N., ve Emiral, F. (2002). Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi (Veri Zarflama Analizi Uygulaması). *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, 24, 6–27.
- Emre Aysin, M., ve Çalmaşur, G. (2021). Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı ve Rekabet. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1127–1146.
- Emrouznejad, A., ve Yang, G. liang. (2017). A Survey and Analysis Of The First 40 Years of Scholarly Literature in DEA: 1978–2016. *Socio-Economic Planning Sciences*, 51, 4–8. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2017.01.008>
- Er, B. (2022). Mevduat Sözleşmesinin Tanımı, Kurulması ve Türleri. *TAAD*, 491-516.
- Er, B., ve Uysal, M. (2012). Türkiye’deki Ticari Bankalar ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2005-2010 Dönemi Değerlendirmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3–4), 365–387. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15003161%5Cnhttp://cid.oxfordjournals.org/lookup/doi/10.1093/cid/cir991%5Cnhttp://www.scielo.cl/pdf/udecada/v15n26/art06.pdf%5Cnhttp://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-84861150233&partnerID=tZOtx3y1>
- Erem Ceylan, I., ve Tüzün, O. (2018). Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ölçümü : Veri Zarflama Analizi Uygulaması. *Conference: Business and Organization Research*, 631–639.
- Eroğlu, N., ve Çerşit, Y. Ç. (2019). Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Türk Bankacılık Sektöründe 2001-2017 Yılları Arasında Yaşanan Banka Birleşmelerinin Etkinlik Ölçümü. *Maliye ve Finans Yazıları*, 112, 9–30.
- Erol, C., Baklaci, H. F., Aydoğan, B., ve Tunç, G. (2014). Performance Comparison of Islamic (participation) Banks and Commercial Banks in Turkish Banking Sector. *EuroMed Journal of Business*, 9(2), 114–128. <https://doi.org/10.1108/EMJB-05-2013-0024>
- Ersoy, N. (2018). Banka Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi İle Değerlendirilmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 478–487.
- Ertuğrul, İ., ve Tuş Işık, A. (2008). İşletmelerin VZA İle Mali Tablolarına Dayalı Etkinlik Ölçümü: Metal Ana Sanayiinde Bir Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, C.X.(S.I.)*, 201–217.
- Esen, S. (2019). Konvansiyonel Bankalar ile Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Basel III Kriterlerine Göre Bir Uygulama [T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi]. <http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-84865607390&partnerID=tZOtx3y1%0Ahttp://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=2LIMMD9FVXkC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Principles+of+Digital>

- Eshete, Z. S., Tesome, K. W., ve Abebe, T. K. (2013). Competition in Ethiopian Banking Industry. *African Journal of Economics*, 1(5), 176–190.
- Eyceyurt Batır, T. (2016). Türkiye’de Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankaların Karlılık Belirliyecileri ve Etkinlik Yönünden Karşılaştırılması. T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Farrell, M. J. (1957). The Measurement of Productive Efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General)*, 120(3), 253–281. <https://doi.org/10.2307/2343100>
- Favero, C. A., ve Papi, L. (1995). Technical Efficiency and Scale Efficiency in the Italian Banking Sector: A Non-Parametric Approach. *Applied Economics*, 27(4), 385–395. <https://doi.org/10.1080/00036849500000123>
- Ferrier, G. D., ve Lovell, C. A. K. (1990). Measuring Cost Efficiency in Banking. *Journal of Econometrics*, 46, 229–245. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(90\)90057-z](https://doi.org/10.1016/0304-4076(90)90057-z)
- Fiordelisi, F., ve Mare, D. S. (2014). Competition and Financial Stability in European Cooperative Banks. *Journal of International Money and Finance*, 45, 1–16. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2014.02.008>
- Fried, H. O., ve Lovell, C. A. K. (1994). Measuring Efficiency and Evaluating Performance.
- Fukuyama, H., ve Tan, Y. (2020). Deconstructing three-stage overall efficiency into input, output and stability efficiency components with consideration of market power and loan loss provision: An application to Chinese banks. *International Journal of Finance and Economics*, 27(1), 953–974. <https://doi.org/10.1002/ijfe.2185>
- Gait, A. H., ve Worthington, A. C. (2007). A primer on Islamic Finance: Definitions, Sources, Principles and Methods. School of Accounting and Finance, University of Wollongong, Working Paper, 5, 1–27. <https://www.tovima.gr/2015/04/10/society/dimoskopisi-kapa-research-xristiano-i-orthodoksoi-alla-mia-fora-ton-xrono/>
- Ganbat, T. (2007). Ticari Bankacılık Kaynak Maliyetlerinin Belirlenmesi ve Kredi Fiyatlandırma Tekniklerinin Kullanımı. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gasimov, F. (2019). Banka Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Karşılaştırmalı Ölçümü: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Mevduat Bankalarının 2015-2017 Yıllarına Ait Veriler Üzerine Uygulama (Issue 209).
- Golany, B., ve Yaakov, R. (1989). An application procedure of DEA. *OMEGA Int. J. of Mgmt Sci.*, 17(3), 237–250.
- Görmüş, S., ve Yabanlı, A. (2021). Katılım Bankacılığı Ekosisteminin Gelişimi. In Ş. Görmüş, A. Albayrak, ve A. Yabanlı (Eds.), *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı (III)*, pp. 100–135). TKBB Yayınları. <https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Yasayan-ve-Gelisen-Katilim-Bankaciligi.pdf>
- Grabowski, R., Rangan, N., ve Rezvanian, R. (1994). The eEffect of Deregulation on tThe Efficiency of U.S. Banking Firms. *Journal of Economics and Business*, 46(1), 39–54. [https://doi.org/10.1016/0148-6195\(94\)90020-5](https://doi.org/10.1016/0148-6195(94)90020-5)
- Güredin, E., ve Sürmeli, F. (1998). Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz (4th ed.). T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

- Halisdemir Güzel, G. (2022). Bankacılık Sektöründe Seçilmiş Katılım Bankaları ile Özel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. T.C. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Hanif, M. (2014). Differences and Similarities in Islamic And Conventional Banking. *International Journal of Business and Social Sciences*, 2(2), 35–54. https://doi.org/10.1163/9789004276932_004
- Hanif, M., Tariq, M., Tahir, A., ve Wajeeh-ul-Momeneen. (2012). Comparative Performance Study of Conventional and Islamic Banking in Pakistan. *International Research Journal of Finance and Economics*, 83, 62–72.
- Haron, R., ve Barre, G. M. (2023). Application of Tawarruq in Islamic Banking Institutions in Somalia. *Qualitative Research in Financial Markets*. <https://doi.org/10.1108/QRFM-02-2022-0028>
- Haron, S. (1998). A Comparative Study of Islamic Banking Practices. *Journal of King Abdulaziz University-Islamic Economics*, 10(1), 23–52. <https://doi.org/10.4197/islec.10-1.2>
- Harris, M., ve Holmstrom, B. (1982). A Theory of Wage Dynamics. *Review of Economic Studies*, 49(3), 315–333. <https://doi.org/10.2307/2297359>
- Hassan, T., Mohamad, S., ve Khaled I. Bader, M. (2009). Efficiency of Conventional Versus Islamic Banks: Evidence From the Middle East. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 2(1), 46–65. <https://doi.org/10.1108/17538390910946267>
- Hatırlı, S. A. (2016). Mikroekonomi. Alter Yayıncılık, 3. Baskı.
- Huntington, S. P. (2019). *The Clash Of Civilizations And The Remaking Of World Order*.
- İbiş, S. (2009). Performance Measurement By Using Data Envelopment Analysis in Banking Industry : An Application. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ibrahim, W. H. W., ve Ismail, A. G. (2015). Conventional Bank and Islamic Banking as Institutions: Similarities and Differences. *Humanomics*, 31(3), 272–298. <https://doi.org/10.1108/H-09-2013-0056>
- Ika, S. R., ve Abdullah, N. (2011). A Comparative Study Of Financial Performance Of Islamic Banks And Conventional Banks in Indonesia. *International Journal of Business and Social Science*, 2(15), 199–208.
- İnan, E. A. (2000). Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik. *Bankacılar Dergisi*, 34.
- Iqbal, M., Ahmad, A., ve Khan, T. (1998). *Challenges Facing Islamic Banking* (1st ed., Issue 1). King Fahd National Library. https://ibir-api.hbku.edu.qa/sites/default/files/2020-04/Challenges Facing Islamic Banking_46947.pdf
- Izadyar, A. B., ve Ragnath, F. (2014). A New Perspective of Benevolent Loan, QARD Al-Hassan, Using Upfront Payment ‘Mesbah Point.’ *Journal of Economic and Financial Studies*, 2(03), 65–78. <https://doi.org/10.18533/jefs.v2i02.72>
- Jaffar, M., ve Manarvi, I. (2011). Performance evaluation of Islamic and Conventional Banks in Pakistan. *Global Journal of Management and Business Research*, 11(1), 60–66. <https://doi.org/10.5829/idosi.wasj.2012.20.02.2321>

- Jenkins, L., ve Anderson, M. (2003). A Multivariate Statistical Approach to Reducing The Number of Variables in Data Envelopment Analysis. *European Journal of Operational Research*, 147(1), 51–61. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(02\)00243-6](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(02)00243-6)
- Kale, S. (2017) Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu. *Dergipark*, 218. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fesa/issue/31589/350638>
- Kamarudin, F., Nordin, B. A. A., ve Nasır, A. M. (2013). Price Efficiency And Returns To Scale Of Banking Sector In Gulf Cooperative Council Countries: Empirical Evidence From Islamic And Conventional Banks. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 47(3). <https://web.s.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=b45381f5-a185-4134-99a7-444fc7326f8c%40redis>
- Karabıyık, H. (2005). Rekabet Stratejileri ve Türk bankacılık Sektörü Uygulaması. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin, E., İnan, E. A., Mumcu, M., Erdönmez, P., Kılınç, G., Özaktan, A., Yavuz, M., ve Kranda, A. (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007.” Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 262 Hazırlayanlar. <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/808/2tbb50yil.pdf>
- Khaliq, S. A. (2014). Comparison study of Murabahah and Istisna in Islamic banking in Jordan. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 5(1), 603–612. <https://asset-pdf.scinapse.io/prod/2303766264/2303766264.pdf>
- Kılıçkaplan, S., ve Karpat, G. (2004). Türkiye Hayat Sigortası Sektöründe Etkinliğin İncelenmesi. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 19(1), 1–14.
- Klimberg, R. K., Lawrence, K. D., Yermish, I., Lai, T., ve Mrazik, D. (2009). Using Regression and Data Envelopment Analysis (DEA) to Forecast Bank Performance Over time. In *Financial Modeling Applications and Data Envelopment Application, Application of Management Science (Vol. 13)*. Elsevier. [https://doi.org/10.1108/S0276-8976\(2009\)0000013010](https://doi.org/10.1108/S0276-8976(2009)0000013010)
- Kocabay, S. (2012). Bankacılık Sektöründe Rekabet Politikası: Rekabet-İstikrar İlişkisinin Etkileri, ISBN 978-605-5479-31-2, Rekabet Kurumu-Ankara.
- Korkmaz, İ. (2019). Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Özel Sermayeli Bankalarda Etkinlik Ölçümü: Türkiye Uygulaması. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Leendert, P., ve Rooij, V. (2003). The Profit-Structure Relationship and Mergers in the European Banking Industry: An Empirical Assessment. *Credit and Capital Markets - Kredit Und Kapital*, 36(1), 1–29. <https://doi.org/10.3790/ccm.36.1.1>
- Lewis, M. K. (2008). In What Ways Does Islamic Banking Differ from Conventional Finance? *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance (JIEBF)*, 4(3), 9–24. <https://doi.org/10.2469/dig.v40.n1.19>
- Lorcu, F. (2008). Veri Zarflama Analizi (DEA) ile Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Sağlık Alanındaki Etkinliklerinin Değerlendirilmesi. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lovell, C. K. (1993). Production Frontiers and Productive Efficiency. Chapter 1 in H Fred and Ceted in S. Schmidt (Editörler), *The Measurement of Productive Efficiency Techniques and Applications* Osterd University Press, Forthcoming1992., 3–67.

- Mankiw, G. (2014). Principles of economics.
- McMillen, M. J. T. (2007). Chapter 14: Islamic Project Finance. In *The Handbook of Islamic Banking*, M. Kabir Hassan and M.K. Lewis (eds.), Cheltenham, UK and Northampton, Mass.: Edward Elgar (pp. 200-39.).
- Mester, L. J. (1997). Measuring Efficiency at U.S. Banks: Accounting For Heterogeneity is Important. *European Journal of Operational Research*, 98(2), 230–242. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(96\)00344-X](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(96)00344-X)
- Metwally, M. M. (1997). Differences Between The Financial Characteristics of Interst-Free Bank and Conventional Banks. *European Business Review*, 97(2), 92–98.
- Mevzuat Bilgi Sistemi. (2014). Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik. *Mevzuat Bilgi Sistemi; Mevzuat Bilgi Sistemi*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19864&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Miller, S. M., ve Noulas, A. G. (1996). The Technical Efficiency of Large Bank Production. *Journal of Banking and Finance*, 20(3), 495–509. [https://doi.org/10.1016/0378-4266\(95\)00017-8](https://doi.org/10.1016/0378-4266(95)00017-8)
- Muneeza, A., Nurul Atiqah Nik Yusuf, N., ve Hassan, R. (2011). The Possibility of Application of Salam in Malaysian Islamic Banking System. *Humanomics*, 27(2), 138–147. <https://doi.org/10.1108/08288661111135135>
- Musa, H., Natorin, V., Musová, Z., ve Durana, P. (2020). Comparison of The Efficiency Measurement of The Conventional and Islamic Banks. *Oeconomia Copernicana*, 11(1), 29–58.
- Nadeem, A. (2011). Partnerships for Success A Case of Musharaka for Small and Micro Enterprise Development. *ResearchGate*. <https://doi.org/10.1177/216507999504300903>
- Nagaoka, S. (2012). Critical Overview of The History of Islamic Economics: Formation, Transformation, and New Horizons. *Asian and African Area Studies*, 11(2), 114–136. https://www.asafas.kyoto-u.ac.jp/dl/publications/no_1102/AA112_03_Nagaoka.pdf
- Ncube, M. (2009). Efficiency Of The Banking Sector In South Africa. *University of the Witwatersrand*, 3, 1–44.
- Netzer, M. S. (2004). Riba in Islamic Jurisprudence: The Role of “Interest” In Discourse on Law And State. *The Fletcher School*.
- Norman, M., ve Stoker, B. (1992). *Data Envelopment Analysis The Assessment of Performance*. John Wiley&Sons.
- Novickytė, L., ve Drożdż, J. (2018). Measuring the efficiency in the lithuanian banking sector: The dea application. *International Journal of Financial Studies*, 6(2). <https://doi.org/10.3390/ijfs6020037>
- Ünal, O. K. (2016). Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.
- OICU-IOSCO. (2004). *Islamic Capital Market Fact Finding Report*. <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD170.pdf>

- Okursoy, A., ve Tezsürücü, D. (2014). Veri Zarflama Analizi i le Görel Etkinliklerin Karşılaştırılması : Türkiye ' deki İllerin Kültürel Göstergelerine İlişkin Bir Uygulama. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., 21(2), 1–18.
- Orhan, Z. H. (2020). 40 Soruda Katılım Bankacılığı (1. Baskı). İktisat Yayınları.
- Orkunoglu, I. F. (2010). Hazine Bonosu ve Devlet Tahvillerinin Vergilendirilmesi. Gündem, 7-12.
- Othman, F. M., Mohd-Zamil, N. A., Rasid, S. Z. A., Vakilbashi, A., ve Mokhber, M. (2016). Data envelopment analysis: A tool of measuring efficiency in banking sector. International Journal of Economics and Financial Issues, 6(3), 911–916.
- Özcan Akyol, K., ve Oktay, E. (2018). Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 32(2), 487–504.
- Özel, N. G., Şahin, İ. E., ve Göral, R. (2017). Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Verimlilik Analizinin Veri Zarflama Yöntemi İle İncelenmesi: 2013- 2015Dönemi Uygulaması. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17, 85–100. <https://doi.org/10.30976/susead.348135>
- Özer, A., ve Özer, N. (2018). Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yapısının Belirleyicileri. 4th International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 180–194. https://www.researchgate.net/profile/Fatma-Oezgen/publication/328723527_informal_employment_dimenson_of_the_marketing_sector/links/5bddb4f54585150b2b9c507a/informal-employment-dimenson-of-the-marketing-sector.pdf#page=199
- Özkan, B. (2019). Ekonomiye Giriş. In Akdeniz Üniversitesi. 975-7666-63-7
- Özsoy, Ş. (2012). Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş. <https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/degerlerimizle-buyuyoruz/gelecege-kaynak-kitaplar-birakiyoruz/katilim-bankaciligina-giris>
- Öztürk, A. O., Bhatti, O. K., ve Sevinç, N. (2021). Yeni Başlayanlar İçin İslami Bankacılık ve Finans (H. Bahtiyar (ed.); 1. baskı). Hiperyayın:759.
- Öztürk, F., ve Gezer, İ. (2021). Veri Zarflama Analizi İle Türkiye'deki Bankaların Kartlı Ödeme Sistemlerinin Etkinliğinin İncelenmesi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 17(4), 1138–1157.
- Öztürk, N., ve Karabıyık, H. (2007). Rekabet Stratejileri ve Türk Bankacılık Sektöründe Uygulanabilecek Rekabet Stratejilerinin Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(1), 229-253.
- Öztürk, Y. E. (2014). Veri Zarflama Analizi ve Hastane Etkinliğinin Ölçülmesinde Kullanımı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 12(1–2), 97–118.
- Özulucan, A., ve Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(11), 85–108.
- Padoa, T. (2000). Competition among Banks: Good or Bad? Dinner Speech by Tommaso Padoa-Schioppa, Member of the Executive Board of the European Central Bank, at the Center for Financial Studies - CFS Frankfurt. <https://doi.org/10.1006/jfin.1999.0268>

- Parlakkaya, R., ve Çürük, S. A. (2015). Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye ' de Uygulanabilirliği. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 1(1), 61–86.
- Perçin, S., ve Çakır, S. (2012). Demiryollarında Süper Etkinlik Ölçümü: Türkiye Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 29–45.
- Ramanathan, R. (2007). Performance Of Banks in Countries Of The Gulf Cooperation Council. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 56(2), 137–154. <https://doi.org/10.1108/17410400710722635>
- Rangan, N., Grabowski, R., Aly, H. Y., ve Pasurka, C. (1988). The Technical Efficiency of US Banks. *Economics Letters*, 28(2), 169–175. [https://doi.org/10.1016/0165-1765\(88\)90109-7](https://doi.org/10.1016/0165-1765(88)90109-7)
- Raphaeli, N. (2006). *Islamic Banking - A Fast-Growing Industry. Inquiry and Analysis Series*, 297, 2789–2797.
- Reha Yolalan. (1993). İşletmelerarası Görel Etkinlik Ölçümü. Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 483.
- Rehman, R. U., ve Niazi, G. S. K. (2010). Efficiencies comparison of Islamic and conventional banks of Pakistan. *International Research Journal of Finance and Economics*, 49, 24–44.
- Roll, Y., Golany, B., ve Seroussy, D. (1989). Measuring The Efficiency of Maintenance Units in The Israeli Air Force. *European Journal of Operational Research*, 43(2), 136–142. [https://doi.org/10.1016/0377-2217\(89\)90207-5](https://doi.org/10.1016/0377-2217(89)90207-5)
- Roslan, M. F., Bamahriz, O., Muneeza, A., Chu, J., Mustapha, Z., ve Ahmad, M. Z. (2020). Application of Tawarruq in Islamic Banking in Malaysia: Towards Smart Tawarruq. *International Journal of Management and Applied Research*, 7(2), 104–119. <https://doi.org/10.18646/2056.72.20-008>
- Rosly, S. A., ve Bakar, M. A. A. (2003). Performance of Islamic and mainstream banks in Malaysia. *International Journal of Social Economics*, 30(12), 1249–1265.
- Roy, D. A. (1991). *Islamic Banking. Middle Eastern Studies*, 27(3), 427–456. <https://doi.org/10.1080/00263209108700869>
- Safiullah, M. (2010). Superiority of Conventional Banks and Islamic Banks of Bangladesh: A Comparative Study. *International Journal of Economics and Finance*, 2(3), 199–207. <https://doi.org/10.5539/ijef.v2n3p199>
- Şahin, C. (2020). İslami Finansta Bir Fon Kullandırma Yöntemi Olarak Karz-ı Hasen. 7 . Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK) Social Sciences Proceeding Book.
- Şahin, İ. E. (2020). Bankacılık Sektöründe Finansal Etkinlik Analizi:Türkiye ve Irak Örneği Karşılaştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43):110-126.
- Samad, A. (2004). Performance of Interest-Free Islamic Banks Vis-À-Vis Interest-Based Conventional Banks of Bahrain. *IIUM Journal of Economics and Management*, 12(2), 15. https://www.researchgate.net/publication/227441816_Performance_of_Interest_Free_Islamic_Banks_vis-a-vis_Interest-Based_Conventional_Banks_of_Bahrain/link/542d9ffa0cf29bbc126d6b4a/download
- Sarker, A. A. (1999). Islamic Business Contracts , Agency Problem and the Theory of the Islamic Firm. *International Journal of Islamic Financial Services*, 1(2), 12–28.

<https://doi.org/10.1093/jis/12.3.329>

- Savaş, V. F. (1999). İktisatın Tarihi (Üçüncü Bas). Siyasal Kitabevi.
- Saw, A. T. W., Kamarudin, F., ve Abdul Latiff, A. S. (2020). Price efficiency of Islamic and conventional banks: Evidence from panel data. *International Journal of Economics and Management*, 14(2), 301–310.
- Scales, B. (1997). *Data Envelopment Analysis: A Technique for Measuring the Efficiency of Government Service Delivery*. Canberra/Australia: Industry Commission. <https://www.pc.gov.au/research/supporting/data-envelopment-analysis/dea.pdf>
- Schaik, D. van. (2001). Islamic Banking. *Arab Bank EVIEW*, 3(1), 45–52. <https://doi.org/10.1080/00263209108700869>
- Sealey, C. W., ve Lindley, J. T. (1977). Inputs, Outputs, and a Theory of Production and Cost At Depository Financial Institutions. *The Journal of Finance*, 32(4), 1251–1266. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1977.tb03324.x>
- Seyrek, İ. H., ve Ata, H. A. (2010). Veri Zarflama Analizi ve Veri Madenciliği ile Mevduat Bankalarında Etkinlik Ölçümü. {BDDK} Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 4(2), 67–84. http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/BDDK_Dergi/9071brahim.pdf
- Sherman, H. D., ve Gold, F. (1985). Bank branch operating efficiency. Evaluation with Data Envelopment Analysis. *Journal of Banking and Finance*, 9(2), 297–315. [https://doi.org/10.1016/0378-4266\(85\)90025-1](https://doi.org/10.1016/0378-4266(85)90025-1)
- Shubber, K., ve Alzafiri, E. (2008). Cost of capital of Islamic Banking Institutions: an Empirical Study of a Special Case. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 1(1), 10–19. <https://doi.org/10.1108/17538390810864223>
- Siddiqi, M. N. (2004). Riba , Bank Interest and the Rationale of Its Prohibition. King Fahd National Library Cataloging-in-Publication Data Siddiqi,. <https://uaelaws.files.wordpress.com/2012/05/riba-bank-interest-and-the-rationale-of-its-prohibition.pdf>
- Siraj, K. K., ve Pillai, P. S. (2012). Comparative Study on Performance of Islamic Banks and Conventional Banks in GCC Region. *Journal of Applied Finance and Banking*, 2(3), 123–161.
- Şireci, Y. (2022). Geleneksel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Uygulamaları: Karşılaştırmalı Performans Analizi. T.C. Karabük Üniversitesi Lisansüstü.
- Sırım, V. (2013). Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Sektörünün Son 10 Yılı ve Beklentiler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(2), 185–200.
- Sırım, V. (2019). İslam İktisadında Yatırımların Finansmanında Karz- ı Hasen Uygulaması. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 125–164.
- Sobol, I. (2017). Mudaraba Term Deposits in Islamic Banking-The Crucial Aspects. *FINANCE Czasopismo Komitetu Nauk o Finansach PAN*, 1(10), 373–382. http://knfpan.pan.pl/images/Fin._110-17_21-I.Sobol.pdf
- Song, I., ve Oosthuizen, C. (2014). Islamic Banking Regulation and Supervision: Survey Results and Challenges. In *IMF Working Papers*, WP/14/220, International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781498380928.001>

- Spong, K., Sullivan, R. J., ve DeYoung, R. (1995). What Makes a Bank Efficient?: A Look at Financial Characteristics and Management and Ownership Structure. *Financial Industry Perspectives*, Dec, 1–19. <https://ideas.repec.org/a/fip/fedkfi/y1995idecp1-19.html%5Cnhttp://www.kansascityfed.org/PUBLICAT/FIP/prs95-1.pdf>
- Sufian, F. (2007). Trends in the efficiency of Singapore’s Commercial Banking Groups: A Non-Stochastic Frontier DEA Window Analysis Approach. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 56(2), 99–136. <https://doi.org/10.1108/17410400710722626>
- Sufian, F., ve Shah Habibullah, M. (2009). Non-traditional Activities and Bank Efficiency: Empirical Evidence From the Chinese Banking Sector During the Post-reform Period. *International Journal of Economic Policy in Emerging Economies*, 2(2), 107–132. <https://doi.org/10.1504/IJEPEE.2009.027633>
- Takan, M., ve Acar Boyacıoğlu, M. (2013). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tatiana, N., Igor, K., ve Liliya, S. (2015). Principles and Instruments of Islamic Financial Institutions. *Procedia Economics and Finance*, 24, 479–484. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)00613-9](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(15)00613-9)
- Telli, R. (2021). Veri Zarflama Analizi (VZA) ve Malmquist İndeksi (Mİ) Yöntemiyle Sağlık Harcamalarında Etkinliğin Belirlenmesi [T.C. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]. <http://www.ufrgs.br/actavet/31-1/artigo552.pdf>
- Terzi, A. (2013). Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı? *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9).
- TKBB. (2022). Katılım Bankaları 2022 Faaliyet Raporu. https://tkbb.org.tr/uploads/pages/1689162220_89b0afa1734729cb28c9.pdf
- TMSF. (2002). Müflis Asya Katılım Bankası A.Ş. Alacaklı ve Borçluların Dikkatine! (Issue 10). <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Cozumleme/banka.dikkatine>
- Torun, N. K., ve Özdemir, A. (2015). Türk Bankacılık Sektörünün 2008 Küresel Finansal Krizi Sürecinde Veri Zarflama Analizi İle Etkinlik Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 129–142.
- Türkan, Y. (2019). *33 Soruda İslami Finans ve Bankacılık*. İmaj Yayınevi.
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). Katılım Bankacılığı ve Türkiye’deki Finansal Yapı. T.C. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uddin, M. S., Ahsan, M. K., ve Haque, M. A. (2017). Comparisons of Financial Performance of Islamic Banks and Conventional Banks in Bangladesh. *ABC Research Alert*, 5(2), 9–20. <https://doi.org/10.18034/abcra.v5i2.313>
- Ülev, S., Selçuk, M., Duramaz, S., Sümer, E., Aytekin, Y. E., Keskin, Ö., ve Eliyatkin, S. (2018). Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar (Issue 8). TKBB Yayınları. <https://tkbb.org.tr/Documents/tkbb-yayinlari-97/Katilim-Finansmaninda-Yeni-Yaklasimlar.pdf>
- Uzair, M. (1978). *Interest-Free Banking*. Royal Book Company.
- Uzmanpara. (2017). *Türkiye Finans’ın Adı Değişiyor*. Uzmanpara.

- Uzun, M. (2020). Bankalarda Etkinlik Analizi: Kriz Dönemlerinde Türk Ticaret Bankaları Üzerinde Bir Araştırma. T.C. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.
- Warde, I. (2000). Islamic Finance in The Global Economy: Second Edition. In Islamic Finance in the Global Economy: Second Edition. Edinburg University Press. <https://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2011/03/Islamic-finance-in-the-global-economy-Ibrahim-Warde.pdf>
- Warninda, T. D., Ekaputra, I. A., ve Rokhim, R. (2019). Do Mudarabah and Musharakah Financing Impact Islamic Bank Credit Risk Differently ? Research in International Business and Finance, 49, 166–175.
- Weill, L. (2004). On the Relationship Between Competition and Efficiency in the EU Banking Sectors. Journal of Kredit und Kapital, (37), 329-352.
- Yabanlı, A. (2021). Katılım Bankacılığı Ekosisteminin Gelişimi. Türkiye Katılım Bankaları Birliği. https://tkbb.org.tr/Documents/Tkbbayinlari/4_Bolum-Katilim-Bankaciligi-Ekosisteminin-Gelisimi.pdf
- Yalçınkaya, M. H., ve Duramaz, S. (2021). Türk Bankacılık Sisteminde Kamusal Sermayeli Bankaların Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2008-2017 Dönemi Değerlendirmesi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19, 211–230. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.744169>
- Yaşa, A. (2008). Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Ölçülmesi [T.C. Ankara Üniversitesi]. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/78616/228041.pdf?sequence=1>
- Yetiç, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2), 107–117.
- Yılmaz, H. (1999). İşletmelerin Finansal Yönetiminde Nakit Akış Rasyo Analizi. D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 14(1), 185–198. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/211480>
- Yükçü, S., ve Atağan, G. (2009). Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(4), 61–99.
- Yun, Y. B., Nakayama, H., ve Tanino, T. (2004). A Generalized Model for Data Envelopment Analysis. European Journal of Operational Research, 157(1), 87–105. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(03\)00140-1](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(03)00140-1)
- Young, R. D., ve Rice, T. (2004). How do Banks Make Money? The Fallacies of Fee Income, Economic Perspectives.
- Zigraiova, D., ve Havranek, T. (2016). Bank Competition and Financial Stability: Much Ado About Nothing? Journal of Economic Surveys, 30(5), 944–981. <https://doi.org/10.1111/joes.12131>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : İlhan KANUŞAĞI
Uyruğu : T.C.

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece:	Adı	Bitirme Yılı
Önlisans:	Atatürk Üniversitesi, Adalet Bölümü	2023
Lisans:	Aksaray Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Bölümü	2017
Lisans:	Anadolu Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü	2023
Yüksek Lisans:	Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Bölümü	2019
Doktora:	Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü	2023

UZMANLIK ALANI

Bankacılık, Finans ve Lojistik

YABANCI DİLLER

İngilizce

Uluslararası SSCI ve Alan İndeksli Dergilerde Yayımlanan Makaleler

1. Çetindaş Ahmet, Akben İbrahim, Özcan Can, Kanuşağı İlhan, Öztürk Oya (2023). The effect of supply chain agility on firm performance during COVID-19 pandemic: the mediating and moderating role of demand stability. Informa UK Limited.

2. Öztürk Oya, Gerlikhan Selçuk, Kanuşağı İlhan, Özcan Can, Serin Zehra Vidan (2021). Sistem Dinamiği Yaklaşımı ile Covid-19 Ekonomik Krizi Sırasında Optimal Para Politikasının Belirlenmesi: Türkiye Örneği. Marmara Üniversitesi Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 13(24), 223-244.

3. Serin Zehra Vildan, Öztürk Oya, Kanuşağı İlhan, Özcan Can (2020). ABD'nin Dolardan Kaynaklanan Politik Ve Ekonomik Gücü Sürdürülebilir mi?. Journal of Institute of Economic Development and Social Researches, 6(22), 114-128.

4. Öztürk Oya, Kanuşağı İlhan, Özcan Can (2020). COVID-19 Sürecinde Türkiye'de Uygulanan Para Politikalarının Etkileri. Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 5(2), 70-89.

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında (Proceedings) Basılan Bildiriler

1. Mehmet Ali Aktaş, Sibel Sertgöz Ersoy, İlhan Kanuşağı, Adli Muhasebe ve Hile Denetimi. 16. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi, 706-721, (2022).

2. Saltuk Ağırlioğlu ve İlhan Kanuşağı, İslami ve Konvansiyonel Bankaların Kriz ve Kırılğanlıklar Karşısındaki Performansları. 3. Uluslararası İslami Finans ve Muhasebe Kongresi 26-28 Mayıs 2022 3 rd International Islamic Finance and Accounting Congress 26-28 May 2022, 51-52.

3. İlhan Kanuşağı, Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşları ve Türkiye'nin Kredi Notu Üzerine Bir İnceleme (2000-2020). IV. Uluslararası Ayasofya Multidisipliner Bilimsel Araştırmalar Kongresi (2022), 592-610.

4. İlhan Kanuşağı ve Zehra Vildan Serin, Enerji Lojistiği Açıısından Yeni İpek Yolu Projesinin Analizi: Türkiye'ye Sunduğu Fırsatlar ve Maliyetler. V. Ulaştırma ve Lojistik Ulusal Kongresi (2021), 138-141.

5. İlhan Kanuşağı, Endüstriyel Devrimlerle Lojistiğin Evrimleşmesi: Lojistik 5.0. 7. Uluslararası GAP Sosyal Bilimler Kongresi (2021), 304-314.

6. Selçuk Gerlikhan, Oya Öztürk, İlhan Kanuşağı, Can Özcan ve Zehra Vildan Serin, Covid-19 Pandemisi Sürecinde Uygulanan Para Politikalarının Etkileri: Türkiye Örneği. Online International Conference of COVID-19 (CONCOVID) (2020), 2.

7. Zehra Vildan Serin, İlhan Kanuşağı ve Can Özcan, ABD'nin Dolardan Kaynaklanan Politik ve Ekonomik Gücü Sürdürülebilir mi?. 7. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi (2020).

8. İlhan Kanuşağı ve Lamiha Öztürk, ING Bank Case in Electronic Banking Applications. GLOBE 2019 Global Conference Business and Economics (2019).

9. İlhan Kanuşağı ve Lamiha Öztürk, Elektronik Bankacılık Uygulamalarında ING Bank Örneği. 3. Ulusal Ulaştırma ve Lojistik Kongreleri (2019), 73.

Yazılan Uluslararası Kitaplar veya Kitaplarda Bölümler

1. Sosyal Bilimlerde Akademik Analiz ve Yorumlar, Bölüm Adı: İslami ve Konvansiyonel Bankaların Veri Zarflama Analizi Yöntemi ve Malmquist Endeksi ile Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye Örneği (2017-2021). Kanuşağı İlhan, Serin Zehra Vildan, Telli Resul, Özgür Yayınları, Editör: Abdullah KILIÇARSLAN, Tuğrul GÜNAY, Tolga ERGÜN, Basım Yılı: 2023, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı: 614, Bölüm Sayfa Numarası: 301-329, ISBN: 978-975-447-687-3, Türkçe (Bilimsel Kitap).

2. Teknoloji Destekli Güncel Üretim Uygulamaları, Bölüm Adı: Akıllı ve Karanlık Fabrikalar. Kanuşağı İlhan, Eğitim Yayınevi, Editör: Pof. Dr. Serkan Dilek, Dr. Bülent Yıldız, Basım Yılı: 2021, Basım sayısı: 1, Sayfa sayısı: 227, Bölüm sayfa numarası: 22-43, ISBN: 978-625-7316-94-1, Türkçe (Bilimsel Kitap), İstanbul/Türkiye.

3. Tedarik Zinciri Lojistikte Güncel Konular ve Stratejik Yaklaşımlar, Bölüm Adı: Yeşil Tedarik Zinciri ve Lojistik. Kanuşağı İlhan, Ekin Yayınevi, Editör: Hanifi Murat Mutlu, Basım Yılı: 2020, Basım:1, Sayfa sayısı: 225, Bölüm sayfa numarası: 1-22, ISBN: 978-625-7090-27-8, Türkçe (Bilimsel Kitap), Bursa/Türkiye.